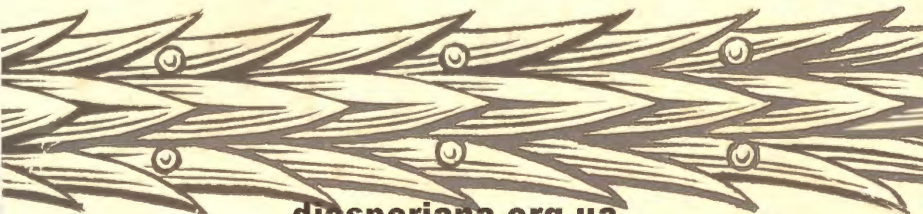

1856

1916

Іван Франко

Иван Франко

18

Обкладинка та обгортка П. П. Холодного

Ivan Franko

WORKS

Volume XVIII

Published by
KNYHO-SPILKA

New York 1960

ІВАН ФРАНКО

ТВОРИ

Том XVIII

ЗІ СТАРОРУСЬКОЇ
ТА ЧУЖИХ ЛІТЕРАТУР
ЛІРИКА

Видавниче Товариство
«КНИГОСПІЛКА»
Нью-Йорк 1960

ІВАН ФРАНКО

ТВОРИ

Том XVIII

З ЧУЖИХ ЛІТЕРАТУР

Видавниче Товариство
«КНИГОСПІЛНА»
Нью-Йорк 1960

Ivan Franko

WORKS

Volume XVIII

Published by
KNYHO-SPIKA

New York 1960

І. Франко.
Фото. 1891.

ІЗ СТАРОРУСЬКОЇ ПОЕЗІЇ

СЛОВО ПРО ПОХІД ІГОРЯ

І. ВСТУП

Браття, чи ж би не було се впору
Старим словом і складом зачати
Сумну пісню про Ігоря похід,
Про Ігоря, Святославля сина?
Та зачем же, браття, повість тую
Не по мислі високій Бояна,
А по ділам і справам времен наших.
О, бо віщий Боян, если пісню
Загадав кому творити, думков
Розпускався по деревах, сірим
Вовком рискав по землі, а сизим
Орлом уносився попід хмари!

Ой колись-то часи були літні,
Бо як скоро лиш було згадати
Про незгоди і свари домові
Времен первих, то сейчас в тій хвилі
Співаків десяток повставало,
Мов соколів десять ся пускало
На лебедів стадо білокрилих.
Которий з них досяг летом первий,
То сей первий співав пісню славну
Ярославу — князеві старому,
І Мстиславу — храброму витязю,
Що Редедю лютого зарізав
Перед полків Касозьких очима,
Або співом виславляв Романа
Святославича з поглядом красним.

Але, браття, не десять соколів

Надушав Боян, наш віщий батько,
На лебедів білоперих стадо,
Але пальці свої віщі клав він
На живії, звучачії струни,
А самі вни князів прославляли.

Тож ми, браття, зачнем тую пісню
Від старого князя Єдноборця
Владимира аж до времен наших,
Аж до Ігоря, що ум свій кріпкий
Насталив розвагов свого духа
Й погострив ще мужством свого серця,
Й, наповнившись воїнного духа,
Напровадив свої дільні полки
В половецький степ за руську землю.

II. ЗБІР ІГОРЯ І ПОХІД ВСЕВОЛОДА

Тогда глянув князь Ігор угору
І поглянув на світле сонце.
Сонце тьмою своє світло вкрило,
Тьмою вкрилось все Ігоря військо,
І печаль всіх серця обгорнула,
Сумно стало Ігоря дружині.

То князь Ігор до дружини каже:
«Браття милі і ви, други вірні,
Радше нам згибати під мечами,
Положить життя за руську землю,
Як згибати в поганській неволі!
Але всядьмо, браття, ми на своїх
Бистрих коней, щоб узріти скорше
Сині хвилі великого Дону!»

Так-то князю жажда слави й бою
І жаль тяжкий і гнів на половців
Запалали в умі й заступили
Страшне знам'я йому пред очима.

«Хочу, каже, коп'є преломити
З вами, вої — русичі хоробрі,
Конець поля — землі половецької,
Хочу голов свою положити.

Або з Дону шоломом напшлись!»

О Бояне, віщий соловію
Старини, коб ти співав про тії
Полки, про похід сей богатирський,
Соловієм по древу скачучи,
Попід хмари умом ся вносячи,
То би слава про похід сей певно
Гомоніла аж до времен пізніх,
Рознесла б ся по Русі широко,
Мов Троянськов рищучи дорогов,
По степам та на високі гори.
Ти співав про Ольгові походи;
О, коб спів твій і Ольгова внука
Прославив!..

О, не буря занесла соколів
В степ широкий! Глянь, се перед ними
Галок стада наче чорні хмари
До великого Дону втікають!

Або, може б, так було воспіти,
Віщий внуче Велесів, Бояне?
За Сулою ярі коні рзають,
А в Києві давня слава дзвонить,
Київ слави давньої відгомоном
Бавиться, а об врагах не дбає;
Тільки там у Новгороді труби
Кличуть війська харалужним горлом,
Хоругви в Путивлі з вітром грають,
А князь Ігор ще жде мила брата,
Ще жде мила брата Всеволода.
І сказав же Всеволод тур буйний:

«Бден брат ти мій і світ єдиний,
Світлий Ігорю, оба ми діти
Святослава, гідні слави батька!
Сідлай, брате, свої бистрі коні,
А мої ті вже стоять готові,
Перед Курськом стоять осідлані;
Там тя ждають і мої куряни,
Кметі справні, лицарського духа:
Під трубами они повивались,
Під шоломами вни колисались,

Конець коп'ї они згодувались;
Їм відомі степові дороги,
Їм знайомі яруги й улуси,
У них луки напружені кріпко,
Отворені сайдаки, стріл повні,
Нагострені шаблі сталевії:
Сама вовком по степу гуляють
Собі чти іщучи, князю слави».

III. ВИСТУПЛЕННЯ В ПОХІД

І тогда вступив князь Ігор в стремень
Золотий і рушив в чисте поле.
Сонце тьмою путь му заступало,
І ніч чорна пїтьмов землю вкрила:
Страшні стони вкруг далися чути,
Грізні знамена зловіщі кругом:
На жировиську звір дикий виє,
Поверх древа розлягась зловіщий
Голос Дива: О, земля поганська
Запре Волзі широку дорогу
І у бистрій Сулі ся скупає, —
У Сурожу й Корсуню розмножесь
Поганий болван Тьмутороканський!

Але глянь! Небитими шляхами
Утікають половці до Дону!
Серед півночі скриплять теліги,
Мов сполохані лебедів стада.

Ігор війська до Дону провадить, —
Але вже його біди страшної
Передчуття на жар-птиці вабить;
Наче буря, вовки в ярах виють,
Орли кличуть звірів, клекотючи,
На поживу із людського трупу.
Лиси брешуть на червоні щити.

Руська земле, нещаслива земле,
Уже діти твої за горами!
Вже додолу на страшну загубу
Непремінна їх судьба провадить!

Довго землю ніч п'тьмою криє:
Вже і зоря день заповідає,
Та ще мряка вкрила чисте поле.
Сум і туга в природі засіли,
Не щечече соловей, лиш гамір
Галок чорних воздух наповняє.
Гей, а діти землі руської поле —
Степ широкий перегородили
Щитами червоними! Для себе
Честі йщуть вни, а для князя слави.

ІV. ПОБІДА НАД ПОЛОВЦЯМИ

Ой, ще зрана в п'яток руські полки
Потоптали і стерли погану
Половецьку силу і стрілами,
По степу розсипавшись, помчали
Красні діви половецькі, з ними
Злото й дорогії оксамити
Й скарби, яко багату здобичу.

Ортьмами, опончами поганих,
Кожухами і добром усяким
Половецьким зачали мостити
Мости по болотах і грязюках.

Червен прапір, білу хоругов,
Срібне стружжя і червону чілку, —
Се віддано Ігорю-князеві,
Храброму Святославову сину.

Ой, дримає Ольгово хоробре
Плем'я у степу у вражій краю:
Так далеко орлом залетіло!
Як орел не ізнесе обиди
Ні від сизого сокола-брата,
Ні від кругая, ні від ворона,
Так не знесе й храбрій Святославич
Ні від брата, ні сусіда кривди,
Ні від тебе, поган половчине!

А половці, мов порох степами,
Так розсипались по пораженню.
Сірим вовком Гзак жене степами,

А Кончак сліди його керує
Ген до Дону небитов дорогов.

V. НАПАД НОВИХ СИЛ ПОЛОВЕЦЬКИХ

А на другий день, та вельми рано,
Ой, кривава зоря світ звіщає,
Чорна туча з моря надтягає
І закрити хоче штири сонця,
А в ній мовні трепещуть огненні;
Гей, великий грім заторохкоче,
Гей, посиплесь дощ стрілами з Дону!
Тут ся списам прийде приламати,
Тут ся прийде шаблям подзвонити
О шоломи половців поганих,
Тут над річков, над бистров Каялов,
Коло Дону великого в полі
Незнайомім, в половецькім полі!

Руська земле, нещаслива земле,
Ой, вже дітям твоїм не піднятись, —
Вділ упала їх потуга й сила!
Бач, ось вже вітри, Стрибога внуки,
Віють з моря стрілами стальними
На хоробрі Ігореві полки!

Гу, як кругом земля дуднить глухо!
Ріки мутно течуть, чисті поля
Порох хмаров густов покриває;
Вже хоругви вражі мріють вдалі
І мов хмари половці погані
Йдуть від Дону й від синього моря
І з усіх сторон вже обступають
Руські полки! Бісові діти
Криком поле перегородили,
А хоробрі русичі те поле
Щитами червоними замкнули.

Ярий туре, Всеволоде, княже!
Напереді стоїш на бороні,
Градом сиплеш на врагів стрілами,
Гримиш стальними мечами страшно

О шоломи ворогів поганих!
Куди тільки тур поскочив ярий,
Своїм злотим шоломом світючи,
Там лежать погані половецькі
Голови, валяються оварські
Шоломи, поскіпані шаблями
Сталевими від твоїх могучих
Рук, яр-туре буйний, Всеволоде!
Що за рани дорогі се, браття!
Се ж то князь життя своє за землю
Рідну на опасність виставляє!
Він забув о достоїнстві княжім,
О життю і граді Чернігові,
О вітцівським золотім престолі
І о своїй коханій дружині,
О Глібівні красній і о всякім
Обичаю княжім і звичаю!

VI. ЗГАДКА ПРО МИНУВШІ ЛІТА

Гей, колись були віки Трояна,
Де на Русі цвіли райські цвіти!
Ой, минули й літа Ярослава,
В котрих мир був дома й братня згода!
Аж настали Ольговії полки,
Бої Ольга, Святославля сина!

Гей, той Олег, мечем коромоли
Він ковав, по своїм ріднім краю
Стріли сїяв; у Тьмуторокані
В золотий він стремень уступає,
Первий на чолі поганих полків
Нападає свою рідну землю!

Той сам голос братньої незгоди
Чув і давній Ярослав великий,
Всеволодів син, а в Чернігові
Владимир подень, Єдиноборець,
Затикав перед тим звуком уші.

А і Борис Вячеславич храбрій
Хотів славою свою зброю вкрити,
Та на суд го повела та слава

Й на зелену мураву простерла
За обиду сина Святослава
Молодого і храброго Ольга!

А із тої ж самої Каяли,
Святополк повелів батька свого
Взяти в Київ до святої Софії
Межи іноходцями із Угор.

Ой, в ту пору у Ольгове врем'я
Горе тяжке Русь цілу укрило,
Сіялося і росло незгодом,
Погибала жисть Дажбожа внука,
А у княжих сварах, коромолах
Навіть людські літа скоротились.

Ой, в ту пору по руському краю
Рідко гейкав ратай працьовитий,
Але часто грали ворон хмари,
Межи себе діля руські трупи,—
А галки свою річ говорили, —
На жировисько хотять летіти!

Так бувало в ті війни, походи,
Але тут тепера о походах,
О війнах не було й чутки навіть!..

VII. ПОРАЖЕННЯ РУСИНІВ

Гей, від рана до вечора-змроку,
Від вечірньої зорі аж до світу
Летять стріли з каленої сталі,
Гримлять шаблі об шоломи ясні,
Трищать списи тверді-харалужні
На степу поганським, незнайомім
Та посеред землі половецької.

Земля чорна зорана копитом,
А засіяна війнів кістками,
А поляна кров'ю синів Русі:
О, туга, печаль і тяжке горе
Вродились для Русі на тім полі!

Що шумить, дзвенить передо мною
Там далеко удосвіта-рано?
Гей, се Ігор полки завертає,

О, бо жаль му на серцю великий,
Жаль му мила брата Всеволода!

Бились війська день, билися другий,
А на третій день, коло полудня,
Кров'ю вмиті, ой поникли-впали
Ігореві пишні прапори!

Тут оба брати ся розлучили
Над Каяли бистрою берегами;
Тут вина кривавого не стало,
Тут пирування гучне скінчили
Русичі хоробрі, — попоїли
Сватів, а самі за руську землю
Головами полягли!

Гей, жалібно трава поникає,
Древо з тугов д'землі преклонилося!

VIII. СМУТОК ПРИРОДИ І ЦІЛОЇ РУСИ О ПОРАЖЕННІ ІГОРЯ

Ой вже, браття, невесела хвиля
Для країни руської настала,
Вже пустиня силу придавила!

І Обида страшна знов вже встала
В силах внука Дажбога. Вступила
Дівов днесь на землю Троянову
І плеснула крилом лебединим
Коло Дону на синьому морі,
І збудила знов жирнее врем'я!

Вже погибла в князів руських вражда
На поганих, вже брат брату каже:
Те моє, але і те моє теж!
Ой, вже взяли князі говорити
Про малое: те велике! взяли
Вже самі на ся ковать кралоли;
А поганці з всіх сторон тимчасом
Приходили та Русь побіджали!

О, далеко зайшов сокіл сизий,
Б'ючи птиці ід синьому морю,
Та вже годі, браття, воскресити
Ті хоробрі Ігореві полки!

О, за ними крикнув Жля і Карна,
І поско[чи]в по руському краю,
Смагу сиплючи з огняних рогів.

Жони руські заплакали тяжко,
Скрізь печаль ті слова говорячи:
Ой, уже нам своїх милих мужів
Ані мислю-гадков не згадати,
Ані думов не думать, не то, щоб
Їх ми мали зглядати очима,
А що злота і срібла пропало!

А вже, браття, застогнав тугою
Київ, а нападами Чернігів;
По всій Русі туга ся розляла,
І печаль жирна тече посеред
Руської землі ріков кривавов.

А князі кують самі на себе
Коромоли, поганці тимчасом,
Наїжджаючи на край з побідов,
Беруть дань по білі від дворища.

О, бо тії два орли хоробрі
Вже збудили знов поганство дике,
Котре приспав був грізний батько
Їх, київський Святослав великий!

Він грозов ім був, він оглушив їх,
Стер їх силу своїми полками,
Храбрими й сталевими мечами.

Наступив на землю половецьку,
Притоптав він горби і яруги,
Скаламутив озера і ріки,
Висушив потоки і болота,
А поганців хана, Кобяка, він
Аж із Лукомор'я в-між залівних,
Страшних полків половецьких грізно,
Наче вихор, виторг, розбішений.

І скінчав Кобяк в Києві-граді
У дворі служебнім Святослава.

Тут венеціани, німці й греки
Та морава похвальнії пісні
Святославу-витязю співали;
Але днесь князя Ігоря кають,

Що добичу затопив велику
У Каялі, ріці половецькій,
А ще й злота руського досипав!..

Ой, тут зсів князь з сідла золотого, —
На рабське сідло го посаджено!..

Ой, сумують градів забороти,
А поникла, о поникла радість!..

ІХ. СОН СВЯТОСЛАВА І БЕСІДА З БОЯРАМИ

Святослав сон бачив вельми сумний:
«Сеї ночі в Києві на горах
Звечора мене-сьте одівали
(Так оповідає князь Великий)
Чорним ковром на столі тисовім.
Другі черпали вино ми синє,
Із отрутов змішане, а інші
Із порожньої половецької тули
Сипали на лоно ми великі
Перли. І уже м'я зневажають,
Яко вмерлого, а злотоверхий
Двір мій вже пустий, уже без вкрівля.
Сумно бісові ворони грали
Цілу ніч від вечора до рана
Коло Пліснеська на оболоню
.....
.....»

На те кажуть бояри князеві.
«Ой, вже, княже, ум туга посіла:
Бо оце два соколи злетіли
З золотого, отчого престола
Пошукать града Тьмутороканя,
Або з Дону шоломом напиться.
Ой, уже підтяти буйні крильця
У соколів поганців шаблями,
А самі они в залізних путах!»

Гей, на третій день чось сумно стало,
Пітьмою два сонця ся покрили,
Оба стовпи багрянні погасли,

З ними й місяці вба молодії
Святослав і Олег тьмою вкрились!

На Каялі, ріці половецькій,
Пітьма чорна степ-поле укрила;
Ой, по руській землі розпростерлись
Вороги, як леопардів стада:
Руську силу в море погрузили, —
А їх хани в гордості надулись!

Ой, вже ганьба внеслася над хвалу,
Вже ся нужда піднесла над волю,
Уже кинувсь Див на руську землю!

Оце готські хорошії діви
Заспівали край синього моря
І, дзвонячи руським злотом, поють
Про владіння бісово на Русі
Та леліють пімсту Шарокана.
Але ми вже, дружино і браття,
Ми жадні потіхи та відради!

І тогда князь Святослав великий
Зронив слово із уст золотес,
Із сльозами змішане, і вирік:

«О, мої братаньці молодії,
Ігорю і Всеволоде!
Ой, зарана землю половецьку
Зачали-сьте мечами цвілити,
А собі шукати чесной слави!
Та не побідили-сьте, погану
Кров не чесно ви-сьте проливали!
Правда, серця вашії хоробрі,
Наче сковані в жорстокій сталі,
Загартовані у богатирстві;
Але що ж мені ви натворили
Й моїй срібній сідині старечій?
Вже тепер я помочі не бачу
Навіть від багатого й сильного
І воївного мойого брата
Ярослава, що до битви водить
Чернігівських бувальців удалих,
Могутів, Татранів і Шельбирів,
Топчаків, Ревугів і Ольберів.

О, бо тії і без щитів навіть
З засапожниками побіджають
Самим криком своїм вражі полки,
Дзвонячи у прадідную славу.
Але ви сказали-сьте: «А що нам!
Ми самі мужаймось і борімся,
То самі й передню славу озьмем,
А і задньов самі ся поділим!»
А чи диво ж, браття, що старому
Тяжко ся помолодіти?.. Та ще тяжше,
Щоби молодий старим ставався!
«Коли сокіл в воздуху буяє,
То звисока птиці побиває,
Гнізда свого не дасть на обиду;
Але тому ми нещастю, княже,
Не зарадим, — в нівеч обернувся б
Труд наш, щоб поганців відперети!
Се Урим вже заняли половці,
Нарід стогне під ярмом поганих
Та кона під їх мечами. Вже їх
Владимир не оборонить: вкритий
Ранами цілий. Туга і тоска
Глібовому хороброму сину!..»

Х. ЗАЛИВ ДО СПІВЧАСНИХ КНЯЗІВ

Гей, Великий княже, Всеволоде!
Чи ж ти не гадавш іздалека
Прилинути в Чернігів поблисти
Золотого отчого престола?
Бо ти можеш широкою Волгу
Розкропить веслами, Дон великий
Шоломами вичерпачь здужаєш!
Сли б ти тут був, Ігореві в поміч,
То була б рабня по ногаті,
А невольник резаня стояв би!
Бо на суші вмєш ти стріляти
Шереширами живими, з вдалов
Дружинов, Глібовими синами!

Ти, буй-Рюріче і ти, Давиде!
Чи не ваші злотії шоломи
Часто в крові ворогів плавали?
Чи не ваша храбрая дружина,
Наче тури рикає, ранені
Стальними шаблями в дикім полі?
О, вступіть, господинове, нині
В золотий стремень за руську землю,
І за ганьбу сих времен нещасних,
І за рани Ігоря буйного!

Ти, галицький княже Ярослав
Осьмомисле! Ти сидиш високо
На престолі своїм, золотом кутім;
Ти підпер еси угорські гори
Своїми залізними полками;
Королеві заступив дорогу,
Ворота запер еси Дунаю,
Попід хмари бремена ти мечеш,
До Дунаю судна виправляєш!
Твоя воля по землях розказом,
Отвираєш ворота Києву;
Ти стріляєш з отчого престола
Золотого Салтанів далеких.
О, стріляй Кончака, господине,
Клятого раба за руську землю,
І за ганьбу тих времен нещасних
І за рани Ігоря буйного!

А ви, буй-Романе і Мстиславе!
Храбра мисль до діла ум ваш кличе.
Ви удало до діла беретесь,
Наче сокіл, що в воздуху плаває
І ширяєсь кругом, борєсь з вітром
І на птицю буйно вдарить хоче.
Ой, бо суть в вас залізни папорги
Під латинськими під шоломами.
Перед тими край стоїть отвором,
Оце пострах многим ханським странам.
Деремела, Ятвяги і Литва
І половці свої довгі списи
Покидали і під мечі тії

Харалужні голови склонили.

Але вже, о Ігорю, наш княже,
Вже притьмилось сонячнеє світло,
А облогом дерево стояче
Ізронило все листя зелене:
Поділено вже по Росі гради
Й над Сулою, а хоробрих полків
Ігоревих вже не воскресити!
Дон великий тебе, княже, кличуть
І зоветь тя, княже, на побіду:
Вже й Ольговичі, князі хоробрі,
Підоспіли на брань з поганином.

Всеволоде, Інгварю й Мстиславе,
Ви всі три сини, всі шестокрильці
Не худого роду! Чи ж між себе
Не побідним жеребом ви власті
Розхватили? Де ж шоломи ваші
Золотії, ляцькі списи й щити?
Ви поганцям заступіть дорогу,
Ворота загородіть пустині
Гострими стрілами за Русь-матір
І за ганьбу тих времен нещасних,
І за рани Ігоря буйного!

Ой, бо бистра вже Сула не котить
Срібних хвиль ід граду Пер'яславу,
Вже болотом чорним тече Двина
Попри грозний город Полочанів
Від поганських незчисленних полків!..

ХІ. ЗГАДКА ПРО ДАВНІХ КНЯЗІВ

Ізяслав єден лиш, син Васильків,
Подзвонив мечем своїм каленим
О поганські шоломи литовські
І Всеслава, свого діда, славу
Побільшив, а поліг у бою
На траві кривавій під щитами,
Під червоними, ранами вкритий
Від мечів литовських харалужних.

.....

Положив го на постіль і каже:
«Дружину твою, о княже, птиці
Приоділи крилами, а кров їй
Полизали звірі м'ясожирні!»
Не було тут брата Брючеслава,
Ані другого теж Всеволода:
Первий з них свою жемчужну душу
Пострадав із хороброго тіла
Через ожерелля золотев.
Понімили голоси утіхи
Та поникла, ой поникла радість,
Тільки труби трублять Городенські!
Ярославе і ви всі, Всеслава
Внуки, о уже схиліть прапори
Пишнії свої, в піхви сховайте
Ті мечі булатні, дорогії;
О, бо вже-сьте поганьбили славу
Свого діда! О, бо ви зачали
Через свари свої й коромоли
Наводити на руськую землю
Половецькую орду погану,
На життя Всеславових потомків!
А половцям того тільки й треба,
Щоби руську силу ослабити!

Ще на сьомім віці Трояновім
Верг Всеслав о милую дівицю
Жереб: клюками о коні вперся
І ід граду Києву поскочив
І діткнувся стружжям золотого
Княжого Київського престола.
Із Києва скочив лютим туром
Ген на північ: із Білогорода,
І так рискав синьов мглою повитий;
Перед світом гордо вбив стрикуси
І втворив ворота Новгороду,
І так славу розбив Ярослава;
Й скочив вовком з Дудуток до Німна.

На Немизі, мов снопами, поле
Стелють головами, а молотять
Харалужними ціпами, життя
На тоці кладуть, від тіла душу
Віють. Німна береги криваві
Обологом засіяні були,
Синів руських посіяні кісьми.
Всеслав-князь над людьми суди судить,
Городи між князів розділяє,
А сам ніччю сірим вовком рище,
Із Києва погнав ярим туром
Аж до града Кур Тьмутороканя;
Хорсові великому дорогу
В степу вовком перерискав ярим.
Тому, як в Полоцьку подзвонили
Рано в дзвони у святой Софії,
То він дзвони чув аж у Києві.
Хоч і віща душа в другім тілі,
Але часто й він страдав нещастя.
Тому віщий Боян мудрим умом
Тими свій заспів зачав словами:
Ані хитрий, ані осторожний,
Ні маючий око соколине
Не уйде Господнього засуда!

О, сумуй і плач ти, руська земле
Погадавши про времена перві,
Та про первих князів найдавніших!
Де ж хто здужав того Владимира
Приковати ід Київським горам;

.....
.....
.....
.....

ХІІ. ПЛАЧ ЯРОСЛАВНИ

Ярославнин голос даєсь чути.
Мов зозуля перед зорев рано,
Так заводить в тузі і печалі:

«О, коб мені зозульки сизою крила,
Полетіла б я тихим Дунаєм,
Омочила б мій рукав багрянний
У ріці Каялі, втерла б князю
Тії рани глибокі, криваві
На його жестокім, сильнім тілі!»

Ярославна рано заридала
У Путивлі-граді на забралі:

«О вітрило, вітре! чом насильно
Вієш? Пощо мечеш ханські стріли
На могого мужа-лади полки
Своїми легенькими крилами?
Чи ж ти мало було місця в світі,
Щоб ти віяв понад сині гори
І леліяв кораблі-носади
На рожевих хвилях синя моря?
О, чому, чому ти, господине,
Мою радість по степу розвіяв?..»

Ярославна рано заридала
У Путивлі-граді на забралі:

«Ой ти, Дніпре, ти, старий Словуто!
Ти пробив єси кам'яні гори,
Ти продерся крізь поганську землю,
Ти колись носив на своїх хвилях
Святославові судна, поганців
Пораження! О, днесь, господине,
Прилелій до мене мого мужа,
Щоби я за ним щодень гарячих
Сліз не слала від рана до моря!»

Ярославна рано заридала
У Путивлі-граді на забралі:

«О ти, світле і тресвітле Сонце,
Всім ти добре єси і прекрасне!
О, чому ж свої гарячі лучі
Мечеш на степу пустім, безвіднім
Ти на полки мого мужа-лади?
О, чом ти спрягло їм тугі луки
Спрагов, а тугов заткало тули?..»

ХІІІ. ПОБІГ ІГОРЯ ІЗ ПЛІНА

Гей, заграло опівночі море,
Мгли тумани степом вітер гонить;
Князю Ігореві Бог дорогу
Вказує із землі половецької
Та на руську землю д'Новгороду,
Д'золотому отчому престолу.

Вже погасла вечірня зоря:
Ігор спить здаєсь; ні, не спить Ігор,
Ігор думков степи-поля мірить,
Що від Дону до малого Донця.

Кінь опівночі. Овлур за річков
Свиснув, — Ігор знак сей розуміє,—
Свиснув, — та не вказуєся Ігор.

І Овлур гукнув, застугоніло
В полі і трава зашелестіла —
Половецькі вежі подвигались —
Ігор скочив горностаєм в тростя,
А гоголем білим вергсь на воду:
І на бистрого коня ся кинув,
А із нього скочив босим вовком
І полетів ід лугові Донця,
І полетів попід мгли соколом,
Б'ючи дикі гуси і лебеді
На снідання, обід і вечерю.

Коли Ігор соколом полетів,
Тогда Влур поскочив сірим вовком;
І трусили студеную росу,
Бо прірвали своїх бистрих коней.

Донець мовить: «О Ігорю, княже!
Много слави буде тобі й честі,
Кончакові нелюбія й гризі,
А утіхи цілій землі Руській!»

Ігор мовить: «О Донче! немало
І для тебе величання буде,
Що-сь леліав м'я на своїх хвилях,

Що-сь стелив мені траву зелену
На тих срібних берегах ось своїх,
Що-сь вкривав м'я теплими імлами,
Покріплював дерев зелених тінню,
Що-сь стеріг м'я гоголем на водах,
А чайками лисими на струях,
А чорнядьми на вітрах, на буйних!»

«Ой не так то, — каже, — річка Стугна,
Хоч мілкії вона струї має,
То як прийме в себе другі струги,
Розгуляєсь хвилями по полях!»

«Ось і Дніпр у своїм темнім гирлі
Затопив теж князя молодого,
Ростислава. Плаче Ростиславля
Мати по князю, по молодцеві
Ростиславі. Жалібно ся цвіти
Похилили, а древо з тугою
Преклонилось до землі додолу!» —

Гей, чи се сороки трескотали?
Ні, се погонь за Ігорем жене,
Се вслід князю іде Гзак з Кончаком!
Тоді ворони уже не грали,
І галок умовк зловіщий гамір,
І сороки вже не трескотали,
А лиш дятли ковтанням дорогу
Вказують, а соловії пісьми
Радісними світ зановідають.

Обзиваєсь Гзак ід Кончакові:
«Коли сокіл д'гнізду улітає,
Ми соколича туй розстріляймо
Своїми стрілами золотими!»

Але Гзі Кончак відповідає:
«Коли сокіл д'гнізду улітає,
Ми соколичу зв'яжімо крила
І опутаємо дівицев краснов!»
Але знов Гзак каже Кончакові:

«Ой, если його ми загадаєм
Красною дівицею опутать,
То для нас пропаде і соколич,

І дівичі не матимем красной,
То й почнуть нас молодії птиці
Дужче бити в половецькім полі!»

І сказав Боян

Тяжко голові без плечей бути,
Тяжко тілу без голови: горе
Землі руській без Ігоря-князя!

XIV. ПОВОРОТ ІГОРЯ ІЗ ПЛІНА

Сяє сонце на погіднім небі,
А князь Ігор сяє в руськім краю:
На Дунаю діви заспівали,
В'ється голос до Києва морем.
Ігор їде поклін віддавати
Благодарний до Матері Божой
Пирогоськой. Кудя краєм їде,
Всюди гради раді та веселі,
Всюди пісні старим князям поють,
А потому молодим.

Співаймо ж:

Слава Ігорю, слава буй-туру
Всеволоду, синам Святослава!
Йй Владимиру, Ігореву сину!
Многа літа князям та дружині,
Що за руську землю побарають
На погані половецькі полки!
Князям слава і дружині. Амінь!

ІВ ЧЕСЬКОЇ ПОЕЗІЇ

РУКОПИСЬ КОРОЛЕДВОРСЬКА

ЧМИР І ВЛАСЛАВ

Неклян каже на бій встати,
Каже княжими словами
Проти Власлава.
Встали війська, на бій встали,
Встали на княжецьке слово
Проти Власлава.
Ой, то князь Власлав гордився
Побідов над Некляном,
Над славним князем.
Меч й огонь він напускав
У Неклянову країну
Й над грабіжними мечами
Своїх воїнів голосив
Він Некляна поганьблення.
«На бій, Чмире, веди мої полки,
Гордо виклика нас
Надутий Власлав».
Зрадувався Чмир і встав,
Втішно зняв свій чорний щит
Двосазубний і зняв з щитом
Молот і шолом непробитий,
І під всі дерева
Богам жертви склада.
Буйно крикнув Чмир на військо.
Скоро військо йде в рядах,
І тягнуть досвіта-рано,
І тягнуть весь день і по заході
Там ід горбкові.

Га, як там буха дим із села,
А в селі плач і стони жалібні!
— Хто спалив вам хати,
Хто причина ваших сліз кривавих?
Хто? Власлав? Нехай же
Посліднім буде сей напад його!
Пімсту і загубу
Мов військо му несе!

Люди кажуть Чмиру-воеводі:
«Крувой се, Крувой поганий
Займив нам стада і тут в слободах
Лютував мечем й огнем!
Все, що тільки було здале,
Його злість поцсула люта,
І узяв нам воеводу!»

І розлютивсь на Крувоя Чмир,
І з грудей широких
Закипів в нім гнів
По цілому тілі.

«Войни, каже, завтра рано
Всю хоробрість розпалим,
А днесь змученому тілу
Дайте ви починок».

Стоять гори вправо,
Стоять гори вліво,
А на їх верху, на високім
Ясне сонечко пала.
Горами ось відси,
Горами ось відти
Тягнуть війська, битву несуть в собі.

«Гей, там на замок,
Що орлом на скалі сидить,
Там, де Воймира Крувой в в'язниці держить
І його доч хорошу!
Він їх схопив в темнім гаю,
Там, під сірою скалов,
Де зганьбив князя Некляна.
Некляну Крувой вірність обіцяв
І подав вірну руку.
Тим самим гласом і тов руков

Нещастя спровадив на сей народ.
Гей, вгору, на град високий,
Гей, війни, вгору на замок спішіть!»

І розгорілись війни,
І ік замку ся горнуть,
По слову удалого Чмира,
Мов градова туча.
Передні щит о щит ся вкривають,
Задні на списи ся взирають
І на делини, півперек вбиті,
І повиш верхів ліса
Їх мечі гримлять об замок,
Їх мечі о шаблі дзвонять
Тих, що з замку їх рубають.

І ревнув Крувой на замку, як тур,
Ревом хоробрість в своїх мужах будить,
Меч його громом на пражан паде,
Наче дуб, долів з скали котячись,
Много сильних дубів
Валить і друхоче.
Але таки здолу вокруг замку
Війни Неклянові товпились.

Чмир каже ззаду на замок впасти,
Пересадити мури спереду.
Гей, і дерева високі,
Що під скалов росли густо,
Повалились на безпечні мури,
А по деревах колоди ся котять
Понад війнів головами.
Гей, під ними напереді сильні стали,
Муж при мужу, — друг друга тикались
Широкими плечима.
А на плечі півперек дерева поклали,
І вздовж їх ушовками пов'язали,
Ї списами підперли попри себе.
На сі дуби вискочили мужі,
А на плечі списи положили,
Пов'язали списи ушовками:
Вскочив третій ряд на другий,
На третій четвертий,

А п'ятий аж мурів верху дістав,
Відки шаблі гриміли,
Відки сипались стріли,
Відки колоди з тріском котились.
Гей, і пражанів навала,
Мов туча, в замок потекла,
І всю силу в замку стерла, зм'яла!
Вийди, Воймире, з милов дочкою,
Вийди з темниці на білий світ:
Глянь на скалу там, на ній узири
Крувоя в крові під местнов сокиров!
Вийшов Воймир благодійним раном,
Вийшов з своєв хорошов дочкою,
Врага свого Крувоя зрів в крові.
Чмир добичу людям повертає,
Й гарна діва з добичев вернулась,
А Воймир богам хтів жертву дати
На тім самім місці,
У ту саму пору.
«Вгору, Воймире, Чмир повіда,
Звернім кроки наші до побіди
Над Влаславом! Зажди з службою богів!
Боги зволють поразить Власлава.
Скоро сонце полудня доспіє,
Пам дійти вже тра до того місця,
Де побіди голос
Війська наші враз піднесуть вгору.
Ось ти зброя врага твого! Йдімо!»
І Воймир утішивсь дуже-дуже,
З верху скали закричав він грімко,
З сильна горла так до богів кликав —
А стряслися дуби в темнім гаю:
«Не гнівайтесь, богове,
На слугу не прогнівітья свого,
Що вам жертви нині не приношу,
Не палю свяченого обіту!»
«Довжен-єсь богам обіт, Чмир каже,
А нам нині б на врагів спішитись.
Тож сідай ти на бистрого коня,
Оленевим ліс пролети скоком

Там в діброву, де скала ся взносить,
Богам мила, — на верху скали той
Спали ти обіт богам,
Спали жертву богам, своїм спасам,
За побіду минувшу й будучу.
А ніж вздриш, що сонце ся посуне
По тверді небесній, вийдеш там за місто,
А ніж сонце вторим кроком ступить
І кроком третім
Над верхи ліса, війсьکو там дійде,
Де твоя жертва в диму стовпах
Віятиме ід богам,
І поклониться все військо, туди йдучи».

Сів Воймир на бистрого коня,
Оленевим скоком по лісі погнав
Там ід діброві, ід сірій скалі;
На верху скали
Жертву запалив
Богам, своїм спасам,
За побіду минувшу, за побіду й будучу.
Жертвував ім ялівку буйну,
На ній шерсть червона ся блищить;
І купив у пастуха
Там в долині у траві буйній,
Дав за ню коня з сідлом.

Загоріла жертва, і війська зблизились
Ід долині, а з долини вгору
Ідуть в діброву.
Войни, шумом озвучені,
По одному йдуть, несучи ружжя.
Кожен, коло жертви йдучи,
Славу богам голосить
Й не ленів брязнути мечем.
А коли ряди ся вже кінчили,
То Воймир на бистра коня скочив,
Товсті бедра й хребет наложив
Шістьом кінним, що йшли за рядами.

І йшли війська по всяку дня пору
Аж під полудень сонця.
Там ген на рівнині

Чекав їх Власлав хоробрий.
Від ліса до ліса його сила стала
П'ять раз більша, як пражанів сила,
І мов з чорних хмар
Роздавались з неї громи
І псів вило премного множество.
«Тяжко биться нам з тими врагами;
Не подужавш колом булави!»
Так Воймир рік, — на се Чмир до нього:
«Мудро так потайком говорити,
Мудро ся на все приготувати.
Пощо гримать о скалу чолом?
Лис обдурить і ярого тура.
Тут Власлав нас із гори узрить:
Скоро долом обійдім сей верх
Наоколо, щоб були назаді
Ті, що були напереді вперед;
Кілька раз гору так обійдімо!»
І так Чмир укартував з Воймиром.
І спішили війська круг гори,
І спішили війська дев'ять раз,
Як вєлів удалий Чмир з Воймиром.
Так врагам число своє збільшили,
Так врагам страху більш додали.
Розступились долом по хащах,
І заблисло в очі ворогам
Грізно їх оружжя.
І ціла гора заповонилась
Грізним блиском.
Нараз Чмир із відрядом налетів,
Відряд сей був штири сотні сильний,
А з ним Тряс налетів з темна ліса:
Тряс військом ворогів
В тій хвилі овладів, —
Взад, взад! Страх на них з цілого ліса!
І розпирслись враги сюди й туди,
І розпирслись, наче дим по полю.
Звів на них Воймир хоробро руку,
Впів від веходу зайшов їм дорогу,
Боком станув напруг Власлава.

Га, як ліс столітній з треском гнеться,
Ніби гори на гори валяться
І о себе дерева всі кришать!
Тут Власлав напротив Чмира вирвесь,
І Чмир гримне напротив Власлава,
І січа люта розпочалась,
За рану рана, удар за вдар,
Аж доки додолу не впа
Власлав!..
Як Власлав землев качаєсь страшно,
Взад, на боки, — а встати не може!
На сон вічний Морена колише Власлава,
Кров кипить із рани і булькоче,
І, фарбуючи траву зелену,
Сиру землю поїть.

Га, душа з ревучих уст
Уліта! на дерево злетіла,
І по деревах літає кругом,
Доки труп мертвого не спалено.
Перелякались будучі з Влаславом,
І розпирслись порохом по горах,
Унікаючи погляду Чмира,
Чмира, Влаславобійці.

Задзвонили побідні гласи
До Неклянових радісних ух,
І Неклянове радісне око
Здобич багата пасе.

ЗАБОЙ, СЛОВОЙ І ЛЮДСЬК

В темнім лісі скала вгору ся взносить,
На скалу вступив Забой потужний,
Огляда країну на всі часті, —
Сумом віє від цілого краю;
Й він заплакав плачем голубиним.
Сидів довго і довго смутився,
А враз вгору, мов олень, зірвався,
Долів лісом по дєбрях й чагарах
Бистро збігав, від мужа до мужа,

По всім краю був у всіх могучих.
До всіх тайні, короткі рік слова,
Поклонивсь богам й спішить до других.

І день минув перший і день минув вторий.
Скоро за третім вночі зійшов місяць,
Зійшлись мужі там в діброву темну.
Д'ним Забой йшов: у яр їх впровадив,
В яр глибокий серед темна ліса.
А Забой ступив у яр найглибший,
Взяв Варито віщо-звучне:

«Мужі братніх серць,
Мужі поглядів огненних,
Вам співаю пісню з глибини найглибшої,
Вна йде з мого серця, з глибокого серця,
Хоч горем повита!

«Пішов батько ід батькам,
Лишив свої діти
І свої любки. І не сказав нікому:
Брате, ти сироти вбогі
Приголуб вітцівськими словами!

«І прийшов чужий насильно в дім,
І чужим заповідає словом,
І як дієсь у чужому краю,
Від рана до ночі, так діялось теж
Жінкам і дітям.

Єдну дружину каже нам мати
На всім путі від Весни до Морани.
І вигнав з гаїв всі кругавці,
І які боги в чужому краю,
Таким каже й нам кланятись
І жертви складати.

Не сміємо битись в чоло пред богами,
Не смієм при змроці їм їсти носити
Там, де батько богам їсти носив,
Там, де д'ним на молитву ходив;
Святії дуби всі порубали,
Всіх богів нам розрушили».

«Ай ти, Забою, ти серцем до серця
Співаєш пісню, що в внутрі паяить,
Як Люмирів спів, —

Люмира, що словами і співом колись
Вишгород і всю країну загрівав:
Так ти мене і всіх братів
Огнем співу свого загрів.
Боги люблять доброго співця,
Тож співай, — вони тобі дали
В серце жар напротив ворогів!»
І поглянув Забой
На палаюче око Славоя
І співом дальше за серця хватав:
«Два сини, котрих серця
По-мужеськи бить зачинали,
Виходили в ліс.
Там молотом і мечем
І списом владіти учились,
Там крили ружжя й вертали розкішно.
А як змужались їх кріпкі руки,
Як на врагів їх серця запалали
І їх другі братці попідростали,
Гей, то всі на ворогів громом впали,
Наче буря з погідного неба!
І вернули в дім вітцівський,
І по краю зацвіла свобода».
Гей, всі скочили вділ до Забою,
Ув обняттях стискають го щиро,
Стискають го сильними руками,
На груди з груді кладуть його руки,
Мудре слово додають до слова.
І вже ніч минула, вже світало,
А вони розсипалися з яру;
І поміж деревами лісом
Вни манівцями крутими
В розличні сторони пробирались.
Минув день, і вторий день минає,
А за третім днем,
Скоро пільмов землю ніч окрила,
Рушив в ліс Забой,
А лісом за Забоєм збори;
І рушив в ліс Славой,
А лісом за Славоем збори.

В кожному довір'я до воєводи,
В кожного серце королю враждебне,
В кожного стальна на короля зброя.
«Гей, брате Славою,
Там ід синьому верхові!
Верх той владів над цілим краєм,
Там кроки скеруймо!
Від верха на всхід ліс темний,
Там си руки подамо:
Ти скоріш там лисім пробирайся скоком,
А я туди піду!»

«Гей, брате Забою,
Чом оружжя наше має
Аж зверха хоробрості набрати?
Лучше відти вдармо громом
На королівських мучителів!»

«Ніт, брате Славою!
Сли змію стоптати хочеш,
Голову їй приступи,
А — там голова її!»
Розійшлися мужі лісом,
Розійшлися вправо-вліво.
Тії тягнуть туди
За Забоввим словом,
Там ти тягнуть тамтуди
За словом скорого Славоя
Лісами глибокими ід синьому верхові.

І як п'ять сонць засіяло,
Подали си пресильнії руки,
І глянули лисім взором
На війська королеві.
«Хоче Людек міритися з нами,
Бач, війська збирає!
Гей, впаде військо його під одною ранов!
Ей, Людску,
Ти єсь паріб над паробами короля!
Ти скажи тирану свому,
Що з димом тут нам розказ його!»
І розлютивсь Людек,
Голосом кріпким війська скликає.

Піднебесся ціле засіяло,
Долом при світлі сонця повно блиску
Від воїнів королівських.
Усі готові ногами в крок,
В руках оружжя за Людска словом.
«Ей, брате Славою,
Ти лисім кроком туди спіши,
А я піду, стріну їх чоло!»
І Забой наперед грянув, як град,
І Славою збоку грохнув, як град.
«Гей, брате, ті се самі враги,
Що кришили нам богів,
Що нам рубали дуби святії
І кругаїв з дібров полохали!
Боги побіду нам дають!»
Гей, то Людек вирвавсь затекло
З-між врагів, та напротів Забою!
І Забой ударив громом
З палаючим оком
В Людека. Дуб з дубом мірється затято,
Вирвавшись з цілого лісу. Так Забой
З Людеком міривсь понад ціле військо.
Людек ударив сильним мечем,
Три шкіри в щиті протяв.
Ударив молотом Забой,
Людек підступний відскочив.
І грянув молот о дуба,
А дуб собою на полки грянув,
І тридцять мужів д'вітцям пішло.
Сказився Людек: «Га, ти, собако,
Ти погана гадяча прочваро.
Мечем ся мірай зо мною!»
І втяв мечем Забой,
Врагові щита часть відтяв.
І Людек мечем,
Меч відбився о щит харалужний.
І загорілись оба до ран,
І все на собі ранами вкрили,
І кругом кров'ю все змочили.
І кров'ю мужі теж зфарбувались,

Що кругом всюди сіклися люто.
Сонце полудень минуло,
Вже від полудня д'вечеру хилилось,
А вни б'ються, гримлять, не вступають.
І тут б'ються, і там, де Славой.

«Ай ти, враже, біс на тебе,
За що кров ти нашу п'єш?»
І хопив свій молот Забой,
Та Людек відскочив,
Забой ще вище молот взніс вгору,
І кинув на врага.
Грянув молот, а від удару
Щит ся розскочив, а із щитом
Розскочилася Людекова грудь.
І душа зляклась молота тяжкого,
Молот із тіла випер і душу
І на п'ять сажнів у війську загнав.

З жаху горла ворогів завили,
З уст воїнів Забоя радість загриміла
І втіхов очі їх запалали.

«Гей, брате, побіду дали нам боги!
Пішли єден полк направо,
А наліво другий шли,
Щоб з усіх долин сюди
Зігнали коні, нехай ірзають
Бистрії коні по всьому лісу».

«Забюю, брате, ти льве удалий,
Не покидай врагів поразати».

Гей, то відкинув щит Забой,
У руді молот, а меч у другій,
Так си дорогу стелить між врагами.
Враги стали, і прийшлося їм уступати.
Тряс їх гнав із місця бою,
Страх з їх горла крик видобуває.

Ірзають коні по цілому лісу.
Гей же на коней, з коней на врагів,
По цілому краю! Несіть, бистрі коні,
Ім за п'ятами наше завзяття!

Скочили полки на бистрих коней,
Скок в скок вни гнались за ворогами,

Їх ранами й кров'ю жар свій підпалляли.
Минають гори, ліси й долини,
Все убігає взад, вправо і вліво.

Шумить ріка бистра,
Котить за хвилию хвилю,
Грмить ціле військо скок за скоком,
Всі ся женуть через ріку бистру:
Врагів хмари ріка затопляє,
Своїх на другий берег переносить.

Й по цілому краю вздовж і вшир
Лютій яструб розпустив
Свої крила, свої міцні,
Бистро птиці ганяє.
Забоєве військо вшир розлилось,
По цілім краю врагів ганяє;
На бистрих конях за врагом женуть:
Вніч під зорями за врагом люто,
Люто під сонцем вдень за ним женуть,
І оп'ять по темній ночі,
І оп'ять пораннім змроком.

Шумить ріка бистра,
Котить за хвилию хвилю,
Грмить ціле військо скок за скоком,
Всі ся женуть чрез ріку шум'ячу:
Врагів хмари ріка затопляє,
А на другий берег своїх переносить.

«Гей там ід горам синім,
І там най пімста наша грмить!»

«Ай, брате Забою,
Від нас вже гори недалеко,
Вже ворогів лиш купка малая,
І та жалібно пощади просить.

«Вертаймо краєм! Ти туди,
А я туди, — і все вигубляймо,
Що королівське!»

Шумить буря по краю,
Шумлять війська по краю,

По краю вправо і вліво
Всюди війська-полки видати
В радісних товпах.
«Гей, брате, там синій верх,
Там боги дарили нас побідов.
Там багато душ чека,
Сюди й туди по лісі літа:
Їх птах боїться і звір полохливий,
Тільки сова їх ся не ляка.
Гей, там ід верхові, мертвих погребати,
І богам заставить страви, —
І там богам спасам
Жертвів дати багато:
Їм похвальні, благодарні співи,
Їм й оружжя побитих врагів!»

БЕНЕШ ГЕРМАНІВ

Ай ти сонце, ай сонечко,
Чом ти світиш так сумно,
Чом ти так світиш на нас,
На бідний народ?
Де наш князь, де воїнний люд?
До Отта пішов він вдаль,
Хто ж від врагів охоронить
Землю рідную?
Довгим тягом німці тягнуть,
А із німцями й саси
З стародавніх гір Згорельських
В нашу країну.
Дайте, небожата вбогі,
Дайте злото та срібло,
А ні, то вам попалять
Хати та двори!
Ах, таки нам все спалили,
Срібло, злото забрали,
Овечки позаймали;
Далі д'Троскам йдуть.
Ой, не тужіть, кметі, браття,
Вже для вас трава встава,
Хоч так довго потоптана

Чужим копитом!

Вийте вінці з польських цвітів
Свому вибавителю!
Вже ся осінь зеленіє,
Скоро ся все змінить.

Гей, і скоро все змінилось:
Ой, там Бенеш Германів,
Там він кличе люд в громаду
Напротив сасів.

І зійшлися кметі, люди
В лісі під Грубов скалов,
Кожен мість оружжя ціп взяв
Напротив врагів.

Бенеш, Бенеш перед веде,
За ним вслід народ ступа,
«Пімста, пімста всім! — гукає —
Німцям ворогам!»

Га, як лютостію гнів
Обі сторони пірвав,
А розлюченим мужам
В утробах кипить!

Їх ся взори розпалили
Против себе страшенно,
Над кії кії піднялись,
Списи над списи.

Стрілись сторони обі тут,
Ніби ліс ся в ліс валить,
Як по небу грім палає,
Так мечі горять.
І піднявсь крик грізний вгору,
Сполохав всю дичину
І всі птиці піднебесні
Аж по третій верх.

Розлягаєсь по долинах
Булав ломіт і мечів,
Мов дерев падучих треск
Від скалистих гір.

Так боролись обі часті
Без спочивку із собов,
П'ята на п'яту насіли

На себе війни.

Обернувся Бенеш вгору,
І мечем направо верг,
А там вже ся війська горнуть, —
Він наліво верг.

І наліво сила бурить, —
Ззаду на скалистий лім,
А на німців вергли з лому
Все каміння вділ.

Вни зступають на рівнину,
І тут німців б'ють оп'ять;
Ой, втікали й погубили
Голови саси!

ЛЮДИША І ЛЮБОР

Слухайте, старці й молодці,
Про лицарські герці й бої!

Був колись-то князь за Лабов,
Славний князь, багатий, добрий,
І доньку він мав єдну,
Батькові і всім кохану.
Вна на диво красна була,
Гішка статтю, як тополя,
А лице біліше снігу,
А на линях цвіли рожі;
Очі ясні, голубії,
А по шиї, по біленькій
В'єсь коса златоволоса.

Гей, раз каже князь післові,
Щоб пани усі зійшлися
В замок на велику учту.
Лиш настав день назначений,
Аж і всі пани зійшлися
В замок княжий на ту учту.

Бубни, труби заgrimіли.
Ід князю пани товпляться,
І кланяються князеві,
І кланяються княгині,

І хорошій княжні — дочці.
За столи предовгі сіли,
Кожен ведля свого роду.
З дичини ношено страви,
А напій був мід солодкий.
Ай, то була учта гучна,
Ай, то була учта славна!
Розгорілось тіло силов,
Бодрість в умах розгорілась.

В ту пору панам князь мовить:
«Мужі, те не будь вам тайно,
Із якої я причини
Повелів вас тут зізвати.
Мужі храбрі, я рад знати,
Хто найскорше мні pomoже.
Мудро борби в мирі ждати,
Таж сусідом німця маєм!»

Так князь рік, і тихо стало.
З-за столів пани тут встали,
І князеві поклонились,
Поклонилися княгині
І хорошій княжні-дочці.

Бубни, труби заgrimіли,
На сидання всі готові.
Перед замком на площаді,
Вгорі на прекраснім ганку
Князь сидів із старостами,
І княгиня з землячками,
І Людиша в дівиць крузі.

І до земляків князь каже:
«Хто на герці первий хоче,
Того сам я вибрать маю».
І на Стребора князь кивнув,
Стребор Людислава визвав.
І оба на коні сіли,
Взяли гострі, сталльні списи,
Вихром гнали против себе.
Довго вcпільно ся бороли,
Аж обі аламали списи,
І із сил вже так ізпали,

Що оба уйшли з площаді.

Грають труби, таламбаси,
І до земляків князь каже:
«Хто на герці вторий хоче,
Най княгиня вибирає».
Серпош ся владив княгині,
Серпош Спишибора визвав.
І оба на коні сіли,
Взяли гострі, стальні списи,
Серпош гнав на Спишибора,
Із сідла зсадив го духом,
І сам скоро з коня кинувсь.
І оба мечів добули,
Раз по разу в чорні щити
Сікли, аж ся іскри сиплють.
І втяв Серпош Спишибора,
Спишибор на нього гримнув,
І оба додолу впали.
І оба безсильні стали,
І з площаді уступили.

Грають труби, таламбаси,
І до земляків князь каже:
«Хто на герці третій хоче,
Най Людиша вибирає».
І на Любора впав вибір,
Любор Болемира визвав.
І оба на коні сіли,
Взяли гострі, стальні списи,
Вихром гнали ув ограду:
Проти себе замірялись,
І зразилися списками.
Болемир з коня скотився,
Щит відлетів му далеко:
Винесено го з площаді.

Грають труби, таламбаси,
І Рубоша визвав Любор.
Скоро на коня той скочив
І на Любора гнав вихром.
Любор спису розтяв шаблев,
Кріпку в шолом втяв му рану:

Взад Рубош з коня звалився:
Винесено го з площаді.
Грають труби, таламбаси,
Любор землякам говорить:
«Хто зо мною боротись хоче,
Най в ограду вийжджає!»
І нарада між панами,
А жде Любор у ограді.
Втім підняв Здислав спис довгий,
А на списі з тура голов,
І на буйна коня скочив
І погорди словом каже:
«Прадід мій убив яр-тура,
Батько вигнав німців війська,
Мою храбрість най зна Любор!»
І вни гнали против себе,
Головами ся зразили, —
Гей, оба злетіли з коней!
Тут мечів добули хутко,
І затято герцювали,
Кріпко махали мечами,
Аж удари розлягались.
Любор збоку впав на того,
Мечем в шолом втяв потужно,
В меч мечем ударив разом,
І меч злетів за ограду,
А Здислав звалився на землю.
Грають труби, таламбаси;
Пани Любора обступлять,
І перед князя го ведуть,
І ведуть перед княгиню
Й перед дочку їх Людишу.
А Людиша молодцеві
Дасть вінець у надгороду,
Дасть вінець з дубова листя.
Грають труби, таламбаси.

ОЛЬДРИК І БОЛЕСЛАВ

. пішов в ліс темний,
Там, де всі владики ся зібрали:
Сім владик сих з вдалими полками.
Вигонь Дуб там скоро поспішає
Нічнов пільмов із своєв дружинов.
Ся дружина сто хлопа числила,
У піхвах всі мечі сталльні мали,
До мечів всіх сто потужні руки,
А у серцях для Вигоня вірність.
І йшли довго, — стали серед ліса,
Кругом праві подали си руки
Й говорили тихими словами.

Вже в опівніч ніч перекотилась,
Сивосірий ранок наближався,
І до князя Ольдри Вигонь мовить:

«Гей, послухай, многославний князю!
Бог ти в серце дав відвагу й силу,
Бог ти мудрість дав і буйну голов,
Ти веди нас против злих полянів!
Ми за твоїм словом вправо, вліво
Підем, взад чи вперед, на всі бої,
Ти нам в серцях запали хоробрість!»

І взяв князь прапор у потужну руку.
«Гей, за мною на полян хоробро,
На полян, на врагів сього краю!»

І за ним владик горнулось вісім,
А за ними війнів півчвертаста,
Войнів преудалих. І спішили,
Де полянів сила сном повита
Розвалилась і спала спокійно.
Ей, вся Прага мовчить в сні пораннім,
В ранній парі куриться Волтава,
А за Прагов верхи — гори мріють,
За верхами небо темносине
Роз'яснилось світом від востока.

«Гей, долів за мнов з гори! Лиш тихо!»
В тихій Празі хитро ся покрили,
Попід одіж ружжя поховали...

Ишов пастух ще перед світом білим,
Крикнув вгору браму отворити.
Вчула сторож пастуховий голос,
Втворила му браму чрез Волтаву.
А пастух на міст виходить, — разом
Став посеред і затрубив грімко.
Вскочив князь на міст і сім владик з ним,
Кожний з своїм полком, причвалали.
Грімко бубни до дня відозвались,
Голоснії труби заревіли,
І здрижав міст весь від їх удару.

Страх ударив на всіх на полянів:
Ай, поляни за ружжя хватають!
Ай, владики тнуть глибокі рани.
Вже поляни сюда-туда скачуть,
І за брами, і за перекопи
Кидаються товпами навтеки,
Далі, далі перед вдалов січев!..

«Га, і Бог побіду дарував нам!
Одне сонце встане на всім небі,
Встане Ярмир оп'ять на всю землю».
Рознеслася радість по всій Празі,
Рознеслася і в окресність Праги,
Рознеслася радість по всім краю,
По всім краю від радісної Праги.

ЯРОСЛАВ

Сей я спів вам пою многославний
Про великі борби, люті бої;
Уважайте, весь свій ум зберіте,
Уважайте, почувте дива!
В стороні, де Голомуцька область,
Там гора ся взносить невисока,
Невисока, Гостайновом зветься,
Мати божа чудеса там творить.
Довго в мирі були власті наші,
І добробут цвів між людом довго,
Но від всходу на край буря встала,

Встала за доч татарського хана,
Котору християнські люди вбили
Про каміння, золото і перли.

Гарна, наче місяць, Кублаївна
Про краї учула на заході,
В котрих люда много проживає.
Вна забагла взнать чужі звичаї.
Тут же десять молодців прийнялось
І дві діві її проводити.
Приладили, чого було треба,
Посідали всі на бистрі коні
І узялись, куди спішить сонце.

Наче зоря сяє перед восходом,
Коли взійде над ліси над темні, —
Така була доч хана Кублая
Ростом красна і строем пресвітла.
Вся одіта в парчі, одамашки,
Грудь і шия мармуром блищали,
А клейноти й перли і вінчали.

Дивувались красі її німці,
Завиділи їй великим скарбам,
Стерегли їй путі і дороги,
Пересіли на темному лісі,
З-поміж дерев випали підступно,
Її вбили, а скарби забрали.

Коли се вчув Кублай, хан татарський,
Що ся стало з його дочков милов,
Зібрав війська з всіх країв підвласних,
Спішить з військом, де сонце ховаєсь.

Як се вчули князі на заході,
Що спішить хан в їх багаті землі,
Прилучились один до одного,
І зібрали превеликі війська;
Тягли полем-степом проти хана,
Розложились на широкім полю,
Розложились і тут хана ждали.

І велить Кублай всім чародіям,
Гадачам, волхвам і чорнокнижцям,
Щоб вгадали і йому звістили,
Як скінчиться та борба грізна.

І зібрались духом чародії,
Гадачі, волхви і чорнокнижці:
Стали з двох сторін широким кругом,
Вздовж булавку чорну положили,
І розтяли на дві половини,
І Кублаєм перву часть назвали,
Вторій часті князів дали назву,
Над тим словом старим заспівали,
Почали боротись булавками:
Кублаєва віднесла побіду.
Радість військо все одушевила,
Кожен скоро з конем поспішає,
І в ряди ся уставили збори.

Християни й ради не скликали,
А без ума в ряди врагів гнались:
Гордість їх була їх силі рівна.

Вперше полки тут з собов зразились.
Мов з хмар тучі, так ся сиплють стріли,
І тріск копій, наче грохот грому,
Блиск мечів, мов блискавки огняні.
Обі часті яробуйнов силов
З собов перлись, кроку не вступали.

Вже християни поган мраки гнали,
І уже б були їх одоліли,
Сли б оп'ять не прийшли чародії
Й не принесли розтяту булаву.
Й татари вельми розгорілись,
Люто верглись на християнську силу:
Так їх гнали пред собов затято,
Що їх, наче звірів полохливих,
По степу п'обили й розігнали.
Тут лежить щит, там дорогий шолом,
Тут войводу кінв волочить в стремнах,
Тут один сам на сам б'є татарів,
Там про бога милості благає.

Тож тепер татари розмоглися!
На християн дань тяжку наложили,
Двоє княжеств під себе зійськали:
Старий Київ й Новгород простірний.
Скоро горе по землях рознеслось:

По всіх частех взяв народ збиратись,
Чотири війська виставив потужні, —
Обновлено вражду з татариним.

Тепер верглись татари направо,
Наче хмара чорна, що засипать
Градом грозить поля урожайні:
Так здалека чутно було клекіт.

Скоро й угри в сотні ополчились,
Скоро з ними оружжям зразились,
Та дарма хоробрість їх, удалість,
Дармий весь їх опір богатирський.
Серед полків врзались татари,
Всі їх війська розбили потужні,
Поплінили всіх, що в краю були.

Відступила всіх християн надія,
Й було горе більш всякого горя;
Люд жалібно молиться до бога,
Щоби спас го від татар поганих:

«Встань, о Господи, у гніві своїм,
Спаси нас від ворогів завзятих:
Вни хтять душі наші погубити,
Роздирають нас, як вовк отару!»

Первий бій нам страчен, страчен вторий,
І татари в Польщі розложились,
Всі країни кругом поплінили,
Аж доперли люто д'Голомуцу.
Тяжке горе встало по країнах,
Якого ще вперед не бувало.

Ой, то б'ються день, б'ються день другий,
Нікуди ся побіда не хилить!
Гей, татарів сила ще збільшилась,
Наче осінню вечірні мраки.
Між потопом тих татарів злющих
Колебались християнські полки.
І щосили дерлись ід горбкові,
Там, де Мати Божа чуда творить.

«Вгору, браття!» — так Внеслав закрикнув,
Мечем своїм вдарив о щит срібний
І хоругов взніс повище полків.
Всі взмужались, верглись на татарів,

Стерлись з ними потужною силою;
Мов огонь враз вирвались підземний
Ід горбкові з-поміж хмар татарських.
Взад ступали по горбі угору,
Під горбом ушир ся розступили,
В гострий тригран на долі ся сперли,
Вправо, вліво щитами закрились,
Бистрі списи повиш плечей взнесли
Другі первим, а знов другим треті,
Тут стріл хмари згори на татарів.
Втім, ніч темна всю землю укрила,
Розвалилась по землі і небі,
Й пригасила погляди огняні
І христ'ян й татарів проти собі.
В густій христ'яни окопи
Взнесли вокруг горба й заборони.

Скоро лиш на сході засвітало,
Двигнувсь весь табір татар поганих:
Страшний був табір сей округ горба,
Аж далеко ген, ген розлягався,
Його краю не досягнеш оком!

І на бистрих конях враги мчались,
І на довгих списах несли вбиті
Христ'ян голови ід шатру хана.

Тут їх хмари в одну силу збились,
Всі в один бік замірили кроки
Й скоро мчались ід горбові вгору,
І страшенним криком заревіли,
Що аж гори й доли розлягались.

А христ'яни стали на забралах,
Мати божа додала їм сили.
Напрягали хутко тугі луки,
Тяли сильно гострими мечами, —
І прийшлося татарам уступати.

І сказились татар лютих хмари,
Хан їх крутим гнівом рве-лютує.
В три пруди цілий табір розлився,
Всі три гнали люто горі горбом,
Но христ'яни дерев двадцять зтяли,
Усіх двадцять, кільки там їх було,

І колоди грубі привалили
Понад самим краєм заборолів.
Вже татари на окопи гнались,
Аж під небо ревучи страшенно,
Вже зачали руйнувать забрали.
Втім, звалено з забралів колоди, —
А колоди тяжкі, наче червів,
Татар лютих зм'яли, здрухотали,
Ще й далеко в долі їх давили.

І так довго боролись затято,
Аж кінець дала ніч темна битві.
Гей! о, пробі, і Внеслав той славний
З заборолі впав, стрілов ражений!

Тяжкий жаль всіх серця розриває,
Люто жажда всіх палить в утробах:
Спраглим горлом росу з трави лижуть.
Минув вечір, ніч холодна встала,
І ніч знов змінилась в сірій ранок,
А спокій був в таборі татарським.

Ід полудню вже день розгорівся,
А християни падали від жажди,
Отвирали ізсражені уста
І хрипливим голосом ридали
До пречистой, до матері божой,
Д'ній погаслі очі обертали
І, жалібно руки закленувши,
З землі в небо тужним оком зріли.

«Га, нам годі дальше з спраги гинуть,
Годі нам ся про жажду й бороти!
Хто о життя, о здоров'я дбає,
Най в татарів милості шукає!»

Так одні казали, а так другі:
«Радше згинуть від меча, як з жажди,
Води доста буде нам в неволі!»
Втім Вестонь: «За мнов, хто так гадає,
Гей, за мною, кого томить жажда!»

Але разом Вратислав піднявся,
Як тур ярий до Вестоня скочив,
І Вестоня пірвав в сильні руки, —

«Зраднику, християн ти ганьбо вічна! —

Крикнув, — ти ж то хочеш у загубу
Кинуть своїх земляків і братей?
Лиш від Бога милості нам ждати,
Не в неволі від татар свиріпих!
Стійте, браття, не йдіть на погибель!
Перебули-сьмо найтяжчу спеку,
Господь з неба додавав нам сили
В розгорілий, огняний полудень,
Бог нам, вірним, зішле певну поміч!
Га, встидайтесь, мужі, таких речей,
Що героями хочете зватись!
Сли погинем на тім горбі з жажди,
Смерть нам тут Господь в заслугу вмінить,
Но сли під врагів мечі здамося,
То самі на себе стягнем кару.
Бо мерзков єсть Господу неволя,
Гріх в неволю самохить карк гнути.
Гей, за мнов, мужі, хто так думає,
Гей, за мнов перед віттар пречистой!»
І йшов люд з ним до святой каплиці.
«Встань, о Господи, у гніві своїм,
Дай побіду нам над ворогами,
Вислухай молитву нашу д'тобі,
Котору з плачем до тя заносим!
Окружені-сьмо ворогом лютим, —
О, спаси нас з рук татарів лютих,
Дай утробам нашим охолоду:
Принесем ти жертву славословну!
Зітри в краю ти ворогів наших,
Згладь поганів, зітри на вік віка!»
Гей, глянь, — хмарка на спраженім небі!
Подув вітер, загудів грім страшний,
І затьмила туча ціле небо:
Раз в раз громи б'ють в табір татарський,
Густа злива христ'ян відживила
Й наповнила кириці на горбі.
Пройшла буря. Сунуть війська в раду
З усіх боків, з всіх країн і властей,
Д'Голомуцу коругви їх віють,
Мечі тяжкі при боках їм висять,

А на плечах бряжчать повні тули,
Буйні голови в шоломах ясних,
А під ними бистрі коні грають.
Загриміли звуки лісних рогів,
Відозвались сурми громозвучні.
Страшно стрілись оба війська вражі,
Хмара пилу вгору піднімаєсь,
І впоследнє страшна була битва.
Роздавсь брязк і бренькіт мечів гострих,
Чутно, як січуть калені стріли,
Роздавсь ломіт спис і грохіт копій.
Тут прокляття, тут наруга люта,
Тут плач тяжкий, а тут дика радість.
Кров валиться, як потік по тучі,
Що у лісі дерев, то тут трунів.
Той з розтятов навпів головою,
Тому руки обі відрубані,
Той ся котить з коня через друга,
А тамтой зятято поражає
Врагів своїх молотом, неначе
Буря ломить дерева по скалах,
Тому в серце меч крізь ребра вбитий,
Тому ухо татарин відрізає.

Ух, був рев і жалібнії стони!
І християни уступать почали,
Люто перли й гнали їх татари.
Гей, то орлом Ярослав злітає!
Сильний панцир на могучій груді,
В серці храбрість, у груді удалість,
Під шоломом світлим бистрий розум.
І гнав дочвал, мов лев роздражений,
Скоро теплу кров свою побачить,
Сли ранений за стрільцем ся жене;
Так він люто вергся на татарів.

За ним чехи, як град-бура впали.
На Кублаєнка він люто кинувсь
І прелюта борба ся зачала.
Вни оба ся коп'ями зразили,
І з великим тріском їх зломили.
Ярослав з конем, весь кров'ю злитий,

На Кублаєнка меч страшно вносить, —
Перетяв від рамена півперек
Аж по бедра він ханова сина,
А без духа й той впав межи трупи,
Тула з луком на нім забряжчала.
Й переляклась орда татар лютих,
Всі повергли списи сажневії
І хто тільки успів утікати,
Всі погнались, відки сонце всходить,
І край вільний став від ханської Орди.

ЛЮБУШИН СУД

Ай Волтаво, чо се мутиш воду,
Чо се мутиш воду срібнопінну?
Чи тя люта буря розгойдала,
Тучу з неба сірого зігнавши,
Гір зелених голови обмивши,
Сполокавши глину золотасту?
Як не маю я води мутити,
Коли рідні браття посварились,
Браття рідні о уділ вітцівський.
Посварились круто між собою
Лютий Хрудош з-над Кривой Отави,
Храбрый Стаглав з холодної Радбужі:
Оба браття, Кленові потомки
Із старого Попелева роду,
Що прийшов у тії землі жирні
Через ріки три з полками Чеха.
Прилетіла ластівка подружна,
Прилетіла з-над Кривой Отави,
На віконці отворенім сіла
В злотім дворі батьківськім Любуші,
В злотім дворі, святім Вишгороді,
Бідкаєсь і нарікає сумно.
Як те вчула сестра її рідна,
Сестра рідна в Любушинім дворі,
Просить княжну, просить у Вишгород,
Щоби правду устарила в справі

І братів обох їй щоб зазвала
Й по закону щоб їх розсудила.
Сей час княжна послів виправляє
Святослава кликати від Любиці,
Від Любиці білої, де діброви
Над рікою шум'ять, зеленіють;
Лютобора звати з Доброславських
Горбів, де Орлиця Лабу поїть;
Ратибора від гір Карконосських,
Де Трут смока лютого подужав,
Радована з Кам'яного моста,
Ярожира з горбів многоводих,
Стрежибора від ладной Сазави,
Саморода із Мжі сріблоносной,
І всіх кметів, лехів і владиків,
І братів теж Хрудоша й Стаглава,
О вітцівський уділ роз'ярених.

Як зійшлися лехи і владики,
В Вишгороді, Любушинім дворі, —
І йшов кожен ведля свого роду —
Вийшла княжна в світлих білих ризах
І вступила на престіл вітцівський,
На престіл свій злотий в славі раді.

За нев вийшли дві премудрі діви,
Витязеві вни закони знають.
У одної дошки праводатні,
Меч у другий, месник всякої кривди,
Против них огонь свідомий правди,
А за ними вода світочудна.

І таку реч з отчого престола
Золотого почала Любуша:

«Мої кметі, лехи і владики,
Оце браттям розрішіте правду,
Що у зваді живуть між собою,
В лютій зваді о уділ вітцівський,
По законі богів ввік живючих.
Чи оба враз мають власть посісти,
Чи по рівній часті поділитись?
Мої кметі, лехи і владики,
Ви ось тут мій засуд розрішайте,

Сли засуд мій буде вам по волі;
Але сли не буде по нутру вам,
Новий закон їм установіте,
Щоб братів він погодив незгідних».

Поклонились лехи і владики,
І почали тихо говорити,
Говорити тихо між собою
І хвалити мудрі речі княжни.

Встав Лютобор із гір Доброславських
І такими відозвався словами:
«Славна княжно з отчого престола,
Ми твій засуд на розвагу взяли,
Збери голоси з народу свого!»

І зібрали їх судові діви.
Збирали їх в святу посудину
І лехам дали оголосити.

Радован встав з Кам'яного моста,
По числу зачав переглядати
Голоси, щоби оголосити
Засуд ради цілому народу.

«Оба браття Кленовичі рідні
Із старого Попелева роду,
Що прийшов з чеховими полками
У ті жирні землі чрез три ріки,
О уділ ся так з собов годіте:
Оба разом властю поділіться!»

І встав Хрудош з-над Кривой Отави,
Жовч йому розлилась по утробі,
Цілий трясся з лютості на тілі,
Руков сильнов махнув і такими,
Мов тур ярий, заревів словами:
«Горе птахам, д'котрим змія лізе,
Горе мужам, котрим жінка править!
Мужу мужам правити належить,—
Право й закон, щоби син найстарший
Сам владав на уділі вітцівськїм!»

Встала княжна з отчого престола
Золотого і так відозвалась:

«Мої кметі, лехи і владики,
Ви це чули, як м'я поганьблено,

Тож самі судить законом правду!
Вже не буду спорів вам судити,
Найдіть мужа рівного з-між себе,
Щоби правив вам твердим желізом,
Бо дівоцька рука заслабая,
Щоб горді ваші карки нагнути!»

Встав Ратибор із гір Карконошів
Й такі речі почав говорити:

«Встид нам правди у німців шукати,
У нас правда по святім законі,
Котрий наші батьки нам принесли.
В тії землі жирні чрез три ріки...»

.....
.....
.....
.....

«Всякий батько пан челяді своїй,
Мужі пасуть, жінки одіж роблять.
А сли вмре голова у домі,
Діти разом маєтком владіють,
Владику си вибирають з роду,
Щоби замість них ходив у раду
Меже кметів, лехів і владників».

Встали кметі, лехи і владики,
Похвалили по законі право.

.....
.....

ОЛЕНЬ

Бігав олень по горах,
По долинах скакав,
По горах, по долинах
Красні пароги носив,
Красними парогами
Густий ліс продирав,
По лісі гуляв бистрими ногами.
Ай то молодець по горах походжав,
По долах походжав на лютії бої,

На собі носив він оружжя стальне,
Оружжям стальним врагів хмари поражав.
Ой, нема вже молодця у горах!
Тут на нього скочив хитро лютий ворог,
Грізне око зловоб запалало,
В грудь го тяжким молотом ударив,
Молодую душу видер молодцю,
В жалю сумно всі ліси зашуміли!..

Ось душиця тяглим горлом уліта,
Пташків пурхнула з рота!
Тут лежить він, — тепла кров
За душев тече, що тіло вже лишила,
Кров скипілу п'є сира земля...
В кожній діві з жалю серденько тане.

Лежить молодець на сирій землі,
А над молодцем дубець вироста,
Суччя й конарі й гілля випуска
Все ширше та ширше!
Там олень прибіга з красними рогами,
Біга, скаче на прудких ногах,
Догори горло тяглеє спина,
Листя зелене зрива.

І злітаються бистрі кругайці
З цілого ліса на сей дуб товпами,
І всі на дубі покрякують сумно:
Ой, вправ молодець від злоби врага!
За молодцем діві плакали усі!

ЗБИГОНЬ

Ой, літає голуб із древа на древо,
Жалібно воркоче горем всьому лісу:
«Ой, ти, лісе темний, по тобі літав я
З своєю голубицею милою-коханов.

Ах, а лютий Збигонь зловив голубицю
І поніс у замок, ах у замок кріпкий!»

Гей, то ледінь ходить круг твердого замку,
Жалібно вздыхає по своїй миленькій.
Від замку на скалу, а на скалі сів си,

Та й сидить жалібно, мовчить з німим лісом.

І прилетів голуб, жалібно воркує, —
Підняв ледінь голов і мовить до нього:

«Ти голубе сумний, жаль тобі й самому.

Чи тобі кругаєць ухопив дружину?

Оцей Збигонь тама, у тім сильнім замку,

Що вхопив кохану й мені мою милу

І відвів у замок, ах у замок кріпкий!

Голубче, ти був би боровся з кругаєм,

Коли б в тебе було удале серденько;

Ти б був кругаєві видер свою милу,

Коли б були в тебе гострі, страшні кігті;

Ти б убив був певно лютого кругая

Коли б в тебе сильний дзьоб був м'ясожирний!»

«Вгору, молод хлопче, на Збигоня кинься!

Таж в тебе на врага серце преудале,

Таж в тебе на врага сильне, гостре ружжя,

А на його голов тяжкий, твердий молот!»

Долів кинувсь ледінь, долом темним лісом,

Взяв на себе ружжя, а на плечі молот,

Спішить лісом темним ід кріпкому замку.

І вже коло замку, — ніч, усюди темно,

П'ястуком застукав, —

«Хто там?» З замку голос.

«Я се, ловець блудний!»

Отворилась брама.

Застукав у другу,

Отворилась друга.

«Де владика Збигонь?»

«Там, в світлій кімнаті».

Ой, там Збигонь вільний, ой, там діва плаче.

«Отвори стрільцеві!»

Не отворив Збигонь, а ледінь у двері

Молотом як гряне, — двері отворились,

Як молотом гряне у Збигоня голов,

Впав владика замку!

Він по замку всюди, як перун лютує,

І всіх убиває, в крові врагів миєсь, —

Досвіта спочине коло своєї діви.

Зійшло ранне сонце, на замок засяло,

Зійшла нова радість в ледіневім серці,
Що свою миленьку при собі голубить.
«Чия се голубка?»
«Її зловив Збигонь,
Тут держав у клітці,
Як мене в неволі у тім сильнім замку».
«Лети в ліс, голубко,
Із кріпкого замку!»
І в ліс полетіла, — літа сюди-туди,
Із голубком своїм із древа на дерево,
Із голубком спала на одній гіллячці.
І радусь діва із ледінем своїм,
Ходить сюди-туди, — всюди, де забagne,
То з милим спочине у одному ліжку.

ЯГОДИ

Пішла мила на ягоди
В зелену діброву,
Вбилась їй тернина гостра
У біленьку ніжку,
Не могла моя миленька
На ніженьку стати.
«Ай ти, терне, гострий терне,
Чом ти біль ми робиш?
За те будеш, гостре терне
Викинено з ліса!»
«Пожди, мила, в холодочку,
В зеленій діброві,
Я побігну на зарінок
По білого коня».
Пасе коник на зарівку
Траву зелененьку,
Моя мила в холодочку
Милого чекає.
І зачала нарікати
В діброві тихенько:
«Ах, що ж скаже моя мати,
О, я нещаслива!

Все мні мати говорила:
Хлопців стережися!
І чого ж стеречись хлопців, —
Вни м'я так кохають!»
Я приїхав на конику,
Як сніжок, біленьким,
Скочив з коня, прип'яв на сук
За поводи срібні,
Обняв дівча, притис д'серцю,
Поцілував в уста,
І забула гарна діва,
Що терн ніжку коле.
Ми пестились і кохались,
Аж сонце знизилось.
«Ідь, мій милий, додом пильно,
Сонічко заходить!»
Я на коня скочив швидко,
На білого коня,
Узяв любку перед себе,
Та й махнув додому.

ПІСНЯ ПІД ВИШГОРОДОМ

Га, ти наше сонце, твердий Вишгороде,
Гордо ти і сміло на скалі стоїш;
На скалі стоїш ти, страх для ворогів!
Під тобою бистро ріка хвилі котить,
Котить сині хвилі ярая Волтава.
Берегом-краєм ясної Волтави
Ліщини сила холодом дише:
Тут соловейко співа весело,
Співає сумно, як у серденьку
Радість, то смуток чує та тугу.
Коб соловієм я був у лузі,
Бистро летів би-м, де мила ходить
Вечором пізно, вечором пізно!
О, бо усяку жисть любов будить,
Все з нев тоскує, радуєсь з нею!
І я, нещасний, тужу по тобі — любя;

Поглянь, помилуй, поглянь, помилуй
Мене, сиротину!

ЖАЙВОРОНОК

Дівча коноплі пололо
Коло панського саду,
Пита їй ся жайворонок:
Чого ти сумна?
«Як же ж маю рада бути,
Малий жайворонче,
Відвели ми мого любка
В замки кам'яні.
Ой, коби пірце я мала,
Лист би-м написала;
Жайворонче ти маленький,
Тебе б там післала.
Не тра пірця, не тра карти,
Що би-м лист писала,
Поздоров ти любка співом,
Що тут з горя нию!»

ОПУЩЕНА

Ах ліси ви, ліси темні,
Ліси милетинські,
Чом зарівно взимі й вліті
Зелень вас вкриває?
Рада ж би я не плакати,
Серця не мутити,
Та скажіть ми, добрі люди,
Як тут не тужити?
Де мій батько, батько милий?
Спочива в могилі!
Де ма ненька, добра ненька?
Травов поростає!
Ані сестри, ані брата,
Її милого ми взяли!..

ЗОЗУЛЯ

В чистім полі дубець стоїть,
На дубці зозуля
Заукала, затужила,
Що весна минула.
Як же ж стигло б жито в полі,
Сли б весна все була,
Як би ябко в саді спіло,
Сли б все літо було?
Як би колос мерз у стозі,
Сли б все осінь була?
Як би діві тяжко було,
Сли б сама все була!

КИТИЦЯ

Віє вітерець з княжого ліса,
Дівчина біжить в потік по воду.
Набира води в ковані відра,
Д'діві по воді китиця плине
З рож і фіялків, — запахом дише.
Узялась діва китицю ловить:
Впала, ах впала в холодний потік.

Коби я знала, китице красна,
Хто тя у чорну землю саджав,
Тому би-м дала злотий перстенець.
Коби я знала, китице красна,
Хто тебе личком м'ягоньким зв'язав,
Тому би-м дала іглицю з коси.
Коби я знала, китице красна,
Хто по студеній воді тя пустив,
Тому би-м дала вінок з голови!

РОЖА

Ах ти роже, красна роже,
Чомусь рано розцвіла,

А розцвівши, обмерзла,
А обмерзши, зів'яла,
А зів'явши, обпала?

Пізно ввечір я сиділа,
Доки півень заспівав,
Ніч дождати не могла-м,
Аж всі скіпи погоріли.

Вснула-м: видить ми ся в сні,
Будьто би мні, нещасливій,
З пальця на правій руці
Стягся злотий перстенець,
Блис дорогий камінець...

Не найшла я камінця,
Не діждалась молодця.

ІЗ ПОЛЬСЬКОЇ ПОЕЗІЇ

ГОРНЕЦЬ З ПОЦЕЛОМ

В часах грабівництва й воєнних тривог
Один чоловік проживав,
Що скарб, котрий відкись післав йому Бог,
У горщик у попіл сховав.
Та нагло застукала смерть бідака;
Нікому про скарб не сказав.
І довго, як річ непотрібна яка,
Горнець той у сінях стояв.
Аж раз у ту хату убогий жебрак,
Голодний, обдертий, забрів,
І став край порога, і жалібно так
Хоч ложечку страви просив.
Газдиня на той час якраз при своїх
Сиділа і їла обід.
«Возьми собі, діду, — сказала на сміх, —
Горнець, що там в сінях стоїть».
«Віг заплать!» промовив покірно старець
І горщик поніс у руці;
Край шляху засівши, сягнув у горнець,
Аж дивиться: там червінці.
Вертає до хати. «За пакість таку
Я злом вам не хочу платить.
Ви думали: попіл є в вашім горшку,
Аж бачте, там скарб ваш лежить».
Зі встидом газдиня взяла свій горнець,
Старця вдарувала як слід;
Та доки вона жила, то кожний старець
Мав в неї привіт і обід.

ІЗ БОЛГАРСЬКИХ ПІСЕНЬ НАРОДНИХ

ПІСНІ ГАЙДУЦЬКІ

СИРОТА ЙДЕ В ГАЙДУКИ

Остався Ненчо сирітка
Всього півгоду від роду,
Остав без тата, без мами.
Росте нам Ненчо сирітка
До дванадцятого року.
Ніде нікого немає,
Хто б Ненча зволив навчити,
Як має поле орати,
Батьківські ниви справляти
Та й ще дідівські баштани.

Сів Ненчо, сів край долини
Під самодивів вербою,
Почав він думку гадати:
Куди дорогу держати?
Яку роботу робити?
Чи хліб робити на полі?
Глядіти челядь в господі?
Здригнувся Ненчо, підскочив,
На інше діло рішився:
Піде він, Ненчо, в гайдуки,
Сіктиме лоби турецькі!
І скликав Ненчо дружину:
В кого ні тата, ні мами,
В кого ні брата, ні роду,
Хто не лякається крові,
Не чує болю від рани.
І рушив Ненчо із ними

На Витошеву планину.
Вони літ дев'ять ходили,
Багато скарбу набрали.
Ніхто за Ненча не знає,
Ні паша, ані той кадій,
Ні цар Солиман в Стамбулі.
Прознав про Ненча владика
Із того міста Софії,
Пішов владика до паші.

— Ей, пашо, владо турецька,
Чи знаєш ти, чи не знаєш
Про того Ненчо войводу?
Що водить Ненчо юнаків
І розбиває хороми,
Турецьких коле жандарів,
Громадить жовті дукати
На Витошевій планині?
Згромадив скарбу багато,
Згромадив скарбу без ліку,
Що буде міхів з півсотні.

І скликав паша жандари,
Заптії, та яничари,
Та нізами, та сіпаки
І шле на Витош-планину,
Велить їм Ненча спіймати.
Ой, заgrimіли пищалі,
Ой, заблищали шаблюки,
Багато турків упало,
Та поранили ж і Ненча:
На кожному ставці по ранці,
А на серденьку дві рани.
Узявся Ненчо тікати
В село велике Габрово
До тої Йонки-шинкарки,
До Йонки, свбї посестри.
Прийшов до Йонки та й каже:
— Послухай, Йонко-посестро,
Будь ми за маму й сестричку,

Аж ми ті рани погоїш!
Як ми ті рани погоїш,
То ти нанижу намисто,
Намисто з жовтих дукатів,
Кісніки з рупій турецьких. —
До Ненча Йонка говорить:
— Ой, Ненчо, мій побратиме!
Я ти ті рани погою,
Лиш відречися навіки
Сього страшного гайдуцтва!
Купи ти волики сиві,
Ори ти ниву родючу! —

І Ненчо Йонці поклявся,
Що ради тої послуха,
Що те гайдуцтво покине,
Що купить волики сиві
І буде поле орати.

Аж ось заgrimали стрільби
У Наготині великім:
Се сербські хлопці повстали
Колоти турків кривавих
І яничарів поганих.
Не може Ненчо стерпіти,
Хапає цівку з клиночка
Та й так до Йонки говорить:

— Гей Йонко, любя посестро:
Юнак не втерпить без бою!
Не юнака річ орати
І голе поле копати! —
І рушив Ненчо в дорогу,
Р гайдука Велка дружину.

ЧОГО ХОТІЛИ ГАЙДУКИ?

Гей ти, Мургашу-планино,
Багатий в пашу Мургашу,

І для зимівлі ти добрий,
А для гайдуків найліпший!
Там рушив Дончо-войвода.
Його болгарка родила,
Болгарськов груддю кормила
І так до сина казала:
— Гей, Дончу, плем'я болгарське,
Я тобі шаблю зготую,
На плечі цівку повішу, —
Іди ти в гай зелененький,
Збери ти хлопців-молодців,
І бийте турків-поганців:
Щоб рідну землю відбити,
Дітей з неволі вернути,
Жінок від ганьби вхистити,
Батьківську славу згадати,
Нещасну неньку помстити.

СКРИВДЖЕНИЙ СЛУГА ШУКАЄ ПРАВДИ В ГАЙДУКА

Остався Димчо сирітка,
Без мами Димчо, без тата.
Пішов мій Димчо на службу
До плевненського кадія.
Служив там Димчо недовго,
Недовго, лиш дев'ять років.
І просить Димчо заплати,
А кадій так йому каже:
— Ей, Димчо, хлопче дурненський,
Хто тя на тебе направив
Від мене грошей просити? —

А Димчо кадію каже:
— Ніхто мене не направив, —
Направила м'я робота
Та моя служба тяженька,
Що свої волі не має.
Я дев'ять літ уже служу,

На тебе, кадію, роблю,
І дев'ять сотень жадаю,
Щоб ти віддав мені гроші!

І каже кадій до Димча:
— Не ворохоб ми ся, Димчо!
Дурний ти хлопець, зелений!
Ніде ти, хлопче, не бачив,
Щоб слугам платили каді.

І жалко Димчові стало.
Зібрався Димчо в дорогу
На ту троянську планину,
З гори він крикнув до яру:
— Гей, вуйку, вуйку, Страшиле,
Страшиле, страшний войводо!
Озвися, най к тобі прийду,
Свою ти кривду розкажу!

Зачув го в ярі Страшило
І до дружини говорить:
— Дружино вірна, присягла,
Біжіть там, Димча найдіте,
І приведіте до мене!

Побігла живо дружина
Великим бором-чагаром,
Ведуть вже Димча в долину,
Перед Страшила приводять.
І каже Димчу Страшило:
Ну, Димчу, ну, мій сестринче,
Чого прийшов ти в ті гори?
Чого ти вуйка покликав?

І каже Димчо Страшилу:
— Гей, вуйку, вуйку Страшиле,
Прийшов я к тобі на скаргу:
Отсе літ дев'ять служив я
У плевненського кадія —
Не дав ми й дев'яти грошей.—

Питає Димча Страшило:
— А вмів би ти нам сказати,
Як одчиняються брами
Від кадійської палати?—
А Димчо вуйкові каже:
— Таж дев'ять літ там служив я!—
Страшило й каже дружині:
— Дружино вірна, присягла,
Хапайте живо топірці,
На стрільби свіжі кремінці,
В постолі добрі ремінці, —
Ходімо в город у Плевну —
Плевненських турків побити
Та ще й кадія зловити!

І в Плевну в город упали,
Кадія живо спіймали,
Обухом в плечі гримали,
Та ще й шпигали ножами.
Страшило ж каже дружині:
— Беріте, хлопці-молодці,
Дукати жовті мірками,
А мідні гроші шапками!
Бо тії гроші криваві,
З удов убогих надерті,
Сирітським потом нажиті. —
І каже кадій Страшилу:
— Страшиле, страшний войводо,
Бери си гроші й що хочеш,
Лишень пусти м'я живого. —
Страшило кадію каже:
— Живий останеш, а бідний, —
То будеш дерти ще вдвоє. —
Йому головку зрубали
І в полонину забрали.

ДІВЧИНА СПРЯГ ГАЙДУКОВІ

Впронадилася Тодорка
Щорано їй вечір по воду
Аж там за місто до броду.
Там з своїм милим стрічалась,
З Ільком із города Сливна,
З дружини Сави-войводи.
Три дні ходила Тодорка,
Три дні Ілька не застала,
Лишень застала Ахмеда,
Що був турецький жандарин.
Сидить Ахмед на каменю,
І чистить шаблю криваву,
І миє цівку довжезну,
І до Тодорки говорить:
— Тодорко, гарна дівчино,
Щось ты ся маю питати,
Тільки скажи ми всю правду.
Чи в вас Ілько не буває
Із Сливна, славного міста?
Пообіцяв мені паша
Капшук червоних дукатів,
Коли Ілька му спіймаю,
Щоби на паль го всадили. —
Тодорка й каже Ахмеду:
— Ахмеде, запій турецький,
Щодень Ілька я видаю,
Щодень Божистий, щорано;
Він батька мого приятель,
І батька мого, ще й стрія.
Ходи зо мною додому,
Сховайся в темну пивницю,
А я Ілька там покличу
І зманю го в пивницю,
Там йому зв'яжемо руки
І відведемо до паші,
Капшук дукатів дістанем,

Пополовині розділим. —
Ахмед взяв цівку на плечі,
Зібрався, рушив щодуху
В Тодорчиную пивницю.
Сховався в темнім задвірку
І став Ілька дожидати.
Тодорка ходить по двору
І до Ахмеда говорить:
— Ахмеде, заптій турецький,
Піду я ще на гостинець
Та подивлюся по шляху,
Чи там Ілько не надходить,
Отой поганий розбійник? —
От і замкнула пивницю,
Ще й двері ковбом підперла
Та й на Ілька погукнула:
— Гей, Ільку, Ільку мій милий,
Сам тобі ворог спіймався! —
Ілько покликав дружину;
Вони Ахмеда спіймали,
Назад му руки зв'язали,
Його на паль посадили.

ДІВЧИНА-ВОЯЧКА

Зібрався збір в Царгороді:
Хто має сина, хай вишле,
А хто не має, сам піде.
Микола сина не має,
А тільки має три дочки
І так клене їх сердито:
«А дав би Господь, дітоньки,
Щоб в один гріб вас поклав я,
Справляв за вами помійнки,
Третини і десятини
Й пропої в чисту неділю!»

Найменша Радка-мізівка
Отак до батька говорить:

«Мовчи-бо, татку, не плачся,
Зроби мені переміну:
Зріж мою косу русяву,
Ходи зо мною на ринок,
Купи там мужеське вбрання,
Купи колпак соболевий,
Купи коня там баского,
Баского, нев'їждженого,
І довгу пушку німецьку,
І гостру шаблю французьку».

І батько вволив їй волю,
Обрізав косу русяву,
Пішов із нею на ринок,
Купив колпак соболевий,
Купив їй мужеське вбрання,
Купив коня їй баского,
Баского, нев'їждженого,
Купив їй пушку німецьку
І гостру шаблю французьку,
Убрав у строї мужчинські,
Колпак їй дав соболевий.
На коня сіла баского,
Баского, нев'їждженого,—
Найперша Радка гасала,
Коня найкраще водила,
Тоді до війська прибула.

Минуло часу немого,
Цариця мовить цареві:
«Ой царю, царю шановний,
Шановний і доброчесний,
Який то сон мені снився:
Що в війську жінка тут служить.
Веди ти війсьکو рядами
Та й переведи садами,
Що мають плóди усякі;
Жінка на плóди лакóма,
На плід вона і спіймаєсь,
По тім її ти й спізнаєш».

Веде цар військо рядами
І переводить садами.
Наперед Радка чвалає,
Конем найкраще гасає, —
Один горішок зірвала
Та й той на штири розбила,
Штирьом воякам вділила, —
Не могли її пізнати.

Цариця мовить цареві:
«Веди ти військо рядами,
Веди його по базару,
Де веретена різблені,
На веретено піймаєсь,
По тім її ти пізнаєш».

Веде цар військо рядами
І переводить базаром.
Наперед Радка чвалає,
Конем найкраще гасає,
До веретена й не ткнеться;
Лиш за флюяру хапає
І на флюяру всім грає, —
Не могли її пізнати.

Цариця мовить цареві:
«Є жінка в війську твому!
Веди ти військо рядами,
Веди на купіль у річку,
Нехай все військо купаєсь,
По тім її ти пізнаєш».

Веде цар військо рядами,
Веде на купіль у річку.
Наперед Радка чвалає,
Конем найкраще гасає,
Цареві Радка мовляє:

«Ой царю, царю шановний,
Шановний і доброчесний,

Не вели війську купатся,
Бо тут всілякі хороби,
То заразиш ти все військо».

І військо назад вернулось,
Не могли її пізнати.

ІЗ СЕРБСЬКОЇ ПОЕЗІЇ

ЗРАДА ЖІНКИ ГРУЯ НОВАЧЕНКА

Сів наметом Новаченко Груйо
Між горами вище Дренополя;
Під наметом сів, вино спиває.
Син Степанчик вина доливає,
Максимія край намета шиє,
Злотом шиє по білому шовку.
Обзивався Груйо Новаченко:
«Максиміє, моя жінко вірна,
Сторожи ти там перед наметом,
А я ляжу трохи припочити».
Максимія край намета шиє,
Аж ось йдуть три турки-вояки.
Обзиваєсь Степанчик-дитина:
«Ей, чи бачиш, Максиміє-мамо,
Ось надходять три турки-вояки.
Піду зараз тата розбудити!»
Відмовляє Максимія красна:
«То не турки, синку, не вояки,
То є, синку, три купці-молодці,
Несуть викуп татові твому».
Та дитина не слухала мами,
А побігла тата розбудити.
За ним вдоскіч Максимія, мама,
Догонила в порозі намета, —
Як не вдарить п'ястю по личеньку!..
Та й так легко вдарила дитину,
Що та тричі перекинулася,
Три здорові вилетіли зуби,

А чотири з місяця захитались.
Втім, зблизились три турки-вояки!
Максимію Богом привітали:
«Бог на поміч, жінко молодая,
Певно, ти є жінка юнакова.
Що за витязь шлюб узяв з тобою?»
«Помайбі вам, три турки-вояки!
Я є жінка Груя Новаченка!
Груйо-витязь шлюбував зо мною».
Промовляють три турки-вояки:
«Ей, ти пані, Груйова дружино,
Видай ти нам Груя Новаченка!
У Груя ти в чистім шовку ходиш,
У нас будеш по шовку ходити,
Будеш срібло й золото носити,
Будеш наша ти вельможна пані,
Будеш часто у гості ходити,
Щоп'ятниці з другими панями».

Два турчини з коней позлізали,
Третій турчин почав промовляти:
«Стійте, турки, горе вашій мамі!
Ще ви в бою з ним не трібувались!
А я знаю Груя Новаченка!
Ще як мав він п'ятнадцять годочків,
Проходив я ось тут поміж гори,
А він сидить, дукати рахує.
То я крикнув з-за гори на нього:
Дай, гадаю, хлопець ізлякаєсь,
Ізлякаєсь, у ліс ісховаєсь,
Гроші кине, я їх позбираю.
Але хлопець серця не такого,
Не такого серця юнацького!
Згорнув гроші, у кишеню вкинув,
Та за мною по горі в погоню!
Я був кінно, Груйю пішоходом:
Сли б не гілка ялиці крутої,
Що 'му шапку з голови зірвала,
Йй же богу, був би мене вхопив!
Та поки він шапку зняв з гілляки,

Я заскочив в зелену діброву.
Розмахнувся Груйо булавою
Та як кинув з усієї сили,
Щоб мене з коня повалити!
Та не трафив мене, пі конини,
Але трафив у круту ялицю:
Так легенько ту ялицю вдарив,
Аж ялицю із корінням вирвав,
Аж гілками та на землю впала».
Не посміли турки йти в намета,
Лиш пішла там красна Максимія,
Вона Груїї руки ізв'язала
І до стовпа шнуром обмотала,
Що був, може, сорок ок вагою.
Тоді турки на нього натисли,
А як скочив Груйо Новаченко,
Три турчини піддвигнув на собі,
А четверту жінку Максимію.
І хотів він від турків тікати,
Та жаль стало Степанка-дитини.
«Горе, горе мені, боже милий!
Моє дитя турки заневолять,
Моє дитя побасурманиться,
То де ж піде моя душа грішна?»
З-за дитини туркам він віддався.
А як турки Груїя в руки взяли,
Дали жінці коня сиваника,
Повели їх в місто Дренополе,
А як були в півдороги шляху,
То заплакав Степанко-дитина:
«Милий тато, Груйо Новаченко!
Болять ноги у Степанка твого.
Я не можу попри коні бігти!
Турки д'горі не дають спочити,
Канчуками б'ють помежи очі».
Сльози ронить Груйо Новаченко:
«Ой, Степане, дитятко кохане!
Чим же тато тебе порятує,
Коли в тата пов'язані руки?
Йди проси ти маму Максимію,

Може б, мама тебе підсадила
Вперед себе на сивого коня».
Просить хлопець маму Максимію:
«Максиміє, моя мамо мила,
Підсади м'я на сивого коня!
Болять ноги у Степанка твого,
То й не можу поряд з кіньми бігти».
А та сука, собачого роду,
Ще нагаєм з коня затинає:
«Геть від мене, ти собаче плем'я!
Мала б тебе на коня саджати,
Не була б вас дала туркам в руки!»
Доїхали близько Дренополя.
Розіп'яли два намети з шовку:
Ув одному Груйю і Степанко,
У другому гарна Максимія.
То два турки пішли в Дренополе,
Третій в шатрах лишивсь на сторожі.
А як прийшли турки перед пашу,
То й говорять паші Дренопольцю:
«Гей, ти, пане, пашо Дренопольський,
Славний же ми полон полонили!
Полон славний — Груйю Новаченко,
Ще й Степанко, Груйовий хлопчина,
Його жінка, гарна Максимія!
Що за гарна та Груйова жінка,
В цілім краї їй пари немає!
Що за личко — хоч в Стамбул к султану!»
Сягнув паша у сакви глибокі,
Та й дає їм сто дукатів за раз.
«Ось вам, турки, сто дукатів в руки,
Їжте, пийте до завтра до рана.
А як рано полон приведете,
Ще особні дари вам дарую:
Місце аги чи маєтки земські».

Пішли турки скрізь по Дренополю,
Шукаючи солодкого меду.
Не найшли ж бо солодкого меду.
Лиш в одній корчмарки Марії,

Груйові в Бозі посестриці.
«Гей, Маріє, дай нам меду много!
Славний бо ми полон полонили!
Полон славний Груйо Новаченко,
Ще й Степанко, Груйовий хлопчина,
Його жінка — гарна Максимія!
А яка ж то гарна жінка тая,
Що вже гарна, а ще краще вбрана!»
Як почула корчмарка Марія,
Та й почала слізьми обливатись,
А від турків рукавом вкриватись:
«Леле, Груйо, в Бозі побратиме!
Тричі ти м'я рятував в пригоді,
Тричі ти м'я визволяв з неволі,
А се й сам ти в неволю дістався!»
Дав туркам солодкого меду,
А сон-зілля до впів досипає,
Що від нього сон твердий буває:
Щоби турки твердо засипали,
Поки Груйо не слобонить руки.
Пішли з корчми два турки-вояки,
Мід солодкий понесли з собою.
А як прийшли під свої намети,
То засіли мід солодкий пити.
Максимія меду доливає,
А котрому долле меду склянку,
То той її зараз поцілує,
То той її попід шию гладить.
Попилися три турки-вояки,
Попилися, як земляця чорна,
Та й заснули, наче повмирили.
Тоді стала жінка Максимія,
Тоді стала ось так міркувати:
«Як я ляжу поміж ними двома
То третьому жаль на мене буде».
Все гадає, одно здогадала:
Звила шати і білії руки,
Всім трьом ляже в головах півперек.

А як стало з ночі й опівночі,

То заплакав хлопчина Степанчик:
«Леле, тату, дуже я голоден!»
Відмовляє Груйю Новаченко:
«Ой, Степане, дитятко кохане,
А що ж тобі тато допоможе,
Коли в тата пов'язані руки!
А йди, синку, під намет до мами,
Та вкради ти гострий ніж у мами,
Розріж мені на руках мотуззя,
Тоді тато тебе нагодує».
А дитина роду лицарського,
Свобідного серця юнацького;
Прокралось під намет до мами,
Та й укратило гострий ніж у мами.
Та дитині пригода тяженька:
Ніж великий, дитина маленька,
Ледве ножа дотягло до тата,
Ледве вгору підняло обіруч,
Навернуло ножа на мотуззя,
Та й тягає ножем по мотуззю,
Аж розтягло на рупці мотуззя
Та врзало й Груйю в праву руку.
Закапала з руки чорна кровця,
Крикнув хлопець, як гадюка люта:
«Леле, тату, я тебе скалічив!»
Відмовляє Груйю Новаченко:
«Не лякайся, синку мій, Степане,
Се не йде кров із руки моєї,
Се кров капле з мотуза твердого».
А як Груйю руки слобонились,
Тоді Груйю встав на рівні ноги,
Та хреститься, поклін покладає.
Спогадав він отця Николая
І неділю і Христові муки,
Чесні, славні євангельські книги,
А тоді взяв оковану шаблю
Та й пішов до турків під намета.
Не рубав їх по білому горлу,
А рубав їх у шовковий пояс,
І з трьох турків шестеро зробилось».

Тоді збігав в місто Дренополе
До посестри корчмарки Марії,
Взяв у неї вина і горілки,
Взяв у неї ще й білого хліба
І м'якого ягнячого м'яса.
Тоді сів він в шовковім наметі,
Нагодував себе й сина свого,
Та й став дзвінко, голосно співати.
Пробудилась гарна Максимія,
Вона будить трьох турків-вояків:
«Встаньте, турки, смуток мамі вашій,
Чогось Груйо зв'язаний співає!»
Як підняла шовкові покривці,
Як уздріла, що турки розяті,
Тоді стала та й думку думає:
«Милий Боже, що мені робити?
Як я схочу відси утікати,
Таж від Груя й кінь втекти не може,
Де ж втекти тут жінці слабосилій?»
Одяглася, руки навхрест склала,
І сама йде до Груя в намета.
Кинулася Груйові в обійми,
Цілувала в шовковий нагрудник;
«Ой, мій мужу, Грує Новаченко,
Мене бідну вчарували турки!»
Відмовляє Новаченко Груйо:
«Максиміє, ти зраднице клята!
То живії тебе вчарували,
А мертві тя до мене прислали!»
Устав Груйо на лицарські ноги,
Поздіймав він шовкові намети
Та й поїхав у ліси, у гори
Знов на давнє своє шатровище.
Розіп'яв там шатро шовковее
Та й до жінки отак промовляє:
«Максиміє, ти зраднице клята,
Чи волиш ти свічкою світити,
Чи волиш ти шаблю цілувати?»
Відмовляє гарна Максимія:
«Ой, мій мужу, Грує Новаченку,

Не хочу я шаблю цілувати,
Твоя шабля кров'ю обкипіла.
Буду тоді свічкою світити,
Ні одної нічки спать не буду».
Ой, піднявся Новакович Груйо,
Та взяв її за правую руку,
Скинув з неї шовки і атласи,
Скинув з неї з голови хустину,
Скинув її гerdани зо шиї,
Лишив її у самій сорочці.
Облив її воском і смолою,
Ще й посипав порохом сірковим,
Обвив її ще й м'яким повісмом,
Обілляв горілкою міцною,
Вкопав її по пояс у землю
Та й запалив на голові коси,
А сам взявся зимне вино пити.
Його жінка мов свічка палає.
Як до чорних очей догоріла,
Максимія стала говорити:
«Ой, мій мужу, Грує Новаченку,
Не жаль тобі моїх кіс русявих,
Що так часто руки тобі тисли?
Пожалій хоч очей моїх чорних,
Що не раз ти цілував так палко».
Догоріла до білого личка,
Максимія знов благати стала:
«Ой, мій мужу, Грує Новаченку!
Не жалів ти очей моїх чорних, —
Пожалій хоч личенька білого,
Лицю мому нема в краю пари.
Много скарбу дав за те твій тато,
На лице те біле задивившись!»
Відмовляє на те слово Груйо:
«Максиміє, ти зраднице клята!
Правду говориш, я се добре знаю:
Лицю твому нема пари в краю,
Много скарбу дав за те мій тато,
На лице те біле задивившись.
Та най радше в огні спопеліє,

Ніж м'я має туркам продавати!»
Як до білих грудей догоріла,
То заплакав Степанчик-дитина:
«Любий тату, Грує Новаченку!
Ой, згоріли моїй мамі груди,
Ті, що мене згодували, тату,
Ті, що мене підняли на ноги!»
Стисло Груя жалем за серденько,
Як поглянув на дитя Степана,
І заллявся сльозами рясними.
Що лишилось, те згасив скоренько,
Схоронив у землю грішне тіло.

МАТИ СВЯТОГО ПЕТРА

Святий Петро у рай іде,
За ним мати бігом біжить
І говорить стара мати:
«Стань, зажди-ко, сину Петре,
Візьми мене в рай з собою!»
Святий Петро відмовляє:
«Ой, вернися, моя мати!
Кілький вік ти вікувала,
А про рай ти і не дбала:
Ні голодних не кормила,
Ні прагнущих не поїла,
Ні ти голих зодягала,
Ні ти босих зобувала,
Ні сліпому не вділила,
Ні за душу приносила.
Тільки одно повісемле
Ти натрое розділила
І три рази ти зітхнула:
«Ой, ти мов повісемце!
Куди тобі волочиться
Та по горах, по долинах,
По старецьких по торбинах!»
Ще говорить святий Петро:
«Ой, вернися, моя мати,

Зв'язуй кожне волоконце,
Зв'язуй одно за друге
Та лізь по них аж до неба!»
Вернулася стара мати,
Ну в'язати волоконця,
Одно в'яже до другого,
Лізе по тих волоконцях,
Щоб долігти аж до неба.
Прорвалося волоконце,
Впала мати на дно пекла.

НАЙБІЛЬШІ ГРІХИ

Серед раю дерево —
Дивоглядна дафіна,
Дивні плоди родила,
Злоті віти пустила,
Злоті віти, срібний лист.
А під нею постеля
Всяким квітом встелена,
А найбільше васильком,
Рум'яними рожами,
На ній святий спочива,
Святий отець Микола.
Прийшов к нему Ілія,
Воввода громовий:
«Вставай, отче Миколо,
Та ходімо в діброву,
Та збудуймо корабель,
Будем душі возити
З цього світа на той світ».
Відмовляє Микола:
«Спам'ятайся, Іліє,
Воввода громовий!
Адже ж нині неділя,
В неї не слід робити,
Лиш хрестити, вінчати,
Русі коси чесати,
Біле лице вмивати».

Знов говорить Ілія,
Воевода громовий:
«Вставай, отче Миколо,
Та ходімо в діброву,
Та збудуймо корабель!»
Устав отець Микола,
Пішли вони в діброву,
Збудували корабель,
Перевезли всі душі
З цього світа на той світ,
Тільки трьох душ не могли:
Одна душа грішная —
Кума в суд водила;
Друга душа грішная —
З сусідами сварилась;
Третя душа найгірша —
Дівку з розуму звела.

НЕВДЯЧНІ СИНІ

Породила дев'ять синів мати,
Породила, сама повдовіла;
Всіх їх мати вдова згодувала
З веретена, з ручної роботи,
Згодувавши, вісім оженила.
Як дев'ятий став синок женитись,
То він маму в ліс виправляє.
«Іди, мамо, в зелену діброву,
Бо до мене сватове приїдуть
Та тобою гордувати будуть,
Бо ти в мене стара та недужа.
Іди, мамо, у ліси зелені,
Щоб тебе там дикі звірі з'їли!»
Пішла мати в зелену діброву,
Іде шляхом, важкі сльози ронить.
Здибались їй два прохожі хлопці:
«Помагай Біг, бабусю старенька!
Де це ти так зрання поспішаєш?
Чи так рано встала хусти прати?»

Мати плаче, говорить не може,
За сльозами ледве промовляє:
«Родила я дев'ять синів любих,
Сподівалась — поміч мені буде.
Родила їх, сама повдовіла,
Вдовуючи всіх їх згодувала
З веретена, з роботи ручної.
Восьмерих я їх і поженила,
А як став ось дев'ятий женитись,
То дев'ятий в ліс мене відправив,
Щоб мене там дикі звірі з'їли».
Ой, говорять два прохожі хлопці:
«Завернися ти, стара бабусю,
Подивися, що синове діють».
А як мати назад повернула:
Дев'ять синів — то дев'ять каменів,
А невістки — лютії гадюки,
А гадюки по каменях в'ються.

ІЗ СТАРОАРАБСЬКОЇ ПОЕЗІЇ

ВРОДИНИ ГЕРОЯ

У високих замках його Бог посадив,
Наче льва у пустині;
Панування йому в небесах призначив,
Мов зорі на небесній твердині.

Коли він народився, з утіхи скричав
Гострий спис і престіл,
І газеля, і царська рада, і люд
Зі всіх міст і всіх сіл.

Не бери до грудей його, мамко, бо він
Першим позирком у темноті
Вигідніший осідок собі обібрав
На кінському хребті.

Ані ссать не давай йому, мамко, бо він
Першим позирком зараз знайшов
Найсолодший напій і поживу собі —
Неприятелів кров.

ЧОРНІ ОЧІ

Стережіться її ока,
Бо страшні у ньому чари;
Кого трафить його промінь,
Тому не втекти нікуди.

Пробі, тєс чорне око
З сонним виразом утоми

Розрубало б біле вістря
Найгострішого меча.

І нехай вас не вловляє
Слів її м'якенький голос!
В вашім мізку незабаром
Він зажже огонь палючий.

Його освідчини

Пишу тобі той лист, душі моїй бажання,
І в нім розлуки біль і туга і зітхання.
На першій місці тут огонь мого серця,
На другому тоска й гаряче пожадання.
На третім те, що вже терпливості не стало,
А на четвертому, що в біль змінилося кохання!
На п'ятому, коли тебе мій зір побачить?
На шостому, коли прийде нам привітання?

Її відмова

Ти впевняєш, що кохаєш,
Що терпиш безсонні ночі,
Перносиш усі муки,
Що любов на нас наводить.

Чи ж бажаєш ти, шалений,
З місяцем любовних сходин?
Чи сповнив же коли місяць
Кому-будь його бажання?

Тож покинь такі балачки,
Занехай безумні мрії,
І не підступай до мене,
Не роби собі надії!

Коли ще раз заговориш
Таким способом до мене,
То постигне тебе кара
Найлютіша від мене.

Богом, що з густої крові
Сотворив людей породу,
Серцем, ясним місяченьком
Я клянуся й присягаю:

Коли ще раз заговорю
Таким способом до мене,
То на першій деревині
Я велю тебе повісити.

ЙОГО РЕПЛКА

Вона грозить мені смертю!
Горе ж мені, горе!
Але ж смерть мені — спасення
Як сконання скорі.

Для коханця ліпше вмерти,
Аніж довго жити;
Коли щастя не знаходить,
Насилля терпіти.

Заклинаю тебе Богом:
Відвідай слабого,
Що безпомічний караєсь
Від кохання твого.

Адже ж бачиш, що тобі я
В неволю відданий
І що тиснуть мене важко
Неволі кайдани.

О, змилуйся, моя пані!
Хто ж за любов мстить?
А хто любить благородну,
Тому все проститься.

БІДНІСТЬ

Блиск усякий чоловікові
Бідність відбирає,

Так, що мов під захід сонця він
Жовто догорає.

Як у чужині, не журиться
Ним душа ні одна,
А як близько, щастя свого
З ним ділить не годна.

У базарах серед стиску він
Боязко бокує,
В самоті ж він у сльозах гірких
І днює й ночує.

Жалься, Боже, як то бідному
Жить у світі годі!
Між людьми він наче чужинець
В своїм власнім роді.

ІІ ПРИЗНАННЯ

Моє серденько вмерло би слабе,
Якби перестало любити тебе;
Бо мого серденька не переробить,
Нікого другого йому не любить.

Мої оченята недармо горять,
На тебе одного вони лиш зорять;
А як чия інша краса їх влестить,
Хай вид твій ніколи мене не пестить!

У моім серденьку залято, мабуть,
Ніколи довіку тебе не забудь;
Отим-то воно не втихає на мить,
Любов'ю палкою горить і горить.

ПОХВАЛА ГОЛЯРА

Кожна штука, пане мій,
Це нашійник золотий,
Але сей голяр, начисто,
Се — перловеє намисто.

Ставлю я його високо,
Вище понад всіх учених,
Бо здійма він свою руку
До голов царів священних.

БУДЬ ЩЕДРИМ!

Коли добра земного
В уділ дістав ти много,
Будь щедрим для людей,
Нехай від дому твого
Не йде без дару твого
Старий, ні молодий.
Бо щедрість доброхтлива
Не з'їсть багатства твого,
Поки тобі зичлива
Всесильная судьба.

А скупість завидлива
Добра не вдержить твого,
Коли до дому твого
Насунеться журба.

ГОРЕ НАШОМУ ЧАСОВІ!

У днях щастя чоловік —
Образ дерева плідного:
Доки плоди є на нім,
Прибігають всі до нього.

Та, як плоди обпадуть,
Всі байдуже геть спішать,
Древа іншого шукають,
Щоб із нього плоди рвать.

Горе нашому часові!
Всіх захланність обійма.
Щедрих, правих не знайшов я
Й одного між десятима.

СТАРОГЕРМАНСЬКА ПОЕЗІЯ

ІЗ «ПІСНІ ПРО НІБЕЛУНГІВ»

I

В старих казках про всяке диво кажуть:
Про годних лицарів, їх вчинки смілі,
Про втіхи й радощі, про сльози й горе,
Про бої люті. Послухайте ж і нас!

В Бургундії росла дівця знатна —
У жоднім краю не було їй пари,—
Крімгільда звалась. Тут князі багаті
Опікувались нею. витязь Гунтер,
І Гернот, і найменший Гізельгер,
Брати її. З дружиною своєю
Вони жили в Вормациї над Реном.
Їх мати звалась Ута, батько Данкрат,
Що їм широкі землі полишив.
Могучії служили їм васали:
З Тронеге Гаген, Данкварт, брат його
Ортвін із Метцу, два маркграфи: Гере
І Еккеварт і Дюлькер із Альцагю.
Кухмістром був Румольт, добірний рицар,
Сіндольт і Гупольт берегли порядку
В дворі князівським; та й інших багато
Було, котрих тут називати годі.
Маршалком Данкварт був, а стольником
Ортвін із Метцу, Гагенів сестрінець;
Сіндольт був чашник, Гупольт підкоморій.
Широка слава йшла по всіх краях
Про тих мужів, про їх діла рицарські —
Всього переповісти я не в силі

В такій високій честі снівся сон
Крімгільді: мовби в неї сокіл був
Прекрасний, бистрий. І ось два орли
Ударили на нього. Се таким
Її проймило горем, що на світі
Ніщо б так не могло її діткнути.
Про сон сей мамі Уті розповіла,
А мама, звісно, на добро його
Розтолкувала. «Сокіл твій — се рицар,
Котрого ти полюбиш. Та хай Бог
Його хоронить, а то він пропаде».

«Що се, матусю, ви про рицаря
Мені говорите і про любов?
Волю до смерті дівкою сидіти,
Ніж горя через ту любов нажити».

«Не зарікайся, доню,— каже мати.—
Нема на світі радощів і щастя
Понад любов мужчини. Знать, судилось
Тобі вже замуж вийти, Бог пошле
Тобі оцього рицаря міцного».

«Покиньте, люба мамо, сюю мову!
Не на одній се жінці справдилось,
Що за любов вкінці платиться горем.
Волю я їх не знати — спокійніше
Без них я свого віку доживу».

Так мовила Крімгільда. Ще була
Незвісна їй любов, незвісний той,
Хто мав їй в серці ту любов збудити.

II

В ту пору в Нідерландах жив князевич.
Отець його звався Зігмунд князь, а мати
Зіглінда. Зантем в устях Рену
Звався город славний, де вони жили.
Князевич звався Зігфрід. Много світу

Об'їздив він, щоб показати свою
Відвагу й силу. Свояки привчили
Його носити зброю, знати честь
Рицарську. А як повних літ дійшов,
Тоді явився при дворі батьківським.
І скликав Зігмунд князь своїх васалів
На чесний пир, а з ними разом теж
Чотириста ровесників Зігфріда,
Що мали враз з князевичем дістати
Багаті шати і рицарську честь.

Коли звертало сонце вже під осінь,
Готове все було для учти: лави
В дворі поставлені, пошиті шати
І дорогим прикрашені камінням.
Спершу до церкви рицарі і джури
Пішли, а старші молодим служили,
Як давній звичай каже. По відправі
В дворі Зігмунда почались турніри:
Се новачки з старими рицарями
Сил своїх перший раз тут трібували.
Ламались копії, тріщали, й жужмом
По всім дворищі пирскали обломки;
Від стукоту копит і брязку зброї
Аж двір дрижав. Вкінці сам князь просив
Скінчити грище, відпровадить коні
І розсадити гостей за столами.
Тут страв смачних і вин понаносили,
І йшов до пізніх сумерків той бенкет,
І співаки захожі знай співали,
Бо й щедрюю за се взяли заплату.

Тоді отець Зігфріда наділив
Землею і містами; щедрі дари
Дістали і ровесники Зігфріда.
Сім день тягнувся пир, давали дари:
І аозото, і коні, і убори.
А при кінці багатії васали
Рекли, що раді б мати королем
Зігфріда. Та не хтів про те і чути

Той витязь молодий. «Як довго ще
Живе отець мій, я не згоджуюсь
Носить корону. Буде з мене й того,
Аби свій край від ворогів хистити».

III

Так Зігфрід жив без горя і турботи.
Аж ось прочув, що єсть в Бургундії
Дівця мила і чудово гарна,

Широко славна красою, честю
І добрим серцем. І задумав Зігфрід
Любов її здобути. І почав
Про неї думать і тужить за нею.

Не раз йому рідня давала раду,
Щоб вибрав пару любую собі.
«Я хочу взять Крїмгільду, — мовив Зігфрід, —
Вона в Бургундії живе. Я чув про неї,
Що красаота її така, що й цісар
Не постидався б полюбить її».

Довідався про волю сина Зігмунд,
І стало щось йому турботно; зажурилась
І мати Зігелінда. Не одно вони
Чували про Крїмгільду, про братів
Її й дружину їх, і страшно їм
Було, що син їх пнесь в такі пороги.
І ось вони задумали відрадить
Ті свати синові.

«Мій тату любий,—
Сказав на теє Зігфрід,— радше вже
Нікого в світі я любить не буду,
Як не посватаю оту, що серцю люба».

«Як так, мій сину,— відмовляє Зігмунд,—
Я не противний і тобі поможу.
Та знай, що в Гунтера борців багато

Гордіх. Минаю інших, але Гаген —
Завзятий, честолюбний муж. Боюся,
Щоб святи ті біди нам не стрясли».

«Байдуже се! — вітцю відмовив Зігфрід.—
Коли не ласкою, то силою
Добуду я від них собі невісту,
А з нею враз візьму їх край і люд!»

«Ой, синку,— Зігмунд рік,— не мов ти того!
Якби се вчули у бургундським краю,
То певно б мусив ти забуть, куди
До них дорога. Та й ніхто ж невісту
Не може силою здобуть. А втім,
Як хочеш їхать, то бери з собою
Дружини якнайбільше, сину мій»

«Ні,— мовив Зігфрід,— не ялося се
З великою дружиною там їхать,
Мов на війну. І яковось то буде,
Як лиш страхом я їх заставлю дати
Мені дівидю? Власною рукою
Здобуду я її. Лиш одинадцять
Товаришів візьму з собою, тату,
І в тім я вашої прошу підмоги».

Дізнавшись про се, Зіглінда-мати
Ще тяжче зажурилась, заридала.
Аж ось ввійшов до неї у покої
Князевич Зігфрід і сказав так любо:
«Матусю, що се плачете ви даром?
Мені не страшно тих борців бургундських.
Прошу вас, лагодьте мене в дорогу,
Лаштуйте одіж щонайпоказнішу,
Аби було в чім людям показаться».

А мати каже: «Га, як так ти сильно
Стоїш на свбїм, синку,— я готова
Тобі все справити. Одежі доста

Щонайдорожчої тобі я дам
І твоїм мужам».

«Лиш дванадцять нас
Поїде,— мовив Зігфрід і низенько
Матусі поклонився.— Ах, як швидко
Я рад би ту Крїмгільду раз побачить!»

І ось засіли за шитво дівчата,
Трудилися день і ніч, аби чим швидше
Для Зігфріда й товаришів його
Нові одежі зладити празничні,
А батько панцирі велів кувати
Блискучі, шоломи й щити широкі.

Ось час настав їм їхать до бургундів.
Спаковано на коней зброю, шати,—
А коні то були чудові, всі
У золотих оздобах. Сумовито
Процали Зігфріда отець і мати,
Та він почав їх потішати сердечно:
«Не плачте, рідні, не турбуйтеся мною!
Про мене можете спокійні бути!»

Засумувались і борці, що з ним
В дорогу їхали; дівчат чимало
Заплакало; мабуть, наперед серце
Їх віщувало, що мужів багато
Погине на чужині! Ой, недаром
Лилися сльози з молодих очей!

IV

Шість день були в дорозі; сьомий ранок
Застав їх, як до Вормса наближались.
У кожного був щит новий, широкий,
Блискучий; до самих острог звисали
Кінці мечів, в руках держали списи
Прегострі, на дві п'яді завширшки.

На конях узди золоті, шовкові
Нагрудники. Куди лиш проїздили,
Збігавсь народ на рицарів глядіти.
Повибігали й Гунтерові слуги
Назустріч їм і в княжий двір ввели.
Там джури їх зустріли, з рук у них
Щити взяли і вже хотіли коней
В стайні вести, коли озвався Зігфрід:
«Не відводіте коней! Хай стоять.
Я швидко відси з своїм товариством
Поїду геть. Скажіть лишень мені,
Де тут ваш князь?»

«Князі знайти не трудно,—
Сказав один з бояр.— Він там, в великій залі,
З дружиною своєю».

А тимчасом
До Гунтера вже вість дійшла про них:
Що рицарі у панцирах блискучих,
В багатому уборі прибули
В Бургундський край, нікому не знайомі.
І здивувавсь король, розпитував
Про них, та не було такого, хто б
Сказав йому. Тоді озвався до нього
Ортвін із Метцу: «Раджу вам, королю,
По Гагена післати якнайшвидше.
Всі королівства, всі краї й князів
Він знає,— певний я, що й їх пізнає».

Післав по Гагена король, і з дружиною
Прийшов поважно Гаген: «Що прикаже
Король?» спитав.

«Привів господь в мій дім
Незвісних рицарів. Погляньте, Гаген,
Чей ви пізнасте їх».

«Що ж, погляну»,
Рік Гаген, наблизився до вікна
І бистрим поглядом обвів приїжджих.
Подобались йому їх шати й зброя,
І зараз він сказав, що се князі
Або послали князівські мусять бути.

«Та, бачиться мені,— додав ще Гаген,—
Хоч Зігфріда не бачив я ще досі,
Що статний рицар той ніхто, лиш він.
Еге! Мабуть, се так! Се він, той самий,
Що смілих Нібелунгів побідив,
Двох королів, Шільбунга й Ніблунга.
Чував я про се діло. Якось раз
Сам, без дружини їхав на коні
Сей Зігфрід, аж коло гори одної
Застав громаду рицарів могутніх,
А серед них був Нібелунгів скарб.
Під'їхав к ним, а з рицарів один
Пізнав його і крикнув: «Гей, се Зігфрід,
Князевич нідерландський!» Вчувши се,
Князі Шільбунг і Ніблунг запросили
Його, щоб скарб той поділив між них.
А скарб був величезний: дорогого
Каміння б на сто маж і не забрав,
А золота було ще й більше того.
В заплату за дільбу йому дали
Меч Нібелунгів — і не догадались,
Що тим самі собі біду зробили».

ІЗ СТАРОШОТЛАНДСЬКИХ БАЛАД

ШОТЛАНДСЬКА ВІДВАГА Й АНГЛІЙСЬКА ЗРУЧНІСТЬ

Джоні Скотт поїхав уранці на лови,
Поїхав у ліс без пуття;
А власна дочка ерла Персі від нього
В утробі та носить дитя.

Говорять про се в панській кухні всі слуги,
Говорять у стайні їзди,
Говорять у башті високій родина
Й сусідні шляхтичі всі.

«А як вагітна,— мовить батько її,—
Не дай Боже того діждать,—
То вкину її у глибоку тюрму,
І мусить всю правду сказать».

«А як зайшла в тяж,— мовить мати її,—
Не дай Боже злої години! —
То вкину її у найглибшу тюрму,
Нехай там із голоду згине».

А Джоні гукнув на свого слугу,
Що Джермені мав на ім'я:
«Їдь в Англію гарну, нехай із тобою
Приїде кохана моя!»

«Ось тут тобі гарна сорочка шовкова,
Сама вишивала рубець,—
Хай їде з тобою у гай сей зелений,
Де жде її вірний її молодець!»

Поїхав слуга аж до брам ерла Персі
І в браму хотів уступить.
«А ти хто? — запитав його гордо воротар.—
Не могу тебе я впустить».

І почав слуга їздити сюди та туди
Довкола замкових стін.
Аж у одному низькому вікні
Побачив прекрасну леді він.

«Ось тут сорочка шовкова, — сказав, —
Що ви вишивали рубець.
Поїдем зо мною у гай той зелений,
Де жде вірний ваш молодець».

«Високі стіни замкові, мій хлопче,
І мури довкола міцні;
І ноги мої у кайданах важких, —
То як же ж і їхать мені?»

«І чорне залізо на моїх колінах,
Холодне воно, як мій жаль;
На грудях у мене не коване злото,
А тільки незламная сталь».

«Якби лиш пера, та паперу й чорнила,
Та світла в одій буцегарні,
То я б написала писаннячко довге
До Джона в Шотландії гарній».

Вона написала довгеньке писання,
Сама й притиснула печать,
Післала слугу до зеленого гаю
Коханому лист передать.

А як прочитав Джоні перший рядок,
Засміявся в утісі шаленій;
Та поки дочитав те письмо до кінця,
Облили його сльози солені.

«Я мушу до Англії їхати зараз,
Нехай мені буде, що буде,
І мушу спасать свою любу невісту,
Що недавно лежала у мене на груді».

Сказала до Джоні матуся стара,—
Була вона не без ума:
«Як в Англію їдеш, прощайся зо мною,
Бо тобі вороття вже нема».

І мовив до Джоні старенький отець,
І мовив те слово на лад:
«Як в Англію їдеш, прощайся й зо мною,
Бо вже ти не вернеш назад».

Та вуйко до Джоні сказав не таке,
Але таке вирік як слід:
«П'ятсот моїх стрільців поїде з тобою,
Як твій князівський супровід».

І як усі в сідлах сиділи вони,
То вид був прегарний на диво;
А кучері в Джоні на плечі звисали,
Як золото ясне красиво.

А як усі рушили жваво в дорогу,
Йшли коні так пишно та строго,
І не було в Джоні в цілій тій дружині
Жонатого ані одного.

Джоні Скотт був між ними найперший муж,
Поїжджав передом він у скоці,
Його вуйко при ньому був другий муж,
Іхав обік з мечем він при боці.

У першому місті, яке проїжджав,
Велів у всі дзвони давонити;
А як усе місто проїхав, велів
Ще дві служби Божі найміти.

У другому місті, яке проїздив,
Велів у всі труби заграти;
Почув король Генріх про се та послав
Гонців про похід розпитати.

А як причвалали до брам ерла Персі,
Стали замок кругом об'їздити,
Бачить Джоні кохану свою у вікні,
Що з плачем почала говорити:

«Позапирані брами на ретязі й зámки,
Грубі ґрати на кожному вікні;
І заковані ноги мої у кайдани,—
Як же ж вийти на волю мені?»

«На колінах у мене важки олов'яні,
А студені вони, як мій жаль!
А на грудях у мене не коване злото,
А твердая, блискучая сталь».

А як стали вони добиваться до брам
І просили впустити по добру,
Ніхто перший не йшов, лиш ерл Персі йшов сам
Піднять ретязь важкий угору.

«Чи ти, може, король із Аусберрі,
Чи іспанський король, може, сам!
Або, може, веселий шотландський лорд,
Що Мак Начтан зовється ім'ям?»

«Ані я вам король із Аусберрі,
Ні іспанський король буду сам,
А веселий шотландський я лорд,
Джоні Скотт я зовуся ім'ям».

А як Джоні перед королем уже став,
На коліно прикляк і мовчав.
«Коли ти Джоні Скотт на ім'я,— рік король,—
А не вірять не маю я права,—

То найкращая леді при моім дворі
Чи від тебе дитину дістала?»

«Коли має дитя,— відрік Джоні Красун,—
А се так, хай і згину,—
То наслідить воно все батьківське майно,
А її я візьму за дружинцу».

«Як від тебе дитя,— мовив батько її,—
А не вірить не маю я права,—
То тобі буде завтра о восьмій годині
Шибениця ласкава».

«Коли так,— відіззавсь Джонів вуйко нараз
На вітцеву погрозу таку,—
Поки мого сестрінка повісить велиш,
Ми поборемось тут до знаку».

«Чи знайдеться борець тут при вашім дворі,
Що до бою б став з нами втрійні?
Бо замість повиснуть,— сказав гарний Джоні,—
Волю від меча полягти, як в війні».

«Хай і так, хай і так,— обіззався король,—
До вподоби се слово мені.
Тут преславний борець при мойому дворі,
Поборітеся з ним утрійні».

До зеленого лісу роями спішать,
До зеленої там рівнині,
Королева з панями в повозах,
З королем його знатні пани,
Щоб побачить, чи будуть тікати шотландці,
Чи на місці поляжуть вони.

Вони б'ються, і Джоні там б'ється,
Мечами зі сталі твердої,
Аж червона, червона кровця там плється
У долину рікою рудою.

Вони б'ються, і Джоні там б'ється,
Б'ються сміло, хоробро, зухвало,
Аж зі всієї двірні короля при життю
Не один, тільки три позістало.

Почалася о восьмій уранці борня,
Протяглася по третій пів,
Йі борець той над голову Джоні,
Щаче ластівка, бистро злетів.

Але Джоні, стрункий, молодий воївник,
Закрутив його в кружало там,
І на вістря меча його славний борець
В один мент настромив себе сам.

«Тепер кличте попа! — гордий Джоні гукнув.—
Хай звінчас мене й мою милу!»

«Кличте ще писарів,— так промовив отець,—
Щоб придане її почислили».

«Не хочу ваших скарбів, ні ваших земель,—
Гарний Джоні йому відгукнув,—
Хочу тільки мою гарну, вірну дружину.
Що я кров'ю своєю здобув».

І взяв свою милу за білу руку
І став з нею серед долини
«Чи маєте більше ще англійських псів,
Щоб ми поборолися з ними?»

І до рота приставив він трубку малую,
І заграв на ній грімко, щосила:
До Шотландії їхала слава та честь,
Що англійську зручність побила.

І до рота приставив він трубку малую,
І заграв, аж лунала долина,
А луна та несла по лісах і полях:
«Іде тут Джоні Скотт і дружина!»

ПОМСТА ОДУРЕНОЇ

Ерл Річард поїхав на лови у ліс,
І їхав так скоро, як кінь лише ніс,
На шиї у нього ловецька труба
І меч коло боку й у серці журба.

А як до брам леді моєї прибув,
За перстень від дзвоника міцно торгнув.
Ніхто не явився, лиш леді сама
Браму відчиняє і його прийма.

«Вітай, ерле Річарде,— мовить вона,—
Нічліг тобі в мене готовий;
Нагріта тепленько вже піч кам'яна,
Палає світильник восковий!»

«Не злізу з коня, не ночую я в вас,
Не ввійду до твоєї кімнати;
Одна леді, гарніша від тебе сім раз,
Має нині мене дожидати».

Він зігнувся зі свого сніжного коня,
Аби твар цілувати рум'яну;
А вона гострий ніж мала в своїй руці
Й задала йому в серденько рану.

«Лежи тут, ерле Річарде,— мовить вона,—
Лежи тут аж до білого рана!
Хай та леді, від мене гарніша сім раз,
Дожидає тебе, свого пана!»

Покликала своїх дівчат по одній,
А потім по дві стала звати:
«У мене тут труп у прихожій моїй,—
Десь треба його нам сховати».

Одна взяла трупа за руки обі,
А друга за ноги, а третя за чуб,

І ввергли його на подвір'ю в криницю,
Зо п'ятдесят сажнів углиб.

А пташок маленький сидів край вікна,
Почав цвіркотати-густи:
«Хапайся, хапайся, фальшивая леді!
Своїм служницям ти заплати!»

«Ходи, любий пташку, ходи тут до мене!
Що ти там на гілці співаєш?
У мене для тебе золота клітка,—
Дістанеш, чого забажаєш».

«Сховайся, сховайся, фальшивая леді!
Не відмов своїм слугам платні!
Що ерлеві Річарду ти учинила,
Вчинила б те саме й мені».

«Якби в мене стрілка була золота
І луток тугенький, за тес
Я встрілила б шпарко на гілку зелену
У те твоє серце гордєє».

АНГЛІЙСЬКИЙ ГЕРОЙ СЕР ДЖОН СОКЛІНГ

Сер Джон справив собі бойового коня,
Бо шотландців гадав звоювать,
Ще сто коней собі для безпеки узяв,
Щоб його з всіх боків пильнувать.

Жоден блудний рицар не їхав до бою,
Таку чинячи горду бравладу;
Хто б його побачив, присяг би відразу,
Що поб'є хоч би й цілу армаду.

Всі дами у вікнах сідали й ставали,
Щоб бачить рицарський той вид;
А як проїздив він, усі враз кричали:
«Нічим Голіаф і Давид!»

А він, лютий рицар, жене напереді
Серед куряви та порохів,
Бо ще не дійшовши туди, де медведі,
Не чує у серці страхів.

Король — хай йому помагає Господь! —
Надіявся по тім поході много;
Але граничарі як зустріли його,
Бігли радісно напроти нього.

Його власний полковник любив його дуже,
Вважав незвичайним героєм,
Та як перші вистріли заторохтіли,
Він почув щирий страх перед босм.

А як поставали шотландці до битви
І кульки стали землю брати,
То сер Джон присягався на чім світ стоїть,
Що йому конче хочеться...

Та полковник по нього ще раз посила,
Аби виступив сміло до бою,
Та сер Джон відповів, що не виступить перший,
Хай вперед вороги йдуть юрбою.

Як поставив його він у задніх рядах,
Десять миль від воєнного грому,
Сер Джон мовить: «Чортма ворогів!» — і потяг
Преспокійно додому.

А як мир заключили, він став уповні
Знов щадить, що потрапив на грець;
З його слави зісталась лиш пляма в...
А у Бервіку був його життя кінець.

ДИВНІ ДИВА

I

Наш господар вечором з дороги
Повернув до дому свого;

Бачить — кінь осідланий стоїть,
Де вперед не було ні одного.

«А відки сей кінь?
І пощо тут сей кінь?
І як посмів без мого дозволу
Тут явитися він?»

«Хіба се кінь?» пита вона.
«Хіба не кінь?» питає він.
«Ах ти, голово дурна!
Чи осліп ти вже зовсім?
Се корова молочна,
Що прислала мама в дім».

«Се корова?» пита тато.
«Таж корова!» мовить мама.
«Їздив світом я багато
І видав багато тама,
Та корову бачити в сідлі —
Се ще не траплялося мені».

II

Наш господар вечором з дороги
Повернув до дому свого;
Бачить пару лицарських чобіт,
Де вперед не було ні одного.

«Се що таке, жінко? —
Питає в жони. —
Чиї осе чоботи?
Відки тут вони?»

«Чоботи?» пита вона.
«Адже чоботи!» він рік.
«Ах ти, голово дурна!
Чи сліпий сей чоловік?
Це ж два відра для води
Прислав боднар нам сюди».

«Відра се?» питає тато.
«Відра!» відмовляє мама.
«Їздив світом я багато
І багато бачив тама,
Та з острогами відер
Не видав я дотепер».

III

Наш господар вечором з дороги
Повернув до дому свого,
Бачить меч у нього на стіні,
Де ще вчора не було нічого.

«Се що таке, жінко? —
Жоні заміча,—
Відки взявся меч сей?
Нащо нам меча?»

«Хіба се меч?» пита вона.
«Хіба не меч?» питає він.
«Ах ти, голово дурна!
Чи сказився, старий хрін?
Се ж залізко до прасовання,
Що прислала мама сього дня».

«Се залізко?» пита тато.
«Таж залізко!» мовить мама.
«Їздив світом я багато
І багато бачив тама,
Та віде на світі не видать
На залізку золотую рукоять».

IV

Наш господар вечором з дороги
Повернув до дому свого;
Бачить на столі перуку в пудрі,
Де передше не було нічого.

«Се що таке, жінко? —
В жони він пита,—
Відки в нас взялася
Перука ось та?»

«Перука?» пита вона.
«Таж перука!» він відрік.
«Ах ти, голово дурна!
Геть осліп сей чоловік.
Таж се квочка, бачиш сам,
Що прислала мама нам».

«Квочка?» ще питає тато.
«Квочка!» відмовляє мама.
«Їздив світом я багато
І багато бачив тама,
Але квочки в пудрі, знать,
Не вдалось мені стрічать».

V

Наш господар вечором з дороги
Повернув до дому свого;
Бачить плащ військовий в шафі,
Де передше не було нічого.

«А се що за плащ?
Нащо нам плаща?
Відки він узявся?»
Жінці заміча.

«Та хіба се плащ?» пита вона.
«Та хіба не плащ?» питає він.
«Ах ти, голово дурна!
Одурів до решти старий хрін!
Се ж дві пари пеленок,
Бо ж у мене є синок».

«Пеленок?» питає тато.
«Пеленок»,— сказала мама.
«Їздив світом я багато

І багато бачив тама,
Але гудзиків на пеленках
Ніхто в світі не прибаг».

VI

Наш господар вечором з дороги
Повернув до дому свого;
Бачить в домі газду молодого,
Де передше не було нікого.

«А се що за муж?
Відкіля сей муж?
І чого він нам потрібен?
Здоров чи недуж?»

«Чи се муж?» пита вона.
«Адже муж», говорить він.
«Ах ти, голово дурна!
Не пізнав би й власних стін.
Се ж слуга в нас до коров,
Знавш сам, коби здоров».

«Се слуга?» питає тато.
«Таж слуга!» говорить мама.
«Їздив світом я багато,
Много дива бачив тама,
Але служниці з вусами
Не видав до псьої мами!»

СМЕРТЬ ЛОРДА ДУГЛАСА

«Вставай, лорде Дугласе, та ворущайся! —
Його злякана жінка рекла, —
Дочка твоя мила — бодай не казати!
З лордом Вілльямом ніччю втекла».

«Вставайте, мої сім сини, рицарі!
До зброї усі, до сідла!

Хай мати молодшої доні пильнує,
Бо старша сеї ночі втекла».

На білого коня посадив він її,
Сів на шпаковатого сам,
А риг свій мисливський завісив при боці.
«Ніщо не загрожує нам».

Так іде лорд Віллям та все позад себе
Знай зиркає оком одним.
Е, іде лорд Дуглас з сімома синами,
Женуть у погоні за ним.

«Злізай, Маргарето кохана! — він мовить,—
Візьми в руку мого коня
Щоб я твому татові й всім братам твоїм
Доказав, що я всім їм рівня».

Держала коня вона в білій руці,
Не скрикнула, не заквилила,
Коли всі брати в бою тім полягли
І вітця тяжка рана звалила.

«Здержи свою руку, мій Вілляме любий!
Які ж твої вдари страшні!
Коханців багато знайти ще я можу,
Та батька другого не буде мені».

Вона взяла хустку біленьку, тоненьку,
З голландського знай полотна,
Зав'язала батькову рану червону,
Червонішу гаразд від вина.

«Вибирай, Маргарето,— озвався лорд Віллям,—
Тут зістанеш, чи їдеш зо мною?»
«Та поїду, мій лорде! — вона відказала,—
Бо зробив ти мене сиротою».

Підсадив він на білую клячу її,
Сів же на шпаковатого сам,

А рiг свiй мисливський завісив при боці.
«От тепер ніщо вже на загрожує нам».

І їдуть обоє у місячнім сяйві,
А їдучи важко мовчали,
А як до криниці дійшли лісової,
Обоє з сідел позлізали.

А як він приляг, щоб напиться води,
Що з джерела чиста журчала,
Плила у потоці його кров червона,—
Вона з переляку скричала.

«Ой леле, мій лорде! Та в тебе, здається,
Десь в тілі глибокая рана».
«Се тільки блиск мого плаща червоного
В воді червоніє, кохана».

І їдуть обоє у місячнім сяйві,
А їдучи важко мовчали,
Аж доїхавши до його матері брами,
Обоє з сідел позлізали.

«Вставай, паніматко! — сказав він до мамі,—
Нехай і все добре встав!
Вставай і впусти нас до себе! Здобув я
Сеї ночі кохання своє.

«Стели мені ложе, матусю! — сказав він,—
Стели його м'яко й широко!
Клади й Маргарету при мойому,—
Заснемо ми солодко й глибоко».

Лорд Вілліам умер кілька хвиль до півночі,
Маргарета та умерла аж вранці,
Бодай більше щастя від них усе мали,
Як зійдуться докупи коханці!

У церкві Марії лежить він у гробі,
А в хорі нещасна дружина,

І виросла рожа на її могилі,
А на його гробі тернина.

Зрослися докупи, сплелися гілками,
Щоб бути якнайближче при собі,
Щоб кожний побачив, що вірне кохання
Лежить тут у кожному гробі.

Аж раз чорний Дуглас над'їхав тудою,
А був він жорстокий, без серця,
І вирвав тернину і в озеро вкинув,
Що Маріїним озером зветься.

ІЗ СТАРОІСЛАНДСЬКИХ БАЛАД

СЕСТРА СЕСТРУ ТОПИТЬ

Прийшли сватачі до двора під пору,
Хотіли засватати молодшу сестру.

Молодша сестра наче ясна весна,
А старша немов ніч понура, жажна.

Ось старша молодшій велить одягаться.
«Ходім на край моря, сестрице, купатися!»

Ой сіла молодша на кам'янім шпилі,
А Гільда зіпхнула її в морські хвилі.

Простягнула Сігна білу руку в плачу:
«Рятуй мене, сестро, най віку не трачу!»

«Не простягну руку тобі по охоті,
Хіба даси свої черевички злоті».

«Черевички злоті бери собі зараз,
Лиш поможи вийти мені на сей терас!»

Черевички взяла, руку не поділа,
На сестрину муку пильно поглядала.

Простягає Сігна білу руку в плачу:
«Рятуй мене, сестро, най віку не трачу!»

«Не простягну руку, бо ти відданиця,
Хіба своє гарне дай мені обличчя!»

«Свого обличчя віддати не можу,
Бо його дістала через волю Божу».

Простягає Сігна білу руку в плачу:
«Рятуй мене, сестро, най віку не трачу!»

«Не простягну руку, пожре тебе хвиля,
Хіба б жениха ти мені відступила».

«Що є тільки в мене, усе тобі дам,
Та муж кожний волі своєї пан сам».

Дунув вітер від півдня тієї години,
І Сігна втонула в морській глибині.

А як від півночі вихром зашаліло,
То на берег хвилі викинули тіло.

Надійшов музика над берег отхлані,
Де Сігна лежала в намулі та твані.

Бачить на пісочку золоте волосся,
З нього зробить струни до арфи здалося.

А з арфою тою на панське весілля
Пішов у надії платні та похмілля.

А як першу струну торкнув в пишній залі,
Почувся плач ревний, невимовні жалі.

«Оця, що в весільнім віночку прийшла,
Сестрою моєю ще вчора була».

А Гільда у строю весільнім мовляє:
«Ой леле, ся арфа, знать, лихо звіщає».

А струна другая як стій заспівала:
«Жениха мого вона зрабувала».

А Гільда на те зчервоніла, як кров.
«Чого той арф'яр на весілля прийшов?»

Втім, третя струна різко заголосила:
«Вона мене пхнула і в морі втопила».

Йшов лемент від струн від стола до порога,
А Гільду убила наглая тривога.

Дванадцять рицарів несли домовину,
В якій клали Сігну в свячену могилу;
А Гільду в пустарі край шляху зарили,
Блукає щоночі душа край могили.

ПІСНЯ ПРО РІБАЛЬДА

Серед бурі й непогоди
Він полями бистро гнав,
На сідлі перед собою
Гарну дівчину держав.

Гордий граф його побачив,
Як гнав поуз його меж.
«Ей, Рібальде, а куди ти
Гарну здобич сю везеш?»

«Мовчи, графе! За цікавість
Тебе меч мій не вкара.
Панна ся — се Маргарета,
Моя любая сестра».

«Еге-ге, мене не здуриш!
Се Гульбруна, знаю я,
Се вельможна королівна,
Любка, не сестра твоя».

«Взяв її я не від тебе,
А мені се до плеча;
Та ти, графе, бережися
Мого гострого меча!

«Але повсякчас готов я
Тобі вірно послужить,
Як не скажеш королеві
Те, що бачиш ти в сю мить».

І з Гульбруною пан Рібальд
Далі на коні погнав,

Але граф чимдуж у замок
Королівський поспішав.

«Ваша королівська милость
Тут при грі та при медку,
А не знаєте, що вкрали
Вашу гарную дочку».

«Хто посмів, скажи на милость,
Святокрадською рукою
Доню, скарб мій найдорожчий,
Вивести з її покою?»

«Пане, він Рібальд зовється,
Сильний дуже і багатий,
І нікого в нашім краю
З ним не можна порівняти».

І король зірвався з місця,
Трясця ним трясло шалене;
Стіл перевернув, струями
Потекло вино черлене.

До землі він кинув арфу,
Аж вона розприсла в штуки,
По кімнаті понеслися
Жалібні, зловіщі звуки.

Потім крикнув: «Гей, синове,
Всі на коні, хто здоров,
За розбійником в погоню!
Змиє ганьбу його кров».

А Рібальд жене полями
Серед бурі й непогоди,
К собі горне він Гульбруну,
Злої не ждучи пригоди.

Аж здалека чути тушіт.
Озирнулася Гульбруна,

«Іде тато мій з братами!
Жде нас, мабуть, смерть і труна».

«Але в бою, мій Рібальде,
Не руш найменшого брата;
Мамі син він наймиліший
І наступник мого тата.

«Відпусти його живого,
Щоб її втишав він болі
Й сповістив про тих, що їх
Ти поб'єш на сьому полі».

«До верби коня прив'яжу
Й тут на них я буду ждати,
Та що буде тут зо мною,
Тобі раджу лиш мовчати.

«І прошу тебе, Гульбруно,
Поки ще мого рама,
Сильне й владне в лютім бою,
Що б не діялось зо мною,
Не взивай мого ім'я!

«Хоч мене побачиш в ранах,
Всього кров мене обмила,—
Як не хоч могої смерти,
Держи ротик свій запертий,
Не зви ймення мого, мила!

«Хоч би я хитався в бою,
Тратив сили й кров ущерть,—
Не зви ймення мого, мила,
Бо була б мені се смерть».

Ось над'їхала погоня,
Жадна помсти, жадна крові:
Король з дев'ятьма зятями
Й одинадцятьма синами.

Забряжчали мечі й щіти,
Гомонить широкий лан,
І спливає кров червона
Із життям із многих ран.

Перший впав король, діставши
Два смертельні удари;
Бачить кров його Гульбруна,
Не пустила з уст ні пари.

Потім бачить, як швагрів
Меч Рібальда впень стинає,
Що мов блискавка сліпуча
Поміж ними вкруг гуляє.

І падуть один за другим
Теж її брати купками,
Червоніс лан зелений,
Кров співаючи струйками.

Врешті лиш один ще б'ється,
Одинокий зі всіх них,
Се Гульбруни брат найменший
В кучериках золотих.

«О Рібальде, милосердя!
Не пролий ту юну кров!»
Тут Рібальд сказав до неї:
«Я пропав! Мій скін прийшов!»

І як лиш сказав те слово,
Брат у грудь його шпигнув,
А він хлопцю в тій же хвилі
Голову з плечей зіпхнув.

Потім, о траву обтерши
Меч кривавий, він сказав:
«Заслужила ти, щоб також
Голову й тобі я стяв.

«Та любов моя хоронить
Від кривавої заплати
За те, що ти не вдержалась
По ім'ю мене назвати.

«Я помру від сеї рани,
Не розважу твою тугу,
А тепер тобі зроблю
Ще останню послугу».

І ослаблими руками
Панну на коня всадив
І полями та луками
В братів замок поспішив.

«О вітай, Рібальде, брате!
Ждав тебе я вже давно.
Сядь за стіл і покріпися!
Осьде мід, а ось вино».

«Не приїхав я гуляти
На вині та на меду;
Я не сам приїхав, брате!
Глянь, кого тобі веду.

«Любий брате мій Річарде,
Я привіз тобі жону;
Я увіз її для себе,
Через неї йду в труну».

«Взяв би я її, мій брате,
І мені би підійшла,
Якби не була твоєю,
Якби дівою була».

«То візьми її, Річарде,
Бо клянусь тобі в тій хвилі:
Раз лиш уст її рум'яних
Мої губи дотулили».

Тут упав Рібальд додолу,
Бо стекла з нього вся кров,
І на грудях у Гульбруни
З його тіла дух уйшов.

А вона з плачем клялася:
«Лишусь дівою весь вік,
Не діткнеться мого тіла
Більше жоден чоловік».

ТРИСЛА ТЕТИВА

Гуннару стрільцеві в бою
Трисла в луці тетива.
«От пропаде від розбою
Молодецька голова!»

І до любки до Гальгерди
Мовив Гуннар: «Покажи
Чи мене ти любиш вірно,
Свою косу розв'яжи,

«Космик дай волосся свого
На нову тетиву,
А то смерть мене чекає,
Я ж для тебе лиш живу!»

І відмовила Гальгерда:
«Ось і мавш! Чи на те
Я плекаю та кохаю
Те волосся золоте?»

«Ніби ти живеш для мене!
Та живи для себе сам!
А волосся тобі свого
Я ні космика не дам.

«Не дурна тебе спасати.
Не забула ще я це,

Як ти ні за що, ні про що
Мене вдарив у лице».

Та з плачем до нього мати
Приступа: «Дитя моє,
Візьми косм мого волосся
І рятуй життя своє!»

«Ні, ніколи! Моя радше
Хай пропаде голова,
Ніж з твоєї один волос
Візьму, поки ти жива».

Гуянру, стрільцеві в бою
Трісла в луці тетива
І пропала від розбою
Молодецька голова.

ПІСНЯ ПРО АСБЕРНА

Маленька Христина у матусі просить:
«Хочу вишити сукню, хай Асберн ізносить».

На те відмовляє їй мати в любові:
«Покрай і поший, як подоба тобі».

Гарненько сукно на долівці аложила,
І рожі й лілеї на нім прикроїла.

До пах прикроїла всім людям на диво
Прегарний кораблик і хвилю бурливу.

Рукава прибрала к сердечній утісі,
Найкращими звірми, що бігають в лісі.

На лівій полі накроїла потому
Найкращую панну на світі цілому.

На грудях одежі прегарно гаптує,
Як молодий рицар ту панну цілує.

І мовила брату слово умилене:
«Занеси сю сукню Асберну від мене!»

«Як же ж мені бути послом твоїм воли?
Я ж Асберна того не бачив ніколи!»

«Йди оцим шляхом все д'горі та д'горі,
Там Асберн сидить у оружному зборі.

«Сидить у тім зборі і на арфі грає,
А на правій руці злотий перстень має.

«Ось вам, пане Асберне, сукню,— сказала! —
Се моя сестра вам у дарі прислала».

Присутні одержу гуртом оглядали,
Майстерні рисунки на ній подивляли.

«Благослови, Боже, ті пальчики милі,
Що рожі й лілеї на сукні нашили!

«Відповідь дівчині, хай здорова буде,
На моє весілля хай сюди прибуде.

«Хай сюди прибуде шляхом, не водою,
А на тім весіллю буде молодою».

І послав їй дари по своїй охоті —
Гребінець золотий і дружину у злоті.

живий мрець

То був у нас молодий пан Мартин,—
Слуга була в нього стара;
Її він питає: «Як маю Лукію
Вивабить із монастира?»

«Не вір, пане, в чари, ляж тільки на мари,
І тихо лежи, мов мертвий!
Піде вість по краю й ніхто не пізнає,
Що ти ще здоров і живий».

А в п'ятий день тижня, в п'ятницю святую,
Мартин ураз захорював;
А вже в суботу в дев'ятій годині
На марах мертвий він лежав.

Пішла поголоска по данському краю,
Пішла поголоска у світ,
Що той пан Мартин з невідомих причин
Помер у цвіті літ.

З монастиря вийшли усі монахині,
До церкви походом пішли,
Коли прихожани Мартинове тіло
До церкви з двора принесли.

Відправлено службу за душу усопшу,
Пішли монахині назад,
Зістала лише наймолодша Лукія
Над мертвим псалтирю читать.

Вона прочитала три перші псалми,
Четвертій ще край не настав;
Коли пан Мартин і живий і здоровий
На рівнії ноги устав.

«Послухай, Лукіє, молода, вродлива,
Не бійся мене ти не раз!
За дверима церкви мій кінь шпаковатий
Чека нетерпливо на нас.

«Послухай, Лукіє, моя ти кохана,
Ти ж ще не зложила монаший обіт;
За дверима церкви жде моя дружина,
Поїдемо весело в світ».

І весело грали військові труби,
Лунав відгомонами ліс,
Коли пан Мартин в супроводі дружини
Свою нареченюю віз.

А як про се вчули святі монахині,
У кожної стукнуло серце сумне.
«Дай Боже, щоб так у останній годині
Який ангел узяв і мене!»

ІЗ СТАРОНОРВЕЗЬКИХ БАЛАД

СВІДОК ТАНЦЮ ЕЛЬФІВ

Я був молодий, уродливий юнак,
Мав завезти князю новину;
Тому виїхав я у вечірню годину
І поклався в діброві до сну.

Під зеленою липою я положився,
І замкнулися очі мої.
Втім, прийшли дві панянки прекрасні,
Хтіли поговорить о любові.

Одна пальцем діткнулася мого лица,
Друга шепнула в вухо мені:
«Встань, юначе! Побачиш таке дивне диво,
Що тобі й не присниться вві сні!»

І вони привели прехорошу дівчину,
Всю в волоссю немов золотім.
«Встань, юначе, коли тобі любо розкоші
Пережити в віці молодім!»

Тут одна почала таку пісню співати,
І мав силу таку її спів,
Що грімкий водопад перестав бушувати,
Який досі невпинно ревів.

Занімів водопад, що не переставав
День і ніч бушувати;
І гнідая серна теж забула вона,
Куди мала втікати.

А я встав із землі і оперся на меч
Та глядів і глядів,
Як вони танець ельфів вели та вели
Як їм ельфівський звичай велів.

І як, на мов щастя, не був би когут
Заспівав, злопотівши крильми,
То я був би між ельфами тими заснув
І навіки заснув серед тьми.

МОРСЬКИЙ ЦАР І ГАЄМО

Гаємо співала, аж голос сріблястий
Ішов по рівнині.
Почув його морський король бородатий,
Що жив у глибині.

Гаємо співала, аж голос сріблястий
Лунав понад морські лави;
Почув його морський король бородатий,
Той нехрист лукавий.

До свого стерника мовив морський король:
«В оцей край християн судно правити зволь!»

«Чого ж у тім краю тобі потребиться,
Коли ти не вмієш співать, ні молитися?»

«В тім краю моя одинока потреба:
Ту панну співачку взять хочу до себе».

А як у Норвегії він опинився,
У християнина він перемінився.

Зробив собі одіж золоту й зелену,
Рицарську зброю блискучу, сталену.

Зробив собі одіж рицарську у всьому,
Коня вороного, щоб їхать на ньому.

На палець зробив собі перстень із золота,
Ввійти між рицарство збрала охота.

На ноги зробив собі чоботи з золота,—
До танцю рицарського в нього охота.

«Тепер потанцюю, аж двір залунає.
Хай виступить та, що найкраще співає!»

І Гаємо вийшла і так заспівала,
Що всіх своїм співом за серце забрала.

«Тепер ідіть кожний до дому свого,
А ти в мій кораблик, Гаємо-небого!»

Заплакала Гаємо, руки ламала.
«Хочеш, щоб слугою твоею я стала?»

Заплакала Гаємо, вмилась слізьми.
«Чи ж мушу йти з сонця до морської тьми?»

«Гаємо, дівчино, перестань ридати!
Дам я тобі в себе золоті палати.

Гаємо, дівчино, перестань ридати,
У моїх обіймах щоніч будеш спати».

І вмить обняв панну зимними руками,
Аби в свій кораблик понести без тями.

У дівчини думка у душі шибнула:
«Добре, що свій ніжик я не позабула».

Цар морський сю думку зараз відгадав,
Гордо та глумливо до неї сказав:

«Не боявсь я лука, ні списа сталюного,
Не боюся й твого ножика дрібноного.

«Не боявсь я лука, ні меча страшного,
То мені й твій ніжик не зробить нічого».

Та ще він з тим словом не договорився,
А вже йому в серце ніж дівочий вбився.

«Тут лежи, королю, в крові своїй власній!
Мене ще потішить сей світ Божий ясний.

«Тут лежи, аж круки й пси тебе пожруть!
Я ще потанцюю панною ось тут.

«Тут лежи, аж поки тебе поховаю,
Я ще погуляю й пісню заспіваю».

ЗАКЛЯТА

На південний захід від фйорда
Там ліс предковічний, густий,
У нім дерева величезні,
Яких ніде більш не знайти.

Там дуби та липи зелені,
Берези у білому вбранні;
Гуляють там многі олені
Та ще численніші лані.

Гуляє там звірів багато,
Літають вірки й голуб'ята,
Літає й гуляє між ними
Панна Інгеборга заклята.

Закляла її мачуха злая,
Закляла ні за яку провину,
Збудивши її штурканцями
У саму північну годину.

Заплакала сирота гірко,
Сидячи на своєму посланні,
Та мачуха своїм закляттям
Ввігнала її в тіло лані.

А був там Петро, її милий,
Якого таємно кохала;

Йому вона золотий перстень
На постіль таємно поклала.

Знайшов він той перстень уранці,
Пізнав він дар пані свої,—
Почала невимовна туга
Його все тягнути до неї.

Призналася мачуха якось,
Що в ланю її відмінила,
І тут його сила кохання
Оленів ловцем учинила.

Став ставити сільця на тропях,
Куди тая ланя гуляла,
Та вона, полохлива й острожна,
Спіймати себе не давала.

Став ставити сільця на тропях,
Куди був оленячий біг,
Оленя спіймав не одного,
Але лані спіймати не міг.

Дізналася мачуха злая,
Що він на оленів полює;
Змінила її на орлицю,
Нехай над пустіром колує.

Призналася мачуха якось,
Яку переміну зробила;
Знайти гніздо тої орлиці
Любовна жене його сила.

Почав на високії дуби
Він лазить, гілляки рубати,
Але гнізда тої орлиці
Ніяк він не міг відшукати.

Застав його пан того ліса,
Як дуба рубав без причини,

Й дізнався від нього про долю
Заклятої тої дівчини.

«Е, сину Петрусю, даремно
Ти будеш ті дуби псувати;
Без власного твого м'яса
Орлиці тобі не спіймати».

І вирубав з рамені свого
Петро як стій м'яса частину,
Поклав у гніздо для орлиці,
А сам зліз із дуба в долину.

Тут застрекотала орлиця,
Поспішно в гніздо своє сіла,—
Тягла її сила любові,
Те м'ясо коханого з'їла.

І як лиш те м'ясо пожерла,
Прохогом злетіла в долину,
Орлицине тіло геть звергла,
Змінилася враз у дівчину.

«Як ланею я була в лісі,
Гуляла, ганяла пляями;
З сімох братів моїх не взнав мене жоден,
Травили мене вони псами.

«Як ланею я була в лісі,
Під дубовим спала корінням;
З сімох братів моїх не взнав мене жоден,
Метали на мене камінням.

«А як я орлицею стала,
Літала я скрізь понад скали;
З сімох братів моїх не взнав мене жоден,
Лиш з луків до мене стріляли.

«Спасибі тобі, мій Петруню,
Що зняв з мене відміну ту люту!

А мачуха за той свій злочин віднині
І довік у підземній яскині
Ме терпіти тяжкую покуту».

КОРОЛЬ ГАРАЛЬД І МОЛОДИЙ ГЕМІНГ

Гаральд на широкім престолі сидів
І гордо словами хвалився:
«Ой, немає мені на всім світі рівні!
Ще такий і на світ не вродився».

Гаральд на широкім престолі сидів,
Величався при своїй дружині:
«Та немає мені в моїм краю рівні,
У цілій тій норвезькій країні».

Та ось виступив Гемінг, юнак молодий,
Невелика штука:
«О королю, пробі, дорівняю тобі
В штуці стріляння з лука.

«Або, може, на лещетах бігати захочеш,
Крок держати зо мною?
То поміряємось, іспускаючися
Вниз скалою стрімкою».

Став до пробі Гаральд і став Гемінг юнак,
В штуці стріляння з лука зачали:
Раз по разу п'ятнадцять стріл кожний пустив,
І стріла стрілу кожна трафляла.

«А тепер зістріль зараз волоський горіх
Із голови твого брата,
Або я посаджу тебе у Орінгсбург,
І тюрма тобі буде заплата».

«А як маю зістрілить волоський горіх
Із голови мого брата,
Хай же стане король бік о бік коло нього,
Щоб побачив, чи влучна стріла та».

«А ти чуєш, мій братіку любий, в чім річ
І яке у нас діло?
Ось волоський горіх на твоїй голові!
Стій же просто та сміло!»

І нап'яв юнак Гемінг свій лучок тугий,
І рука не дрижала;
Півгоріха на землю здмухнула стріла,
Друга пів на головці зістала.

І до Гемінга мовив Гаральд у той час:
«Незвичайний ти приз заслужив.
Та що мала значити та друга стріла,
Що її ти набік відложив?»

«Якби брата мого застрілив я був
І було б таке горе моє,
То ту другу стрілу я би зараз післав,
Мій королю, у серце твоє».

«Коли так, то ходім на стрімкую скалу,
І на лещетах з'їдеш ти сам;
А як з'їдеш живий, я таки в Орінгсбург
У довічну тюрму тебе дам».

І спустився юнак зі стрімкої скали,
Лещети аж тріщали й свистіли;
А король, поблизу стоячи, погадав,
Що се з неба зірки полетіли.

Юнак Гемінг летить зі стрімкої скали,
Зробив скрут лещетами він збоку,
І за праве плече ухватив короля
І шпурнув у безодню глибоку.

І погнав лещетами додому юнак,
І каміння і скелі минає;
Всі питають, а жоден не знає ніяк,
Яка смерть його там дожидає.

ІЗ АЛБАНСЬКИХ НАРОДНИХ ПІСЕНЬ

СМЕРТЬ СКАНДЕР-БЕГА

Коли Скандер-бег з юрбою
Своїх вирушив до бою,
Уйшов, може, милі чверть,
Перестріла його смерть,
Зла віщунка сліз і лиха,
І сказала йому стиха:
«Моя ім'я — смерть, небоже.
Вертай зараз у свій дім!
Смерті Скандер-бег не може
Супротивиться ні в чім.
Не бажай собі ні бою,
Ні побідного вінця!
Як зустрілась я з тобою,
То життя твоє, небою,
Добігає до кінця».

Чує Скандер-бег те слово,
Поглядів на смерть сурово,
Блиснув їй мечем в лице
Й крикнув: «Тіне ти воздушна,
Чи кому ти там послушна,
Чи сама рекла оце?
Лиш труси тебе бояться.
Відки ти могла дізнаться,
Що загинуть мушу я?
Твоє серце нам вороже
Напророчить хіба може,
Що вже близька смерть моя?
Чи в судіб героїських книгу
Ти заглянути могла?»

Стоячи над ним без двигу,
Смерть йому так відрекла:
«Вчора в небі я була,
І мені призначень книга
Відокрилася ціла».
І в тій хвилі чорна й зимна,
Недотика, та нестримна
На його вона зійшла,
Потім інших обгорнула,
Мов незрима синя мгла.

Скандер-бег немов без тьми,
В поли вдарився руками,
І тоді важке зіткання
З груді вирвалось йому.
«Горе! Так життя кінчити,
Передчасно відходити
В безпросвітню вічну тьму!»
І почав він розважати,
Що по нім могло настати,
І йому ввижався син
Без вітця, без краю й власті
Що так марно міг пропасти,
Як вже досі не один.

І він скликав воїв своїх
І сказав до них,— се знай:
«Мої вої, вірні вої,
Турок забере наш край
І поробить вас рабами,—
Так в неволі і вмирай!

«Дукаджіне, друже милий,
Приведи мені синів,
Мої гарні, любі цвіти,
Щоб свої їм заповіти,
Поки війду до могили,
Уостаннє я повів.

«Цвіте юності моєї,
Що цвітеш іще в розмаю
І якого передчасно
Я навіки покидаю,
Мій найстарший, любий,
Візьми матір із собою
І вези її в чужину,
Щоб боротися з судьбою.

«Приготуй на ту дорогу
Три найліпшії галери,
А про власть над рідним краєм
Ти покинь усі химери!
Коли турок тес вчує,
Що навік замкнув я очі,
Зараз тут він примандрує,
Тебе в руки взять захоче;
Тебе вкине в чорну яму
І зневажить твою маму.

«А ти вийди на край моря,
Де кінчається міста мури,—
Там стоїть уже століття
Кипарис сумний, понурий.
Прив'яжи до кипариса
Коня мого вороного
І розвісь на морський вітер
Стяг мій синій поверх нього.

«І повісь на кипарисі
Меч дамаський мій при ньому;
Кров турецька накипіла
Там на вістрію на сталъному,
Смерть на вістрію тім дримає.
Мов невидно чуйні чати,
Стяг, і меч, і киль воробний
Муть під деревом стояти;
А як прийде буря люта,
То чи муть вони мовчати?

«Коли зірветься шалений
Вітер понад морські хвилі,
То зарже мій кінь вороний
По-старому в своїй силі,
Стяг залопотить від вітру,
Забряжчить меч упоследне,
А, почувши тев, турок
Затремтить і весь поблідне;
І не стане в нього руху,
Не діжде він пільми ночі,
А втече, втече щодуху,
Бо загляне смерть у очі».

ІСПАНСЬКІ РОМАНСИ

ДОБРА ДОЧКА

Сюди й туди по покою
Ходить граф в тяжкому горю,
А в руках рахунки чорні;
Він наголос їх читає,
Сумно, мало не ридає,
І до доні промовляє:

«Доню, ти вже доросла,
Під вінець хоч би сьогодні,
А мов найтяжче горе,
Що приданого дасть Біг».

«Тихо, таточку мій, тихо!
Се ще вам ніяке лихо.
Бо в кого дочка хороша,
Багачем по праву зветься;
Та в кого дочка лихая,
В гріб волить її покласти,
Бо вона весь рід поганить.
Се певно вам не буде,
А як я не вийду заміж,
То піду у монастир».

ВІРНА ЖІНКА

«Ридарю з чужого краю,
Зупиніться, наблизіться,
Довгий спис ввіткніть у землю,
Прив'яжіть коня до нього,
Хай у вас я розпитаю,
Чи ви знали мужа мого?»

«Мужа вашого, сеньора?
А скажіть, як виглядав він?»

«Молодий, цвітучий муж мій,
Шляхтич чемний і укладний;
Любив дуже грати в трік-трак,
В шахи також грать любив.
На рукояті меча
Мав маркіза герб одного,
Його ж одяг брокатовий
Кармазинами підшитий;
На кінці свого списа
Прапорець мав португальський,
Що в хороброго француза
На турнірі він здобув».

«Судячи по тих знаках,
Муж ваш згиб уже, сеньора.
У Валечії, в гостині
У одного генуезця
Вбив його один міланець
В сварці за трік-трак, сеньора,
Плакали по нім всі дами,
Всі товариші панцирні;
Та найгірше заводила
Генуезцева дочка;
Всі казали в один голос,
Що була се його мила.
Хочете мене, сеньора,
Ось прийнять собі за мужа,
То не пустите від себе,
Щоб я іншої шукав».

«О, не дай же того Боже!
Не кажіть мені такого!
Коли правда всьому тому,
Що ви, рицарю, сказали,
То піду я в монастир».

«В монастир не йдіть, сеньора!
Сього вам зовсім не треба,
Бо ваш муж коханий, пані,
Ось стоїть тут перед вами».

ІЗ ПОРТУГАЛЬСЬКИХ НАРОДНИХ ПІСЕНЬ

ДІВЧИНА ВОЯЧКА

1. ГРАФ ДАРОС

Знову вибухла війна
Франції та Арагону.
Бідкав старий граф Дарос:
«Горе, що я постарівся
Й ні одного не мав сина.
Сім дочок у мене гарних,
Як чеснот сім християнських,
Але жодна з них до війська
Сил не має, ані хисту».

Вчула се дочка найстарша,
Мовила рішучим тоном:
«Тату милий, не турбуйся!
Дай мені коня та зброю,
Я за сина вам постою».

«Доню, всяк тебе пізнає
По огню, що в очах грає!»

«Як приправлю гострі вуса,
Стану з вояками в ряд,
Всякого мене покуса,
В мні дівчину пізнавать».

«Доню, всяк тебе пізнає,
Бо широкий карк у тебе».
«Візьму прилбицю широку
Для військової потреби».

«Доню, всяк тебе пізнав,
Бо високі в тебе груди».
«Я надіну срібний панцир,
То й познаки в них не буде».

«Доню, всяк тебе пізнав,
Бо маленькі в тебе руки».
«Візьму менші рукавиці,
Ліпше на військові штуки».

«Доню, всяк тебе пізнав,
Бо маленькі в тебе ноги».
«Менші чоботи надіну,
Легше буде для дороги».

2. ДОН ЙОАО

«Тату милий, мамо мила,
В серці мойому кручина!
Бо капітан наш, граф Дарос —
Не мужчина, а дівчина».

«Запроси його, мій сину,
В сад з собою погуляти;
Як дівчина, — буде зараз
Гарні цвіти, рожі рвати».

Але панна була мудра,
Зараз яблука хапає.
«Котра панна піжна й чула,
Радо цвіти все зриває».

«Якби в мене була мила,
Я робив би їй прибутки:
Все додому приносив би
Рожі лиш та незабудки».

«Тату милий, мамо мила,
В серці мойому кручина,
Бо капітан наш, граф Дарос —
Не мужчина, а дівчина».

«Запроси його, мій сину,
На вино одного рана;
Коли буде се дівчина,
То швиденько буде п'яна».

Але панна була мудра,
Узяла малу чарчину,
А з чарчини випивала
Лиш малую крапельину.

«Сором вояку впиваться!
Ану ж кликнуть нас до бою,
Тоді нікуди діваться,
Не владаєш сам з собою».

«Тату милий, мамо мила,
В серці мойому кручина,
Бо капітан наш, граф Дарос,—
Не мужчина, а дівчина».

«Запроси його, мій сину,
В місті на базар широкий;
Як дівчина — буде брати
Золото та паволоки».

Але панна була мудра,
Гарний меч взяла з собою.
«Люблю сталь таку блискучу!
От тепер я хоч до бою!»

«Перли, золото, клейноти
Для жінок і для дівчат.
Якби в мене була любка,
Я б таке носить їй рад».

«Тату милий, мамо мила,
В серці мойому кручина,
Бо капітан наш, пан Дарос,—
Не мужчина, а дівчина».

«Запроси його, мій сину,
Завтра до ріки купатися,—
Чи мужчина, чи дівчина —
Та вже мусить показатися».

Але панна була мудра,
Роздягла залізнi лати,
І в сорочці своїй білій
Стала по ріці гуляти.

«Тату милий, мамо мила,
В серці мойому кручина,
Бо капітан наш, граф Дарос,—
Не мужчина, а дівчина.

«Хоч робив я всякі проби,
Наряжавсь на всякі втрати,—
Чи мужчина, чи дівчина,
Я ніяк не міг пізнати».

ТРИ ЗАМКИ

«Панно, від усіх гарніша,
Зачекай лиш півмінути!
Поки рожі розцвітуться,
Мусиш ти мою бути».

«Гарний рицарю, джигуне,
Як твоєю маю стати,
Скажи перше, які дари
Мені можеш дарувати!»

«Маю я три замки, панно,
І всі три тобі дарую,—
Два у Андалузії, що їх
З мarmуру тобі змурую.

«Але третій в моїм серці,
Саме так міцний і сильний;
В нім ти будеш панувати,
Доки наш господь прихильний.

«З усіх замків сього світу
Се найліпшая домівка,
Для того, що найдорожче,
Найтайнішая криївка.

«З мармурових можуть маври
Десь-колись мене прогнати,—
Але з серця тебе вкрасти
Ніхто сили не ме мати».

ІЗ ІТАЛІЙСЬКИХ НАРОДНИХ ПІСЕНЬ

СМЕРТЬ ВОЯКА

Сеї ночі в дві години
Я почув плач великий,
Се був плач Павла Гулельмо.

Бравий той Павло Гулельмо,
Тяжко ранений у битві,
Промовля до своїх друзів:

«Ой, прошу вас, браття й друзі,
Ой, прошу вас та благаю,
Викопліть мені могилу,
Так широку, як глибоку!

«На вершку ж могили тої
Проробіть мале віконце,
У яке б покласти можна
Все мое вояцьке вбрання.

«А в ногах могили тої
Ви повісьте мою зброю!
Потім напишіть листочок,
Дайте вістку моїй неньці.

«Нехай ненька добре дбає,
Своїх волосків нитками
Хай мені сорочку вшиє,
Кров'ю з кінців своїх пальців
Хай її вона гаптує,

«А з очей своїх сльозами
Її випере начисто,
А огнем свого серця
Хай потім її осушить
І пришло її до мене
Вітром свого зітхання.

«Напишіть і моїй милій,
Хай миленька добре дбає,
Вишиє мені хустину
Крив'ю з кінців своїх пальців.

«А як замуж ще не вийшла,
Їй перекажіть від мене,
Хай на мене не чекає,
Собі мужа вибирає!

«А як буде йти до шлюбу,
Хай на площу озирнеться,
Там побачить моїх друзів,
Що муштруються рядами.

«І туди на мою пам'ять
Хай пішло одно зітхання,
І підє воно по церкві
Тихим гомоном до Бога».

У додатку до сеї прегарної пісні подаю тут албанську пісеньку на ту саму тему, де в чому подібну до наших пісень про смерть козака:

Ой, упав я, товариші,
Ой, упав я в лютім бою
Ген за мостом Кіабези.

Поздоровте, товариші,
Мою матінку від мене
Та й перекажіть їй, любі,
Хай продасть вона два вбли,
Мою милу вивінує,
Хай на мене не банує.

А як стане рідна мати
І про мене вас питати,
Не кажіть, що я загинув,
А скажіть, що оженився.
А як стане рідна мати
Ще й про тебе вас питати,
Кого взяв я за дружину,
То скажіть їй, товариші:
«Взяв три кулі він у груди,
Шість у руки й шість у ноги».

А як стане рідна мати
Ще й про тебе вас питати,
Хто були весільні гості,
То скажіть, що гави й круки
Тіло все порвали в штуки.

НА ПОСЛУГАХ У СУСІДІВ

Коли закінчиться наш звичай ганебний
Замикати стайню, як вийшли воли?
І сіяти сім'я на ґрунт благодаті,
І жати, а хліба з нього не їдати,—
Коли ж се скінчиться, коли?

Приходять сусіди від заходу й сходу,
Вони поїдають, що ми нажнемо;
Все йде на пожиток чужого народу,
А ми, мов у повіль шукаючи броду,
На березі мовчки мремо.

Приходять сусіди від заходу й сходу,
І кожний командує нами,
А ми робить мусим їм всяку вигоду,
Служить їм на користь, а собі на шкоду
З домами, дітьми та жонами.

Приходять хвостаті, приходять вусаті
І роблять із нами, що хочуть;
Приходять убогі, вертають багаті
І нас зневажають в нашій власній хаті,
Ще в вічі кепкують, регочуть.

Поля ваші гарні, сади-винографи
І ваші вродливі доні,
Все те для них тільки поваби й принади,
А нам ненастанна погроза заглади,
Мов коням отим на припоні.

СТАРОКИТАЙСЬКА НАРОДНА ПІСНЯ

ДІВЧИНА ВОЯЧКА

Усі-усі! Усі-усі! Ще раз усі-усі!
Отак біга ткацький човник,
Моу-Лян тче перед дверима;
Рівночасно цика човник
І дівочії зітханья.

Про що думаєш, дівчино?
Чого часто так зітхаєш?
Ні про що вона не дума,
Або й не, що ні про що.

«Вчора бачила я попис:
Собі військо незліченне
Затяга китайський цісар
Із усіх сторін Китаю.
Пописів таких дванадцять.

«Із дванадцяти провінцій,—
В однім ім'я батька мого.
Та немає в нього сина,
Щоб міг рушити до бою,
І немає в мене брата,
Щоб він старший був від мене.

«Завтра піду я до міста
І куплю коня й сідельце,
І, як добрая дитина,
Замість батенька могого
Я до війська затягнуся».

В місті там торговлиць много:
На східній коня купила,
А на західній сідельце,
А на південній вудила,
А на північній батіг.

Вранці рано попрощала
Свого тата, свою маму,
Бо хотіла на ніч стати
Аж над жовтою рікою.

Дарма кличе батько й мати, —
Їх не чує люба доня;
Чує тільки шум глухий
Жовтих вод Янт-Се-Кіянса.

Другий день вона прощає
Вже й велику жовту воду;
Вечором дійшла до джерел
Чорної ріки вона.
Дарма кличе батько й мати,
Їх не чує люба доня;
Лиш над чорною водою
Чує крик їздців Ён-Чана.
Десять тисяч миль дороги
У війні промандрувала;
Через скелі, через звори
Наче птах перелітала.
Нічно доносив до неї
Буйний вітер із півночі
Звуки дзвоника вічного;
Місяць часто блиском зимним
Обливав сталеві бляхи,
Що її вкривали тіло;
А по сто завзятих боях
Згиб також їх полководець.

По дванадцяти роках,
Що тяглися, наче вічність,
Поверта хоробрий вояк

І до цісаря приходить.
На престолі сидить цісар,
Роздає кому похвалу,
А кому уряд почесний,
Кому тисяч унцій срібла.

І її питає цісар,
Чого хоче за заслуги.
Моу-Лян відповідає:
«Не бажаю ні похвали,
Ані уряду, ні срібла,
Лиш верблюда у позичку,
Щоб сто миль у дні одному
Міг пройти без відпочинку,
По розлуці довголітній
Щоб заніс мене додому».

Як почули батько й мати,
Що з війни верта їх доня,
Вийшли радісно за браму
Зустрічати свою дитину.
Як молодші сестри вчули,
Що верта сестра їх старша,
З своїх клітей всі виходять,
Повбравшись якнайкраще.
А як брат почув молодший,
Що сестра вертає старша,
Зараз ніж почав гострити,
Щоб на пир ягня зарізати.

«Моя мамо дорогая,
Отворіть мою кімнату,
Що від сходу має двері,
Посадіть мене на крісло,
Щоб на захід визирати!
Здійміть з мене ясну аброю,
Дайте одяг мій дівочий,
Поки сестри за дверима

Ждуть, волосся поправляють
Перед дзеркалом і в нього
Новіі цвіти уплітають».

Моу-Лян вийшла з свого дому,
Вибралася у дорогу,
Щоб відвідать тих, що з нею
Стільки літ були при війську.
Дивувалися страшенно
Ті товариші військові,
Що так много літ із нею
У одних рядах ходили,

І ніхто з них не дізнався,
Що Моу-Лян була дівчина.
А Моу-Лян рекла на тее:
«Легко заяця пізнати,
Бо в швидкім бігу він часто
Спотикається й кізлі робить,
Легко взнати і зайчицю
По очах витріскооких,
Що перестрау все повні;
Та коли в страху смертельнім
Навзавід обоє скачуть,
Хто тоді пізнати може,
Котре він, котре вона?»

ІЗ НІМЕЦЬКИХ НАРОДНИХ ПІСЕНЬ

ПІСНЯ ПРО КРАВЦІВ

Зійшлася раз кравецька
Компанія бучна,
Та й випили три копи,
Три рази по три копи
Наперсточок вина.

Зійшлася радить раду —
Та й рада ж говірка!
Засіло їх три копи,
Три рази по три копи
На кришці шаплика.

По раді хтіли вийти —
Замкнуло двір дівча!
Пролізло їх три копи,
Три рази по три копи
Крізь дірку від ключа.

На волі їм зібралось
На радощі пусті,—
Ну ж плигать їх три копи,
Три рази по три копи
На козьому хвості.

А з танцю до трактира!
Та й бенкет почали ж!
Там з'їли їх три копи,
Три рази по три копи
Одну печену миш.

Як сніг упав глибокий,
Ну ж на санки тоді!
То їхали три копи,
Три рази по три копи
На козій бороді.

Пора додому їхать,—
Та коней не знайдуть!
То сіло їх три копи,
Три рази по три копи
На один лісковий прут.

А як прийшли додому,
Ну ж пити без кінця!
То випили три копи,
Три рази по три копи
Кватирочку винця.

Лягли всі п'яні спати
В опівнічній тиші,—
Поклалось їх три копи,
Три рази по три копи
В залізку без душі.

УТЕКА ФРАНЦУЗІВ ІЗ РОСІЇ 1812 РОКУ

З їздцями й кіньми та козами,
Отак-то поразив їх Бог,
Повзе заметями й снігами
Французьке військо без дорог;
Сам цісар на утеці,
Вояки в небезпеці,
Їдці й вози та коні
Біжать, мов у погоні.

Сам цісар без війська, а військо не здужа,
Без цісаря військо, стрільці без оружа,
А чоботи без острог,

Начальники без духа
Повідмерзали вуха!
Отак побив їх Бог.

Тарабанщик без пальчатів,
Кірасири в спідницях,
Храбрій рицар меч утратив,
Кінь іздя мертвого тяг,
Хорунжий без фани,
Карабін без курка,
Без возів фірмани,
А торба без шнурка,
Улан коня відбіг,
А піші без ніг.
Генерали без плапів,
Каноніри без гармат,
Дезертири без штанів,
Свій—не свій, брат—не брат,
Хто їде, хто йде,
А спокою ніде!
Без хліба голодні,
Без одежі холодні,
Вози без коліс,
Без возів недужі
У снігах і стужі,
А в серці важка неспромога,—
Отак діткнув їх палець Бога.

СЛЮСАРСЬКИЙ ЧЕЛЯДНИК

У слюсаря челядник був
При пильнику лінивий,
Та як до миски він засів,
То був ідець страшливий,
Як до стола, то перший він,
А від стола останній;
Ніхто не перегнав його
В тій буді безталанній.

«Ти мой, — озвався майстер раз, —
Не можу зрозуміти;
Скільки прожив, усе чував
Про всякі кондуїти;
Що як хто їсть, так і працює;
У тебе ж навпаки:
Ніхто не робить так ліниво
Й не їсть хапливо так, як ти».

«Га, — відповів на те челядник, —
Се зовсім ясна річ:
Іда малий часок триває,
Робота ж день і ніч.
Якби весь день заставили
Нас їсти раз у раз,
Я б певно так помалу їв,
Як тут пилюю в вас».

НА ОДНО ВИХОДИТЬ

На одно виходить, на одно виходить.
Чи хто має гроші, чи без грошей ходить.

Як хто має гроші, то купує й платить
А як хто не має, нічого не втратить.

Як хто має гроші, мусить умирати,
А хто їх не має, може в спадку взяти.

Як хто має гроші, може ожєнитися,
А як хто не має, може й запізниться.

Як хто має гроші, той чоботи купить,
А як хто не має, той босоніж лупить.

Як хто має гроші, той найме музики,
Хто не має, дома сам учинить крики.

Як хто має гроші, на санках поїде,
А як хто не має, той і пішки піде.

Як хто має гроші, то має й турботи,
А котрий не має, шукає роботи.

РУМУНСЬКА НАРОДНА ЛЕГЕНДА

МАЙСТЕР МАНЮЛЄ

У долині Арджісу прекрасній
Їде воевода Раду Чорний
В супроводі слуг і війська свого,
На коні і в панцирі зі сталі.
А за ним із мірами й кельнями
Їде крепких мулярів десяток,
Під будову монастирську місця
Раду тут найкращого шукає.

Їдуть так невитоптаним шляхом,
Втім, пастирську князь почув флюяру
І побачив на луці цвітистій
Череду і пастуха край неї.
«Друже! — мовив князь до парубійки, —
День і ніч по Арджісі ти ходиш, —
Може, бачив ти таку будову,
Що нескінчена стоїть край ріки?»

Відложив пастух свою флюяру,
Перервав свою тужливу пісню...
«Бачив те, чого вам треба, пане,
Та не смів там поступить ногою,
Уникаєм місця того впівдень,
Бо проймає жах вблизу тих мурів;
Пси мої завиють, як їх бачать,
Мовби смерть ішла поперед нами».

«Гей же! Гей же!» — крикнув Раду втішно,
І верстає шлях собі до мурів,

Потім кличе мулярів до себе
І ось що говорить їм поважно:
«Монастир я тут покласти хочу,
Та най буде в храмі сьому затиш,
І най буде найкраща обитель,
Моя гордість, мого роду слава!

«Тож послухайте мене, майстрове,
Й ти, Манолє, перший поміж ними!
Вдасться вам, що не вдалось нікому,
Буде й зиск вам, як не був ні в кого.
Дам вам грошей, зроблю з вас боярів,
Не поскуплю коштів, ані дарів.
Та як вам не вдасться ся будова,
Навіть бог вас не спасе від мене,
Всіх живцем в мур тут замурую».

Жваво мулярі взялись до діла,
Розміряють розміри до шнуру,
І на широчезних фундаментах
Зносяться грубезні стіни муру.
Але кожний день — нова їм праця;
Та-бо кожний день — нова їм мука,
Бо що зроблять з ранку аж до ночі,
Те вночі в розвалини грохоче.

І глядить понуро та зловіщо
На розвалини ті воевода.
«Як не вдасться нам оця будова,
Смерть чекає вас у лютих муках».
Воевода — пан немилосердний,
І тремтять всі мулярі зо страху,
Та що зроблять за день тяжким трудом,
Те вночі з гучним валиться громом.

Обезсилений упав Манолє,
Сон тяжкий склепив йому повіки,
Але швидко він зі сну збудився:
Незвичайний сон йому приснився.
Схопився і кликнув: «Гей, майстрове!

Слушайте, який нам вихід з горя
І який успіх дав нам доля!

«Коли тільки я заснув уперве,
Кликнув хтось до мене проникливо:
«Не скінчити вам будови сеї!
Що збудуете, все буде падать,
Поки згідно жєнщини одної,
Чи сестра се буде, чи дружина,
Яка перша вийде вам настрічу,
Не дасте на смерть її живою,
Не вмуруєте в стїну будови».

«Тож як має діло нам щастити,
Най ізв'яже нас страшна присяга;
Перша жінка, що надїде вранці,
Най нехибно буде жертва смерті.
Чи сестра се буде, чи дружина,
Гробом їй буде стїна оцяя!
Чи заплаче муж, чи брат за нею,
Ми не вступим! Присягайте згідно!»

Сталось так, і по короткій ночі,
Ледве зоря край неба скрасила,
Виліз на риштовання Манолє
І глядить, хто сну його важкого
Впаде жертвою. І бачить, скорим кроком,
Закриваючи лице від сонця,
Жінка йде, найкраща, наймилїша
З всіх жінок — його дружина вірна.

Похолело в серці у Манолє
І проняв його бїль невимовний.
Але скоро він на все рішився
І душею богу так молився:
«Всемогучий Боже, зроби ласку,
Вели хмарам із мокрого лона
Жбухнути потопу на дорогу,
Аби жінка не дійшла до мене,
Аби смерті жертвою не стала!»

І Бог вислухав його молитву,
З хмар дощу потоки полилися,
Мов залляти світ увесь хотіли,
Страшні громи потрясли землю.
Але жінка не злякалась бурі,
Бо тягла її любові сила;
Між потоками спішила сміло,
Хоч вода усю її мочила.
Бачить се Манолє й руки ломить,
Бо ж він сам собі накликав горе.
І ще раз він Богу помолвився:
«Пошли, Боже, ти вітри страшніі,
Повали ти скелі кам'яніі,
Щоб дорогу жінці загатили,
До загибелі не допустили!»
Але вітер жінку не спиняє,
Вона йде і радістю вся сяє.

Позирнули всі майстри понуро,
Як побачили Манолє жінку,
Позирнули, бо порозуміли,
Що він сам собі накликав долю.
А Манолє з силою розпуки
Жінку взяв, жартуючи, за руки,
І в провалині стіни поставив
І промовив: «Стій тут, моя мила,
Поки ми в стіну сю кам'яную
Не вмуруємо тебе живу!»

Люба жінка се за жарт приймас,
Стала там, де він її поставив,
А Манолє камінь закладає,
Далі другий, і стіна зростає.
Починає жінка вже благати:
«О Манолє, що робиш зі мною?
Чи ти на життя моє наважив?
Як не змилуєшся над живою,
То тямуй, що в животі у мене
Є твоя єдина дитина!
Яка ж смерті нашої причина?»

Чує се Маноле й тихо плаче,
Але рук не поклада від діла,
Своє горе в серці замикає,
І мурує, стіну завершає.
Щезла вже в стіні його дружина.
Він остатній камінь закладає,
А з нутра доходить тихий голос:
«О прощай! Жона тебе прощає!»

Довершили мулярі будову,
Довершили гарную на чудо.
Князь приїхав і народ зібрався,
На нову будову дивувався.
«Довершили ви преславне діло! —
Мовив князь майстрам. — За се вам буде
Честь від мене й гойная заплата,
А тобі, Маноле, майстре славний,
За се діло віковічна слава».

Узяли майстри свою заплату
І пішли, лиш сам Маноле в гору
На вежі монастиря лишився.
Що йому заплата й вічна слава,
Коли стратив він свою дружину?
А як темна ніч по дню настала,
Із вежі він кинувся вдолину.
Знайшли трупа його під стіною,
Де він впав на землю головою,
З-під стіни там виплила криниця,
В ній від сліз солена водаця.

КОЛИ БОСУРМАНИ ЗАБРАЛИ АККОНУ

Коли босурмани забрали Аккону,
А може, рік-другий, не більше, по тому,
В Нормандії сталась притичина тая,
Котру розповім вам, як сам пам'ятаю.

Жив там школярина, та так-то убого,
Що з «блага земного» не мав він нічого.
Раз якось не мав він ніщо для обіда,
Лиш бідний окрасць — чверть бохонця хліба.
Щоб сяк-так проковтнуть обід той жебрацький,
Зайшов до шипочка отам край рогачки
І мовить: «Шинкарю, чверть дудка ось на,
Та дай мені живо чверть мірки вина!»
Шинкар був, здається, мужицької вдачі:
Що другий обіда — не знає й не баче,
З найближчої бочки він мірку налив,
Та з мірки до чарки коли уділив,
То так її з розмахом ставив на стіл,
Що більш половини розхлюпнув на піл,
І, глянувши згідно, почав він казати:
«Го, пане скубенте, ти будеш багатий!
Бо кажуть — не знаю, чи брешуть, чи справді:
Розхлюпнуть вино, се добро значить завжді».
Норманець подумав, що шкода й роботи
Сваритись чи злитись з-за хлопської псоти.
Дотепний і хитрий, він взявся на штуку
І ось яку видумав кару на злюку:
В убогій калитці він мав ще півдудка,
І любо, мов злого й не думав тутка,
Подав шинкареві. «Ну, дай, душе щира,
За гріш сей мені ще чверть кусника сира!»
Корчмар на горище, де сир мав у сховку,
Побіг та воркоче собі без умовку.
Школяр мій в тій хвилі підскочив тельмом
І вихопив чопик із бочки з вином.
Пливе та булькоче плин чистий, злотистий,
Вже в корчмі поміст весь покрив болотистий,
Шинкар прибігає, аж мечесь зі злості!
Вперед заткав бочку, тоді вже до гостя.
Та крепкий норманець струснув ним щосили
І пхнув, аж пляшки всі на піл полетіли.
І якби сусіди не збіглись на галас,
То тут шинкареві і смерть була б сталась.

Ся річ дійшла швидко до княжого суду.
Був Генріх Шампанський князем сього люду.
То перший крикливо шинкар промовляв,
Заплати за бочку й посуду жадав.
Та князь, щоб се діло як слід розжувати,
Велить школяреві всю правду сказати.
Сеї все виясняє від слова до слова,
І ось як кінчилась та смілая мова:
«Мій князю, шинкар сеї добра мені много
Ворожив, як з чарки вина хлюпнув мого.
Йй-богу, сли б мав я лиш пів тих удач,
То б був на все місто найбільший багач!
Чи ж диво, що вдячність почув я в сім разі
І щоб відплатитись оцьому добрязі,
Я хтів його геть ще багатшим зробити,—
На те було варто й півбочки розлити».

Замовк. Заплескали дворяни довкола.
Так мудрої речі не чули ніколи.
Усі за норманцем, що злюці втер ніс,—
Сам добрий князь Генріх сміявся аж до сліз.
Потім відпустив їх і присуд дав так:
«Розлялось—пропало,— дарма, чи на злий, чи
на добрий се знак».

ГОМЕР

ЩИТ АХІЛЛА

Міхи к огневі звернув і заставив їх димати сильно.
Двадцять тих міхів ураз стали димать у печі огненній,
Струї в огнище шлючи, розжевряючи вітру мідного,
Слабше раз, то знов міцніш, як потрібно було до роботи,
Як вимагав сього Бог для доконання всякого діла.

Той зараз вставив у жар непоборного спижу у тиглях,
Цини до нього додав, троха золота й срібла блідого.
Ковадло впер на колоду і взяв тоді в правую руку могутню
Молот страшний, а кліщі брав лівою рукою в потребі.

Вперве він викував щит із металу яркого, великий,
Штучно там клеплючи спиж, а довкола окрасьць блискучий,
Ясний обвів в три пруги, і додав іще срібнеє вушко.
Щит п'ятиверствий зробив, а на верхній верстві помістив він
Много чудесних картин, винахідним утворених духом.

Вперве тут землю создав і хвилястє море і небо,
Ним ішло сонце раз в раз і блискучая місяця повня,
І всі небесні знаки, що значать пори року: Оріон
І рій Плеяд і Гіади вогкі і великая та Медведиця,
Що її Возом також звать небесним; вона на тім самім
Місці звертає, де жде вже на неї Оріон на небі,
І олінока з всіх звїзд в Океанову купіль не тоне.

Потім два гарні міста сотворив він людей говірливих; —
В однім весільний похід і веселії бенкети; молодь
Ось наречену веде до комори при світлі смолоскип;

Містом гуляють вони і весільних пісень чути співи;
Скочно танцюють оце парубки, пригравують їм флейти,
Чується бренькіт гітар між рядами шумними, а жони
Перед дверима стоять і на похід той дивляться з дивом.

Много народу оце йде на торг, бо там вибухла сварка,
Два мужа в супір зайшли із-за кари за вбійство одного,
Перед громадою сей присяга, що сплатив усю кару,
Божиться другий, що ні і що він не одержав нічого.
Так притяглися оба, щоб суддя їх полагодив сварку,
Юрби ж, за сим і за тим признаючи їм правду, кричали.
Та ось герольди велють бути тихо, а старці міські
Онде у крузі сидять на прекрасно шліфованих камнях;
Кожний у руки бере булаву кликуна голосного,
З місця встає й по черзі вимовляє свій присуд про справу.
По середині ж круга злата два таланти вже лежали;
Той їх дістане, котрий усе діло по правді розсудить.

В другому місті війна. Ось два війська в блискучих
Зброях. Одно обляга з двох боків і загрожує місту
Знищенням аж до основ та розграбленням всього, що тільки
Має хто в ньому добра, пожаданого людям смертельним.
Та горожани на те не пристали і вилазку ладять,
Інші ж на мурах стоять, боронити готові до смерті
Любих жінок і дітей і старців, що знеможені віком.

Вилазка йде, а провід їй Арес і Паллада Афіна,
В зброях оба золотих та в блискучих злотистих одежах,
Гарні у зброях грізних та великі, як божества з неба,
Б'є з них проміння ясне, а народ біля них значно менший.
А як на місце зайшли, що здалось їм на засідку добре,
Ось над потоком, де був водопій для черед, що там пасли,
Тут полягали вони таки в зброях блискучих спижевих.

Збоку сиділи в той час від обляжців два сторожі-шпиги,
Ждучи, аж вівці прийдуть та рогаті воли там до броду.
Ось уже й стадо іде в супроводі двох пастирів бравих,
Що, не ждучи на біду, на фуярах собі пригравують.
Тут же із засідки враз піднялось усе військо вороже,
Швидко все стадо воно обступило овець тонкорунних,
Також волів рогачів, і обох пастухів тут же вбили.

Та як обляжці лише вчули галас біля свого стада
В таборі своїм міцнім, хутко всі на вози поскакали,
Ну ж доганять ворогів! І дігнали їх теж незабаром.
Стали одні проти других отут над потоком до битви,
І залітали як стій сюди й туди їх списи залізні.

Еріс вельможниться тут, і Кидойм, і ненависна Кера,
Ранених ще за життя і незраних наліть за ноги
Зрадно хапа й волоче серед стиску мужів поміж мертвих.
Плащ весь на плечах її був червоний від крові людської.
Так ото тлумились ті божества в бою, мов живі люди,
І одні в одних мерців вже бездушних собі видирали.

Лан також він сотворив, орне поле, родючую землю,
Що двічі й тричі дає плід, на ній орачі працюваті
Супряги гонять сюди, то туди, рівні краючі скиби.
Але як лиш дотягли до одного кінця й до другого,
Муж приступав там один і солодко пахучого в руку
Чарку вина подавав орачу. Той же знов тягнув скибу,
Дбаючи пильно, аби дотягти до цільцю лугового.
Чорне за плугом було, мов земля, що заорана свіжо,
Хоч усе те золоте, але зроблено було чудово.

Далі він поле создав, уже житом хвилястим покрите,
Де працювали жінці, у руках серпи острі держачи.
Гнули жмінки до землі, похиляючись низько рядами,
Інші в'язали снопи перевеслами туго з-соломи.
Три в'язачі йшли рядом; за жінцями малії хлоп'ята
Справно збирали жмінки і під пахами в купи зносили
Й жваво звивалися. Пан стояв мовчачи поміж своїми
З палицею в руці біля кіп і втішався сердечно.
А там під дубом внизу шафарі зготовляли вечерю,
Порали м'ясо вола, що зарізали, а кухарки там
Сипали много муки у окріп для жінців на лемішку.

Далі стояв виноград, весь обтяжений грознами рісно,
Весь золотий, та були грозна зроблені чорно-синяві,
Срібнії ж тики рядом підширли корчі винограду.
Довкола нього був рів — синя сталь, — за ровом же
Тягся циновий опліт. Лиш одна була стежка в винницю,
Нею носильщики йшли в час веселого винного збору.

Втішно гукали йдучи парубки, а рум'яні дівчата
Плоди коштовні несли у прекрасно плетених носилах.
А серед тої юрби хлопець грав там у гуслі дзвінкії
Гарні напиви й співав тонким голосом пісню танечну
Ліносу на похвалу. А довкола знай інші танцюють,
Слівом і криками та ще й підскоками пісні вторують.
Стадо рогатих волів сотворив далі прекраснорогих,
З білої цини одних, але інших із щирого злата.
Радо на пашу вони ревучи ось ідуть із подвір'я
Попри шумливу ріку, що з країв обросла тростиною.
Побіля них золоті пастухи, сторожі тих волів многосильних,
Штири їх, а з ними ще оце дев'ять собак бистроногих.
Та ось страшні два льви між волами, що йшли насамперед,
Враз на одного бурмила скакці! Хоч ревів той страшенно,
То потягли його льви. Тут надбігли і пси й дужі мужі,
Звірі ж, роздерши вола грубу шкіру, давай витягати
З нього нутро та хлепгять темну кров, і даремно
Страшили їх пастухи, дармо псів на них борзих травяли,
Бо ті не сміли до львів приступити з зубами, і в страху,
Скомлячи й гавкаючи, стали оддалік, не приступали.

Толоку також зробив там художник славутній в долині
Гарній, а вівці по ній усе срібні отарами грали,
Там же й колиба була і пастуші хатки й огорожа.

Там же й танок сотворив дуже штучно божественний майстер,
Зовсім такий, як колись зробив Дайдаль в просторому Кнозі
Для Аріадни, дочки кучерявої Міноса в Криті.
Хлопці цвітучії там і прекрасні та вбрані дівчата
Танці вели, одні одних за руки пухкії побравши.
Ясні серпанки були на паннах, а танечники жваві
Мали одежі льняні, що блищалися блиском олію.
Кожна з дівчат у вінку, а в молодців при поясах срібних
Висіли на ремінцях золоті невеличкі штилети.
Ось вони скачуть усі в однім окрузі зручно ногами
Й крутяться, наче гончар, сидячи при гончарським точили,
В рух його пустить рукою, щоб знать, чи ходитиме легко, —
Потім у два знов ряди простяглись, скачучи одні к одним:

Патовп народа стояв біля них і на танець той любий
Радо дивився. Співав тут при них і співак божественний
Гарно до цитри, а при брязку струн його посеред круга
Виром крутилися два скакунц, бистроногі танцюри.

В решті на крайнім краю щита, вкованого так чудесно,
Майстер подобу поклав величної ріки Океана.

САПФО

ПІСНІ

* * *

Афродіто, безсмертна Зевесова доню,
Баламутко на ясному троні, тебе я благаю,
Не гніти мою душу, о пані велична,
Горем, журбою.

О, зійди, як не раз на мої ти благання
Відмикала, стурбована, брами палати,
З золотого батьківського дому до мене
Ти приходжала

На підмогу. Тягли тебе голуби шпарко,
Бистрі крила їх тінню лягали на землю,
Поки з неба неслися шляхом промінчастим
В воздушнім морі.

Ти їх слала назад, а сама, прблажена,
Усміхаючись своїм обличчям безсмертним,
Ти питалася, що мене мучить, чого так
Тужно я кличу?

«І чого тобі треба, душе ти шалена?
І кого тобі маю в солодкі обійми
Привести? Або, може, тебе хто укривдив,
Доню Сапфоно?»

«Як тіка він від тебе, шукатиме швидко;
Не бере подарунків — сам буде давати;
Цілувати не хтів — цілуватиме швидко,
Хоч ти й не схочеш».

О, прийди ж і сьогодні, влегши моє горе
І розвій мою тугу, сповни те бажання,
Що так душу гнітить, будь моя ти підмога
В бою любовнім.

ТОВАРИЩІ НА ПРОЩАННЯ

Видається мені наче рівня з богами
Отой муж, що насупротив тебе засяде
І, схилившись, слухати буде твою
Мову солодку.

Той чаруючий сміх, що аж серце у мене
У грудях наче жахом раптовним сповняє,
Той твій вид, що від нього у горлі мені
Дух запирає.

На моїм язичі завмирають слова,
Ледве чутний огонь пробігає по тілу,
Гасне світло в очах і ще й вуха мені
Шум заглушає.

Обливаюся потом і дрож мене всю
Потресає, і жовкну, як в'яла трава,
І здається — маленька хвилинка, і я
Впаду мертва.

МОЯ ДОНЕЧКА

Дівчинка є в мене гарна,
Наче квітка золота,
Пречудової подобі,
Моя Кляіс дорога.

За всі Лідії багатства
І за весь наш любий Лесбос
Я б її не віддала.

ВЕСІЛЬНА

Амброзійський трунок
Пінився у збані,
Гермес, збан узявши,
Богам наливає.
А боги всі встали
І чарки підняли,
Молодому щастя
І добра бажали.

ДО БРАТА ХАРАКСА

Любі Нереїди, принесіть мені
Братчика мого аж сюди без шкоди,
І нехай все гарне, що йому манеться,
Все нехай сповниться.

Що колись був винен, все нехай відплатить,
Щоб був своїм другом, як давніше, любий,
А ворогам зависть — ні, щоб йому жаден
Ворогом не був.

І свою сестрицю хай він нагадає,
Хоч малу хвилину, хай журбу розвіє
Тій, що його сором гнув її додолу,
Як важке ярмо.

Він не дбав про мене! Серцем я боліла...
Вже я міркувала, що пройшло те горе,
Та тепер в надії на веселий празник
Знов мене пройма.

О богине, слухай! Коли я піснями
Дух твій звеселила,— потопи всі смутки
У безодню ночі, прожени все лихо,
Що ще грозить нам!

Люблю я пишноту,
Люблю я і блиск,
Та всі тії блиски
Ні за що вважаю,
Коли в кого туги
За вищим немає.

* * *

Звивай ніжною рукою
Вінці з фіміаму
На ті коси, ви ж, Харіти,
Рожеві, рум'яні,
Кете лиш сюди, пристрійте
Дівчину кохану.
Та не будь же, серце, горда
Оздобами тими,
Бо молодість мине швидко
З мріями ясними.

* * *

Сердитішої над тебе
Я ще зроду не видав.
Будь здорова, моя люба,
Не побачимось ніколи.
Та мій гнів мине швиденько,
В моїй груді серце смирне —
Вибачай!

* * *

Як буря по горах бушує,
Аж дуби старезні тріщать,
Отак в моїм серці тривожнім
Той Ерос лютує оп'ять.
Знов Ерос той так мене мучить,
Ся гірко-солодка змія,
І горе, змії тій опертись
Не можу я.

Ще одно Сапфоні
Мав би я сказати:
«Ти велична та гора,
Чорнокосая жоно,—
Богине злотовінчана,
Сповни ти Сапфони бажання!»
Та як гляну на тебе,
То соромаюсь від тебе
І мушу мовчати.

Умерти бажаю нещасна!
Багато й ось те говорила:
Вона розстаючись зо мною
„Ой знаю, яке терплю горе,
Сапфоно, що тут покидаю,
Моя ти пресвітлая зоре,
Яку я так дуже кохаю”.
На це ось як відповіла:
„Іди, моя мила, щаслива,
І згадуй за мене, бо знаєш,
Як я тебе вірно любила.
І скільки хвиль любих укупі
Обидві провели ми з тобою,
А ти багатьома вінками
Із рож і фіялок пахучих
Мене оплітала й на ніжну
Мою лебединую шию
Ти клала миртовії сплети.
Як часто ти голову мою
З розкішним волоссям зливала
Тим миром пахучим, а з ложа
М'якого ти ручку прегарну
До мене ото простягала,
Напою солодкого брала.
І як ми обидві враз молились
І жертви богині складали.

Там, далеко в злотих Сардах
Моя любая Афріда
Пробуває з своїм мужем.
І гуляє, знать, думками
В ті часи і в ті години,
Коли вкупочці жили ми,
І вона мене, Сапфону
Уважала за богиню,
А я наді все раділа
Її співам. А тепер
Посеред невіст лідійських
Вирізняється Афрід,
Як рожевопальцевий місяць,
Що після заходу сонця
Своїм світлом тьмить всі зорі.
І ширяє його світло
Над оцим солоним морем,
Над розлогими полями,
Що покриті всі квітками,
Де роса перлить чудова,
Де вповні розцвіли рожі
І ті ніжні барвінки
І пахуча конюшина.
І коли у ніч таку
Проходжується Сапфона
Сам-саміська й перед очі
Буйної її уяви
Стає постать укохана
Лагіднької Афріди,
Її серце огортає
Непомірна скрута-туга
А тепер я мов прибита,
Безучасна, отупіла
Від жури, що завдала
Учениця неслухняна.
Бог якийсь мене підвіяв
Мабуть Гермес, що таємно

Об'явивсь мені. Сапфона,
Бачачи його, признала,
Що нічого не бажає
Від його, як тільки смерти.

Щезли зорі, щез і місяць,
Північ глупа наляга,
Йде година по годині,
А я мушу спать сама.
Хочеш, то будь моїм другом,
Любися собі з молодю, —
Я вже не до любощів твоїх,
Стара і любити нездібна!

Як ти б бажання мала чисті, чесні,
Й уста твої не хтіли зло сказати,
Не мусіло б лице твоє
Рум'янцем сорому палати,
І ти б свобідно говорила
Свої думки, моя ти мила.

Прибуди, Кипридо любя,
І чарку золоту
На люблюю забаву
Перелистого нектару,
Божистого напою.

Не знаю, що робити —
Раз дика радість порива,
То знов бажання супокою
Блаженного у грудях вирина.

Не диво, думають одно лиш,
І мучаться у глибині сердець, —
Та ми і слухом і думками
Хитаємось то в цей, то в той кінець,
Отож то наша страта!
Бог Амор помага лиш тим,
Хто мучиться завзято.

СЕРДИТОМУ

Коли тебе пристрасть огорне,
Держи ж за зубами язик!
Бо хто верещить і дуріє,
Весь труд його зійде на пшик.

З гимну до Геспера.

Геспере, все ти приносиш,
Що нам Еос променяста
Розпорошила. Приносиш
Ти ягня його матусі,
Козеня його кітусі
І дитя його матусі.

Покинули ви мене,
Люблю хвилі дівування?
Куди ж бо ви поділися?
За вами шпю ридання.
Коли втратила дівоцтво,
Я не верну вже ніколи.

Коли помреш,
Коли забудешся,
Ніхто з живих
І не згадає.
Піерійських рож
Для тебе не має;
Невідома вийдеш
До Божого раю
І, як тіль сумная,
Ти пошкандибаєш.

Обвіяна вітром злотистим
Посланниця Божа летить
Із неба в пурпуровім строю,
Як доня до мами біжить.

КВІНТ ГОРАЦІЙ ФЛАКК

ДО КОРАБЛЯ

(О да)

Судно! Чи знов нові вітри на море
Тебе несуть? Що чиниш? О, засядь
В пристані кріпко! Чи ж не бачиш,
Що без весел боки твої?

Що машт надломаний вже бистрим Югом,
Трищать жердки вітрил і без линвів
Чоло ледве опертись може
Чимраз грізнішим вже валам?

Не маєш ти вітрил цілих, не маєш
Богів, що знов їх звать в тяжкій біді!
Хоч як ти там, понтійська сосно,
Лісів вродливая красо,

Хвались ім'ям і родом безхосенним,
Моряк тривожний барвній кліті тій
Не вірять. Стережись, сли вітру
Іграшкою не хочеш быть.

Судно, недавно болю мій тривожний,
Тепер тяжка турбото й туго! Ей,
Пильнуйся, море, що блискучі
Циклади вколо облива!

ДО АРІСТІЯ ФУСКА

(О да)

Хто серцем щирий, чистий від провини,
Не треба тому маврських стріл, ні лука
Ні сайдака, Арістіє, що в йому
Стріли затруті.

Чи йти він хоче по палючих Сиртах,
Чи по Кавказу негостинних дебрах,
Чи по країнах, що Гідасп казочний
Їх обливає.

Таж і від мене у сабінським лісі,
Коли-м співав безжурний про Лялягу
І заблукавсь за межу без оружжя,
Геть втік вовчице.

Звірюка вам, якої ні воєнна
Не має Давнія в густих дібровах,
Ні Юби спраглий край, що то плекас
Льви ненажерні.

Постав мене в пустім степу, де вітер
Літній й одної не колише гілки,
Чи в край глухий, сльотою злою битий,
Мглами повитий.

Постав під возом сонця дуже близько,
В країні, де вже людям жить не можна,
Ляляги не забуду сміх солодкий,
Милії речі.

ДО АПОЛЛОНА

(О да)

О що просить святого Аполлона
Співцю? О що молить, вино нове
Ллючи із чаші? Не о жниво
Буйне в Сардинії плідній —

О скот товстий в Калабрії гарячий,
О золото і слонів індійських кість,
Не о лани, що річка Ліріс
Спокійна мовчки підлива.
Най ріже виноград калепським серпом,
Кому дала се доля; най купець —
Багач вино п'є з чар, набуте
За виріб Сірії взамін —

Богам, знать, милий він; три й штири рази
До року хвилі атлантицькі рве
Й здоров верта; я ім оливки,
Цикорію й ніжні мальви.

Даруй мені, молюсь, Латоно сину,
Свого в здоров'ю поживать, з умом
Погідним, старість не безславно
Прожить, з рук цитри не пустить.

ГОРОД І СЕЛО

(Сатира)

Ось чого все я бажав: кусень поля не надто великий,
Де би садок був і близько хатини криниця погожа,
А крім того кавалок ліса. Та більше і краще
Дав мені Бог. Я вдоволен. Вже більше не прошу нічого,
Майіний сину, як тільки, зроби мені дар сей тривалим!
Я ж не прибільшував злими способами свого надбання,
Ані не рад марнотратством його та недбальством вменшити!
Я ж не молюсь, як той дурень, в сей спосіб: «О, коб сей
закуток,
Близький, що вперся в мій ґрунт, до свого я міг долучити!
О, коб котел мені з грішми знайти дала доля щаслива,
Так, як тому, що зарібником був, поки скарб ізнайшовши,
Ґрунт купив онде й вжива й багачем став завдяки Гераклу!»
Я ж тим, що маю, втішаюсь з подякою й ось як молюся:
«Дай, щоб товстіла худоба господарю й також все проче,
Окрім ума, й будь найбільшим опікуном моім, як звик ти!»

Так схоронившись з города в гори й власну твердиню,
Що й величать окрім них у сатирах і віршах непишних?
Ні честолюб'я не їсть м'я гірке, ні вдушливий сироко,
Ані осіння негода, гіркий Лібітіни здобуток.
Батьку поранньої хвилі, чи Янусом звать тебе радше,
Ти, з котрим люди свій труд і орудки життя починають —
Божа вже воля така — початком будь і могого співу!
В Римі ти тягнеш мене, щоб за свідка ставав я. «Ану же,
Квапся, щоб хто вперед тебе не ставився до обов'язку».
Чи Аквілон вулицями мете, чи зима затемнила
Світ сніговими заметами весь, а мені треба рушати!
Потім виразно й докладно зізнавши таке, що й самому
Може пошкодить, тиснисть крізь юрбу й настолочуй

повільних.

«Що ти, вдурів? Що летиш так?!» — відгукне поганець
Та заклане, на чім світ. Але я б повалив всі завади,
Як погадаю, що час мені бігти до Мецената;
Се моя радість, се меду солодше, щоб правду сказати.
Та як до Есквілій сумних дійду, вже чужих мені сто справ
У голові й мимо вуха гуде. — «Перед другою Росцій
Дуже просив, щоб ти завтра в ПUTEаль став на свідка!
Там писарі тебе, Квінте, просять, щоб днесь повернути
Тямив к ним в дуже важному, новому, спільному ділі».
«Вчини, щоб печать приложив Меценат на тую грамоту»;
Скажеш: «Стрібую» — то він наляга: «Як лиш схочеш, то
зможеш».

Ось вже минуло сім літ, незабаром і восьмий скінчиться,
Як Меценат мене став уважати в числі своїх близьких —
Правда, остільки хіба, що бере мене у повіз при собі,
Як виїжджа куди-небудь, говорить сердечно дрібниці,
Ось як: «Котра там година? — Ану, чи тракієць Галліна
Зможе сірійця? — Вже ранній мороз щипа, хто зле

вбраний».

І таке інше, що вухом одним увійде, другим вийде.
Весь отой час нема днини й години, щоб зависть все більша
Не пригнітала мене. Чи на ігрища глядів зі мною.
Чи забавлявся на полі, всі ахають: «Оце щасливий!»
Як від мовниці страшна яка вість розійдеш по завулках,
Хто лиш зустрине мене, то розпитує: «Друже, ти, певно,

Мусиш се знать, бо з богами стрічаєшся зблизька; чи чув ти Дещо про даків?» — «Нічого ні разу». — «Ну, завше, мабуть, ти Будеш таким сміхованцем!» — «Та най всі богове поб'ють м'я, Сли я що чув!» — «Та невже! А воякам обіцяні землі Цезар в Сіцилії думає дати, чи з італійського ґрунту?» Божусь, що й того не знаю. Вони подивляють людину В мні одинокую, що вмів так славно й глибоко мовчати.

Ось як мина мені, бідному, день, не без бажань сердечних:
О ти, село! коли ж тя побачу! Коли буду міг я
Чи то із давніх книжок, чи у сні, чи в бездільності любий
Черпати розкіш, забуть про життя сього клопоти й смутки!
О, коли ж біб, Піфагорові любий, на стіл подадуть нам,
Ще й примащену достаточню салом товстеньким капусту!
Божеські ночі й вечери, де сам я й уся моя челядь
Тут же при огнищу власнім їмо, а я хлопців свавільних
Рештками страви годую. П'є кожний, як має охоту,
Із неоднаких чарок, від немудрих законів свобідний;
Добрий пияк бере чарку велику, а інший радніше
Із невеличких кріпиться. І ось починаєсь розмова,
Та не про вілли й будинки чужі; не про тее, чи Лепос
Гарно танцює, чи ні, а про те, що нас ближче обходить
І що не знать було б зле: розважаєм, чи люди багатством,
Чи чеснотою щасливі бувають; чи користь, чи спільність
Поглядів тягне до приязні нас і що власне вважати
Мусимо ми за добро і добро в чім найвище вбачати.

* * *

Серед таких розговорів сусіда наш Цервій до речі
Бабські балака байки. Вихваляти почав хтось Арелля
Статки-мастки, не знавши жури його; ось він так мовить:
«Раз, повідають, приймала сільська миш міську мишку
В бідній норі — яко давня кума свою давню знакому.
Трудолюбива й уважна на те, що трудом здобує,
Але гостинність їй серце тверде отворила. Що й мовить;
Не пожаліла припрятаних к святу горошків, довгастих
Зернят вівса, несе в писку сухий виноград, солонину
З полуобгризених схабів, бажаючи страв різнотою
Гостя обмерзіння перемогти, що зубками гордими

Ледве шолопав се те, коли газда, на свіжій соломі
Лягши, осет і часник їв, лишаючи ліпшії страви,
Врешті промовила міська: «І що тобі, кумо, за радість
Тут на хребті сеї скелі між борами так бідувати?
Чи не воліла б ти місто й людей, ніж ліси оці дикі?
Вір мені, разом зо мною в дорогу ходи! Адже в світі
Бог дав смертельную душу всім творам; мале чи велике,
Смерті ніяк не втече. Коли так, моя любя, то жий же,
Доки живеться, у щастю й розкоші, тямуючи, як сей
Вік твій короткий!»

Ся мова спонукала мишу сільськую,
Швидко вискакує з дому, і враз вирушають в дорогу,
Як загадали, пильнуючи нічю сподом попід мури
Міські пролізти. Вже північ стояла на небі, як наші
Миші в багатому домі по своїй мандрівці спинились.
Там одіяла, закрашені пурпуром красним, ясніли
Скрізь на ліжках із слонової кості; по пирі багатім
Много недоїдків ще полишалось, що збоку на купі
Ще від учора лежали в кошах. Ось міщанка, поклавши
На пурпуровій постелі селянку, немов підгорнулась,
Бігас там і назад, і приносить страви, і сповняє
Службу, немов служаночка, коштуючи все, що приносить.
Ся, лежачи, не нарадуєсь щастям і добрим бенкетом;
І вже поводитьсь, мов підохочений гість, коли раптом
Лоскіт страшений дверей їх обох виполохав із ліжка.
Ну ж вони бігать тривожні по всьому покої, та ще гірш
Дух в них заперло з страху, як в високих світлицях почувся
Гавкіт собак молосійських.

І мовить селянка: «Та Бог з ним,
Із отаким ось життям! Будь здорова! Волю вдовольнитись
В лісі в безпечній норі хоч би викою тільки пісною».

ДО МОЄЇ КНИЖКИ

(Лист)

Здасться, книжечко, до Януса й Вертумна
Ти зиркаєш; бажала б, знай, стояти
На продаж в окладці, що Созив руками
Красно вигладжена блищить.

Не любиш ти замків, не любиш ти печаток,
Що лиш встидливим милі; ти зітхаєш,
Що лиш декому тя показую, хвалиш
Широку публіку. Не так тебе ховав я.
Иди ж, куди наперлася іти,
Раз вийшовши, вже вороття не буде!
Не раз зітхаєш: «Що вчинила-м бідна?
Чого забавля?»— як тя хто зневажить.
І знаєш ти, що в кут тебе упнуть,
Коли твій пан, наївшись, спочиває.
Бо сли не помиляється віщун,
Гнівний за всі гріхи сеї, то Рим
Цінитиме тебе, аж поки молодість
Не промине твоя. Та як помнята
Під дотиком юрби кальною станеш,
Підеш ти мовчки молям на снідання,
Або до Утики втечеш, або в Ілерду
Пошлють тебе в пакунку. Посмієсь
Той, що тя впоминав, котрого ти
Не слухала; отак, як той прохожий,
Що непослушного осла в гніві
З скали зіпхнув; бо й хто ж би мучився
Когось спасать проти його охоти?
І се ще жде тебе: дітей азбуки вчити,
Аж поки десь в глухому закавулку
Шиплява старість не приб'є.
А як тобі тепленьке сонце
Багато припровадить слухачів,
То розповідж, що син я лібертина.
В худих достатках геть понад гніздо
Широко крила розпустив; оскільки
Шляхотного замало в мене роду,
Остільки більше чесноти надбав.
Найстаршим в Римі був я до впадоби
В війні й спокою; зростом невеличкий,
Посивів передчасно, радо грівсь на сонці,
До гніву скорий та й до перепросин.
А якби хто тебе спитав про вік мій,
Най знає, що сповнилося мені
Чотирикратно по одинадцять груднів,
Тоді, як Лоллія товаришем став Лепід.

ПУБЛІЙ ОВІДІЙ НАЗОВ

ПРОЩАННЯ

(Елегія)

Як виринає в душі сеї скорбної ночі картина,
Що в ній останнії я хвили у Римі пробув;
Я нагадаю сю ніч, в котрій все я наймільше покинув,
Нині з очей ще мені котяться сльози рясні.
Власне світять свічки, аж тут наказ від Цезаря, зараз
Геть забиратись, кидать рідний Авзонії край!
Вже не було ні часу, ні думок щось ладнать для дороги.
Довгую хвилю у нас серце застило зовсім.
Не постаравсь я о слуг, ні о те, щоб товариша вибрать,
Ні о одежу та харч, що для заточника би тра.
Я остовпів не інакше, як той, що, пригноблений громом,
Хоч і живе, та життя сам не свідомий свого.
Та коли біль сам нарешті прогнав сю з душі замороку
І моя пам'ять оп'ять трохи до себе прийшла,
Проговорив я востанне до другів сумних на відхіднім
(З многих явилися тут тільки два-три на той час!).
Любая жінка, ридаючи, міцно мене обіймала,
Сльози ж по щоках блідих, наче дві річки текли;
На берегах десь лібійських далеко дочка пробувала,
Навіть і знать не могла про сю недолю мою.
Де тільки глянуть було, роздавались ридання і стогін,
Бачилось, в домі раз в раз плач похоронний стоїть.
Слуги і служниці й хлопці ридають по мні, мов по вмершнім.
В домі у кожному куті сльози хтось точить гіркі.
Сли до малого велике порівняння вільно прикласти,
Вигляд був Трої такий в хвилі, як взято її.
Скрізь уже втихли людей голоси і собачі брехання,
Місяць високо свій віз небом нічним підігнав;
Ось я на нього зирнув, а відтак, Капітолій зуздрівши
(Був надаремно наш дім в близькім сусідстві при нім),

Я помолився: «Боги, що живете в сих близьких святинях!
Храми, котрих вже вовік очі не вглянуть мої!
Святощі, скільки вас є у величному місті Квіріна,
Я вам лишаю! Вовік будьте здорові мені!
І, хоч запізно, одержавши рану, за щит я хапаю,
Все ж своїм гнівом відхід сей мені не обтяжить!
Тому ж небесному мужу скажіть, який блуд м'я обпугав,
Щоб за злочин не мав те, в чім лиш провина була.
Най те, що знаєте ви, почува й сеї карі виновник:
Сли перепрошений Бог — горе мені не страшно». —
Сею мольбою благав я богів, ще теплішими жінка;
Хлипання раз в раз її переривало слова.
Ще й перед Лярами, ниць вона впавши й розсипавши коси
К огнищу згаслому, знай, гулить тремтячі уста;
Гаряче й гірко вона наріка на ворожих Пенатів
За свого мужа, та плач вже не допоможе йому.
Ніч уже швидко кінця добігала, вже гаяться годі,
Віз Паргазійський униз з осі своєї схиливсь.
Що мені діять? Сліпая любов вітчизни м'я спляне,
Та невольний наказ геть ще сю ніч м'я жене.
Ах, чи то раз за проходжом, що десь поспішав, я промовив:
«Що так біжиш? Де спішиш? Відки й куди, погадай!»
Ах, скільки раз я подумав, ось уже тая хвилинка,
Що мені краще всього рушить в назначену путь!
Тричі ставав на поріг і тричі вертався; самі
Ноги, в догоду душі, мовби зав'язли мені.
Часто «Бувайте здорові!» — скажу, і знов много говорю,
І, мов ось-ось уже йти, з всіма цілуюсь ще раз.
Часто показую щось сотий раз, сам собі суперечу,
Та від коханих моїх оком не можу змигнуть.
Врешті подумав: «Чого я спішуся? Таж в Скіфію плють м'я;
Рим покидають сак чи так, хвилюнку пробуду ще тут!
Жінку навік мені за життя ще живу віднімають,
Дім і ту вірную всю челядь домашню мою.
І тих товаришів, що, як матір, полюбив я сердечно —
Щирії душі! Тезей так хіба вірність держав!
Тож обнімимось, допоки ще вільно! Хто зна, може, вдруге
Не доведесь вже! Наш зиск — кожний ще лишній
момент».

Та вже не час! Уриваю промову свою на півслові

І обнімаю все те, що наймиліше душі.
Ще ми говоримо й плачем, аж ось на високому небі
Ясна зірниця зійшла, нам найважкіша зізда!
Щось мов порвалося в мні, мов сугави мої віднімають,
Бачилось, тіло моє хтось на шматки роздира.
Біль я почув, як той Метус, коли за зрадливій вчинки
Кони за кару його шарпали в різні боки.
Крик і ридання моїх піднялось по всім домі страшенне,
З жалю до голих грудей б'ють кулаками вони.
Вже відходжу, аж ось жінка на раменах моїх повисла,
Сльози гіркії ллючи, скорбні слова ті рекла:
«Ні, не візьмуть тебе в мене! Ураз помандруєм обоє!
Я не покину тебе, в зсилку за зсильним піду!
Разом нам їхати! Нехай і мені на край світу дорога;
Я, як пакунок малий, буду збігця проводжать.
Цезаря гнів тебе гонить із рідного краю,— кохання
Гонить мене, і воно Цезарем станесь мені».
Так напиралась, як вже й перед тим напиралася часто,
Ледве намовами я міг трохи успокоїть її.
Вийшов я (радше сказати — мене винесли без похорону),
Мокрий від сліз, все лице вкрите волоссям вогким.
Жінка в нетямному болю — розказують — тут же зомліла
І, мов без духа, оттак серед покою лягла.
А як устала, з волоссям, присипаним попелом гидким,
І похололе з землі тіло своє підняла,
Довго ридала — не то над собою, не то над самотнім
Домом і мужа ім'я кликала часто в простір.
Так голосила, немовби мене і дочку свою трупом
Бачила зложених вже на похороннім кострі;
Вмерти бажала, щоб з смертю і пам'яті й болю позбутись.
Згляд лиш на мене її жити примусив іще.
Най же живе і, коли вже так доля судила, живучи,
Най мені бідному ще поміч і пільгу несе!

НЕВІРНОМУ ДРУГОВІ

(Л и с т)

Маю жалітись, чи радше мовчати, твій гріх не назвавши,
Чи виявляти хіба світу всьому, хто ти є?

Ні, не назву твого ймення, щоб жаль мій не був тобі честю,
Щоб моя пісня сумна слави тобі не дала.
Доки судно моє міцно збудоване вільно гуляло,
Ти поруч мене гулять перший хапався усе;
Нині, коли відвернула фортуна лице своє, втік ти,
Взнавши, як дуже твоя поміч потрібна мені.
Чинишся навіть, що й знати не знав ти мене зроду-віку,
Вчувши ім'я моє, ти «той то — питаєш — Назон?»
О, я той сам, хоч ти й чути не хочеш, твій давній приятель,
Майже з дитячих ще літ ми побратими були.
Той я, що першому ти повіряв свої думи й бажання,
Перший з тобою на всі грища й забави ходив;
Той однокашник я твій і щоденний гість в твоєму домі,
Той, що, мов муза, тобі кожний підшептував суд.
О, я той сам, о котрім ти, зрадливий, днесь знати не хочеш,
І про котрого хоч раз не потрудивсь ти спитать.
Чи не любив ти ніколи мене? Значить, не маскувався!
Чи був ти щирий колись? Значить, так легко змінився!
Може — скажи — прогнівив тя я чим і сю зміну спровадив?
Бо сли неслухний твій гнів, то справедливий мій жаль.
Чим провинивсь я, що так неподібний до давнього став ти?
Чи, може, те є мій гріх, що я в нещастя попав?
Сли вже не ласка твоя допомогти мені ділом чи грішми,
Хоч би листок ти прислав, всього три слова мені!
Ба, аж повірити тяжко — говорять, що навіть мене ти
В моїм нещастю гальбини, робиш докори гіркі.
Безуме, га! Що ти дієш! Пощо в разі власного горя
Ти позбавляєш себе сліз співчуття у людей?
Знаєш, що тая богиня легенька на колесі бистрім
Ногу хиткою своєю сперла на самім шпилі?
Легша вона від листка, рухливіша вітрової хвилі,
Змінністю, зраднице, їй рівний хіба ти один.
Висить на нитці тоненькій, небоже, вся доля людська:
Що нині міцно стоїть, завтра валиться нараз.
Хто не чував про безмірні скарби багатого Креза?
А як в неволю він влав, мало й життя не втерпав.
А Діонісій, лиш пострахом прогнаний із Сіракузи,
Чемним собі ремеслом хліба шматок заробляв.
Хто від Помпея Великого більший? А все ж він в утечі
Голосом смирним, бідак, хлопа о поміч просив,

Той, що Югурту побив і над Цимбрами вславивсь тріумфом,
Консулом будши, наш Рим вів до побіди не раз,
Марій хіба не лежав у багні, в шуварі болотистім
Криючись, стиду зазнав — муж такий славний — досить!
Робить іграшку собі судьба із долі людської;
Навіть тій хвилі, що є, вірить напевно не мож.
Якби був хтось мені мовив: «Поїдеш над Чорнеє море,
Будеш лякатися, щоб лук Гета не встрілив тебе».
Я б відказав йому: «Йди та напийсь на очищення ліку
Того, що густо росте по Антикири полях».
Прецінь постигло м'я се! Та й хоч людських я б стріл
устерігся
Допустів божих хіба міг би я встерегтись?
Отже, лякайся їх і ти, і що втішним тобі видається,
Поки говориш, вважай, може змінитися в сум!

ГАРАЛЬД ГАРДРАДІ

ПІСНЯ ПРО ДІВЧИНУ З РУСЬКОЇ КРАЇНИ

Край Сіцилії далекої
Наш кораблик пролітав,
В пишних строях ми на покладі
Поставали, як і слід.
Живо біг носатий човен наш,
Гордий, що героїв ніс...
Гей, в кого не мужня душа,
Не посмів би плавать там.
А проте дівчина з руської країни,
Що в короні сяє, мене не приймає.

Як ми з Трандами зустрілися,
Більше їх було, як нас,
Гей, то ж люта і завзятая
Почалася боротьба!
Впав у бою юний наш король,—
Я відбивсь від нього геть...
Гей, в кого не мужня душа,
Не встояв би в бою тім.
А проте дівчина з руської країни,
Що в короні сяє, мене не приймає.

Раз, дівчинонька, шістнадцять нас
З чотирьох проломів враз
Морську воду черпать мусили —
Хвилі лютії ревли,
Заливали човен наш дотла,—
Та таки ми не дались!

Гей, в кого не мужня душа,
Не посмів би плавать там!
А проте дівчина з руської країни,
Що в короні сяє, мене не приймає.

Знаю вісім штук: умію я
Вірші голосні складать,
Їздить на коні прудкому, як змія,
Плавать в пінявих валах,
І на лижвах по снігу шмиглять,
Списом в оленя кидать,
Веслувать, як досвідний гребець,
Мечем, луком воювать.
А проте дівчина з руської країни,
Що в короні сяє, мене не приймає.

Там на юзі жінка, ні дівча
Не затаїть, а признасть,
Що ми вранці в южне місто те
Впали, наче звірі в снасть.
Там-то брязк ішов від наших зброй!
Там-то кров лилася з тіл!
Там-то я ім'я своє вписав
На свідоцтво своїх діл.
А проте дівчина з руської країни,
Що в короні сяє, мене не приймає.

Я родився в Уплянді, де люд
Славно луки натяга,
А тепер, ненависні хлопам,
Човни вольнії мої
То до берега причалкують,
То йдуть в море, як чайки,
Як їх з берега позсовуєм,
Криють хвилі водяні.
А проте дівчина з руської країни,
Що в короні сяє, мене не приймає.

ДАНТЕ АЛІГІЄРІ

ПЕКЛО

Перша пісня

У півдороги земного життя
В глибокім, темнім лісі заблудив я,
Відбившись від простого пуття.

Ох, годі, щоб докладно розповів я,
Що труду, горя і тривоги там
(Аж згадувати страшно!) утерпів я;

І смерть сама ледве страшніша нам!
А прецінь в нім добро мене спіткало:
Яке і як — оце розкажу вам.

Як я зайшов там — тяму дуже мало,
Бо туман м'я густий був засліпив, —
Досить, що стежки простої не стало.

Я ішов, аж де ся вгору горб зносив
На самім краю страшної долини,
В котрій так довго я терпів-блудив.

Я вгору глянув ген на небо синє:
Хребет гори у світлі сонця сяв,
Котра веде блудящих до родини.

Мій страх важкий щезати вже почав,
І кров, що в жилах скріпла ми з тривоги
В ту страшну ніч — луч теплий огрівав.

І як розбиток, з морської дороги,
Без духу, мокрий, дрижачи глядить
На морські вали з берега крутого,

Так озирнувся і я в той темний світ,
В ту пучину, відки жоден не вертає
Живим, — і серце стис ми страшний вид.

Спочивши трохи, далі поступаю
Горі горів до світлого верха
Все вище, — сил остаток напружаю.

Аж глянь, саме де найстрімча стіпа —
Проворна, хижка, пестро дзянканиста
Пантера ми дорогу залягла.

Втечи, минуть її — неможливість чиста,
Де їду, вона крок в крок передо мнов, —
Знов вділ веде м'я стежка кам'яниста...

Світало. Сонце блисло над горів
Серед тих самих звізд, що пред віками,
Коли з нічого вічная Любов

Сей світ живими визвала словами.
Пречудний ранок теплий, весняний
Прогнав поволі страх, що завдала ми

Звірюка краса. Но ось — страх новий,
Далеко тяжчий дрожжю переняв м'я:
На мене лев простісько йшов страшний!

Так, безперечно він на ціль узяв м'я!
Рознята паща — голод се значить...
На вид його холодний піт зілляв м'я.

А ось на мене й вовчиця біжить:
Ненаїсність з худих ребер видати,
А око жаром стеклості блищить.

Той вид відвагу мусив ми відняти,
Відняти силу, — я втеряв зовсім
Надію — на вершок гори дістатись.

Як грач, що довго мучився, зачім
Раз виграв — знов все вигране теряє,
А жаль і горе закипить у нім;

Так я чув, що ся серце в мені крає,
Коли м'я перли ті звірюки три
Туди, де тьма, де світла ввік немає.

В глибинь, у пропасть я летів згора,—
Втім, виринула з п'ятьми під горою
Стать ясна, тиха з поглядом любви.

Побачивши го, в моїм лютім горю
Скричав: «Будь-хто-будь ти, чоловік
Чи дух який,— о, змилуйсь надо мною!»
А він сказав: «Я жив у давній вік;
Ломбардія, се був мій край родинний,
У місті Мантуї я ввидів світ.

Тоді владів у Римі Юлій сильний;
Я виріс і Августа бачив трон;
Тоді в богів ще вірив світ дитинний.

Я був співак, і голосний мій тон
Співав про горе й радості Енея,
Що кинув рідний, впавший Іліон.

А ти ж чому до тьми вертаєш сеї,
Чому не світлий верх сей — твоя ціль,
Де щастя джерело й утіхи всієї?»

І скрикнув я: «То ти се, ти Віргіль,
З котрого уст перлове слово лялось!»
І встиду жар обляв увесь вид мій...

«О ти, усіх поетів світло й славо,
Котрого пісню довго, пильно я
Зглубляв, котрого я в любові ставив

Собі взірцем, учителем! Твоя
Се все заслуга, що в житті я вдівав
Хорошого, бо в тебе вчився я!

О вчителю,— на тебе вся надія
Моя в сім горю! О, рятуй мене
Від сих звірів, що в діл м'я пруть ід зміям!»

Слова потіхи він ми в серце лле:
«Не той ти тра дорогою вернути,
Як хочеш місце се минуть страшне.

Бо звір сей, що злякав тя, страшно лютий,
Не дасть пройти нікому стежков тов.
І всіх пожер, хто го не хтів минути.

Се хитрий звір, неситий, вічно злов
Жадобов томлений і одвічно жручий,
Чим більше жре, тим голодніший знов!

Багато з ним звірів гоняєсь злющих,
Аж поки прийде славний Пес, котрий
Уб'є го; кине в жар повік горючий».

ВІЛЬЯМ ШЕКСПІР

ІЗ СОНЕТІВ

СХХХ

У мої пані очі
Не такі, як сонце, ні,
І коралі червоніші
Від пурпуру уст її.

Коли білий сніг, то певно,
Що смаглява в неї груди:
Коли волос—дріт, то в неї
Дроти чорнії ростуть.

Бачив я всілякі рожі —
І червоні й білі теж,
Та таких на личку в неї
Рож ти певно не найдеш;

І багато розкішніших
Пахоців нам вироста,
Аніж ті, якими дишуть
Мої милої уста.

Я люблю її розмову,
Хоч докладно знаю сам,
Що музика приємніше
Гомонить моїм ушам;

Як богині ходять, цього
Я не бачив ані в сні;
Моя пані, як і всі ми,
Ходить просто по землі.

СХХХІ

Тиранка ти, о так, така твоя вже вдача,
Як всіх тих, що краса жорстокими зробила;
Бо добре знаєш, що моя душа гаряча
Тебе мов жемчуг найцінніший обіймила.

Дехто в лице твоє загляне й обізветься:
«Чого б його зітхати і мучиться так гірко?»
Брехня! Хоч голосно се з уст і не зірветься,
Та я в душі клянусь: «Брехня се, любя зірко!»

Що не фальшиво клявсь, про се мене впевняв
Та тисяча зітхань при згадці про твій вид.
Хто хоче, білий цвіт над все най величає;
У мене чорний верх над усіма держить.

Та чорна вдача в тебе, ось в чім горє!
І відси, думаю, і йдуть всі поговори.

ХСVІ

Сі говорять: твоя хиба —
Молода ти і пуста;
Ті говорять: до лица се
Молодошам пустота.

Та чи хиба, чи прикмета.
Люблять всі тебе проте;
З хиби кожної у тебе
Вже й прикмета наросте.

Як на пальці у цариці,
Що тронує вище нас,
Навіть найшідліший камінь,
А уходить за алмаз,

Так твої всі блуди й хиби,
Скільки їх у тебе єсть,
Ще й красять тебе, принаду
Надають тобі і честь.

XXVIII

І як же щастя знов мені зазнати,
Коли пропали ліки супокою,
І муки дня не хоче він втишати,
День мучить ніч, а ніч його чергою;

Коли враги відвічні, ніч і день,
Зв'язались, щоб в'ялить мене стражданням;
День працею, ніч сумом і риданням,
І труд мій час розцінює лишень?

Дню лестячись, кажу, який ти гарний,
Сум украша його, як стане хмарний,
І ніч лещу: як в небесах не стрітиш
Ні зірки, сам ти всю її освітиш!

Та кожний день мій біль довжить, не спинить,
І кожна ніч його ще тяжчим чинить.

XXXI

У твоїй груді всі серця заперті,
Які оплакував я, мов мерців,
В ній зміст любові і любовних снів,
Тих другів, що я мав за здобич смерті.
Чимало сліз жалібних і святих
Любов сердечна з моїх віч вточила,
Як день мерцям, що їх земля покрила,—
А се їх ти у грудях крив своїх.
Тому ти гріб живучої любові,
Обвішаний вінцями мого жалю,
І кожний дав тобі часть мого паю,
І всі паї — твої тепер...
Всі, кого я любив, живуть у тобі,
А з ними всіми ти живеш у мні.

XXIX

Неласкаві на мене щастя й люди,
І на свій стан я, де піду, там плачу,
В глухее небо і у власні груди
Звертаю зір, клену судьбу ледачу.

Бажаю быть багатшим на надію;
Як сей — быть гарним, як той — друзів мати,
От цього хист, от того власть дістати,
Все тим не рад, що маю і що вмію.

Аж сам горджу собою за ті хиби!
Та як тебе згадаю, з мого серця,

Мов жайворонок із плідної скиби,
До неба вранці моя пісня в'ється.

Як лиш твою любов солодку нагадаю,
Своєї долі я й за трон не заміняю.

XXX

Коли в солодкій тиші любих дум
Я спомини минулого збираю,
Чимало страт оплакує мій сум,
До давніх сліз нові доливаю.

І виступає на очах росиця
За другами, що смерті тьма пожерла,
І щедро знов перлиться сліз криниця,
І туга воскресла, що здавна вмерла.

Я важко мучуся минулим горем,
І жаль до жалю додаю раптово;
Колишній сум бушує новим морем,
Що сплачено давно, плачу наново.

Та як до тебе зверну свої мислі —
Всі страти віднайшов, всі смутки присли.

•

LXVI

Не раз я кличу смерть, бо нудно бачить
в світі,
Як ходить працівник в жебрацькому лахмітті,
А капосне ніщо блищить у пишнім строю,
А вірність щирая знай б'ється з клеветою.

Як славу має й честь огида і облуда,
А чистоту он там сквернить насилля дике,
Як чесноту ганьбить ось стовпище велике,
А власть над всіми зла, як на очах полуда.

Перед надсилою художество німіє,
А дурень мудрому відмірює права,
І правда спугана, безпомічна дуріє,
А добрий в найми йде, а ледар ужива —

Умер би! Ні, держусь тривогою одною:
Як я умру, й любов моя умре зо мною.

РОБЕРТ БЕРНС

НАДГРОБНИЙ ВІРШ

В чиїх очах є сльози співчуття,
Зблизись, схились і прочитай це гладко:
Хто тут лежить, був за життя
Найліпший муж, друг вірний, щирий батько.

На людське горе серце мав м'яке,
Проти насилля й кривд незламний гірш скали;
Любив людей, та зло ненавидів душею,
І хиби всі його із чесноти плили.

ПАРУБОЧА ПІСНЯ

Ледве часом збересь з трудом
У мене грошенят крихітка —
Одна нежданая біда,
І все пішло до дідька.

З недбальства, з добродушності
Всі гроші розлетяться;
Та я присяг: чи сяк, чи так,
Нічим не турбуватись.

МОЛИТВА ПАСТОРА

О ти, що в небі там живеш
І по своїй вподобі
Одного в небо кличеш к собі,

.

А десятюх у пекло шлеш —
Лиш на хвалу собі, а не за те,
Що тут робили добре або зле!

Благословлю твою велику силу,
Що в тьмі кромішній тисячі лишила,
А лиш мене до світла піднесла,
Твоєю ласкою вкрасила!
І я тепер, не так, як всі вони,
Великий, ясний світоч серед тьми,

Посудина з твоєю благодаттю,
Ізбранник, божою назначений печаттю.
Я стовп є у твоїй святині,
Скала, що ввік незрушено стоїть,
Я щит, я провідник, я взір єдиний,
Єдиний на весь світ!

ПІСЕНЬКА ПРО ЧОРТА Й АКЦИЗНИКА

Ішов дідько через місто свищучи,
Ніс у пекло акцизника скачучи.
Кричать баби: «Бери, дідьку, що твоє!
Най там в пеклі грішним жару піддає!»

Дідько шмигнув! Дідько шмигнув
І акцизника поніс!
Аж підскочив, аж підплигнув
Із акцизником пан-біс.

Вари тепер пиво й брагу, що хто хоч!
Співай, гуляй, хоч і хату перескоч!
Та дякуймо пана-біса на весь світ,
Що взяв собі акцизника на обід!

Вихилясом, викрутасом скаче люд,
По хатах і по стодолах танці йдуть;
Як світ світом ще весь край так не гуляв,
Як тоді, як біс акцизника побрав.

Дідько шмигнув! Дідько шмигнув
І акцизника поніс!
Аж підскочив, аж підплигнув
Із акцизником пан-біс.

ТРАГІЧНИЙ УРИВОК

Мені вас жаль, безпомічній люди,
Котрих жаліти навіть уважають
Гріхом святоші. Я вам спочуваю,
Ви бідні, ви погорджені, без роду,
Бездомні волоцюги, хоч би вас
Загнала в нужду й власная провиня.
Адже ж не будь у мене добрих другів,
Хто зна, чи я б не був, як ви, пішов
У пропасть, у поталу і погорду,
Чи я б не був найгірший, найбідніший.
Бо Ти, могучий Боже, що тебе
Я ображав, Ти в своїй доброті
Надав мені тих своїх дарів більше,
Ніж всім товаришам; та я надмірно
Їх надужив, остільки ж нікчемніше
Від простого злочинця, скільки більше
Від нього сил одержав я високих.

«A MAN'S A MAN FOR A' THAT»¹

Ти голову повісив гнеть
За те, що бідний, будь-що-будь?
Геть, неключимий рабе, геть!
Ми гордимось тим, будь-що-будь!
І будь-що-будь, і будь-як-будь,
Хоч злидні й клопоти гнетуть,
То ранга є лише печать,
А муж є злото, будь-що-будь.

¹ [«Людина завжди є людина»].

Хоч одіж наша проста є,
А страва — хліб, сіль і що-будь,
Най дурень в шовках вина п'є,
А муж є мужем, будь-що-будь,
І будь-що-будь, і будь-як-будь,
Не в золоті, не в строях суть,
А чесний муж є сам свій цар,
Хоч як він бідний, будь-що-будь.

Ось глянь, ця лялька лордом звесь,
Розприндивсь, сам не зна, як быть!
Най перед ним сто люда гнесь,
А він є дурень, будь-що-будь.
І будь-що-будь, і будь-як-будь,
Най там ордерів повна грудь,
Свобідний ум глядить на се
І посміється, будь-що-будь.

Бароном міг король зробити,
Князем і графом, ще чим-будь,
Та чесним мужем вас зробить
І цар не може, будь-що-будь!
І будь-що-будь, і будь-як-будь,
Не в урядах, титулах суть, —
Високий ум і ясний зір
Над все те вищі, будь-що-будь.

Тож дбай усяк, щоб сталось так —
І станесь так, хоч будь-що-будь! —
Щоб ум і честь у світі скрізь
Запанували, будь-що-будь,
І будь-що-будь, і будь-як-будь,
Ще станесь так, хоч будь-що-будь,
Щоб чоловіку чоловік
Був братом всюди, будь-що-будь!

ЗВІЛЬНЕНИЙ ПРОМЕТЕЙ

(Уривки)

І

І знов на рідну землю я ступив
І досі чую, як щемить розкішно
Усякий віддих, рух, буття на ній.
Але коли насамперед заглянув
До людських хат, почув я щось, мов жаль,
Бо змін великих я не міг добачить
У зверхнім вигляді,— таких змін, як
Я в собі чув. Но швидко ближче я
Приглянувся і бачу: трони всі
Порожні,— люди радісно живуть
З собов, як браття. Вже ніхто не гнеться,
Ніхто не топче других; вже ненависть,
Тривога, гордість, самолюбство підле,
Погорда власна не видні на чолах
Людей, як напис чорної розпуки
В огнистих буквях над пекельним входом:
«Хто ту вступа, відкинь усю надію!»
Ніхто не лютивсь, не тремтів, ніхто
В німій тривозі не ловив гордих
І згідних поглядів владик потужних,—
Бездушний раб забаганок деспота
І, що ще гірше, власних прибагів,
Котрі го, мов коня остроги, гнали
Аж в гріб. Ніхто фальшивим усміхом
Не закривав брехню, котру не сміли
Уста сказать. Ніхто в гордій сліпоті
У власнім серці іскри не гасив
Любві й надії, аж лиш попіл сірий

На дні душі лишивсь, що пропала
Сама себе, і мов опир відтак
Нещасна між людьми блукала, наче
Зараза, свойов власнов пустотою
Заражуючи других. О, ніхто
Не такав пусто, холодно і підло,
Де власне серце голосно кричало
Напротив слів, котрі лилися з уст,
Мов потік фальші, що, манячи других,
Вкінці і нас обманює самих.
І жєнщини побачив я хороші,
Так чисті й добрі, мов погідне небо,
Що світло і росу лє на нашу землю;
Їх серця, ніжні і ясні, ще не ткнула
Рука брудна гидкої моди,— розум
Світївсь з їх слів і мисль, котра давніше
В їх головах ніколи не гостила;
Чуття блищало з їх очей, котрого
Давніше вни лякались. Вни, здавалось,
Усім тим стались, чим вперед ніколи
Не сміли бути і перемінили
Враз землю в небо. Задрість і бліда
Ревнївість, гордота і встид фальшивий —
Ті краплі вічної, страшної трути —
Не затрували запахів розкішних
Розцвівшої тепер любові-рожі.

Вівтарі, трони, трибунали, тюрми,
Колись людьми нещасними набиті
В коронах, мітрах, панцирах і путах
І книгами з фальшованим законом,
Перед котрими люд сліпий коривсь,—
Все те тепер здавалось злов марою,
Сном гарячковим, привидом поганим
Збутої недолі, що скалилась
Із обелісків, гробів і палат
Давніх панів і катів сього світу.
І так як віра темна, а потужна,
Попів гордих, царів колишніх діло,
Безмірна сила, як той світ, котрий

Вона в ярмо впрягла,— тепер однако,
Мов дим, розщерлась і, мов сон, минула,—
Так і знаки всі й природи рабства,
Посліднього рабства людей, стояли,
Не знищені, но на нічо не здалі.
І всі страшилища, котрим міліони
Назв і міліони форм страшних і диких
Давали люди, до котрих молились
В надії і котрі кляли в розпуці,—
Всі шезли так, як Зевс, тиран всесвітній,
Котрому в поросі корячись люди
Кров власну ляляли з зламаного серця,
Любов свою на вітар зимний клали
З гарячими, безсильними сльозами,—
Корились перед тим, кого боялись,
А боязнь їх була ненависть люта.
Тепер на вітарях пустих гниють
Ідоли всі і пестрая заслона,
Котру «життям» вітарні слуги звали,
Котра красок переливом пустим
Манила людське серце і надії,—
Вона тепер відкинена далеко,—
Погана маска здерта проч! Свобідний
Без власті й пут остався чоловік,
Не здавлений в тісні границі, кожний
Всім другим рівний, без титулу, роду,
Не прикріплений до землі, до скиби —
Горожанин цілого світа, вольний
Від низької покори і страху,
Свій власний цар, розумний, справедливий;
Не без нам'єтності, но без вини
І болю, що колись му душу гриз,
Бо сам його творив він і терпів.
А хоть не може чоловік уйти
Ні смерті, ні случаїв ненадійних,—
Но вни тепер його раби, а не,
Як генто, при ногах важке каміння,
Котре му не давало підвестись
До зізд тих ясных, що вгорі ясніють
На неглибимім небі, в етеровім
Просторі без кінця і без границь.

II

О, розкіш, радість, що тремтить ми в жилах!
О, безгранична веселість бурна!
О, велетня огниста втіхи сила!
Котра чуттям м'я світлим обдала,
Немов вінцем огнистим і несе м'я, мов
Потужний подув вихру хмари надо мнов!
Го! Моїх гір нутро дзвенить, мов дзвони,—
З джерел, з вулканів чути грому тони,—
Вони регочуться нездержаним сміхом!
Пустині, скали, океани,
Безмірний воздух, хмари й урагани
І темні бездни всі вторують їм гуртом!

«Тиране клятий! — так кричать вони зо мною,—
Ти, що цілий наш світ, мов хробака ногою,
Хтів роздавити і з дим'ячих хмар долів
Дош камінний, жаркий спустити,
І моїм дітям кісті потрошити,
І в хаос здрухотать все, що жило на мні».

ЦАРИЦЯ МЕБ

(Уривки)

I

«І смерть і сон, мов брат з сестрою,—
Як дивно гарні ви обоє!
Вона понура і бліда,
Мов місяць, що з-за хмар завою
Тремтяче світло лле рікою;
А він рожевий, як зоря,
Коли над хвилі морські блисне,
На горах пурпуром зависне!
Смерть, сон — минущі чуда два!

«Чи ніч понура, льодовая,
Що все в могилах пробуvas,

На серце залягла її?
Чи мусить згинути так рано
Краса та, на котру як гляне
Коханець, аж тремтить в любові?
Тут кожна жилка — сиця річка,
Що полем сніговим тече, —
Те любе, зимнес лице,
Се мармур, у котрім палає
Життя бліда, тремтяча свічка —
Чи все те так зів'януть має,
Чи все те гниль гидка пожре?..
І чи не лишиться нічого
Із сеї пишної краси,
Крім горя й жалю на душі,
Жалю на світ, життя та бога?..
А може, се лиш любий сон,
Що біль утишує і горе,
Закрив півсумерком твій трон,
Моя рожева, рання зоре?
Коли прокинешся, о люба,
Потішиш вірне серце те,
Котрому біль твій — мука й згуба,
А усміх — світло, рай, життє?..

«О, ти прокинешся! Хоч тіло
Чудове, мов мертве, лежить
І голос медовий мовчить,
Той голос, що, мов тони раю,
І тигра серце би зм'ягчив,
Що людські би чуття збудив
І в братобійців, у царів,
Що людську кров знай проливають.
Не видять очі тусклі дня,
Бо на повіці, що вкриває,
Мов хмарка срібна, прозїрна,
Ті сині очі — залягла
Дитина-сон, і спить-дрімає.
Волосся хвилі золоті
Вкрили сніжну чудову грудь,
Мов виноградники гнучкі

Здовж мармурових стін позауть». Але що се? Срібні тони
Пронеслись крізь тиху ніч!
Звук за звуком тужно гонить...
Так, се чарів, чарів річі,
Се той розвук, що голосить
Круг дримаючих руїн;
Той, що вітер вніч доносить
На край моря з-над глибин,
Тихший, ніж Зефіра стони,
Дикший, ніж безладний спів
Арф Еола, як в їх струни
Геній вітру згомонів.
Світло, мов веселки лучі,
Сяє, мов у храмі низь,
Крізь скло барвнее могучі
Сонця блиски розлились.
Але промінням, що сюди плили,
Нема подібних на землі.
Цариця духів наближаєсь...
Крилатих коней пара мчить,
Їх тушіт в воздуху дзвенить
І упряж світляна звиваєсь
По них. Чарівною рукою
Цариця поводи стягла,—
Спинились. Люба поплила
Довкола розкіш. Із завою
Сріблених сумерків схилилась
Цариця ласкаво над ліжком
Дівчини хорої, і нишком
На вроду й сон її дивилась.

Ніколи ще нічії очі
Не бачили краси такої
Неземної, незрівняної,
Як та була, що серед ночі,
Закрита сумерком, схилилась
Над ліжком дівчини, і сон
На ню чарівний навівала.

Сріблистий місяць а-за вікон
Глядів на дивний вид цікаво,
І ясну, воздушну появу
Промінням прошибав наскрізь,
І коней, і перловий віз.
В ній земного нема нічого.
Хто раз побачив те лице
Ясніюче, проти котрого
Вся краса земна щезає,—
Той не глядів на місяць вже,
Не бачив те, що окружає;
Не чув гармонії вітрів,
Не чув нічого й не діздрів,
Лише царицю духів дивну,
Її небесний голос чув,
Що в тиху ніч тремтів-линув
І кликав хорую дівчину.
Мов хмарка ніжна, летюча
В вечірнім пурпурі, краєм
Облита золотим огнем,
За сонцем на захід пливуча,
Така цариця та була;
Та ясна, ранняя зоря
Так ясно, м'яко не блищить,
Як той був блиск, котрий цариця
Довкола себе розлила.
Зступила з воза, повела
Чарівним прутиком,— мов хвилі,
Заколисалась срібна мгла,
Сріблісті тони, тихі, милі,
Дзвеніли й чарівні слова.

Ц а р и ц я

Ясно, стиха, звізди, сяйте!
Вітре, втихни! Море, всни!
Хвилі теплі, задрімайте
В своїх ложах край скали!
Цвіти, трави, тихо спіте,
Не тремтіте, не шуміте!
Срібне перекотиполе,
Всни на полі, всни на полі!

Дівчино, надземного щастя,
Що правих, добрих ожида,
Що всім бордям за правду дасться,
І всім, що сміло пута зла,
Гордої підлості ламали,
Що пересуди друхотали,
Що наче звізди з висоти —
Провідники потомкам — сяли,—
Такого щастя гідна ти!
Встань, вільний духу, з земних пут,
На тебе вольні духи ждуть!
Утих цариці голос срібний,
Але з німого тіла встав
У дивнім блиску дух подібний
До тіла, і в красі сіяв.
Несказаний і незакритий;
Бо чистоти чудової його
Ніщо в життю збруднити не могло.
Святою силою повитий,
Піднявся легко вгору він,
Безсмертний з смерті і руїн.
На ліжку тіло ще тремтіло
В обіймах півмертвого сну;
Лице без виразу остило,—
Звіряче лиш життя котило
У жилах кров; але свою
Незмінну панщину сповняли
Всі члени тіла. Дивний чуд!
Розсталися тут дух і тіло:
Він там,— воно без руху тут!
Хоч вид той сам, зріст і лице;
Проте яка ж страшна різниця.
Дух вгору розпускає крильця,
Туди, де з давен-давна вже
Тужив, туди, де жде його
Знання, найкраще добро;
Він міниться, та все той сам,
Росте, змагається без краю.
А тіло мучиться, здригає
Хвилинку; мов перо вітрам

Покинене — воно забава
Припадків, пристрастей прерізних,
І наче по тернах залізних
Понуро дотягла віку,
Вконець, немов зіпсутий плуг,
Паде — гнилизна, хробам страва.

Ц а р и ц я

Духу, що так вникав глибоко,
Духу, що так літав високо,
Духу, так сильний й так ніжний,
Прийми заплату чистоти,
Ти, серед брудів білосніжний!
До мене, на мій віз злети.

Д у х

Чи сон се? Те нове чуття
Чи в сні у серденьку леліє?
Чи я свобідний дух, що вже
У тіла путах більш не мліє?
Хто ти? О, говори зо мною!

Ц а р и ц я

Я Меб, парипя духів. В моїх
Руках всі чуда сього світа.
Що діялось в минулі літа
Я знаю все; мені відкрита
Велика книга людських діл,
В котрій по правді, без обмани
Твердими списана словами
Оповість пережитих днів;
І тайники будучини
Я з давніх вгадую слідів.
До найглибшої глибини
Я в серця людські заглядаю
І кожну радість, кожне горе,
Хоть скрите, я числю і знаю;
Чи то грижу, що невтомимо
В лукаві душі тругу ллє
І крім мук давніх невмолимо

Щораз новії муки шле,—
Чи радість тиху, щирозлоту
У серці чесного, коли
Глядить на скінчену роботу,
В яку труди його ввійшли.
Я маю силу розірвати
Запону земную, котра
Навіть для світла пожира,
Уміє й духа закувати
І з тілом вперти в каземати;
Я маю силу показати
Йому, свобідному, святому,
Високу, чисту благодать
І супокій той, ід котрому
Все йде шляхами розвитку.
Се надгорода чесноти,
О духу чистий! Тож зо мною
Вгору стежею промінною
Куди покажу — полети!
Слова цариці прозвучали,—
І дух послушний стрепенувся
Із земної тюрми рвонувся.
Всі земні пута поспадали,
Мов ті нитки, котрими в сні
Великана карли зв'язали.
Почув се дух, і невидні
Нові йому прибули сили,
Глядів на всі дива нові,
Що вколо нього ся стелили.
Що за життя лиш в снах чудових,
Й сонних привидах видав,
Та все побачив тут наново
Живе, правдиве! Віз перловий
На хмарах срібних підлітав,—
І сили в нього,— і в безмір
Тасмні тони задзвеніли,—
Крилаті коні полетіли,
Трясучи промінний убір.
Чарівний віз вгору летить,
Ніч ясна, звізди незлічимі
Усіяли весь небозвід;

Та проблисками вже блідими
Край неба злегка рум'янів
На сході,— блідо закраснів
І сонний видокруг, і море синє.

Чарівний віз вгору летить.
З-під ясних, огненних копит
Небесних коней іскри прищуть,
Лишаючи огнистий слід
На скал вершках, на тих найвищих,
Самітних скалах, що чолом
Уперлись в хмари, а долом
З ребер їх бистрі ріки рищуть.
Вдолі глибоко океани
Дрімають у грізній красі,
Спокійні, мов дитина в сні;
Їх чисте дзеркало мов скляне,
Звізд погасаючих проміння
І воза дивного сліди
У собі відбива. Блідий
Блиск поранку красить каміння,
Красить хмар стада, що немов
Плащем м'яким зірницю вкрили.
Вже віз невпинний надійшов
Над пропасть — підлетів у хвилі.
В її страшенній глибині
Світів меркочуть міради,
В півколесо обведені
Величним поясом. Се двори
Природи. Що се, чи лампади
Горять в них? Ні, то метеори.
Чарівний віз вгору летить.
Мету вже близьку коні чують,
Сил добувають — і сахтять
Огонь в їх жилах. Океан
Вже щез із виду, і цілую
Кулисту землю видно вдали,
В мертвий обгорнену туман.
А сонце, хоч не вкрито в хмари,
Так блідо, тускло блискотить,
Що ледве може освітить

Безмірну, чорну тьму простору.
Холодним блиском золотить
Чарівний віз, летящий вгору,
Відскакує від нього, наче
Шипуча піна; так ломаєсь
І прище й гнівно розбиваєсь
О скелі море те кип'яче.
Чарівний віз вгору летить.
Вже в віддалі земля блищить,
Мов зірка найменша, бліда
На небі. В безмірі палають
Огромні сонця і світи
Без міри і числа, мішають
І крутяться і наповняють
Простір весь блиском красоти.
Одні — півмісяці рогаті,
Мов срібло, другі меркотять,
Тамті мов пурпуром горять,
А далі в безмірі летять
Комети, мов вірли крилаті.
Духу природи,
Ось де святиня твоя?
Де незлічимий рій світів проходить,
Котрих розбурхана фантазія
В їх величі обнять не може,
Там, там тебе благословити треба,
Володарю землі і неба,
Природо-боже!
Найдрібніший листок,
Що від вітру тремтить,
Той малий хробачок,
Що ось дірку у глині вертить,
Що в гнилизні живе, —
Тим самим духом дихає, що й ти!
А все минає, все проходить
І в безконечній зміні Красоти
Твоя лиш вічна красота
І церков вічная ота,
Духу природи!

II

Віз зупинивсь. Цариця й дух
 Пішли в палату. Золотії
 Хмарки під етеровий рух
 Стелилися; рожева мгла,
 Немов опона дорога,
 Перлові стіни закривала,
 Розкішна музика, ледве чутна,
 В пречистім етері дрижала.

«Гляди,— промовила цариця,
 Показуючи дивний дім,—
 Гляди на сю палату! Чим
 Супротив неї явиться вам
 Вся велич, блиск весь і краса
 Осель людських? Але коли
 Вся надгорода чесноти
 Оця одна би лиш була:
 В таких дворі небеснім оселиться,
 Втішаться вічно, веселиться,
 Сам в собі лиш і сам з собою,
 То дух би тим не вдоволився
 І ще би вічний не сповнився
 Закон природи. Ти земною
 Своєю працею готов святе
 Добро для інших, а за те
 Пізнаєш тут все, що колись було,
 Побачиш, що тепер ще єсть і де,
 Пізнаєш, що колись буде.
 Лиш духа око доглядіти
 Могло вируючий той круг,—
 Лиш духа око і лиш відти,
 З палат небесних розіздрити
 Могло діла всі, довгий путь
 Народів на землі, бо тут
 Матерія, простір і час
 Щезають— розум міць приймає
 І ясність і перелітає
 Запору всяку, що не раз

В життю його лет зупиняє». Сказавши те, Меб-цариця Над бездну духа повела, Де вічність мов ріка плила, Де світ розлягся без границі. До найдальших окраїн темних, Де крила духа мліють вже, Невпинний вир світів іде Без міри і числа, — то все Одних незмірних, незглиблених Законів сила їх веде. Горі, долом, кругом зливався Безмірний рух той світовий В один тон згідний й нестрашний, І кожний місяць посувався Мов свідомо до своєї цілі Шляхом незримим в глибині. Ось відблиски замеркотіли Бліді в мрачній далечині, — «От се земля!» Так Меб повіла І дух пізнав її, пізнав Людей, з котрими жив, страждав.

«Гляди, — сказала Меб, — на ті Руїни, груз нездалий, сірий З палат розвалених, церковів: Гляди, — се звалища Пальміри! Колись там деспот злий сидів, Пиха росла і розкіш мліла, — А що лишилось? Тільки слід Дуренства й ганьби. Що навік Останеться? Ніщо! Руїна Потомкам пізнім повідає Понуру повість давніх літ, — Страшну, важку пересторогу Для покоління молодого. Та швидко слід останній згине По давній славі, і в пустині Лиш інколи пастух знайде, Сліду Пальміри не знайде.

Царі тут, витязі гордії
Топтали тисячі рабів
Покірних! Се страшний ревів
Над світом вихор, — прошумів
І за собою слід замів.
«О вічний Ніл! Над ним стримить
Ряд величезних пірамід,
А хто їх здвиг? Тиранів воля.
Коритом своїм Ніл плистиме, —
Вни поваляться й за ними
Сліди защезнуть серед поля,
І не пізнає ніхто тоді,
Де вони стояли, — щезнуть всі,
Як слава тих, що їх здвигали.

«Гляди на ті пустії скали,
Серед котрих лиш Бедуїн,
Пустині піскової син,
Шатро розп'яв, що з вітром б'ється!
То давня Салем, — тут, було,
Золотоверхее чоло
Святині аж під небо пнеться,
Тут вежі, мури червонить,
Мов кров, що в них в честь богу лється.
Ах, кільки то сиріт і вдів
Святиню тую проклинали!
Ах, кільки, кільки то батьків
Тут в рабських путах працювало!
З сил вибиваючись, вони
До «бога бідних» ся молили,
Щоб ті їх мури привалили,
Щоб їх нещасні сини
По них не мучились проклятий
Мур кінчати, щоб любі дні
Молодості їх внук не тратив.
В тих самих путах повнячи
Скаженого тирана волю,
Нелюдський, дикий тут народ
Ревів безумні псалми своєму
Страшному богу; але от

Він люто кинувся до бою,
Із материного нутра
Поров невроджене дитя,
Старого різав і малого,
Все, що лиш рушалось, жило,
Розбите, стоптане лягло
Під ноги ворога страшного!
Та хто був той, що їх навчив,
Що милосердний Бог природи
Забійство любить, кров врагів?
Його ім'я й його народа
Загине, і забуде світ
Про ті казки, котрі побожна
Ошука много-много літ
За правду світові давала,
А ні, то — сильна і вельможна —
Огнем, тортурами втискала
У людські голови. Де Спарта,
Афіни, Рим колись стояли,
Розумні мужі, наче варта,
Дитицу-думку колисали, —
Тепер пустиня, темнота.
В низьких хатках — народ убогий,
В палатах — підлість, гидь гнила, —
А тут же, побіч всього того
Забуті світом догнивають
Пишних колись святинь руїни.
Стовпів старих ряди дримають, —
Часом лиш провіне над ними
Свободи дух, мов тихий спів,
Затямлений з старих часів,
Що нас малими веселив,
А нині сумом навіває,
Та сто раз більше, сто раз гірше
Змівився тут ось чоловік!
Де Сократ вмер, щоби вільніше
Відтак міг думати весь світ, —
Тепер живуть раби й тирани,
Безумці підлі і земля
П'є кров побитих. Де гула

Колись то слава, де римляни
Огнених бесід Ціцерона
Без духу слухали, тепер
Чернець гордий живіт розпер, —
На голові його корона,
В устах ошука, фальш, прокльони.
Ще десять тисяч літ нема,
Як серед тої он пустині,
В котрій кров ворога п'є ниші
Дикар і спів гидкий співа
На полі битви, — так самісько,
Як європейці у війні! —
Пишалося велике місто,
Столиця Заходу. Сумні
Стовпи, зеленим мохом вкриті,
Невпинно кришені і риті
Віків зубами, — ті стовпи,
Що світ, здавалось, перестоять,
Тепер тонуть мов у землі.
Кругом дівочий ліс шумить,
Безмірний, — дикою красою,
Не ткнутий людською рукою,
Виразно всім немов свідчить,
Хто там випадком заблукаєсь.
Що, відколи земля стоїть,
І він цвіте там і пишаєсь.
А проте тут колись торгу
Був осередок, проте тут
З країв далеких прибували
З усяким скарбом кораблі,
Народи різні торгували
І мови різні тут звучали
З віддалених країв землі.
Спокійний, вільний тут народ
Орав свої плодючі ниви;
Та золото — відвічний тот
Ворог людства — і сей щасливий
Хороший зарід роздавило,
Людей братів роз'єдило,

Прогнало правду, розум, волю,
Вони й не вернуться ніколи,
Аж поки люди не пізнають,
Що щастя в них і тільки в них,
І гаряче не забажають
З брудів очиститься старих.

Нема пилинки на землі,
Котра би не жила колись
У людським тілі. Почисли
Всі крапельки води,— вони
Колись пливали в людських жилах
Від Лібії жарких пісків,
Де нині рев лиш чути львів,
Аж до Гренландії застиглих,
Льодами вкритих берегів,
До Англії ланів багатих,
Огрітих сонцем золотим,
Не здиблеш місця, де би хати,
Села не було перед тим».

III

Пречудна ніч! Найлегший повів,
Як сей легіт весняний
Вечірнім воздухом злелів,—
Тут був би в тій тиші чутний.
Небесний склеп дрима в спокою,
Звізд миготячих безлік мріє,
І місяць ясний тихо тлів,
Пливучи вічним шляхом своїм.
О, се заслона дорога,
Котру над сонною землею
Любов предвічна розп'яла.
Он гори-велетні своєю
Сніжною ясною габою
Пишаються; горда скала
Іскристою льодів корою

Наїджена, ціла аж сяє
У світлі місяця. А там
На сугорбі у мглі дрімає
Понурий замок. З-понад брам
І башт старих ще мертво, строго
Старі, надгнилі хоругви
Звисають, хоч у бій вони
Не поведуть уже нікого.
І все те, вся тота країна
Так тиха, гарна і холодна,
Що думка, бачиться, тут годна
Підняться в блиск, що ніколи не гас;
Тиша так повна раз у раз
Панує тут, що, бачиться, ніяка зміна
Не доходила тут ні раз.

IV

Я ще дитиною була,
Як мати з собою мене узяла
На смерть безбожника глядіти.
То був широкий пляц. Попи,
Мов круки чорні, стояли
Круг стовпа. Народу товпи
В важкій ожиданці мовчали.
Пришов осуджений, повів
Спокійним оком здовж рядів,
А в оці дивне щось світилось,
Немов погорда, ласка й жаль...
Вже полум'я гаддям обвилось
Круг нього, вже очей кришталь
В жарі зчорнів, смертельні стони
Глибоко врізались в мов
Дитяче серце молоде,—
І заревів народ, мов дзвони...
Скаженою утіхою ричала
Засліплена юрба — а я
Заплакала. «Не плач, дитя,—
До мене мати так сказала,—
Не жалуй чоловіка того,
Бо він сказав: «Немає Бога!»

Ц а р и ц я

Немає Бога, ні, нема!
Безмірне небо, і земля,
І розум людський, і народів
Ряд безконечний хай тобі
Розкажуть, хто на світ їх сплотив,
Хто вів у вічній боротьбі.
Тут кожне ланцюга огниво
Покаже майстра, що його сплів,
І кожне зеренце у жниво
Те саме розповість правдиво
І доказно, хоч і без слів.

В часі й просторі незміримий
Сей світ, і сотворить його
Ніхто не міг. Лиш незглибимий
Один в нім дух — природи сила.
Без початку сей світ, без краю,
Ніхто не сотворив його, —
Закони вічні оживляють
Найменшу часточку, і то
Єдиний Бог, предвічний, сильний,
То рух від світу невіддільний, —
Се дух природи!

Та гордий,
А незнаючий і сліпий,
Придумав чоловік високі,
Шумні назви, щоб прикрить
Свою невіжу. Всі пороки,
Всі проступки від давніх літ
За Боже ім'я ховались,
І назви Божії мінялись,
Як ті сліпі, що катувались,
Будуючи йому церкви.
А сам же він, чи Шіва, чи
Єгова, Будда, Фо чи Бог,
Він сам не був, не єсть ніщо,
Лиш знаряд у руках слуг своїх,
Що ним лише криваві бої
Та війни вмели роздувать.

Чи вірні індуси юрбами
Під віз кривавий — Будди трон —
На смерть лягають, а брамани
Пісень святими голосами
Глушать їх передсмертний стон;
Чи бога силу ослабляють
Чорти — противники, чи то палають
Міста, крик старців і дітей,
Жінок, дівчат, йому на славу
Мордованих без розбору та жалю.
Луна землею, на небо б'є,
Чи під релігії кривавим
Ярмом світ стогне й шию гне,—
Раз в раз «Бог мира, Бог спокою»
В попів лукавих на устах,
Хоч руки їх облиті кров'ю,
Весь світ — різниця, пекло й страх.

ОЗІМАНДІАС

З країв далеких путник повертає
І каже: «Велет кам'яний стоїть
В пустині; ніг вже, ані рук немає,
І збоку голова в піску лежить».

«Та на лиці гордий безмірно вид,
Залізна воля і погорда злая,
Що топче скутий невільницький світ,—
Усе те в рисах кам'яних триває».

«А в споді напис вкований в граніт:
„Я Озімандіас, цар всіх царів,—
Глядіть, раби, на мене і тремтіть!“

«Нічого більш. Мертва, суха, німая
Пустиня грає хвилями пісків
І звільна, стиха камінь заливає».

ДЖОРДЖ ГОРДОН БАЙРОН

НОВОГРЕЦЬКА ПІСНЯ

Острови, острови на грецькому морі,
Де спів чародійський Сапфони дзвенів,
Де штука цінилась в утіхах і в горю,
Де Делос пишався, де Феб заяснів!
Ще вічна весна золотить ті країни,
Та сонце одно лиш зісталось без зміни.

Безсмертні співи Гомера, Алкая
Про діла геройські, про силу любви
Найшли собі славу, їх слава громкая,
Та імен їх навіть не знаєте ви!
Хоч світу окрасою імен тих звуки,
Не знають їх власні потомки та внуки!

Понад Марафоном ще гори дрімають,
Марафон німо до моря схилився...
Там став я і думав: «Гей, грецький мій краю,
Ще нині б ти вольний міг бути, як колись!
Де перси послули довічним сном,
Га, там я не можу себе чуть рабом.

Ген там на надморській скалі Саламіні
Сидів і пишався могучий деспот;
Під суднами море шипіло від піни,
Гнув грецькою землею ворожий народ.
Уранці ще їх міліони числились,—
А сонце запало — де вони й поділись?

І де вони нині? Де ти опинилась,
Елладо? На горах тих, славних колись,
Давно вже геройська арфа розбилась,
Давно вже геройські серця ізвелись.
А ліру, що Божі лила колись звуки,
Ганьблять тепер підлі невільничі руки.

Та ні! Щось зісталось, хоч слава минулась,
Хоч раб я із прадіда й діда раба,—
А чую, на очі сльоза навернулась
І стид мені кров'ю лице облива!
Що ж ми, співаки, починати тут маєм?
Стидаться за люд свій і плакати над краєм!

Лиш плакати ми вмієм по днях Марафона,
Для стиду — не маєм вже й крові вітців!
О земле, верни нам із свого лона
Хоч кілька тих давніх спартанських борців!
Хоч три із тих трьох сот, що сплять у могилі,—
А ще ми побачим нові Фермопіли.

Мовчиш, моя земле? О, ні! Із глухої
Бездоні, мов рев водопаду гучний,
Доноситься голос поляглих героїв:
«Хай стане між вами один лиш живий,
Один лиш, а всі ми повстанем з могили!» —
Та ба, живі гнутья, немов здеревіли.

Та годі! На той спів ми днесь не цікаві!
Гей, чарку з самійським вином приготов!
Най дикі османи йдуть в бої криваві,—
Ми знаймо лише виноградную кров!
Чи бач, на цей поклик, огидний та дикий,
Який пішов гомін гульні й пятики!

Ще Пірровий тан ви танцюєте нині,—
Де ж Піррова тая фаланга у вас?
Задержались давні звичаї дитинні,
А мужніх, геройських і послід погас!
В письмі ще вживаєте Кадма знаків,—
Скажіть, чи він винайшов їх для рабів?

Гей, лийте у чарку самійське вино!
Гуляють дівчата в тінистому лузі,
Палають їх очі огнисті в тузі,—
Та як на ті цвіти погляну іно,
Пекучії сльози в мене очі заллють:
Рабів лише буде плекати та груди!

Гей, там я на взгір'ю сунійському стану
Високо, щоб більше людей я не зрів,
Послухаю скорбних пісень океану
І мій лебединий вторитиме спів...
Геть, чарко! Не хочу я твого вина!
Країна рабів — не моя вітчизна!»

ПІСНЯ ПРО СОРОЧКУ

У лахах нужденних сиділа вона,—
В червоних, підпухлих очах ні сльозинки;
Руками, мов скіпи марними, сухими,
І ногами шиє, і днями цілими.
Без тямки, без вплину літає рука,
А очі довкола так мутно десь бродять,
А з голоду й нужди дрижачі уста
Жалібно сей «Спів про сорочку» виводять.

«Робити-робити-робити,
Як скоро лиш кури заціють!
Робити-робити-робити,
Аж зізди крізь стріху затліють!
О, радше в турецькій неволі,
У каторзі лютій згибати
І стратити тіло і душу,
Ніж тут таку муку приймати!

«Робити-робити-робити,
Аж мозок кипить і мішаєсь,
Робити-робити-робити,
Аж око кров'ю заливаєсь!
Рубці, рукави і манкети,
Манкети, рукави й рубці —
При гудзиках сон як спроможе,
То їх дошиваю й у сні.

«О люди, та чей же і в вас
Єсть жінка, і сестри, і мати,—

Се ж ви не сорочку, а кров
Живую будете вдягати!
Шелесть! Шелесть! Шелесть!
Нужди се шипуче прокляття!
Весільна сорочка для вас —
Для мене смертельнеє шмаття!

«Смертельне!.. Ах, де тая смерть,
Страшная, неси́та, дівачесть?
Мене не злякає вона,
Сама мене скорше злякаєсь!
Злякається мого лица,
Що голод зісвав і грижа...
О боже, хліб так дорогий,
А крові і сліз така низька ціна!..

«Робити-робити-робити!
А плата? У збанку вода,
Хліб чорний, нічліг у соломі,
Хатина вогка і пуста.
Безногий стіл і шербатий столець,
А більше нічого у світі,
Лиш голі стіни,— від мосі тіні
На них ось узори відбиті!

«Робити-робити-робити,
Чи сонце заходить, чи сходить!
Робити-робити-робити,
Як невільник у каторзі робить!
Рубці, рукави і манкети,
Манкети, рукав і рубці,
Аж руки замруть від утоми
І мозок замре в голові.

«Робити-робити-робити,
Як метіль мете надворі;
Робити-робити-робити,
Як сонце жарить навесні!
Як ластівка перша у стрісі
Розкішно зацвіркоче,

І грівсь на сонці, й співав,—
В мні серце аж тріснути хоче!

«Ох, там, на волі, там,
Де ясно,— де цвіти весною,
Де небо вгорі, як кришталь,
Трава наче шовк лідо мною,—
Ох, там на годинку лише
Пустить, нехай серце спочине,
Хай хвильку забуде грижу,
Що завтра ось з голоду згине!

«Ах, хвильку коротку лише —
Не втіхи, а вільної волі!
Щоб раз бодай виплакати все,
В сльозах пролить море неволі!
Та ні, мої сльози, не час,
Каменійте у серці глибоко,—
Бо шити невидно, замокнуть нитки,
Як ви залете мені око!»

У лахах нужденних сиділа вона,—
В червоних, підпухлих очах ні сльозини;
Руками, мов скіпи, сухими, марними,
І ногами шиє, і днями цілими.
Без тямки, без впину літає рука,
А очі довкола так мутно десь бродять,
А з голоду й нужди дрижачі уста
Жалібно сей «Спів про сорочку» виводять,
А люди співчують, і йдуть, і проходять...

СОН ВЕЛЬМОЖНОЇ ПАНІ

Вельможная пані у ліжку лежить,—
У ліжку так тепло, м'якенько;
Та, видно, страшнее щось пані та снить,
Щось віддих спирає, у груді тіснить,—
Вона з боку на бік кидається тяженько,
Розкидає руками й кричить...

Ось напруго схопилась в ліжку вона,
І просто, мов свічка, усіла.
Холодна, тривожна по ній дрозж пройшла,
В стовп очі глядять, мов мара там страшна,—
І знов паде в постіль, з тривоги зомліла,
Мов виду страшного знести не могла.

А втім, розвернулась заслона на млі
І скочила з постелі пані...
Ось лампа так тускло горить на столі,
Тремтить на підлозі проміння її...
Вельможна дрижачими шепче вустами:
«Який же страшний вид я бачила в сні!

«Десь бачиться, ніби іду я та йду
По цвинтарі поміж могилі...
Розвернулись могили, і тіні встають
Страшні, у гнилих сорочках, і стають
Круг мене,— стіною з боків обступили!
Де гляну,— все труп лиш, та труп, та труп!..

«Між трупами много дівчат молодих
З іглами в руках і нитками.
Ні іскри життя на їх лицах блідих,
Ні в тусклих очах, ні у грудях худих!
Лиш шепчуть так сумно: «На вас ми крирвали,
Сесь стрій ваш — причина мук наших тяжких!

«Для панського строю, для панських утіх
Ми мусили прясти і шити,
Дні й ночі не спали, збивалися з ніг,
Аж поки сюди нас не винесли всіх!..»
Зирнула я — в небі як зізд не злічити —
Так там ніхто б гробів злічити не зміг!

«А трупи раз в раз прибувають нові,
Мов хмари, понуро, а стиха...
Ще трупи, ще трупи!.. Долом і вгорі,
Аж тьмиться в очах, стугонить в голові!..
Відмалу не знавши ні нужди, ні лиха,
Я стільки біди не видала й у сні!

«Всі серця, що тріскають з болю день в день,
Всі сльози, що ллються схохвила,
Всі муки нещасних робучих людей,
Все горе, що в гріб їх з колиски веде,
Все, все перед очі мені приходило —
Недугів і нужди палющий огонь.

«Ось тягнесь каліка, ось лізе сліпий,
Ось той, що з даху впав — поламані ноги!
Ось бідна вдовиця жебруча гіркий
Хліб прошений,— двоє замерзлих дітей
При ній, непохованих! Ось той убогий,
Голоден, що з двору слуга випхнув мій!

«Всі сльози, що я осушити могла,
Та холодно, згідно лишила,
Всі хорі, котрим я не допомогла,
Холодні, що й шматки я їм не дала,—
Все, все тут мене обступило,
Навіть негр, що його я боялась мала!

«Ті очі благаючі, тусклі, сумні,
Ті погляди, в просьбі несмілі,
Ті лиця, мов глина, нужденні, марні,
Тиснулись тепер до лица аж мені!..
О боже, не дай же подібної хвилі
За гробом ще раз пережить, як в тім сні!

«Пекельний огонь і пожар сірчаний,
Пекучі, невисинії кари
Нічим проти неї! Вид нужди страшний
Прошиб моє серце, мов меч огняний!
Ті безмірно збідовані мари
Всі забаги панські прогнали з грудий!

«Сліпа, легкодушно по версі життя
Я вік молодий прогуляла;
Ба ні, бідну дівчину, ніжне дитя
Давить помагала, зводить з пуття
І тисячі трупів в могили вганяла
З дороги тернистої в гріб забуття.

«Спивала я часто вино дороге
І страви добірні з'їдала:
І риби, і м'ясо, і птаство лісне,
І плоди заморські — все було моє;
Про люд, що мер з голоду, я не гадала!
Що ситим до того, як бідний там мре!

«Вбиралась я пишно, як інші пани,
В виставні, блискучії строї,
У атлас і шовк, а в зимовії дні
У хутра м'які, дорогі; та коли
Хоч раз я згадала про тих, що одної
Сорочки не мають на холод зими?..

«Про горе, котре я могла полегшити,
Я ні думки не мала ніколи!
А все ж таки в моїй душі не кипить
Ні злоба, ні жодна ненависть. Досить
Без думки й розваги ступати по полі
Життя, щоб, як я, проти люду грішити».

І довше не вдержала болю в душі,—
Заламала білії руки,
А сльози гіркії, рясні поплили,
Мов град серед літа по спражньому дні.—
О, щоб таку хвилю і жалю й розпуки
На всіх пань подібні навіяли сні!

ТОМАС МУР

ТЕБЕ ЗАБУТИ?

Я? Забути тебе?
Поки серце ми б'ється у груді,
Бідний краю мій, все
Лиш для тебе воно биться буде!

І чим більше терпиш,
Чим у тяжчій ти стогнеш недолі,
Тим я більше кохаю тебе,
Гарячіше бажаю тобі волі!

Якби ти на весь світ
Був багатий і сильний, мав волю,
І був найкращий цвіт,
Найярчіша перла у морю,—

Ох, то серце мое
Мліло б з радості в тій же годині,
Та чи вміло б тебе
Гарячіше любити, як нині?

Та хоч в крові ти днесь,
У несказаних муках, мій краю,—
Я твій син, твій увесь,
Тим щиріше тебе, дужче кохаю!

І мов пелікан, п'ю
З лона матері разом із кров'ю
Тільки силу нову
Із безмірною, новою любов'ю!

ВІКТОР ГЮГО

NOX¹

Ось пора, що так страсно бажав ти її,
Ось та ніч льодова,— звершуй плани свої!
Встань! Завітривши злодія в п'їтьмі, гарчить
Бровко - Вільність і зуби на тебе скалить.
Рад кусать, хоч на ланц го прип'яв Карлів.
Не вагуйсь: час рабунку, то щастя твоє.
Грудень, бач, свою чорну заслону розп'яв!
Як лицар-рабівник з свого замка злітав,
Смілим скоком врагів окружених нападъ!
Встань! Он там у казармах вже полки стоять
Наготові, завзятістю п'яні й вином,
Ждуть розбійника, щоб ізробить го царом.
Закрий світло руков, манівцями ступай!
В руку ніж! Добрий час! Легковірний твій край
В твоїм оці гадючих ще іскор не зрить,
Ще присягами твоїми приспаний, спить.
Нуте ж кіннії, пішії орди, валить
На послів! Гей, вояки, мотуззям зв'яжіть
Генералів і кидайте в тюрми, мов в ад,
І кольбами женить до Маза їх Сенат,
І шаблями Палату плазуйте й женить!
І в опришків, геройські сини, ся змінить!
А ви, підла голото, міщанське сміття:
Мов огнистий меч, що чорний демон ним б'є,
Так огнем в очі вам моя блисне коруна!
Хоче права трибун? Засудити трибуна!
Ну ж, опришки, злодії, убійці, кати,

¹ [Ніч].

Мордувать! Ріж, Боден! Ну ж, Дуссуб, ріж і ти!
Що сей люд пред двором тут стовпивсь? Розженіть!
Картечами в цілу ту голоту валіть!
Паль! Паліть! Люд всевладний не знає, що месьть!
Ну ж заріжте закон, ріжте право і честь!
Най потоками кров по бульварах біжить,
Живо відра вином, трупом пляц наповнить.
Хто горілки бажа? В таку сльоту і фугу
Треба пить! — Хлопці, застрільте сього дідугу!
Вбийте сев дитя! Що за баба от тут?
Мати? Вбийте й її! Най весь підлий той люд
Задрижить і по вулицях в крові бредє!
Сей проклятий Париж, що хоч гнесь — не паде,
Най пізнасть, як глибоко ми ним гордимо:
Хоч він розум — ми сила, ми гнем го в ярмо.
Чужоземці його панували,— ми ні!
Своїми кіньми його волочім по багні
І здавим, і звалім, і зотрім го з землі:
Гей, гармати, в лице му шліть кулі свої!

НА ОСТРОВІ ДЖЕРСЕЇ

Ти, що б'єш своїми вірними хвилями
Скелі, де я зложив крила свої —
Збитий, но сильний духовими силами —
Бездно, де вихор гуляє,
Човен тоне-потопає,—
Що ти говориш до мене в тій тьмі?
Море понуре, що кажеш мені?

Нич ти не можеш! Гриси свої тами,
Лий свої хвилі бурними струями,—
Дай мні терпіти, і думать, і снить!
Бездно, хоч всі твої хвилі
Миля б ту ганьбу і миля,
Проступок той, що нас сьтидом багрить,—
Море, і ти не могло б його змять.

Знаю, ти хочеш мене потішати,
Ти мені кажеш: вспокійся, мій брате,

Думи бурливі втиши, успокій!
Море бездошне, само ти
Ну-ко, стрібуй побороти
Вал свій могучий, ревучий, прудкий,
Вічно пречистий, бо вічно гіркий!

Ти ж своєю силою гордишся страшною,
Що переймає нас дивом, любовою,
Що безвідпорна, як доля сама;
Ти, що лиш рівне одному
Небу, в лазурі чудному,
Ти, що свячена хвиля твоя
Зорі нічні вмиває щодня,—

Ти мені кажеш: ходи, глянь, забудься!
Вказуєш мачти, що хиляться, гнуться,
Древа зелені, похилі горбки,
Піну, що прискає вдалі
Понад пошарпані скали,
З шумом летить аж на темні вершки,
Білих мов птахів густі громадки,

Босу рибачку, що пісні співає,
Синяву вод, що судно колихає,
І моряка при роботі важкій,
Хвилі, що плещуть, міцніють,
Дужче ревуть, скаженіють.
Вказуєш ласки незгублений здрій,
Але й грозу незгубиму при ній.

Ти мені кажеш: дай мені свого духа,
Вигнанче, в мні вгаси жар свій, що буха;
В воду, мандрівче, вкинь ліску трудну,
В омут мій сей темноцвітний
Взір свій зверни непривітний!
Сократа я вколисаю до сну,
Душу Катона втишило грізну!

Ні, ти вшануй мої мислі бурливі!
Ні, ти вшануй слово правди гнівливої,

Духа, що б'є на злочинства страшні!
Бесідує з скалами дикими,
Стражами своїми великими,—
В мене ж най буря реве в глибині!
Море, ти, впрочім, ненависне мні!

Море, хіба ж то не ти той прислужник,
Що на невсипних валах харалужних
Поміж вітрами й зубами скальними
Мчиш у безодні Каєнни,
В рудники вбійчі, таємні,
Чорнії судна, що хвилями тими
Линуть — огромні живі домовини?

Чи ж то не ти їх везеш у могилу?
Чи ж то не ти їм в ню двері відкрило,
Нашим заступникам, мученикам?
В тую затоку огидну,
Де й стебелинки не видно,
Тільки гармати - картєчниці там
Гирла спижевї скалять берегам!..

А як ті плачуть, сли муки до плачу
Можуть нагнути геройську вдачу —
То чи, проклятая бездно, не ти ж
Мук додаєш їм до муки,
Голос їх болю й розпуки
Гомоном своїм злодійським глушиш!

ДО НАРОДУ

Плач всюди, зойк, похорони, сліз ріки,—
Чом же лиш ти спиш у тьмі?
Я не повірю, що вмер ти навіки,—
Чом же ти спиш у тій тьмі?
Ще ж не до сну пора, ні!
Воля блїда край дверей твоїх в крові лежить.
Ох, а як ти вмер, то й їй вже не жить.
Онде вовки коло терема твого,

Мишей, щурів назлазилося много,—
Чом же ти дав оповить себе в шмати-простині,
Щоб вони гризли тебе в домовині?
Ось всі народи, надівши жалобу,
На похорон твій прийшли...
Лазаре! Лазаре! Лазаре! З гробу
Встань, воскресни!

В місяця світлі над гробом громадним
В крові країна дрима...
Слава катам і вовкам кровожадним!
Вольная мова замовкла, німа,
Поступу гробом галери й тюрма.
Гай, революція, страх на прехитрих і змінних,
Ось полягла вже! Злодюга розбійник
Взяв, чого велетень не наострився здобути.
Ось він таємно сміється в кулак!
І на гіганта-республіку гострять відтак
Сотні ножів ліліпути.
Судді в плащах — на купецьку подобу
Правом торгують вони!
Лазаре! Лазаре! Лазаре! З гробу
Встань, воскресни!

Ген там, де Відень, Мілан побіджений,
Рим в ім'я Боже підступно здушений,
Пешт замордований в крові вмира,
Там Тиранія, вовчиця стара,
Сіра, утішна сидить-позира.
Прибрана пишно яскиня її образками,
Шлях її всланий людськими кістками.
Всюди від Вісли до Танару кручі
Кормить вона свої діти гадючі.
Хто ж то годує її, наче брат?
Бонза і кат.
Хто ж то від неї свою насичає утробу?
Кесарі, й їх Сеяні.
Лазаре! Лазаре! Лазаре! З гробу
Встань, воскресни!

Своїм посланцям Христос дав завіт:
«Діти, брат брата всім серцем любіть!»
Швидко мине друга тисяча літ,
Як за братерство людське він умер,
Руки криваві до всіх нас простер —
Ах, нині Рим його іменем світ в'яже в пута!
З трьох обручів посвячених укута
Папська тіара поблискує днесь:
Перший обруч із князької корони,
Другий із плетених стрічків Верони,
Третій з рабського нашійника ввесь
Гордо Мастай оцю носить оздобу
В празничні дні...
Лазаре! Лазаре! Лазаре! З гробу
Встань, воскресни!

Тюрми мурують сквапливо, погонею...
Велетню сонний, почуй, як бурлять
Ріки, закрашені кров'ю червоною,
Як понад краєм туманом стоять
Зойки вдовиць, немовлят!
Як з кожним вітром галери героїв уносять,
Як матері їх рвуть сиве волосся,
Мов ті покоси, край шляху лежать,
Ждучи, аж вестимуть їх з каземат.
Сльози, що крапля по краплі з очей їх спливають,
Серця ненавистю нам наливають.
Тіштеся, Юди! Неситую злобу
Чей перетерпимо ми...
Лазаре! Лазаре! Лазаре! З гробу
Встань, воскресни!

Га! Вже зближаєсь пробудження хвиля!
Що це за шуми доходять мене?
Чи то роїв незлічима сила,
Плем'я гуде бджоляне?
Гомін безладний з вітрами лине.
Тільки псарям невтямки, що се судяї труби!
Вснули під гомін, не чаючи згуби...

Гоя, від фінських болот до Гібралтара-діда
Здвиглись народи, мов мряка зарання!
Спіте ж, кати! Ревуть труби тиранам: «Побіда!»
Грають органи тиранам: «Осанна!»
Ти лише змینیш їх радість в жалобу,
Дзвоне грізний...
Лазаре! Лазаре! Лазаре! З гробу
Встань, воскресни!

ЗГАДКА З НОЧІ 4 ГРУДНЯ 1851

Дві кулі хлопчика поцілили в головку.
Кватира чистенька, низенька, затишна,
Іконка і при ній галузка запашна,
Й бабуся, що в куті ридала без уговку.
Ми мовчки роздягли дитя. Бліді губки
Розкрились; зір мертвий являв тривогу й муку;
Якийсь безрадний був вид звислої руки,
Що в жмінці мала ще гумовую опуку.
В виску була діра, що палець би ввійшов;
Мов з вишні спілої, кров з неї капле рівно...
Весь череп розколовсь, немов сухе поліно.
Ми роздягли дитя; стара зирнула, й знов
У плач!

«Білесенький! Присуньте лампу! Ах,
Як злиплись волоски у нього на висках!»
Потім взяла його до себе на коліна.
Страшна ніч! В віддалі лунали щохвилини
Ще сальви: інших б'ють по вулицях в сей час!

«Дитину б нарядить»,— промовив хтось із нас
І взяв шмат полотна з вільхової комоди.
Бабуся тимчасом з ним до вогню підходить,
Мов хоче обігрить заціпле вже тільце.
Ох, що затулить смерть в свої холодні жмені,
То вже наш огник тут не відтеплить оце!
Вона схилилася, здіймила панчішки
І руки зморщені, старечії, студені
Пестили труп'ячі малесенькі ніжки.

«Чи ж се не біль! Чи ж се не горе, пане милий!» —
Озвалась: «Він ще не мав і вісім літ.
Ходив до школи вже. Всі вчителі хвалили.
Як треба лист було мені писать, адить,
То він писав... Та що ж таке тепер настало?
Дітей вбивати! Ах, мій Боже! Се ж розбій!
Скажіть, будь ласка! Тут перед вікном гуляло
Собі увесь день, і враз — застрілили як стій!
Він вулицею йшов, а ззаду лиш грим-грим!
Він, пане, добрий був, правдивий херувим...
Я вже стара, мій вік нічого вже не варт,—
То чом же не волів отой пан Бонапарт
Убить мене замість могого внука?»

Урвала, сльози їй здушили в горлі голос,
І нас зворушила до сліз її розпука.
«Що ж я тепер почну на світоньку сама?
Скажіть мені! Куди приткну свій сивий волос?
У мене ж матері його давно нема.
І за що вбитий він? Нехай би хто прорік!
Бігме, що не кричав він: «Vive la République!»¹
Ми мовчки, важко вниз хмарні хилили чола,
Та не находили потіхи ані слова.

Політики, мабуть, не втнеш, старенька мати.
Сей пан Наполеон — так звесь він по ім'ю —
Він бідний — і він князь, і любить він палати,
І хоче мати слуг, і коней, і двірню,
І гроші задля гри, для учт і для кокот,
І лови — а при тім спасає він Сім'ю,
Суспільність, Церкву, Власність і Народ.
Рад мати він Сен-Клу, де вліті рож багато,
Де власті всі йому складатимуть поклін.
Ось за що мусиш ти, старенька сива мати,
Отими пальцями тремтучими складати
В гріб хлопчика, що мав лиш восьмий рочок він.

¹ [Хай живе республіка!]

ВУЛКАН МОМОТОМБО

Хрещення вулканів, це старий звичай, що походять з перших часів завоювання Америки іспанцями. Всі вулкани Нікарагви були таким робом посвячені, окрім одного Момотомбо, з якого ніколи не повернув жаден священик, що вибрався, щоб вилізти на його вершок і там застромити хрест.

Squier, Voyage dans l'Amérique du Sud¹.

Як землетрясення занадто часто стали,
Іспанські королі хрестити приказали
Вулкани, що були в їх землях в новім світі.
Вулкани нічичирк. Забагли, то й хрестіте!
Один Момотомбо не хотів хреста прийняти.
І не один вже піп в церковному уборі,
Самим святим отцем благословенний,
Ніс гостію в руках, підвівши очі д'горі,
І дерся на той шпиль скалистий, загострений.
Багато їх пішло там хрест святий всажать,
Та жаден не вернув назад.
Старий Момотомбо, гір лисих корифею,
Що мрієш між двома морями! Твій кратер
Тіару з полум'я і диму розпростер
Над трепечущою землею.
Ми стукаємо до твого порога,
Правдивого тобі несемо Бога!
Чому не хочеш ти прийняти його тепер?
Вулкан на хвилечку покинув лаву лити
І так проговорив, бурчливий і сердитий:
«Не дуже я любив скасованого Бога.
Скупар, все золото до свого гріб берлога;

¹ Ск'є, Подорож у Південну Америку.

Людськеє м'ясо жер, а пасть його, мов жорна,
Від крові все була і від гнилизни чорна.
Сидів в печері — се була нора в квадрат,
Відразу церква й гріб, а в ній жерцем був кат.
Всміхались кістяки у стіп його; щоднини
З кривавих чаш він пив убійство, смерть людини.
Глухий, огидний, він гадюк держав в руках,
І свіжий труп щодень сторчав йому в зубах.
Це чудище було, мов пляма, на вселенній,—
Аж я не раз бурчав в моїй безодні темній.
«Отож як надплили на легких човнах смілі,
Зі сходу сонця к нам чужії люди білі,
Я радо їх приняв, гадав, що так і слід.
Яке лице, мовляв, такий душі є цвіт,
А білий чоловік, мов небо те блакитне,
А бог їх мусить бути само добро всесвітне.
Він, певно, вбійствами кормитися не стане.
Гаразд! Старих жерців проч зборище погане!

«Та швидко я нових жерців побачив діло.
На склоні мойому — о, горе! — розгоріло
Те вогнище страшне, що жре, не насититься,
Грізне, що ви звете «святая інквізиція».
Я бачив, як бересь до діла Торквемада,
Щоб темних дикарів уздріла світ громада,
Як він їх просвіща, як той «святий уряд»
Навча їх і які тут світочі горять!
Я в Лімі з хворосту страшні костри видав,
На них сотки дітей, внизу вогонь тріщав
І пожирав живих, клубами вився дим
І груди вижирав дівчатам молодим...
Аж сам я інколи мало що не душився
Тим смродом, що з отих автодафе зносився!
Я, що в своїх горнах палив лиш тіль та чад,
Подумав: „Дармо ти тим гостям так був рад“.
Як зблизька придививсь сьому чужому Богу,
Я рік: „Не варт мінять! Волію вже старого“.

ЩО ТАКЕ ШТУКА?

Штука — се радість і слава,
Блискавка в бурю іскрява,
Промінь небесний у мглі;
Штука — се ясність всесвітня,
Стежка народів завітна,
Зірка на божім чолі.

Штука — се пісня величя,
Серцю сумирному ближня;
Гомін діброви і міст,
Шепти, цілунки любовні,
Пориви душ невимовні,
Форма прекрасна і зміст.

Штука — се думка, що встане,
Всякі порвавши кайдани,
Се побідитель благий;
Дасть уярмленим свободу,
Вільному дасть же народу
Велич і славу в людий.

ДОМАШНЯ ВІЙНА

Юрба була страшна, скажена; крик лунав:
„На смерть!” Серед юрби спокійний він стояв,
Поважний, гордий, сам, — здавалось, невмолимий.
А люд тиснувся: „Гинь ураз з катами злими!”
Він слухав, мов та смерть зовсім природна річ.
Пропала вітчизна, над краєм ганьба, ніч —
І смерть. Нехай! Між тлум, що стовпився при ньо-
му,

Звитяжці витягли його на площу з дому.
„На смерть з ним!” Схопили його в вікні балькона
В одежі, що була від крові вся червона.
Він був один із тих засліплених, що б'ють
На розказ кесаря свій власний, рідний люд.
Весь день він мордував — кого — і сам не тямив. —

Без ляку, без благань стояв між ворогами,
А руки чорні ще від пороху. Якась
Жона взяла його за ковнір: „А! Вилазь!
Це він! Оцей жандарм! Це він стріляв до нас!”
„Цей!” крикнув муж. „На смерть! розстріляти за-
раз!”

Кричав народ. „Тут! Ні! В Бастілії лише буде!
В збройні! Гей же! Марш!” — „Де ваша воля, лю-
ди!”

Промовив в'язень. Всі, в густую збиті шварму,
Трясли мушкетами. „Смерть кату! Смерть жандар-
му!”

Як вовка вбить його!” Він звільна, без позначки
Тривоги: „Як я вовк — сказав — то ви собаки”.
„Ще кпить із нас! На смерть!” І наче град цупкий
На карк ненависний сипнули кулаки.

Він похилився; жовч кипить в його нутрі.
Сто голосів ревло: „На смерть з ним! Геть царі!”

Ще іскра лютости в очах його майнула,
Мов вбита гадина ще раз хвостом махнула, —
І йшов, проводжений прокляттям всього гурту,
Спокійний, знуджений переступав ті трупи
Холодні, що їх сам тут може нақосив.

Народ страшний, коли заміниться на бурю.
Та він, чим більше кляли, тим вище ту понуру,
Ту горду голову все вгору підносив.

Ох, як ненавидів він їх! Якби так змога,
Він вистріляв би їх усіх, що до одного!
Ох, як ненавидять вони його! „Пропадь!
Ади, він ще б готов як стій на нас стрілять!
Смерть зрадникові! Гинь, шпіоне ти проклятий!
Смерть кровопійцеві!”

Нараз з тієї ж хати
Почувся голосок дитячий: „Це мій татко!”
І щось з'явилося, мов хрущик світляний.
Дитина вибігла — шестилітнє дівчатко.
І руки підняла — до просьби? До погрози?..

Скрізь крик: „Розстріляти шпіона! Гей же, бий!”
Вона ж до в'язневих колін вп'ялася ручками
І мовить — а в очах дитячих блисли сльози:
„Татунцю, що вони робити хочуть з вами?
Не хочу, щоб вас так держали й волокли!”
Кругом: „На смерть! На смерть!” мов в одурі ревли.
„Скінчить з ним! Кров за кров! Гадюку розтопта-
ти!”

В повітрі дзвонів рев, гуркочуть десь гармати,
І повна вулиця скаженої юрби.
„Смерть зрадникам! Царям! Міністрам! Їх раби
Шпіони — всіх на гак! Усю їх псарню вражу!”
А дівчинка кричить: „Коли ж бо я вам кажу,
Це татко мій!” — „Вона гарненька!” прорекла
Одна з жінок. „Це так!” У оченятах синіх
Душа світилася з-за сліз; вона була
Бліда, у чистенькій короткій спідничині.
І друга жінка їй: „А скільки маєш літ?”
А дівчинка на те: „Не бийте! Це мій тато!”
Дехто задумався і в землю став глядіть,
І в'язня перли вже й трясли не так завзято.
Один з найзліших ще не піддавався тому,
Сказав їй: „Геть іди!” — „Куди?” — „Іди додому!”
„Чого?” — „До мами”. — „Ге, умерла!” — рік
отець.

„Значить, лиш ви — — ?” — „Так що ж? Один
всьому кінець!”

Сказав побіджений і тихий, безучасний,
Дитячі руки грів при своїх грудях власних.
Відтак до дівчинки: „Ти знаєш Катерину?”
„Сусідку?” — „Так”. — Іди до неї”. — „Ну, а ти?”
„Прийду потім”. — „Ні, я без вас не хочу йти”.
„Чому?” — „Тут зроблять вам щось зле, як вас по-
кину”.

Тут батько пошептав ватажкові юрби:
„Пустіть мій комір — так! Візьміть мене за руку,
Мов друг! Я їй скажу, щоб була без журби.

Розстріляєте мене на скруті, в закаулку,
Чи де захочете!" — Понурий ватажок
Сказав: „Нехай!" Пустив його до половини.
„Ти ж бачиш, це пани знайомі!" — до дитини
Сказав отець. — „Ми йдем гуляти у садок.
Будь чемна, йди домів!

В батьківські добрі очі
Вона заглянула — ні, він дурить не хоче!
І рада, певна вже без ляку геть пішла.
„Ну збулись клопоту!" — сказав отець погідно. —
„Тепер розстрілюйте — чи тут, чи де вам вгідно!"
Та в тій юрбі, що ще недавно так ревля,
Пробігла дрож якась безмірна, й гуком грому
Усі враз крикнули: „Йди собі додому!"

ПРОМЕТЕЙ

Ти небо своє, о Зевесе, вкривай
Чорними хмарами,
І як той хлопчик, що стинає
З будяччя головки, іграй
З дубами й скалами;
Та на землю мою в тебе сили немає,
Ні на хату мою, що не ти її клав,
Ні на огнище те,
Що не ти його жар роздував,—
Хоч і зависть палить там тебе!

Що нужденніше під сонцем, як ви,
Боги?
Ваша святість лиш тим
Мізеренько живе,
Що вам в жертву мій син,
Чоловік принесе.
А не будь він убога дитина,
І не май він надії на вас
(Нерозумна надія, зрадлива!) —
Ви би з голоду гинли всі враз!

Як я ще дитиною був,
Не знав ані що, ні куди,
Не раз я блудящий очі звертав
На небо, немов там недоля моя
Найти могла вухо до послуху пильно,
Найти могла серце прихильне,—
Немов там потіха була!

Хто допоміг мені
В тяжкій з титанами війні?
Хто спас мене від смерті страшної,
Вирвав з неволі?
Чи не ти, моє серце палкеє
Все те стерпіло?
А ти, молоде, незнаюче
А щире — йому ще,
Вічно спячому дарма подякою було!

Я — хилити чоло
Перед тобов? За що?
Чи зболілому ти
Полегшив коли болю?
Чи ти сльози коли
Осушив нещасливому в горю?
А чи силу твою
Не дала тобі рука всемогуца часу,
Не дала передвічна судьба,
Котрій ти підвладний, так само, як я?
А хіба ж ти гадаєш,
Що я маю цуратись життя,
І в пустиню втекти, бо не збулась ні одна
Надія молода?

Тут я сиджу й творю
Людей на образ свій,
Людей, що враз зі мною
Прийматимуть горе та біль
І питимуть розкіш і втіхи до дна
І не будуть тобі поклоняться,
Як я!

РИБАК

Вода шумить, вода бурлить,
На березі рибак
На поплавок глядить, сидить
Тривожно, тихо так...

Сидить, глядить, а втім нараз
Із водяного дна
І бризк і плюск, і піднялась
Дівчина водяна.

Вона мовля, вона співа:
«Що вабиш ти мій плід
І хитрістю і мудрістю
В душний огнистий світ?»

«О, коб ти знав, як тим рибкам
Превесело на дні,
То ти б як стій стрибнув, і сам
Одужав тут при мні».

Вода шумить, вода бурлить...
Звела його зовсім
Принади міць — чи власна хіть,
І слід пропав по нім.

ФЕРДИНАНД ФРЕЙЛІГРАТ

СПОМ'ЯНІТЬ!

Чи хто молотом важким кує,
Чи хто в полі жито жне;
Чи хто в ямі трудиться й скорбить,
Щоб на страву заробить;
Хто гребе на кораблях веслом;
Хто за пряжею — і льном
При верстаті ткацькім заробля,
Щоб жила його сім'я:

Честь, поклін усім робітникам,
Мозолистим всім рукам!
Кожній каплі поту, що паде
В труді, честь нехай буде!
Всім, що орють, коплять і садять,
Всім, котрих держить верстат!
Честь і тим, що, хоч в біді самі,
Мислі сіють в голові!

Чи то по бібліотеках тісних —
Гниль та пиль лиш коло них;
Чи ж книгарням на зиск вони
Драми пишуть, романи;
Чи для грошей мусять, для скупих
В глупствах бабраться чужих;
Чи учену панщину робить,
Греку та латину вчить:

Кожний з них — убогий пролетар!
Нужда — пан їх, голод — цар!
Кожного грижа до костей жре,
Бідність в тихий гріб кладе!
Власть, системи, глупий пересуд
Їх, як кожного, гнітуть.
О, і їм кров теплу з серця, бач,
П'є дітей голодний плач!

Не одного то я знав колись:
З серця пісні би лились
А недолі, бідності огонь
Пік і гриз його день в день.
Мов у клітці птах, метався,
Мов у колесі пищав,—
Недостаток день за днем змагався
Просвітку в грижі не знав.

Але хоч блідий, слабкий,— не впав,
Працював, учив, писав;
Хоч здоров'ям пахли на дворі
Цвіти, чари весняні...
Соловія розлягався спів...
Підпідьомкав перепів...
Він, зарібник духа, тим часом
Сліпав в кліті над письмом.

І хоч дух надвір, на волю рвався,
Він усидів, не подався.
«Адже й се поезія! Таж се
Людське нам життя несе!»
А як часом замагає біль,
Говорив він сам собі:
«Будь-що-будь,— я честі не скаляв,—
Для людей я працював!»

Но вкінці не стало сили вже,—
Впав, як в бою муж паде.

Лиш часом в гарячці уставав,
Давні пісні споминав:
В тиху ніч мов молодів він знов,
В серці живо грала кров,
І свобідно дух його злітав,
Земні пута з крил скидав.

Вже давно в могилі він лежить —
Вітер понад ним шумить
І бур'ян поріс, й хреста нема
Де він, бідний, спочива.
Жінка й діти між людей пішли,
Горе й сльози понесли;
Бідні! Їм лишилось від вітця
Чесне лиш його ім'я!

Честь, поклін усім робітникам,
Мозолистим всім рукам!
Кожній каплі поту, що паде
В труді, честь нехай буде!
Всі, що орють, сіють і садять,
Всім, котрих держить верстат!
Честь і тим, що, хоч в біді самі,
Мислі сіють в голові!

ГЕНРІХ ГЕЙНЕ

ОСТОРОГА

Щось такого друкувати!..
Ну, пропав ти, любий друже!
Хочеш честь і гроші мати,
Треба плазом, та й то дуже!

Я не раджу теж, коханий,
Людам правду говорити,
Сипати попам пригани,
А то ще й царів корити.

А то згинеш, наче муха!
Руки бо в царів великі;
Довгі бо в попів язики,
А у люду довгі вуха!

РОЗМОВА ЦАРЯ З ШВАБОМ

«Не стану я, як фараон,
Дітей в ріку метати,
Ані, як Ірод-поганин,
Впень бідняток рубати.

«Я рад забавиться з дітьми,
Як той Христос-спаситель.
Пустить і до мене дітей. Нехай
Прийде тут шваб-урвитель».

Так цар сказав. Слуга побіг,—
Вернув, а з ним явилось
Велике швабське хлоп'я й до ніг
Цареві поклонилось.

І мовить цар: «Ну, що ж, ти шваб,
Лиш сміло, синку, сміло».
«Вгадали,— відмовляє шваб,—
І швабське лихо мене їло!»

«Ти, певно, з роду „сімох швабів“,—
Спитав цар. «Ні, мій царю.
Один лиш батько зродив мене,—
За більше я не знаю».

«А що,— спитав цар,— у Швабії
Сей рік вдаються книдлі?»
«Біг заплать,— каже шваб,— увійдуть.
Лиш щось роки обридлі».

«А бувають великії люди ще в вас?»—
Спитав цар. «Не чувати
Великих,— на те відповів йому шваб,—
Найбільше лише череватих».

І мовить цар: «Ну, бачу, ти
Не дурень, мій небоже,—
Як кажуть про тебе!» А на те
Шваб каже: «Бути може».

Цар мовить: «А то звичайно шваб
Пантрує свої хати.
Скажи лише, що то поперло тебе
Йти в чужину блукати?»

Шваб мовить: «Лиш борц та буряки
День в день варила мати;
Якби хоть трохи м'яса, то
Не був би я рушився з хати».

«Преси, чого хочеш у мене»,— рік цар.
Шваб бух цареві в ноги.
«О царю, віддай нам свободу назад,—
Весь люд тебе просить убогий.

«Адже для свободи, а не задля пут
Створила нас природа.
О царю, дай нам той скарб дорогий,
Которий зоветься свобода».

Глибоко зворушений, випрямивсь цар,—
Картина — милий боже.
А шваб рукавом собі сльози втирав,—
Ну, скажіте, на що се похоже.

Вкінці мовить цар: «Чудовий сон.
Бувай здоров. Май розум.
Ти, видко, трошки не в своїм умі,—
Тож велю відвезти тебе возом.

І ще двох товаришів дам я тобі,
Двох щирих жандармів. Границя
Не дуже далеко... Прощай, я спішусь,
Бо йду на муштру дивиться».

Се чулої бесіди чулий кінець,—
І вірте мойому слову:
Ніколи вже цар не кликав дітей
До себе на розмову.

ГРІШНІ ДУШІ

Крізь шпари вітер холодний свистить,
А в бідній, темній хатині
Дві «грішні душі» бік о бік лежать,—
Їх лица нужденні, аж сині.

І мовить одна з тих грішних душ:
«До своєї тули мене груди,
Уста свої до моїх уст притисни,
А гей нам легше буде».

Відказує друга з тих грішних душ:
«Гляджу в твої очі, о милий,
То й голод, і холод забуду, і всю
Недолю, що ми пережили!»

Вони цілувались з слізьми на очах,
В сердечних обіймах сумніли,
Всміхались потім, затиляли пісень,
А далі зовсім заніміли.

А рано комісар із суду прийшов,
А з ним запряглий цирулик,
Оглянули трупи і в свій протокол
Все благополучно втягнули.

Цирулик сказав: «Оцей гострий мороз
А ще й порожнеча жолудка,—
Причини їх смерті, ще диво й так,
Що швидше не вмерли тутка».

Додав ще, що скоро потисне мороз,
То конче потрібна перина
Вночі, а при тому поживна їда —
Найліпше печена свинина.

ВІЧНЕ ПИТАННЯ

Плюнь на всяку тасмницю,
Всякі «але», всякі «може»,—
Розкажи нам чесно, ясно
Щиру правду, мій небоже.

«Чом у нужді, чом у крові
Чесний гине, пропадає?
Чом підлець живе, панує,
Спишна, згорда походжав?»

«Хто тут винен? Чи Бог стратив
Власть, чи йому все обридло?
Чи він сам ті збитки робить?
Ах, та се було би підло!»

Вічно, вічно так питаєм,
Поки глиною сирою
Всім нам рота не заткають,—
Тільки й відповіді всьої!

ПОСТУПОВИЙ РАК У ПАРИЖІ

«Здоров, здоров, поступовий раче!
Що чувати в нашій стороні?
Чи ще все за мною мати плаче?
Чи вже вільний рідний край, чи ні?»

«В ріднім краю все там добре маєсь,
Процвітає чеснота, мораль,
Все легально, мирно розвиваєсь,
Все порядне, чисте, мов кришталь.

«Не, як Франція, зверху блищиться,—
Тут свобода рунтає життє!
Наша вільність в глибині таїться,
Так глибоко, що й не спіймете!

«Он собор у Кельні хтять кінчити,—
Пруський цар до того запалав,—
Мав щось і австрійський доложити,
А баварський шиби надіслав.

«Конституцію, свободні права
Хтять нам дати,— слово нам дали!
Царське слово,— ну, то не отава,
То мов скарб, закопаний в землі.

«Вільний Рейн, вітця старого твого,
Вороги лукаві не візьмуть,
Бо голландці зв'яжуть йому ноги,
А швейцарці голову припнуть.

«Буде й флота в нас, господь ласкавий,
Зберемо датки! Англїчани в кут!
На галери замість в кримінали
Скуті переступники підуть.

«Будем мати й свободу печаті,
Най часи лиш ліпші надійдуть,—
Як зовсім закажуть друкувати,
То тоді й цензуру вже знесуть».

ТАРГАН

На мідянім крейцарі чорний тарган
Сидів, розпершися, як пан,
І каже: «В кого лиш гроші єсть,
Той має в світі повагу й честь;

Він любий старим, любий теж і малим,
Жінки та дівчата дуріють за ним.
Вони зараз бліднуть і дрозь їх бере,
Як скоро де в шпарці побачуть мене.

Я навіть в дворі королівським бував
І в ліжку одним з королевою спав,—
Та вона качалась всю ніч у перині
І шкрабалась раз в раз по спині,
Бо їй мій свояк, цар блощиць, докучав»

Веселий шпак чув тарганову
Смішну та самохвальну мову,
І гнів, і сміх його забрав,
І пісню смішную про нього він склав.

Помстився на нім гидкий тарган,
Як мститься звичайно багатий пан:
Сказав, що шпак з ним тому нехороший,
Бо він не хотів йому зичити грошей.

Ну, а мораль? Дарма, брати!
Боюся її сказати.
Хай вчує який тарган багатий,
Потому ще й пеню плати!

КОНСТИТУЦІЯ

Ми з ласки Господа начальство,
Мов батько, хочачи добра
Підданим всім, повеліваєм
Оце від нинішнього дня.

Всім звісно, що агітатори
Бунтують смирний наш народ
І проповідують повстання,
Різню, пожар, переворот.

При тім вони безбожні люди,—
А хто вже бога ся відрік,
Той швидко й земну власть відкине,—
Значить — паскудний чоловік.

А власті слухать — обов'язок
Най перший і святий для всіх,
А скоро змріє — все замикає,
Щоб бог від злодія стеріє.

Три люди скоро вкупі стануть,
Сейчас їх треба розігнать,
А нічю хай ніхто не сміє
Без світла вулицю топтать.

Хто пістолети, стрільби має,
Сейчас поліції віддять,
І порох, кулі — все те справно
В цісарський магазин сховать!

Хто про політику заїкнесь,
Сейчас до фурдигарні з ним!
І всякого в тюрму, хто власті
Спротивиться слівцем одним.

Всі здайтесь на начальства волю—
Що мов отець вас береже!
До решти зась вам раз назавше
Morda на guzik, та й уже.

1649—1793—???

Не гарно зі своїм монархом, мій пане,
Колись обійшлися тугі англічане.
Король їх Карло усю нічку не спав,
Як смерті свої в Уайтчепелі ждав;
Прокльони народу гриміли кругом,
Майстри ж будували шафот під вікном.

Не краще й французи зі своїм зробили;
На простий візок Людовіка всадили,
Повозів крілівських йому не дали,
Як під гільйотини ніж його везли.

Ще більше Марі-Антуанет потерпіла:
В драбиннику простім бідачка сиділа,
А замість придворних, постробних дам,
Якийсь її шевчик на смерть проводжав.

Ну, певне! З природи французи, англійці
Не мають чуття, чуття мають лиш німці.
Вони ще й тоді, певно, чулі будуть,
Коли терористи і в них ся знайдуть.
О, німець хоч навіть на бунт ся відважить,
Ніколи монарха свого не зневажить.

У пишній кареті, ще й кіньми шістьма,
Всі коні в жалобі з чорного сукна,
Заплаканий фірман сидить на козлі
В жалобі, жалібний батіг у руці,—
Ось як колись німці царя повезуть
І всепокірніш йому голову втнуть.

СВОБОДА ДРУКУ

«О люба свобода печаті!
Ото ж то нам радість тепер!
Що хочеш, давай друкувати!
Поскрипують тисячі пер.

«Тепер то наш геній крильми
Обгорне весь край і огріє!
Лиш хто не так мислить, як ми,
Нехай той і писнуть не сміє!»

ПОХОРОНИ

Старі, недобрії пісні,
Злі мрії навісні
Похороню я! Дайте
Велику труну мені!

Кладу в ній, що таке?
Сказати ще не пора,
А труна, браття, більша,
Як Зелемінь-гора.

І велетів дванадцять
Шукайте — в височінь
Як ті, що з скал здвигнули
Високий Зелемінь.

Нехай візьмуть ту труну
І зложать у моря глиб:
Такий великій труні
Великий належиться гріб.

Що ж так важке й велике
Зложив я в ній з журбов?
Зложив я в ній, о браття,
Свій біль, свою любов.

ТЕСТАМЕНТ

Ось і смерть вже за плечима,
Тре тестамент написати
І, як Бог велів, тре навіть
Ворогів обдарувати.

Я лишаю тим «підпорам
Вітчини, добра й порядку»

Всі мої тяжкі хороби,
Все каліцтво і гарячку.

Най ся ділять по-братерськи
Моїми всі чиряками,
Най мої кольки зітруть їх
Із сухотов з болячками.

Най мій корч нутро їм тисне,
Най мій біль їм ломить кості,
Най у костях шпик їм висхне,
Всього їм лишаю доста.

Ось печать, а ось і підпис:
Най вас Господь Бог провадить,
Най зітре вас всіх на порох,
Вашу пам'ять з світу згладить.

БАБУСЯ ГРИЖА

Коли мов щастя, мов сонце, сіяло,
Роївся круг мене комариків рій;
Усьо м'я кохало, усьо ми сприяло,
Усякий і брат, і приятель був мій,
І кусника хліба я з'їсти не міг,
Щоби не ділить го помежи усіх.

А нині і щастя й достатки пропали,
Приятелів моїх не бачу,— нема!
Комарики щезли і рожі зів'яли,
І сонце не гріє,— настала зима.
Приятелі наші, то ті комарі,
Приходять і гинуть у щастя весні.

Тепер коло мене зимової ночі
Засіла невсипна бабуся Грижа,—
Вся в лахах... Тускліють запалії очі,
І колють, і ріжуть мене без ножа.
Над мене схилене погане лице,
А з носа,— аж гидко,— табака тече...

Нараз мені сниться, що знов повертає
І щастя, і життя чудова весна,
Приятелі йдуть, рій комариків грає,—
Втім скрип! — табакерка, і баба страшна
Табаки зажив,— над мене лице
Нахилить, а з носа табака тече.

Два гренадири

Два гренадири до Франції йшли,
Що були в полоні в Росії,
А як у німецьку квартиру прийшли,
Повісили голови сиві.
Не встояла Франція в полі,
Ось тут і почули сумну новину:
І армія славно програла війну,
І сам цісар, сам цісар в неволі.
Оба гренадири заплакали вмить:
„Ой доле ж ти наша погана!”
Один сказав: „Ох, як болить!
Пече моя давня рана!”
Другий сказав: „Я труп зовсім!
Хоч тут би кості скласти!
Та в мене жінка й діти й дім, —
Без мене їм пропасти!”
„Що нам з жінок, що нам з діток!
В нас вищі бажання і болі!
Хай на жебри йдуть, як нема чим жити!
Мій цісар, мій цісар в неволі!
„Одно прошу тебе, мій брате:
Коли я тут загину,
Візьми мое тіло до Франції геть,
Сховай у французьку глину.
„Почесний хрест зложи на груди,
Карабін дай у руку,
Червону стрічку не забудь,

Припережи шаблюку.
„Так буду лежати і слухать і ждять,
Мов стійка в могилі укрита,
Аж поки не вчую: гармати гримлять
І стукають кінські копита!
„Се їде мій цісар почерез мій гріб'
У блисках, брязкоті зброї..
І встану я також оружний у глід
На нові побіди і бої”.

ПОЕТОВІ

Співавш, як колись Тіртей
Співав, герой свобідний,
Та публіку найшов ти злу
І час невідповідний.

Прихильно слухають вони,
Хвалять і плещуть, братку:
А то високії думки,
І форму має гладку!

А як засядуть при вині,
Тобі п'ють многа літа,
Відтак почнуть твої пісні,
Горлаючи, ревіти.

Раб любить вольний спів співать
В шинку, підпивши живо:
Від співу легше на живіт,
Смакує ліпше пиво.

МАНДРУЮЧІ ЩУРИ

Двоєкі в щурі на світі:
Голодні й ситі.
Сидять спокійно ситі дома,
У світ голодна йде сірома.

Миль тисячі вони мандрують,
Не спочивають, не ночують,
Прямісько йде юрба їх люта,
Не спинить вітер їх, ні плюта.

Вони спинаються на гори,
Перепливають синє море;
Хто там втоне, хто карк зламає,
Жива орда мертвих лишає.

А мають тії люті орди
Страшенні морди,
Лоби обстрижені рівненько,
Геть радикально коротенько.

Ся радикальна чернь премного
Не знає Бога,
Дітей хрестити не гадає,
Жінок за спільну власність має.

Оцей змісловий тлум щуровий
Лиш їсти й пити все готовий,
Лиш їсть і п'є і не гадає,
Що не смертельну душу має.

Таким шурам їдким нітрішки
Не страшно пекла, ані кішки,
Не мають грошей, скарбу свого,
І хочуть світ ділить наново.

Ой, ой, щурів мандрівних тічка
Вже недалічка!

Біжуть, вже чуть їх свисти, стони,
А їх число 6 легіони.

Ой, ой, пропали ми з дітками,
Вони вже коло брами!
Тремтить бурмистр, кряхтять сенати,
Ніхто не знає, що й почати.

Міщанство хаплась за оружжя,
Поши на гвалт б'ють в дзвони дуже:
Загрожена найвища святість
Морального устрою — власність.

Ні дзвони, ні попів молебні,
Ані декрети превелебні,
Ані гармати самі грубі
Вам не допоможуть, діти любі.

Безсильні нині хитрі ключки,
Старі байки й словесні штучки;
Щура не вловиш в силогізми,
Він перескочить всі софізми.

Живіт голодний внесок з юшки
Пійме і докази з галушки,
І аргументи лиш з печені,
В додатку й ковбаси копчені.

Німий піджарений линище
Переконає тлум сей швидше,
Ніж Мірабо могучим тоном
І мовці всі враз з Ціцероном.

ОСЛЯЧІ ВИБОРИ

Навкучилась врешті свобода усім,
Звіряча республіка скрутно
Забагла, щоби самовладний король
У ній панував абсолютно.

Всі роди звірячі ну збори збирають,
Виборчі карти писати;
Страшенні партійні спори пішли,
Інтриги велися завзяті.

Ослячий також зав'язавсь комітет,
Старі Ухачі в нім верх мали,
На голови чорно-червоно-злотні
Кокарди собі припинали.

Була там і партія кінська мала,
Та писнуть не сміла буквально,
Бо знала, що люті Старі Ухачі
Її закричать моментально.

Та хтось в кандидати поставив коня.
Як скочить один із «порядних»
Старих Ухачів, як не крикне йому
З могутчої груді: «Ти зрадник!

«Ти зрадник, ослячої крові й цяті
Не мають, мабуть, твої жили;
Ні, ти не осел, я гадаю, що ти
Волоської син є кобили.

«А може, ти зебри потомок. А во,
Які маєш паси зебрійські!
І в ніс так говориш, акценти твої
Доволі єгипто-гебрійські.

«А хоч не чужий ти, то все ж ти липень
Холодний осел розумовий,
Не знаєш ослячої вдачі глибин,
Її таємничої мови.

«Та я усю душу свою заглибив
В сей сутінок любо-добрячий...
Осел я, і кожний отут волосок
У моїм хвості є ослячий.

«Ні я римлянин, ані я слов'янин,
Німецький осел я завсіди,
Такий, як батьки мої чесні були,
Вдумчиві, святі хоптоїди.

«Не знали вони галантерій, забав,
Розпусних гулянок не знали;
Поважно день-денно фріш-фром-фреліх-фрей¹
У млин із мішками манджали.

«Та ні, не померли батьки ті! Лежать
В гробах лиш смертельнії шкіри,
Їх земні Адами. А з неба на нас
Їх очізираються щирі.

«Блаженні ослове у сьайві небес!
Ви будете все нам взірцями,
Щоб з стежки своїх обов'язків набік
Не збігли на півстебельця ми.

«О, що за розкіш та бути ослом!
Таких Довговухів онука!
Я рад би з найвищих дахів прокричать:
Я в прадіда, діда ослиюка!

«Осел той великий, що сплотив мене,
Був щиронімецькая сила;
Німецьким ослячим мене молоком
І мати ослиця кормила.

«Осел я і вірно до смерті хочу
Предківське держати багатство,
Коханую, давню ослятину всю,
Старе, правовірне осляцтво.

«А якщо осел я вам раду даю
Осла королем вибирати;
Ослячу державу собі оснуєм,
Осли будуть нами владати.

¹ [Буквально: бадьорий, благочестивий, життєрадісний, вільний.
Тут вжито іронічно].

«Усі ми осли! Тож кричімо: і-а!
В нас кінських рабів і заводу
Немає. Проч з кіньми! Нехай нам живе
Король із ослячого роду».

Отак говорив патріот. І кругом
Осли йому «Славно!» ревіли.
Ім ріднії святощі милі були—
Копитами всі тупотіли.

І мовці на вуха вложили вони
Вінок із дубового листа;
Він з щирої втіхи хвостом замахав
І скромно громаді вклонився.

КОРОЛЬ ДОВГОВУХ І

Царя раз звірі вибирали,
Осли, звичайно, більшість мали;
Ну, і осел на царство вхопивсь.
Ось що о нім рече літопись:

Осел в короні в себе впер,
Що він правдивий лев тепер,
Вбиравсь в кожух з львиної шкіри
І наче лев ричав без міри.
Раз в раз лиш з кіньми заходився,
За те ослам він не злюбився,
З вовків мав гвардію й з собак він,
Тим розізлив ще гірш осляк він.
А як вола поклав міністром,
Ослів мов хто пошпигав вістрьом:
Взяли ревіти і казитись
І революц'єю грозитись.
Почув се цар і гнеть на вуха
Натяг корону, а щоб духа
Набрать, ослячі плечі духом
Окрив льва смілого кожухом.
І перед трон свій у столицю

Кликну́в ослячу опозиц'ю,
І так промовив їм тоді:

«Вельможні ослове, старі й молоді!
Ви мислите, що я осел є,
Як ви? Неправда! Я вже лев є!
В дворі мені се всякий каже,
Шляхетні дами й гарні пажі.
Поет надворний склав поему
На мене на такую тему:
«Як з роду є верблюд горбатий,
Так з роду є твій ум багатий,
Такий львиний у тебе дух є,
І серце в тебе без довгих вух є!»
Так сказано в однім куплеті,
Котрий найкраще вдався поеті.
Тут всі м'я люблять; горді пави
У мене ськають між вухами.
Іскуство радий підпірять я;
Ураз Август і Меценат я.
К театру в мене страсть велика;
Героїв ролі гра Мурлика;
Мімі, акторка геть не глупа,
І двадцять мопсів — ось вся трупа;
Малярську академ'ю маю,
В ній геніальних мавп збираю.
Директор має в ній зістати
Гамбурзький Рафаель пейсатий,
Леман фон-Дрекваль; він, як вмів,
Портрет мій робить на олії.
Є в мене опера з балетом,
Де напівголі, з скочним летом,
Пісні співають пташки милі
І скачуть блохи талантливі.
Капелі містром Меєрбер є,
Він музикант і мільйонер є:
Тепер той славний Меєрище
На шлюб мій komponує грище.
Я й сам потрохи теж музика,
Як Фрідріх Другий, Прусс владика;

Він дув у флейт, я б'ю в цимбали.
Та й гарні ж очка позирали,
Не раз на мене так тужливо,
Як я баламкав там чутливо.
Отож колись моя париця
Мовою грою звеселиться!
Вона кобила є вартівна,
Високородна, чистокровна,
Походить прямо, зірка злата,
Від Росінанта Дон-Кіхота;
Її родоводу корона
Є Баярд, кінь дітей Гаймона.
Чимало коней з того ж дому
Було з Готфрідом з Буїльону
У тих полках, що були годні
Завоювати гріб господній.
Та надо все — вона вродлива!
Як затрясесь у неї грива,
Як крізь рожеві храпи форкне,
Аж серце в мні розкішно дзоркне.
Вона всіх шкап корона й цвіт є,
І вродить принца нам в насліддя.
То ж зв'язок з нею, кажуть коні,
Вгрунтує весь мій рід на троні.
Ім'я моє не щезне марно,
Його запише Клію гарно
В свої скрижалі й скаже всюди:
«Мав серце льва в осличій груди,
І панував як мудрий валах,
Ще й грав чудово на цимбалах».
Тут форкнув цар, та швидко знову
Провадив так свою промову:
«Вельможні ослове, старі й молоді!
Я буду ласкавий на вас лиш тоді,
Коли побачу в вас покору.
Платіть податки точно впору!
І будьте в чесноті постійні,
Як ваші родичі покійні,
Старі осли! Пороз чи парно —

Носили в млин мішища гарно,
Як їм релігія веліла;
До бунтів не було їм діла.
Кричать, бурчать вони не вміли,
Спокійно сіно смирне їли
Із жолоба святої звички.
Той давній час — пішов на прічки!
Нові осли, хоч є ослами,
Та скромності нема між вами.
Хвостами круть-верть по-жебрацьки,
Та дух під ними гайдамацький.
За ваші глупі міни всякий
Гада, що чесні ви осяки,
Та ви нечесні, ще й злосливі,
Хоч так на вид — осли учтиві.
Ну, лиш під хвіст насип вам перцю,
То ревете, аж гірко серцю
Від криків тих! Ввесь світ порвати
Хтіли б, а вміють лиш кричати.
Безмисна лютість, безпровідна!
Безсильна злоба, сміху гідна!
Ваш глупий вереск, то лиш знак їх—
Тих ваших хитроців усяких,
Знак, що за підлеє ледарство,
Тупе та низькеє коварство,
І скільки злоби, трути, жовчі
В осячій шкірі крилось мовчки».

Тут форкнув цар, та швидко знову
Так далі вів свою промову:

«Вельможні ослове, молодші і старші,
Я знаю наскрізь вас! Я лютий! Монарші
Слова говорю вам виразно,
Що так безстыдно, несуразно
Зганьбили ви мій уряд до шпунту.
З свого осячого штампункту
Куди вам льявчі заповіти
Мого правління зрозуміти!
Вважайте лиш! В моїй державі

Ростуть дубі й буки браві.
З них шибениць прекрасних зладжу
Й палок досить. Одно вам раджу:
В уряд мій носа не втиркайте!
Мовчіть та диште, не брикайте!
Хто перебендює й балака,
Того прилюдно кат прошвяка,
А потім впре в тюрму довічно.
А хто про бунт озвесь публічно,
Задума класти барикади,—
Той гнеть повисне без пощади.
Се мав я вам на ум сказати,
Тепер же марш, осли, до хати!»

Почувши ті слова монарші
Усі осли, молодші й старші,
Ревнули враз: «І-а! І-а!
Хай цар живе! Ура! Ура!»

ВХІД ДО НЕБА

Лежало тіло вже на марах,
Вспокоївшись по земних чварах,
А бідна душенька в ту пору
Неслась до неба просто вгору.

А там стук, стук в високі брами,
Зітхнула й мовила словами:
«Свят Петре, вийди рай відперти!
Життя втомило м'я до смерті —
Чень хоч у небі я спочину,
Заляжу на м'яку перину,
З святими втішно погуляю,
Спокою й щастя раз зазнаю».

Шлап, шлап! Пантофлі чути в ганку,
Ключі калатають при замку,
Крізь отвір в брамі з-поза ґрати
Святий Петро став визирати.

І рік: «Ідуть тут волоцюги,
Ляшки, цигани і драбуги,
І злодіяки й голопузи,
Йдуть одинцем і йдуть їх купи,
А всі у рай хочуть вкрутитись
І з ангелами веселитись.
А гов! А гов! Для талалайства,
Такого підлого гільтяйства,
Не відчиняю райські брами —
Усім вам місце там, з чортами.
Геть відси, геть! Махай, ледащо,
У вічне пекло, в чорну пащу!»

Отак бурчав старий, та звільна
Покинув гримать: стала скрійна
І добродушна мова в нього;
«Ти, бідна душко, не такого,
Мабуть, гатунку, як та псарня,
Ну, ну, сповню твої бажання,
Се ж днесь мій празник припадає,
І серце любий жаль проймає.
Скажи, з якого міста йдеш ти,
З якого краю? А нарешті,
Чи був жонат, чи вільно плигав?
Хто хрест подружний в світі двигав,
Той і найтяжчу грішну змазу
В житті спокутував доразу;
Жонатим злишні пекла ями,
Не ждять їм в небі коло брами».

Душа рече: «Пруссак я бідний,
Берліном звесь мій город рідний.
Дзюрчить там Шпрея, а до неї
Дзюрчать кадетики з-над Шпреї;
Вона й бурлить, шумить, як слітво,—
Берлін весь вигляда привітно.
Там я приватним був доцентом
І філософію студентам
Читав, женивсь на пенсіонерці,

Та часто гризла м'я по серці,
Як хліба в нас не був і зрізчик —
Потім я вмер і став небіжчик».

Петро сказав: «О бідний, бідний!
Та філософ'я — хліб послідний.
Не розумію я, признатися,
Чом люди філософ'ї вчаться.
Нудна вона, не люкративна,
А врешті ще й богопротивна;
Живеш — біда тя й сумнів топить,
А врешті чорт тебе ухопить.
Там десь кляла твоя Ксантіппа,
Сли на обід лиш борщ до хліба,
А не всміхалися ніколи
До неї очка із розсолу!..
Ну, тішся, душенько небого!
Хоч то мені велено строго,
Щоб всіх, хто за життя на світі
Вмотавсь в філософічні сіті,
А особливо в те поганство —
Німецькеє гегеліянство,
Тих відси геть зо стидом гнати,—
Та, як кажу, моє днесь свято.
То вже тебе не запроторю,
До раю вхід тобі отворю.
Ну, живо, шмиг усередину!

«Тепер ти вже безпечний, сину!
Ввесь день від ранку аж до ночі
Гуляй по небі, скільки хочеш,
І волочися по бульварах,
По брильянтових тротуарах,
Та знай, ввесь крам філософічний
Тут треба кинуть навік-вічний,
А то б у Бога м'я ді-правди,
Страшенно скомпрометував ти.
Як ангеляток спів учуєш,
Чинись, мов страх їх адміруєш.

А як архангел заспіває,
То в тобі най аж серце тас,
Скажи, що й Малібран самая
Такого сопрана не має.
Плещи все, як співають з ними
І Херувими й Серафими,
Рівняй їх з тенором Рубіні,
Із Маріон і Тамбуріні,
Давай їм титул ексцеленцій
І підсидай їм реверенцій!
Бо співаки, небесні й земні,
Всі люблять компліменти чемні.
Ба й сам наш капельмістр предивний
Похвальні також любить гімни,
Як всі світи і всі безодні
Діла виспівують господні,
Як в честь його прикмет всесильних
Псалми дзвенять в димах кадильних.

«А не забудь про мене, друже!
Коли часом навкучать дуже
Тобі небеснії палати,
Приходь до мене в карти грати.
Я знаю всякі гри: пікета
І фараона і лабета.
По чарці вип'єм... Слухай, братку!
Якби часом ти Богу Батьку
Де стрівсь, а він почне питати:
„Дитя кохане, відкіля ти?“
Не мов, що ти з Берліна птах є,
Скажи, що з Відня чи з Монах'ї».

ЦАР ДАВИД

З усміхом вмирає деспот,
Знає, що, як він застине,
Самоволя в інші руки
Перейде, та не загине.

Бідний люд! Як ті воли
Вічно в ярмах, з тілом, з духом,

А чий карк в ярмо не гнеться,
Того грюк! в чоло обухом.

При смерті Давид мовля
Соломону: «Синку любий,
Не забудь же про Йоава,
Що мене спасав від згуби.

«Той хоробрий генерал —
Здавна гнув на нього гнів я,
Та ненависного спрятать
Якось, синку, не посмів я.

Ти ж побожний, синку, мудрий,
Богобóязний на славу,
Маєш силу, й легко зможеш
Карк скрутить тому Йоаву».

ENFANT PERDU¹

Пропаций вояк в бою за свободу,
Я вірно тридцять літ стояв ось тут
Боровсь я без надії на побіду,
Знав, що здоров додому не прийду.

Я день і ніч не спав,— не міг я спати,
Так як в шатрі товариші мої —
(Та ще й хропів дехтó із тих завзятих
Так, що я все будивсь, як був при сні).

Не раз нудьга мене по ночах бралась,
Ба й страх (страху не знають лиш дурні);
Щоб їх прогнать, не раз знімав я галас,
Свистав, співав юнацькії пісні.

З ружжям на рамені стояв я чутко,
А як підліз непевний драб який —

¹ [Дослівно — загублена дитина. Так називали вартового на передп'юму посту в армії під час французької революції 1789 р.]

Стріляв я добре і пускав му хутко
Гарячу кулю в сам живіт гидкий.

Та ба, бувало й так, що драб поганий
Не раз стріляти вмів, та й то досить
Незгірше. Ах, дарма скривати! Раки
Глибокі в мене — кров моя дзюрчить.

Мій пост порожній! — Ран на тілі много,
Та непоборений вмираю я!
Один паде, другі стають місць нього...
Ружжя ціле, зламалась жизнь моя.

АДАМ МІЦКЕВИЧ

ГЕТЬ ІЗ МОЇХ ОЧЕЙ

«Геть із моїх очей!» — «Покорюся відразу».
«Геть із серця!» — «І серце присилую я».
«Геть із тямки моєї!» — «Ні, сього наказу
Не виповнить тямка моя ні твоя».

«Як тїнь стає довша, чим дальше по небі
Йде сонце з полудня над сам океан,
От так моя постать, чим дальше від тебе,
Тим важчий на тебе насуне туман».

«На кожному місці і в кожду хвилину,
Де гравсь я з тобою чи плакав в тиші,
Я буду при тобі, бо всюди частину
Лишив я своєї душі».

«Зайдеш у задумі в самітну комору
І брязнеш невмисно по арфі струні,
То зараз згадаєш: «Якраз в таку пору
Йому я співала ті самі пісні»».

«Чи гратимеш в шахи і злії пригоди
Твого короля заженуть до вира,
Подумаєш зараз: «Такі були ходи,
Як наша остання скінчилася гра»».

«Чи сядеш на балу спочить на мінутку,
Заким підтанешний ще бас загудів,

І місце порожнє побачиш в закутку,
Подумаєш: «Він тут зо мною сидів».

«Читатимеш повість, де явно чи скрито
Коханую пару розбила юрба,
То згорнеш ту книжку, зітхнеш сумовито,
Подумаєш: «Боже! Се наша судьба!»

Коли ж їй дав автор закінчення гоже,
По злиднях коханням дав щастя й талан,—
Ти, свічку згасивши, подумаєш, може:
«Чому ж так і наш не скінчився роман?»

«Втім, блискавка в п'яті нічній замигоче,
Від шелесту листя проснеться тиша,
Пугач десь застогне, в вікно затріпоче, —
Подумаєш: «Може, його се душа».

«Так в кожному місці і в кожному хвилину,
Де гравсь я з тобою чи плакав в тиші,
Я буду при тобі, бо всюди частину
Лишив я своєї душі».

* * *

Судьбами різними в вир світа кинені,
Стрічаємось ми, як різні два човни.
Твій в барвах все нових та в панцирі мигоче,
Шовками вітер ловить, брильєнтами блискоче,

А мій на волю бурі та морських страшил
Несеться без стерна з останками вітрил.
Як черв тємний грудь наскрізь йому пропоре,

І звізди в тьму зайдуть, компас я кину в море.
Розминемось. Чи ще стрінемось? Не ворожу.
Ти не шукатимеш мене, а я тебе не зможу.

НЕПЕВНІСТЬ

Як тебе я не бачу, не зітхаю й не плачу,
Та коли оглядаю, змислів теж не теряю.
Та коли надто довго я тебе не видаю,
То чогось мені треба, когось бачить бажаю,
І мені в серці туга те кидає питання:
«Чи ти тільки подруга? Чи се, може, кохання?»

Як з очей мені шезнеш, я не можу й на мить
У душі своїй любий образ твій відновить:
Та проте почуваю я не раз мимохить,
Що він тут ненастанно в тузі моїй стоїть.
І так знов мені туга повторяє питання:
«Чи ти тільки подруга? Чи се, може, кохання?»

Хоч терпів я немало, не забав ні на цаль,
Щоб іти перед тебе, виливати свій жаль;
Та йдучи без мети, хоч не знав я дороги,
Сам не знав, як в твої заходив я пороги.
Аж при вході журба задає знов питання:
«Чи се тільки дружба? Чи се, може, кохання?»

Для здоров'я твого я життя не скупив би,
І по твій супокій я до пекла вступив би.
Хоч палкої жаги нема в серденьку моїм,
Щоб здоров'ям я був для тебе й супокоєм,
Все-таки я собі повторяю питання:
«Чи я друг лиш тобі, чи се, може, кохання?»

Як долоня твоя лиш спічне на моїй,
Обіймає мене якийсь любий спокій.
І здається, що сном легким скінчу життя.
Та живіше мене будить серця биття,
І мені голосне задає знов питання:
«Чи се приятель лише, а чи, може, кохання?»

І коли пісню сю я для тебе складав,
Віщий дух, мабуть, сам моїм духом владав

і незчувся я з диву, й було невтямки,
Як зложилися рими, полилися думки.
І оце на кінці знов кладу я питання:
«Чи натхнула мене лиш дружба, чи кохання!»

В ДЕНЬ ВІД'ЇЗДУ З ОДЕСИ

29 жовтня 1825 р.

Що ж, хоч кину сей город, хоч з очей би зникли
Жильці ті, що до мене серцем не привикли,
Про мій виїзд ніхто тут не буде в жалобі,
Ні одної сльозини не лишу по собі.

Чого ж той жаль невчасний став перед мною?
Ще раз до самотнього вертаю покою,
Немов про щось забувши. Зір мій невизначний
Ще раз верта й прощає цей покій приятний,
Ті стіни, що так много ночей, ранків много
Безцільного зітхання слухали могого.

При тім вікні як часто вечір проводив я,
Виглядавши й не знавши, де й за чим тужив я?
Встаю, як нудно стане вниз глядіти з дому;
Стук кроків в самотині чується самому —
Все від дверей до дверей кроків безупинних...
Числю, як мірним тактом стукає годинник,
Або хрущик-стукачик, в дереві укритий,
Стука до жінки, мовби хтів поговорити.

Вночі мені сни снилися приємні, привабні.
Ось і ранок! Чекають візники нахабні.
Ідем! Як без вітання вступав в ті пороги,
Так їду без прощання. Щасливі дороги!

Тямлю, за молодих літ з любої країни,
Від любих другів і від милої дівчини
Я їхав і дивився, як між деревами

Мене прощали друзі, махали хустками, —
Я плакав. Любо плакати, як серце гаряче;
Байдужна старість сто раз болючіше плаче.

Мре легко молодий. Ще світа він не знає,
Прожить в душі братів та другів він гадає;
Та старець, що вже з віч йому зійшла полуда,
Не вірить ні в людські, ані в надлюдські чуда;
Зневірившись в світі і в самому собі,
Знає, що весь навіки він замкнеться в гробі.

Як подем, що під осінь ще з квітков не голе,
Мандрівне пролітає перекотиполе,
Далеко здуте вітром з корінця сухого,
Хоч напікає рожу й у корча ціпкого
Спочить захоче й мертві вплутає долоні,
Та вітер вирве знов і пожене в розгоні, —

Так я ім'я незначне й чужоземні моці
Носив на багатолюдні вулиці ті й площі;
Рої дівчат хороших зустрічав я щодня...
Чи з них котра захоче пізнати приходня?

Метелика хлопчина гонить у розпалі...
Зловив, зирнув і кинув. «Лети собі далі!»
Летім! На щастя крил не бракне ще й поету,
Летім і більш ніколи не знижаймо лету!

ДО МАТЕРІ ПОЛЬКИ

О мати, полько, як у твого сина
В очах іскриться генія проміння;
Як із чола вздриш, що твоя дитина —
Горде, шляхотне польське покоління, —
Коли ровесник, кинувши забаву,
Йде до старця, який співає думи,
Або, чоло наморщивши, з задуми
Слуха, як предків повідають славу,
О мати, полько, злі його забави!

Клякни перед іконою Болящої найперше,
І глянь на меч, що серце їй кривавить, —
І в тебе ворог прободє так серце.

Бо хоч у мирі світ і зацвіте цілий
І поєднуються і уряди й народи,
Твій син покликаний до бою без хвали
Й до мученичества без нагороди.

Вели ж йому в яскиню самотню
Заздалегідь іти, лежати на рогожі,
Вдихати гниль і вогкість, спати без сну
Із ідовитим гадом в однім ложі.

Там він навчиться свій під землю гнів ховати,
Думки свої в дні серця закріпати,
Мов сопухом гнилим, словами затрувати,
Потульним бути, як холодний гад.

Спаситель наш дитятем в Назареті
Ігрався хрестиком і на хресті й умер;
О мати, полько, я б твоїй дитині
Будущі забавки давав уже тепер.

В'язав би рученята ланцюгами,
Вирягав би до тачок щодня як слід,
Щоб не дрижав пізніш перед катами
Та на вид шибениці щоб не зблід.

Не піде він, як давнє те лицарство,
З хрестом святую землю здобувать,
Ані, як новочаснєє вояцтво,
За волю кров'ю землю поливать.

Позов прише йому невідомий шпигун,
Його поборе суд кривоприсяжний,
А бойовищем буде казамати бруд,
А присуд видасть ворог недосяжний.

А побідженому замість гробниці
Зістане деревище шибениці,
А слава лиш хіба — короткий плач жіночий,
Та згадка земляків у довгій пітьмі ночей.

СМЕРТЬ ПОЛКОВНИКА

Глухий ліс, хатка в нім лісникава,
Рота стрільців її окружає;
При воротах сторожа полкова,
А в кімнаті полковник конає.
З сіл селян посходилося троха,
Знана їм слава й міць того мужа;
Ся сидить при воротах і шльоха,
Той пита: «Чи пан скоро подужа?»

Ось полковник коня окульбачить
Повелів і зовсім осідлати,
Перед смертю ще рад його бачить;
Велів вести до себе до хати,
І принести свій одяг стрілецький,
Свою шаблю, рушницю й ладунки.
Старий вояк, він рад, як Чарнецький,
При смерті попрощать ті риштунки.

А коня вже як вивели з хати,
Ксьондз до неї ввійшов з Паном Богом ¹.
Стали з жалю вояки зітхати,
Люд моливсь, клячучи за порогом.
Та й старі Костюшківські вояки,
Що не раз чужу кров проливали,
Та ніколи не плакали, — таки,
З ним прощаючись, ревно ридали.

Скоро світ, у кашлиці дзвонили.
Війська вже не було коло хати,
Бо вже скрізь москалі заступили, —
Люд зійшовсь тіло лиш оглядати.
Ось лежить він на простім посланню,
В руді хрест, в головах сідло й бурка,
А при боці шабелька й дворурка!
Та сей вождь, хоч в вояцькім убранню —
Яке гарне, дівоче лице!

¹ [З причастям.]

Які груди! Ах, дівчина се!
Се литвинка-герой! Sancte Pater!¹
Вождь повстанців, Емілія Плятер.

НІЧЛІГ

Наш начальник над озером Троцьким
По ковганському бою ночує;
Стрільці в гаю засіли табором.
Сей до ран своїх мох прикладає,
Той рушниці ладна, набиває,
Замки їх обережно м'якою
Обвиває з берези корою;
Інший спать хоче, плащ ізвиває
І під голову знай підкладає.

Всі послули. Стоїть лиш сторожа,
І начальник сну також не має.
Він під деревом в сумерку ліса
Сидячи, важку думу думає.

Сухе дерево, та на нім плоди,
Що відстрашуть і найгоłodніших;
Се не яблука висять, ні груші,
Тільки дві там повішені душі.

Се шпіони, се царськії слуги:
Ось пруссак довгоногий звисає
У білявих панчохах, а другий
Жид, що землю пейсами змітає.

Вождь не спить. На колінах рушниця,
Зір шукає знайомого згір'я
За водою; там дім його власний, —
Він очима пасе його й міря.

Ось над згір'ям луна... Чи грім вдарив?

¹ [Святий отець!]

Грім у нас не вдаряє в ту пору.
«Мати Божа! Се, мабуть, пожежа!
Рятуй діти! Се дім мій палає!»

«Де патрулі? На коні! На згір'я!»
А втім, чуть: лім тріщить, людський гомін...
«Хто йде?» — голос із гаю озвався.
Се вертають патрулі, і зараз
Увесь табір спросоння піднявся.

«Де начальник? Велике нещастя!
Страшні вісті приносять патрулі.
Один мовить: «Жону твою вбито!»
Другий мовить: «І діти згоріли».

«Та московського гершта спіймали».
«Хто він?» — «Француз, не старий, вродливий.
Палить села у службі московській,
За заплату б'є люд безоружний».

Вождь, немов від ударення грому,
На пожежу знай мовчки вдивлявся.
Як з вікон огонь бухав та з дому, —
Гірший жар в його серці займався.

І над табором тихим, здумілим
Жах заляг, стоїть тиша понура...
Вождь мовчав, як мушкет перед стрілом.
В дім глядів, потім крикнув лиш: «Шнура!»

Два кати тут надбігли воєнні,
Шнур готовий вже мали для форми;
Рукави заложили за поли,
Ковнір здерли йому з уніформи.

Втім, летить хтось. «Хто йде?» — «Люд із Богом!
Наше гасло! Пізнайте свого!»
Скинув плащ, — на нім мундур кракуса,
Білий сурдут з червоним вилогом.

«Збив Скіпинецький, збив на лоб, на шию,

Які груди! Ах, дівчина се!
Се литвинка-герой! Sancte Pater!¹
Вождь повстанців, Емілія Плятер.

НІЧЛІГ

Наш начальник над озером Троцьким
По ковганському бою ночує;
Стрільці в гаю засіли табором.
Сеї до ран своїх мох прикладає,
Той рушниці ладна, набиває,
Замки їх обережно м'якою
Обвиває з берези корою;
Інший спать хоче, плащ ізвиває
І під голову знай підкладає.

Всі поснули. Стоїть лиш сторожа,
І начальник сну також не має.
Він під деревом в сумерку ліса
Сидячи, важку думу думає.

Сухе дерево, та на нім плоди,
Що відстрашуть і найгоłodніших;
Се не яблука висять, ні груші,
Тільки дві там повішені душі.

Се шпіони, се царськії слуги:
Ось пруссак довгоногий звисає
У білявих панчохах, а другий
Жид, що землю пейсами змітає.

Вождь не спить. На колінах рушниця,
Зір шукає знайомого згір'я
За водою; там дім його власний, —
Він очима пасе його й міря.

Ось над згір'ям луна... Чи грім вдарив?

¹ [Святий отець!]

Грім у нас не вдаряє в ту пору.
«Мати Божа! Се, мабуть, пожежа!
Рятуй діти! Се дім мій палає!»

«Де патрулі? На коні! Па згір'я!»
А втім, чуть: лім тріщить, людський гомін...
«Хто йде?» — голос із гаю озвався.
Се вертають патрулі, і зараз
Увесь табір спросоння піднявся.

«Де начальник? Велике нещастя!
Страшні вісті приносять патрулі.
Один мовить: «Жону твою вбито!»
Другий мовить: «І діти згоріли.»

«Та московського гершта спіймали».
«Хто він?» — «Француз, не старий, вродливий.
Палить села у службі московській,
За заплату б'є люд безоружний».

Вождь, немов від ударення грому,
На пожежу знай мовчки вдивлявся.
Як з вікон огонь бухав та з дому, —
Гірший жар в його серці займався.

І над табором тихим, здумілим
Жах заляг, стоїть тиша понура...
Вождь мовчав, як мушкет перед стрілом.
В дім глядів, потім крикнув лиш: «Шнура!»

Два кати тут надбігли воєнні,
Шнур готовий вже мали для форми;
Рукави заложили за поли,
Ковнір здерли йому з уніформи.

Втім, летить хтось. «Хто йде?»—«Люд із Богом!
Наше гасло! Пізнайте свого!»
Скинув плащ, — на нім мундур кракуса,
Білий сурдут з червоним вилогом.

«Збив Скішинецький, збив на лоб, на шию,

Збив під Вавром Розена й Гейсмара!
Набрав в'язнів і гармат багато!
На Литву йде!.. Най живе Скшинецький!»

Кричав вояк, сміявся та плакав...
Ах, кому не був милий край рідний,
Той не буде так плакати, той бідний!
А начальник! Він не забалакав.

Він хрестом лежав, довго молився.
Встав і рік до француза: «Свобідний!
Геть від ніг моїх, не упідляйся!
Днесь карать я нікого не здібний».

ОРДОНОВА РЕДУТА

Нам стріляти не веліли, і вступив я на гармату,
І зирнув довкола: двісті вже гармат реве завзято.
Артилерія московська нас обходить навкруги
Довго, просто і широко, як морські береги.
І я бачив їх ватажка: прилетів, мечем махнув,
І, як птах, свого війська він одно крило звинув;
З-під крила ж ізбита вкупу виливається піхота
Довгим-довгим чорним валом, наче лава із болота,
Пересипана багнетів іскрами. Неначе круки,
Чорні стяги теє військо ось ведуть на смерть, на муки.

Проти них стирчить біленька і вузенька, гострокута,
Мов той бик, що море боре,— то Ордонова редута.
Шість гармат усього мала, що все куряться й блискочуть,
І не стільки слів летючих у гніву уста цокочуть,
І не стільки мислей мигне в час розпуки у борців,
Скільки з тих гармат летіло куль і бомб і картачів.

Глянь, гранат в колону, в саму середину порина,
Наче лави брила в воду, полк ввесь димом заслоня...
І ось ще гранат у димі, — ряд під небо ввесь летить,
І вже лисина велика у колоні мерехтить.

Куля ось летить, здалека грозить і шумить і віє,
Мов бугай реве до бою, шарпається й землю рیه.

Вже допала, мов боа той у рядах свій скрут звиває,
Грудьми палить, рве зубами, самим віддыхом вбиває.

Пайстрашнішої не видно, тільки чуть її сичання;
Видно, як валяться трупи, чути ранених стогнання.
А як з краю в край колону повертить і просверлує,
То немов посеред війська ангел смерті промандрує.

Де ж король, що ті громади висилає на різню?
Чи дає відваги приклад, ставить грудь свою міцну?
Ні, сидить п'ятсот миль відси у своїй столиці нині,
Цар, великий самовладець всього світа половині.
Зморщив брови — і кибитки тисячами чвалом скачуть;
Підписав — і тисячами матері за дітьми плачуть.

Лиш кивне — кнути засвищуть від Фінляндії до Хіви...
Владарю, як Бог могучий, а як сатана злосливий!
Коли турків за Балканом пуджають твої гармати,
І посольство йде з Парижа, щоб стопу твою лизати,
Лиш Варшава наругаєсь з твоїй сили й твого трону.
Підійма на тебе руки і стягає ту корону
Казімірів, Болеславів із твоєї голови,
Бо ти вкрав її й споганив, омиваючи в крові.

Цар дивується — від страху петербуржців дроз бере;
Цар розсердився — зі страху все дворацтво стоя мре.
Та вже силе військо; в нього Бог і віра і зоря —
Цар. Цар сердиться, — помрімо, та розрадуймо царя!
Вождь Кавказький із півсвіта сили — гей на супостата!
Вірний, справний і невтомний, наче кнут у жмені ката.
Крик: «Ура! Ура!» Вже близько шанців, і в рови їх купи
Сунуться, замість фашиння там свої складають трупи.

Вже чорніються на білих палісадах подовж валу...
Ще редута всередині, ясна з вистрілів розпалу,
Червоніє понад черню, як мотиль до муравлиська
Вкинений блищить, та суне мурашня густа, вже близька...
Згас... От так редута згасла. Чи ж обстання вже гармата,

З ложа зіпхнена, зарила гирло у пісок, щербата?
Чи бомбардієр останній кров'ю запал свій залив?
Згас огонь. Москаль вже шанці й огорожі розвалив.
Де ж ручне оружжя? Нині працювало більше, знать,
Як на княжих всіх парадах доводилось працювать.

Вгадюю, чого замовкли, бо не раз видав битви,
Як боролась горстка наших з цілим навалом Москви.
Як годинами кричали лиш два слова: «Паль! Набий!»
Дим спирає дух у груді, від втоми всяк слабій.
А тут все гримить команда, вояк став слугою пушки,
Врешті робить без команди всі ті рухи самотужки,
Без розваги і без тямки, без чуття, як млин. Не вмисне
Вояк лиш наб'є, торохне, приклад до ноги притисне,
Знов наб'є і знов підносить від ноги стрільбу на око,
Аж рука у порошниці довго, сквапно і глибоко
Шпортала — нема патрона! Вояк зблід і захитався,
І набою не знайшовши, вже з карабіном розстався.
Чув, як зброя розігріта руки палить, кров стинає, —
Випустив її, валиться... поки вб'ють, він сам сконає.
Так я думав. А на шанці ворогів вже лізла купа,
Мов хробацтво наповзає скрізь на теплого ще трупа.

Ув очах мені 'стемніло, сльози тру, гляджу на вал,
Аж тут чую, що до мене мовить щось мій генерал.
Крізь люнету він оперту легко на моім плечі
На той штурм, на тії шанці довго зорив, мовчачи.
Потім вимовив: «Пропала!» З-під люнети в хвилі тій
Кілька сліз закапотіло... Рік до мене: «Любий мій,
Молодий зір від скла ліпший. Глянь-но добре на той вал!
Знаєш Ордона? Чи бачиш, де він?» «Пане генерал,
Чи я знаю? Там стояв він, там гармату навертав...
Щез... Ні, я знайду, догляну... Дим закрив його. Пізнав!
Серед найгустіших клубів диму я не раз, не раз
Бачив руку ту, що рухом роздавала нам приказ!
Бачу знов! І бачу руку, тую блискавку ясну:
Він махає нею, грозить, держить свічку запальну.
Вже беруть його, вже гине — ні, в льох скочив, у пропасть
«Добре! — генерал озвався.— Він їм пороху не дасть».

Тут блиск, дим, — хвилину тихо, і гук, наче сто громів.
Від дерну, піску, каміння воздух увесь загус, затьмів.
І підскочили гармати, мов стрельнули їх роти,
Покотились на колесах, та запалені льонти
Не натрапили на панви. Покотився дим клубами
Просто в наш бік і густими огорнув нас туманами.
І ніщо не було видно, лиш гранатів блиск різкий.
Та ось дим помалу рідне, сиплються дощем піски...
Я поглянув на редуту: де був вал і палісади
І гармати, й наших горстка, й наших ворогів громади, —
Щезло все, як сонна змора, тільки та земная брила
Розторощена зіває — мирова для всіх могила.

Там і ті, що боронили, й ті, що вдерлися в сей вир,
Вперве в житні заключили щирий, віковичний мир.
Хоч сам цар велів би встати всім солдатам «на ура»,
Ні одна душа московська не послухає царя.
Тут зариті стільки сотень імена й тіла і мова...
А де душі їх? Не знаю. Знаю лиш, де Ордонова.
Він патроном шанців буде, бо велика правда те:
Знищення у добрій справі так як творення — святе.
Бог сказав слова: «Да будет!» Бог: «Да згинеть!» прорече,
Коли правда і свобода від народів утече.
Коли землю самовлада опов'є і гордість люта,
Так як вкрита москалями та Ордонова редута;
Бог, караючи драпіжну ровту, злобою затруту,
В воздух висадить сю землю, як Ордон свою редуту.

ЧАТИ

З садового підслуха
Воєвода без духа
В замок — лютий, тривожний вбігає;
Відхилив заслінки,
Глянув в ліжку до жінки,
Глянув, дрогнув, а жінки немає.

Зір блука по покою...
Весь тремтить, і рукою
Сиві вуси терebить і дума,
Сам не свій від гризоти;
Взад закинув вильоти,
Й козака покликає Наума.

«Гей, козаче, ти, хаме!
Чом у саду при брамі
Вніч ні сторож не став, ані пес ні?
Бери торбу борсучу
І янчарку гайдучу
І з клинка ось гвінтований кріс мій!»

Взяли зброю, погнались
І до саду закралась...
У навислій гілками альтані
На лавчині, як мрія,
Щось у тіні біліє, —
Се сиділа, вся в білому, пані.

І одною рукою
Крила очі в кіс звою,
Крила груди рубком сорочини,
А другою від стану
Відпихала незвану
Руку вклякшого обік мущини.

Він стиска їй коліна,
Промовляє: «Єдина!
Чи вже вся моя, вся моя втрата?
Навіть тії зітхання
І ручок тих стискання
Возводи покрила заплата?»

«Я хоч так тебе палко
Стільки літ любив, галко,
І любитиму й сліз лити ріки, —
Він не любить, не сплакне,

Лиш шкатулою брякне, —
Ти йому віддала все навіки.

«І щовечір він буде
На лебежій тій груді
Старий лоб свій в тебе колисати,
З твоїх уст коралевих,
Із тих личок рожевих
Мені видерті розкоші ссати!

«Я на конику вірнім
Під промінням вечірнім
Біг у стужі та сльоти охоче,
Щоб вітати зітханням
І прощати бажанням:
«Добра ніч! Довгі пестощі в ночі!»

Вона все ще не слуха...
Він щось шепче до вуха —
Нові жалі та нові закляття!..
Аж тремтючи, стомлена
Опустила рамена
І упала до нього в обняття.

Воввода з козаком
Поклякали за кряком,
І добули з-за паса набої;
Відкусили зубами
І прибили штемплями
Жменю пороху й кульок по двох.

«Пане, — тут козак мовить, —
Якийсь біс мене ловить!
Я не стрілю до тої дівчини.
Як я курок відводив,
Дрож по мені проходив,
І скотились на панву сльозини».

«Тихо, кедло мерзенне,
Бо заплачеш ти в мене!

Ось тут порох сухий на панівку!
Підсип запал, а живо
Нігтем вичисть кресиво,
І пали у свій лоб, або в дівку!»

«Вище! Вправо! За ціллю!
Жди, аж перший я стрілю!
Молодому дам добру угоду».
Козак змірив і вцілив,
Не чекаючи стрілив,
І потрафив в сам лоб воєводу.

ВТЕКА

Він воює — рік минає.
Може, вмер, що не вертає...
Панно, жаль літ молодих!
А ось їде князь-жених.

Князь гостюється у дворі,
А панна плаче в коморі,
Її очі — блискавиці,
Помутніли, як криниці.
Її личко — місяць вповні —
Гасне, наче дві головні,
Гасне врода, в'яне цвіт.

Мати в горю... Князь не ждав.
Князь на заповіді дав.
Свадьба їде шумно, тлумно...
«Не ведіть перед вівтар,
А везіте на цвинтар.
Постеліть мене у трумно!
Вмру я, як він не живе;
Тебе, мати, жаль уб'є!»

Піп у сповідниці жде.
«Доню, час!» — Вона не йде.

Ось кума йде, відьма віща.
«Геть жени попа із місця!
Бог і віра — сон-мара.
Вже ж кума сплете весілля!
Знає много, бо стара
Має папороть, чар-зілля...
Ти, коханка, маєш дари, —
Ось зроблю могуті чари.

«Його волос в вужа зв'яжи,
Дві обручки ураз зложи,
З лівої руки кровцю пусти!
А на вужа будем клясти,
В дві обручки будем густі,
За тобою мусить прийти».

Панна грішить, їздець спішить;
Кляли духа — клятви слуха,
Зимний гріб відмок у мах, —
Панно, панно, чи не страх?

Втих, дрімає двір замковий,
Не спить панна. Із нарожа
Північ б'є. Мовчить сторожа,
Панна чує бряк підкови...
Британ мовби очумів,
Лиш завив і занімів.

Заскрипіли внизу двері.
Хтось іде в сінях холодних...
Відчиняє трої двері,
Трої всі одні по одних...
Йде їздець увесь у білім
І сідає на постелі.

Люба, мила йде розмова...
Втім рже кінь, сова гукає.
Час ударив. «Будь здорова!
Кінь мій рже, мій кінь чекає.

Або встань, сядь на коня,
І навіки будь моя!»

Місяць світить, їздець летить
По чагарах і корчах —
Панно, панно, чи не страх?

Кінь, як вітер, полем дмуха,
Несе лісом, в лісі глухо...
Тут і там в сухій ялиці
Ворон вистрашений криче;
В лозах вовчії зиниці
Миготять, як ліхтарі.

«Вчвал, мій коню! Коню, вчвал!
Місяць вниз іде з-за хмар.
Поки вийде місяць з хмар,
Нам скакати на десять скал,
Десять рік і десять гір, —
За годину піє кур».

«Де везеш мене?» — «До дому.
Дім мій на горі Мендога.
Вдень отверта всім дорога,
Ніччю їздим по крийому».
«Маєш замок?» — «Так, є замок,
І замкнений, хоч без клямок».

«Милий мій, з конем спиняйся!
Ледво всиджу на облупі».
«Мила, за сідло чіпляйся!
Що взяла ти в свої руці?
Чи мішечок до роботи?»
«Ні, та се «Ołtarzyk złoty»¹.

«Не спиню, біжить погоня!
Чуєш, як дуднять болоня?
Перед конем пропасть лежить...
Кидай книжку, хай кінь біжить!»

¹ Польська молитовна книжечка.

Кінь немов тягару збувся,
Десять сажнів в яр метнувся.

Понад багна, манівцями
Мчаться. Тьма. Вогонь-блудник
Перед ним, як провідник,
Від могили до могили
Підліта; де пролетить,
Слід блакитний полишає,
А в той слід їздець шугає.

«Милий, що се за дорога?
Тут не знать сліду людського!»
«Добра й ся, коли тривога.
Криво їде, хто тікає,
А в мій двір слідів немає.
Піших гостей він не знає,
Бо везуть багатих пуги,
А несуть убогих слуги!»

«Вчвал, мій коню! Коню, вчвал!
Блиска вже зоря на сході...
За годину вдарить дзвін.
Поки вдарить ранній дзвін,
Перескоч ще пару скал,
Через гори й через мур, —
За годину другий кур».

«Любий мій, здержи вудила!
Кінь злякався, вбік садить...
Повно скель, дерев на шляху, —
Щоби де не зачепить!»
«Любко, що в тебе за шнурки,
Що там висять із кишонки?»
«Любий мій, та се пацьорки,
І шкаплірик і коронки».

«Шнур проклятий! Шнур зненацьки
Мигає коневі в очі.

Глянь, тремтить, ось-ось вбік скочить.
Моя люба, кинь ті цяцьки!»

Кінь немов позбувсь тривоги,
Просто вбіг п'ять миль дороги.

«Що за цвинтар се, мій милий?»
«Мур, що замок мій переже».
«А хрести ті, ті могили?»
«Не хрести се, тільки вежі.
Мур проскочим, і в пороги!
Тут навик кінець дороги.

«Стій, мій коню! Ось наш двір!
Ти прибув, нім піяв кур.
Стільки рік і скель і гір!
А тремтиш тут, коню мій.
Знаю, знаю, що там єсть:
Нас обох болить той хрест».

«Чом ти станув, мій коханцю?
Зимні роси мене мочать,
Зимний вітер віє вранці...
Вкрий плащем, бо вся дрижу!»

«Мила, притулись, прибудь!
Зложу скрань на твою грудь...»
«Голова моя палає,
І каміння загіває».
«Що за гвоздик там зі стали?»
«Хрестик, що ще мама дали».
«Хрестик острій, як стріла,
І ранить мене і палить.
Кинь його, кинь геть сю мить!»

Хрест на землю впав і щез.
Іздець панну впів притис,
З уст, очей огнем заблис.

Людським сміхом рикнув кінь,
Перескочив чвалом мур.
Дзвони б'ють, запіяв кур...
Поки блисла зірка ранна,
Щезли кінь, їздець і панна.

На цвинтарі тиша оп'ять,
Камні лежать, хрести стоять;
Один гріб пустий гуля,
Свіжо зрушена земля...
Піп на гробі хрест поставив,
За дві душі службу правив.

ГОСПОДАРСЬКИЙ ВЕЧІР

Із поеми «Пан Тадеуш»

Вже сонце на край неба круг свій похилило,
Не так, як в днину ярко, та ширше палало,
Ціле розчервоніле, мов здорові лица
В господаря, що, в полі вспівши обробиться,
Вертає на спочивок. Вже вогнисте коло
На бір слускаєсь; сумерк мов повзе навколо.
І пні й верхи й гілляки всіх дерев займає,
Мов в'яже їх докупи, мов ураз зливає;
Чорнієсь бір, мов палац той заклятий в лісі,
Над ним червоне сонце, мов пожар на стрісі.
Ось вглиб запалось, ще раз блисло поміж гілки,
Мов свічка між віконниць шпари мигне тільки. —
І згасло.

Враз утихла і серпів громада,
Що в збіжжі брязкотіла, втихла і левада,
Скрізь дряпана граблями: пан Суддя так каже,
У нього й труд кінчиться, скоро сонце ляже.
«Пан світа знає, доки працювати треба!
Його робітник — сонце; як зійде із неба,
То час і рільникові кидать працю в полею».
Так пан Суддя все мовив, ну, а панську волю

Окомон щирій мусив виповняти свято,
Так що й вози, в котрі вже накладатъ почато
Пшеничні копи, їдуть геть недовершені;
Втішаються тим дуже волики струджені.
З господарем посполу з поля, з ліса — лану,
З пасовиськ, з лук вертає разом все додому.
Тут, блючи, овечки сунуть чередою
І куряву збивають: тихою ходою
За ними йдуть корови з мідними дзвінками,
Там коні ржуть, чвалають іглистими луками.
Все тиснесь до криниці, журавель високий
Скрипить і лле знай воду в корита глибокі.

Суддя, хоч утомлений, хоч мав гостей много,
Не занедбав в хазяйстві обов'язку свого:
Сам вийшов до криниці: в вечірню годину
Господарю найліпше оглядять скотину:
Чи сита, чи здорова, чи весь статок має;
Суддя ніколи слугам догляд не лишає:
Ті знають, що нічого перед ним не скривють.
Він знає теж, що панським оком коні тиють.

БУРЯ

Із поеми «Шап Тадеуш»

Ті хмарки ранішні, що зразу там і сям,
Мов галки чорнії, плили по небесам,
Рояться все густіш: лиш сонце похилилось
З полудня, стадо їх уже півнеба вкрило
Важкою хмарою; вже вітер ближче, ближче
Жене її, вона звисає нижче, нижче,
Густіє, клубиться, вітрами вшир розперта,
Одним крилом немов від неба впів віддерта;
Мов парус величний, надмуханий вітрами,
З полудня к заходу летіла небесами.

Часок була тиша, повітря лиш тремтіло
У мовчанці глухій, мов зі страху зніміло.
Лан збіжжя, що вперед аж до землі лягав
І колосками знов угору потрясав,
І хвилював, шумів, тепер не ворухнеться
І в небо погляда, наїживши стебельця.
Тополі при шляхах і верби ті похилі,
Що перше, мов плачки при свіжій ще могилі,
Хилялись, довгими махали раменами,
Сріблясті кучері розкидавши з вітрами,
Тепер мертві, німі, із виразом жалоби
Стоять, мов статуя Сипільської Ніуби.
Осика лиш трясє сивавим листям живо.

Худоба, що верта додому все ліниво,
Тепер біжить гуртом, не жде на пастуха
І, пашу кинувши, додому геть маха.
А бик ратицею грунт копле, рогом оре
І риком страшить гурт, немов віщує горе;
Корова в небо все велике зносить око
І розніма уста, зітхаючи глибоко;
А там курчить кабан і злиться, і квичить,
Ухопив збіжжя сніп і геть в свій хлів тапцить.

Пташня сховалась в ліс, під стріхи, вглиб трави;
Лиш там ворон гурток усів понад стави,
Проходжуєсь собі поважно по убочі,
До чорних хмар свої підносить чорні очі;
Хрипливо крикають, язики виставляють
І, крила звісивши, на купіль, знать, чекають.
Та, бачачи, що йде занадто сильна фуга,
Знялись і в ліс спішать, мов чорна хмара друга.
Остання ластівка, що бистролетна й сміла,
Крізь хмари чорнії стрілою пролетіла,
Вкінці, мов куля, вниз нечутно, швидко сіла.

На захід ще земля, облита сонця блиском,
Понуро жевріла жовтаво-красним приском;
Та хмара тіні шле довкола, наче сіти,

Щоб світло виловить і сонце задушити
Ще перед заходом. Мов коні цуговії,
Сподом пролетіли три-шестири суховії:
В туманах куряви танцюють і свистять
І сиплють краплями зернистими, мов град.

Втім, схопились вітри, зчепилися з собою,
Мов борються, ревуть, скаженою юрбою
Танцюють по ставах, аж мул зо дна здіймають.
Поскочили на луг, по лозах, травах грають,
Рвуть листя, і гілки, і перекуси трав.
Летять, мов жменями волосся хто би рвав
Та кучері — снопи. Вітри ще дужче виють,
Ось на ріллю пануть, клубляться, люто риють,
Рвуть скиби; вихор їх новий випережа,
Що вирвався з ріллі, мов земляна вежа.
Піднявся, сунеться, мов темний демон ночі,
Уперся лобом в ґрунт, пил сипле зорям в очі;
Що крок, то ширше дмесь, а верх десь в небі губить
І величезною трубою бурю трубить.
Вкінці весь той хаос води, гілляк, листків,
Соломи, куряви і трав, піску й цвітків
Вітри погнали в ліс і в нетрях в п'ятмі ночі,
Мов тури, заревли.

А дощ раз в раз плюскоче
Густий, мов з решета; втім, з неба рикнув грім;
Зіллялись краплі враз, мов струни ті зовсім,
Здається, землю геть спинають з небесами,
То бухають, немов з відра, униз верствами.
Вже небо і земля у тьмі немов зрослись,
Тут ніч і буря враз розсілись, розляглись,
Часом весь видокруг із краю в край розприсне
І ангел бурі, мов безмірне сонце, блисне;
Лиш визирнув і знов заквив лице — пожар,
Втік в небо й перуном затріснув двері хмар.
Лютує буря знов, ллє злива, вітер грає
І темнота густа аж очі натискає.

Знов дощ тихшає, грім на хвилю мов засне,
Знов збудиться, ревне і водами ливне.
Аж ось спокій настав, лиш та верба тужлива
Шумить та в рівчаках клекоче, буха злива.

ПЕТЕРБУРГ

ПЕРЕДМІСТЯ СТОЛИЦІ

Здалека видно вже, що тут столиця.
З обох боків великої дороги
Ряди палат. Тут щось, немов каплиця
З вежею і хрестом, там, мов копиці сіна,
Статуї під соломою та снігом.
Тут за рядом стовпів в коринфськім стилю
Домок з плоским дахом, для літа дача;
При нім японські, мандаринські кйоски,
Або з часів класичних Катерини
Мавповані класичні руїни.
Доми всіляких стилів і смаків,
Як звірі з різних закутків землі,
Стоять у парканах залізних, наче
В клітках окремих. Ось зовсім незрима
Палата рідної архітектури,
Виплід їх голови, дитина їх натури.

Яка ж чудова тих палат робота!
Стільки каміння на щовбах болота!
Щоб здвигнуть кесарів театр у Римі,
Не жалувано золота ріки;
В тім місці підлі прихвосні царів,
Щоб збудувать свої двори розкішні,
Пролляли море крові й сліз народних.
Щоб камінь позвонить на тії обеліски,

Придумано десятки конспірацій,
Повбивано та згноєно невинних,

Пограблено й окрадено всі землі.
За кров Литви, за сльози України,
За польське золото заплачено всі ціни
За те, що мали Парижі, Лондони;
По-модному пристроєно будівлі,
Шампанським змито паркети буфетів
І витоптано танцем менуетів.

Тепер тут пусто — двір зимує в місті;
Двірській мухи, що за царським стервом
Скрізь тягнуться, теж в місто потягли.
Тепер в палатах тих лиш вітер грає,
Панове в місті, в місті й цар. До міста
Летить кибитка. Холод, снігу повно.
Годинники дванадцятку пробили.
А сонце вже хилилося на захід.
Склепіння неба наляга широко,
На нім ні хмарки, пусто й тихо, чисто,
Ні сліду барви, все бліде й прозоре,
Мов око путника, що вмер з морозу.

Ось-ось і місто, а над ним угору
Стирчать, немов городи піднебесні,
Стовпи і стіни, ганки й різні мури,
Мов вавілонські висячі городи.
Се дим із двохсот тисячі коминів,
Що просто й густо виліта стовпами.
Одні блищать, як мармур карарійський,
А в інших, мов рубіни, іскри тліють:
Вгорі верхи їх гнуться, аж зіллються,
Зів'ються в ганки, в луки заплетуться,
Малюють привиди дахів і стін.
Немов те місто, що нараз повстане
На дзеркалі Середземного моря,
Або явиться над піском лібійським
І вабить здалека мандрівців очі
І все стоїть, і все немов тікає.
Вже підняли ланцюг, відперли браму,
Трясуть, питають, пишуть — і впускають.

ПЕТЕРБУРГ

Давно колись, в часах римлян і греків,
Люд будував міста при храмі бога,
В святих гаях, над джерелами Німф,
Або на горах, ордам недоступних.
Так Рим збудовано, Афіни й Спарту.
В часах германських біля замку графа,
Що захистом для всеї був долини,
Тулилися хати до замкових валів,
Або за течією сплавних рік
Росли та багатіли з віку в вік.
Всі ті міста чи божество здвигнуло,
Чи оборонець або ремесло.

Який же початок російської столиці?
Чого забагли тисячі слов'ян
Залізи в крайній кут своїх держав,
Недавно видертій у моря і в чухни?
Земля тут хліба, ні плодів не родить,
Вітри приносять тільки сніг і сльоти,
І небо тут або занадто зимне,
Або занадто гріє, гостре й змінне,
Як примхи деспота. Не хтіли люди;
Се болотне гніздо цар уподобав,
І будувать велів не місто людям,
Але собі столицю, щоб оцим
Свої волі силу показати.

В сипкі піски й болотяні грязюки
Велів палів сто тисячів ввігнати,
І тіл людських сто тисяч утоптати.
По тім, на тих палях і тих тілах
Грунт заснувавши, інші покоління
Впряг до тачок, возів та кораблів,
Спровадив ліс дерев і стіс каміння
З далеких берегів або з морських безодень.

Згадав Париж — як стій бульвар паризький
Велів покласти. Бачив Амстердам.

Як стій і пристань збудував і там.
Чув, що великі десь палати в Римі —
Давай палати! Що венецьке місто
Пів на землі, а половина в морі
Лежить, як гарна, чарівна Сирена —
Взнав цар і зараз у своєму місті
Каналами порізав багновище,
Позвішував мости й пустив гондолі.
Так має Рим, Венецію й Париж —
Крім їх краси і блиску й мореплавства.
Між будівничими живе переказ,
Що Рим побудували людські руки,
Венецію ж самі боги здвигнули;
Хто бачив Петербург, той скаже, може:
Здвигнуть його могли хіба чорти.

Всі вулиці побігли до ріки,
Широкі, довгі, як яруги в горах.
Доми великі з каменя та з цегли,
Мармур на глині, глина на мармурах;
А всі однакі і дахи і стіни,
Як корпус війська у нових мундирах.
На брамах безліч написів, таблиць;
По різних письмах і по різних мовах
Зір і слух блудить, як у Вавілоні.
Ось напис: «Здесь Мегмет, киргизький хан,
Сенатор, завідатель польських справ,
Шеф департаменту». Знов напис: «Жоко,
Вчить по-французьки з паризьким акцентом,
Надворний кухар, водочний поборець,
Бас у оркестрі, надто шкіль дозорець».
Знов напис: «Здесь живіот Пячере Джоко,
Робив для царських фрейлін сальцесони,
Тепер держить для девіц панціони».
Знов напис: «Обитаєт пастор Дінер,
Кавалер царських орденів премногих.
На казаннях людей навчає вбогих,
Що цар, се папст із божого веління,
Пан самовладний віри і сумління.
Взиває земляків всіх кальвіністів,

Соцінянів і анабаптистів,
Щоб, як велить їм імператор руський
І його вірний спільник король пруський,
Принявши нову віру й нову совість,
Усі зійшлися в однім спільнім зборі».
Тут напис: «Дамські строї», далі: «Нути»,
Там роблять «дітські забавки», там «кнути».

По вулицях карити та ландари,
Хоч величезні і щодуху гонять,
На лижвах блиснуть, щезнуть так без звука,
Як в панорамі чародійські мари.
На англійським кочі візник кацап:
Кожух його обсипав іней білий,
Обсипав бороду і вуси й брови;
Він ляска батогом, а передом на конях
Мчать хлопчики в коротких кожухах,
Свистять пискливо, юрби розганяють.
Перед тим кочем саночок громада
Розбіглася, як білих уток стадо
Перед судном. Тут люди всі біжать,
Мороз їх гонить, жоден не стає,
Не гляне, не говорить, очі жмурить.
Поблід, тре руки і зубами дзвонить;
І в кожного з уст видихана пара
Виходить простим, довгим, сірим стовпом.
Глядиш на сю юрбу, що димом буха,
То думаєш: се комини рухомі.

З обох боків міської суголоки
Поважно сунуть два ряди великі,
Мов дві процесії в обхід церковний,
Або надбережні льоди ріки прудкої.
Куди ж так звільна тягне ся орда,
Нечула на мороз, як бобрів череда?
Прохід тепер у сю годину в моді.
Мороз і вітер — та про те байдуже,
Адже ж сюди пройдеться пішо цар,
Цариця і всі охмістрині з нею.

Ідуть чиновники, маршалки, дами
У рівних відступах: один, два, три, чотири,
Як карти, кидані з руки грача:
Король, ас, дама, хлопець чи десятка,
Вино чи черва, чорні чи червоні,
Падуть на сей або на той бік рівно
На тротуари вулиці шумної
Та на містки з блискучого граніту,
Вперед ідуть чиновники надворні:
Сей в теплім хутрі та напіввідкритім,
Щоб бачили його хрести чотири;
Хоч змерзне, то покаже всім ордени.
Він гордим поглядом шукає собі рівних,
І грубий суне вільним ходом жука.
За ним гвардійці, модні головуси,

Тонкі і прості, як подвижні тики,
В півтіла туго зв'язані, як оси.
Далі чиновники з карком похилим
Глядять спідлоба, кому поклониться,
Кого штовхнуть, від кого сторониться.
А кожний з них гнучкий, зігнутий вдвоє,
Тісняться і повзуть, як скорпіони,
Посередині дами, пестрі, наче рій
Метеликів, плащі та капелюші!
Блискоче кожна з них паризьким строем,
Мигтять ніжки у хутрянних ботинках;
Їх лица білі, то мов рак червоні.
Се Саламандри півночі: п'ють вітер,
Сльотою дишуть, тиють від морозу.

Втім, двір від'їздить. Стали всі рядами.
Вози підбігли, мов великі човни
Посеред пливаків у купелі глибокій.
Вже перші сіли в повози і щезли,
За ними розбрелися піхотинці.
З них не один сухітним кашлем бухне,
Та проте мовить: «Оде гарний прохід!
Царя побачив, перед генералом
Вклонився низько, з пажем побалакав».

В тій сутолоці йде людей громадка,
Від всіх відмінна лицями й одінням;
Ледве котрий з них зиркне на прохожих,
Та місту придивляються в задумі.
По фундаментах, стінах та вершках,
По тих залізах і по тих гранітах
Чіпляють очі, мовби трібували,
Чи міцно всаджена там кожна цегла;
Потім в розпуці руки їх звисають,
Мов з думки: сього людям не звалити!

Подумали — пішли. З їх одинадцяти
Остав один і засміявся злобно,
Стиснув кулак, підняв і вдарив люто
О камінь, мов грозив усьому місту.
Потім на груди заложивши руки,
Стояв задуманий і в царський двір
Уткнув обі зінки, як два ножі.
Він був тоді подібний до Самсона,
Що, взятий зрадою, закутий в пута,

Так думав під стовпами філістинів.
На гордеє чоло його недвижне
Враз тінь упала, як сукно на труну.
Бліде лице став сумерк покривати,
Мов вечір, що вже з неба вниз спускався,
Його лице насамперед вкривав,
Щоб відтам дальше морок свій розкинуть.

По правім боці вулиці пустої
Явився другий чоловік — не путник,
А бачилось, столиці давній житель,
Бо, роздаючи людям милостині,
Звав кожного з тих бідних по ім'ю.
Сих про жінок питав, тих про дітей.
Відправивши усіх, оперся о граніт
На набережній і водив очима
По стінах будівель і по шпилях двора,
Але на путника ні раз не кинув оком,
А зір спускав, коли йшов повз нього

Бідняк, каліка чи солдат жебручий.
Підняв до неба руки й думав довго,
В лиці мав вираз розпачі гіркої.
Глядів як ангел, що з небесним хлібом
Зійде в чистилище між грішні душі,
І бачить там цілі народи в муках,
І чує, як терплять, терпітимуть віки,
І знає наперед, як ще далеко
До їх спасення та до їх свободи.
Опертий над каналом він заплакав,
Гірки ті сльози капали на сніг,
Та бог збере їх всі та почислить,
Віддасть за кожную море осолоди.

Було вже пізно, лиш ті два стояли,
Оба самотні, і хоч оддалік,
Нарешті вбачили один другого,
Вдивлялись довго обоїльно в себе.
Той, що направо був, зблизився перший.
«Мій брате, — мовив, — бачу, ти тут сам,
Один сумний, напевно із чужини.
Коли потрібен в чім, мов, ради бога!
Я християнин із польського народу
І здоровлю тебе знаком хреста й погоні».

Та путник, надто вглиблений в задумі,
Хитнув лиш головою й віддалився.
На другий день, коли думки у нього
Помалу проясняться й верне пам'ять,
Він, певно, пожаліє того трохи.
Коли зустріне того чоловіка,
То, певно, розпізнає й заговорить,
Хоч не пригадає його обличчя.
Та в голосі його й в словах було щось
Знайоме й близьке путника душі —
Може, коли йому щось снилося про нього.

ПАМ'ЯТНИК ПЕТРА ВЕЛИКОГО

Два юнаки під вечір на дощі
Стояли під одним плащем рука в руці;
Один той путник з заходу прихожий,
Незнана жертва царського насилля;
Другий поет російського народу,
По всьому сівєрі піснями славний.
Пізналися недавно, але близько,
Лиш кілька днів — і сталися друзями.
Їх душі вищі понад світські звади,
Як дві споріднені альпійські скелі;
Хоч їх гірська ріка навіки розірвала,
Як вчують шум розлучниці своєї,
То хилять к' собі піднебні вершини.

Щось думав путник про Петра статую,
А бард російський стиха так промовив:
«Ось першому з царів, що сотворив се чудо,
Друга цариця пам'ятник здвигнула.
Вже цар відлитий в велетня подоби
Сів на хребті бронзового коня
І ждав на місце, де б з конем тим стати.
Але не міг Петро стоять на власнім ґрунті,
Замало в вітчизні було йому простору.
По ґрунт для нього вислано за море,
Щоб вирвати з фінляндських берегів
Горб гранітовий. Сей, на пані слово,
Пливе по морі, сунеться землею.
І в місті горілиць паде перед царицю.
Вже горб готов, летить цар, з міді литий,
Цар кнутовладний в позі римлянина,
Кінь вскакує на гранітову скелю,
Стає на обриві і знявся на задні ноги».
Не в тій поставі сяє в давнім Римі
Любимець люду, кесар Марк Аврелій,
Що тим ім'я своє відразу вславив,
Що шпигів та донощиків відправив;
А, погромивши дерунів домашніх,

Над берегами Рену та Пактоля
Ватаги варварських наїзників розбивши,
Вертав до сумирного Капітоля.
Чоло погідне, гарне, благородне,
На нім блиск думки про добро народне,
Рука піднесена, немов довкола
Благословить підданих мільйони,
Другою ж вільно поводи коневі
Держить, мов розгони його гамує.
Відгадуєш, що люду множество
Його стрічало з окриками: «Кесар!
Отець наш кесар із війни вертає».
А кесар звільна в'їхав у той натовп,
Всіх оглядав батьківськими очима.
Кінь їжить гриву, порскає ніздрями,
Мов знає, що везе всім милую особу,
Везе опікуна тих мільйонів,
Сам здержує жар живості своєї.
Усякий може приступить і батька
Побачить зблизька. Кінь ступає рівно,
Мов певним шляхом у безсмертну славу.

Цар Петр коневі попустив вудила,
Знак, що летів, тратуючи на шляху,
І зразу вскочив аж на сам шпиль скелі.
Шалений кінь підняв копита вгору,
Ось-ось упаде й розіб'ється в штуки.
Вже вік стоїть і скаче, та не впаде.
Мов водопад із кам'яної скелі,
Морозом зціплений, над край безодні звисне;
Та скоро сонце свободи заблісне
І вітер західний огріє всі ті панства,
Що станеться з каскадою тиранства?

ПЕРЕГЛЯД ВІЙСЬКА

Ось величезна площа! Всяко звать
Її. Одні говорять, що се царня:
Тут цар вправляє пси, поки їх пустить
На лови. Інші звать її чемніше

Уборною: тут цар свої убори
Примірює, трібує, поки вбраний
В мечі, карабіни, списи й гармати,
Піде від владарів поклони відбирати.
Красуня, що збирається на бал двірський,
Не стільки часу перед дзеркалом
Проводить і не стільки жестів та гримасів
Показує, як цар щодня на своїй
Тій площі. Інші бачать саранчарню
В тій площі, мовлять, що тут цар годує
Насіння хмар тих сарани страшної,
Що, випасена, вилетить колись
І землю всю покрив та спустошить.
Дехто зве площу точилом хірурга,
Бо тут цар раз в раз ланцети шліфує
Поки, простягнувши руку з Петербурга,
Втне так, що вся Європа се почує.
Та поки збагнеш, як глибока рана,
Наложеш пластер проти крові втрати,
Цар перетне пульс шаха і султана,
І кров іспустить із серця сармати.
Зви, як хто хоче, в урядовій мові
Ся площа зветься: ревії військові.

Десята — ранок — вже ревії час.
Тиск люду тихий площу окружає,
Мов чорний берег озеро те біле.
Юрба тісниться, звільна пре вперед.
По площі, як над плесом риболови,
Літають звинні донці і драгуни,
Передніх в голови тильцями пік стусують,
Найближчих плечі й вид нагайками карбують.
Хто вліз наперед, як жаба із багна,
Взад тім'я подає і карк в юрбу втискає.
Здалека чути грім глухий та мірний,
Як ковання клевців чи лускання ціпів;
Се бубни, голосні провідники полків.
На гук їх тягнуться ряди подовж степів.
Їх много, різні всі, але в однім убранню.
Зелені, та в снігах чорніються здалека:

Колона кожна, мов ріка та, надпливає,
І в площі, мов у озері, втопає.

Тут, Музо, дай мені вуста Гомерів сотні,
І в кожні вправ по сотні язиків,
І пера дай усіх бухгалтерів,
Щоб міг назвуть я всіх полковників,
Офіцерів і підофіцерів
І почислити рядових героїв.
Та ті герої так собі подібні,
Одноманітні, муж при боці мужа,
Як коней ряд, що хрупають при яслах,
Або колосся, зв'язане у сніп,
Як нивка конопель зелених в полі,
Як вірші книги, як скиби загонів,
Як петербурзьких розмови салонів.

Лиш те завважив я, що з москалів одні
Від інших вищі на п'ять, на шість цалів,
Мосяжні букви мали на шапках.
Мов лисинки малі — се гренадери;
Було три ровти їх, самих вусатих.
За ними нижчих здвиг стояв великий.
Мов огірки під листям на грядках.
Щоб розпізнати полки тих піхотинців,
Потрібний бистрий зір природознавця,
Що розрізняє викопані з глини
І називає родами дощівниці.

Ось заgrimіли труби — се кіннота!
Полки розличні: уланів, гусарів,
Драгунів; в них шапки, кираси, колпаки;
Хто б думав, що якийсь тут капелюшник
Товарів своїх пестрий ряд розставив.
Нарешті в'їхав полк; мужі, як дуби,
Окуті в мідь, як самоварів ряд,
Під ними кінські морди, як гаки.
Полки, в так різних зброях і убраннях,
Найліпше тут по конях розрізняти.

Нова се тактика: що полк — однакі коні:
Се згідне також з руським обичаєм.

Писав ще Жоміні, великий генерал,
Що кінь, не чоловік — найперша річ в кінноті;
Про се давно вже знали росіяни,
Бо в них за доброго гвардійського коня
Купити можеш добрих трьох солдатів.
Для офіцерських коней ціни штири:
За доброго коня дай музиканта,
Комедіянта або писаря,
А в дорогий час навіть кухаря.
Казенні клячі, з'їжджені, худії,
Ті теж, що ними лазарети возять,
Коли грачі в грі ставлять їх на карту,
Числять усе: дві жінки — одну клячу.

Вернімо до полків. Наперед в'їхав карий,
За ним знов карий англізований,
А далі два гніді, буланій п'ятий,
Гнідий знов сьомий, восьмий мишоватий,
Дев'ятий на великих конях, а десятий
На меренах; знов карий без хвостів.
Дванадцятий мав самі лисі коні,
В останньому були самі вороні.
Гармат заїхало всіх сорок вісім,
А ящиків більш як удвое того,
Всіх двісті штук, поверха судячи;
Бо щоб у хвилі добре почислити
В тій масі коней, в натовпі людей,
На се потрібний зір Наполеона
Або російського доставщика набоїв;
Сей, не зважаючи ні коней, ні людей,
На ящики лиш глипне, зараз злічить,
Скільки в котрому він украв набоїв.

Вже площу вкрили мундири зелені,
Як трави, що луку весною криють;
Де-де лиш ящик з-поміж них стирчить,

Подібний до болотяного птаха
Або зеленкуватої блощиці;
При нім гармата зі своїм лаветом
Чапить, мов чорний той павук лабатиї.
Павук той кожний має штири ноги
Передні, штири задні; перші звуться
Канонієри, другі бомбардири.
Коли павук сидить на шляху тихо,
То кожна з ніг тих десь собі гуляє,
Немов від тулуба зовсім окрема,
А тулуб сам собі в повітрі висить.
Та скоро тиха, сонна та гармата
Прокинеться, розбуджена наказом,
Як тарантул, котрому в ніс дмухнути,
Стяга лапки, коліна підхиляє,
Надується і виприне отруту, —
Так і при ній передні каноніри
Зразу при горлі довго, швидко в'ються,
Як муха, що арсеніку скоштує,
Усівши, чорний пищик довго мие;
Потім ніжки передні взад відверне,
А задніми вертить, задом киває;
Нарешті всі ніжки в боки розкине,
Затреплеться і здохне від отрути.

Полки стоять. Глянь, їде, їде цар!
При нім старі на конях адмірали,
Тиск ад'ютантів, далі генерали
З боків і ззаду, а сам цар спереду.
Ввесь збір на диво пестрий, пятканистий,
Як арлекіни. Повно там стрічок,
Ключів, нумерів, мініатур, пряжок.
Сей пояс має жовтий, інший синій,
На кожнім звізд, кілець і хрестиків
Спереду й ззаду більш як гудзиків.
Всі світяться, але не власним світлом;
Проміння йде на них з очей царя.
Тут кожний генерал, се ясний черв'ячок,
Що гарно світиться в часі купальських ночей;

Та скоро ласки царської весна пройде,
Ті хробачки теряють свої блиски;
Живуть, в чужину утекти не сміють,
І вік кінчать безвісно у болоті.

Усякий генерал іде до бою сміло;
Коли його там трафить куля, має
Чуття, що цар йому ласкаво усміхнеться.
Коли ж цар стрілить неласкавим оком,
То генерал відразу блідне, слабне,
А інколи на місці й умирає.

Серед дворян бувають статочніші,
Великі душі, та гнів царський чують;
Не ріжуться від нього, не хорують,
Лиш їдуть у село, в свої палати
І відтам пишуть: сей до шамбеляна,
Той до метреси, до двірської дами,
Ліберальніші навіть до фірмана.
І знов помалу до двора вертають.
Так з хати пса вікном кинь, то він здохне;
Кіт м'явкне тільки і стає на ноги
І в хату знов вернуть шука дороги,
Якоюсь діркою знов влізе стиха;
Так стоїк, поки в службу верне триумфально,
В селі балакає тихенько-ліберально.

Цар мав зелений мундир з ковніром
З самого золота. Цар мундира
Ніколи не скида; військовий мундир,
Се царська шкіра; цар росте, живе
Й гниє солдатом. Ледве царський син
З колиски вийде, зараз той паничик,
Для трону вроджений, мундирик дістає
Козацький чи гусарський, а замість
Забавок дитських шабельку та бичик.
Читаючи склади, шабелькою махає,
І нею в книжці букви зазначає;
Коли його вчать танців гувернери,
Він бичиком такт танців вибиває.

Як доросте, то вся його забава
Солдатів до своїх кімнат збирати,
Командувати ними вліво, вправо,
Вправляти полк у муштру й в батоги.
Так кожний цар до трону готовався,
Тож хвалить і боїться їх Европа.

По правді кажуть поляки з Красіцьким:
«Mądry przegadał, ale głupi robił»¹.
Петра Великого нехай святиться пам'ять!
Він перший царопедію таку створив,
Царям дорогу до всевладства показав.
Побачивши в Європі мудру людність,
Сказав: «Росію з'європеїзую,
Обріжу одяги і бороди обголю».
Сказав і тут боярам та князям
Поврізувано поли, як шпалери
В саду французьким. Дав указ, і зараз
У мужиків та купців бороди
Вниз полетіли, як від граду листя.
Петро впровадив бубни і багнети,
Поставив тюрми, устроїв кадети,
Дам танцювать заставив менуети,
І ввів їх силою в товариство муштин.
Він на границях поставляв сторожу,
Позамикав пристані ланцюгами,

Створив сенат, шпівнів і вельмож,
Горілки відкуп, ранги і паспорти,
Вмив мужика, прибрав і обголив,
Озброїв і кишені нарублив,
І з дивом крикнула уся Европа:
«Петро уцивілізував Росію!»

Його наступникам лишилося хіба
Брехнями кабінети засипати,
На поміч деспотам багнети посилати,

¹ [Мудрий доведе, дурний розіб'є.]

Устроювать пожежі й різанини,
Держави довколичні грабувати,
Підданих окрадать, а чужинцям платити,
Щоб оплески здобуть у німців та французів
І славу сильного та мудрого правління.

Французи, німці, зачекайте трохи!
Бо як в ушах вам залящать укази,
А град кнутів сипнеться вам на в'язи,
Освітять вас пожежі ваших міст,
Тоді урветься ваше славослов'я.
Коли велить вам цар хвалить і обожати
Сибір, кибитки, каземати й кнути,
То будете царя піснями забавляти
Зовсім на інші, як сьогодні, нути.

Пан Шатобріан, речник і поет,
Був у Єрусалимі, на Голгофі
Сидів не раз і вихваляв Христа
В державі Магомета, дуже гарно
Про мучеників також говорив.
Та як ізроблено його міністром
І в королівську він попав дружину,
Страх полюбив царя він Олександра.
Хвалить його в газетах і з трибуни
Вінчає, мучеників позабувши,
І велича царя, що мучить Польщу.

Скромніші німці, бо зовсім не дбають
Про міністерства й приязнь королів;
Досить, коли москаль пришле їм орден
Або почесний титул консулів,
Або професора, що сином був шевця,
Йменує шляхтичем, російським дворянином.
Він весь день пишно ходить по спацерах,
Або при пиві засіда в ордонах,
А ввечір пише, славлячи царя,
Скільки настрочать липські книгодруки.

Цар, як у круглях куля, між стовпці

Влетів, спитав: «Здорово, молодці?»
«Здрастуй, пар-батюшка!» ревнуло збірне тіло,
Неначе сто ведмедів заревіло.
Дав розказ, розказ вискочив крізь зуби,
Впав, як опука, в губу коменданта,
А потім, з рота летячи до рота,
Аж на останнього упав сержанта.
І наче камінь, що з гори зірветься,
Що раз, то швидше й швидше вниз несеться,
Аж у глибоку скотиться долину
І там стократним ехом відіб'ється, —
Зойкнули зброї, брязнули шаблюки,
Змішалось все в гомоні одним.

Вам полишаю се співать, французи!
Ви прибули з Парижа до Москви
На ті руїни, що самі зробили,
По свіжих трупах вашого народа,
Щоб оспівати царську корону,
Славити мудрість та ласку правління,
Як не славив ніхто ще з москалів.
Ви вроджені хвалителі бенкетів,
Різні, заборів, рабства й завойовань.
Для вас народність — забобон пустий.
Вам тільки будь співцями та хвальцями
Тих царських військових ревій.

Хто бачив на лінійнім кораблі
Котел великий, де вариться каша?
Бурлить, а в воду кілька пар матросів
Відразу сипле круп зо штири бочки,
Потім весел десяток у кітлі мішає.
Хто зна французьку соймову палату,
Більшу й сто раз шумнішу від кітла,
Коли комісія проект у ню внесла,
І вже надходить черга на дебату?
Європа, здавна гноблена й голодна,
Вся думає, що там варять свободу.
Лібералізм із уст, як з помпи, буха.
Про віру хтось напочатку згадав, —

Палата буриться, шумить, не слуха...
Хтось вільність пригадав, — в кітлі не закипіло...
Хтось нагадав про королівські плани.
Про гноблених людей, царів і деспотизм,
Палата змуджена кричить: «A l'ordre! A l'ordre!»¹

Аж тут міністер скарбу, як з дрюком,
Вбігає з бюджетовим рефератом,
І почина мішати в промові цифри
Процентів, мит, оплат і реманентів;
Палата прискає, шумить, кипить, гуде,
І шумовини аж під небо пре.
Народи тішаються, бояться кабінети,
А всі нарешті дізнаються зразу,
Що шум увесь був лиш про брак монети.

Хто бачив кашоварний той котел,
Або той парламент, той легко зрозуміє,
Який там шум повстав серед полків,
Коли царів наказ у них влетів.
Враз триста бубнів затарабанило,
Як лід Неви, коли на штуки присне,
Піхота роздалася в довгі лави;
Колони сунуть одні за другими,
У кожній комендант і тамбор на чолі.
Як сонце, цар стояв, полки ж довкола
Немов планети котяться і кружать.
Втім, цар кивнув, і зграя ад'ютантів,
Мов з клітки горобці або хорти зі свори,
Метнулися в той круг з шаленим криком,
І вслід за тим піднявся ще страшніший
Крик генералів, майорів, сержантів,
Гук тарабанів, пискіт музикантів.
Нараз піхота, як з якоря ливва
Розвинена з точила, простяглася шнуром.
Кіннота в рух, полки зближаються,
Зливаються, стають суцільним муром.

¹ [До порядку!]

Які були там дальші обороти,
Як бистра, непоборная кіннота
Летіла сліпо на карки піхоти,
Мов стадо псів, роз'ярене трубою,
На зв'язаного сиплеться ведмедя,
Якому ланцюгом зав'язано пащеку;
Як та піхота скупчилась, стіснилась,
Наставила оружжя, як їж кільці,
Почувши, що над ним гарчить собака;
Як врешті всі їздці в останнім скоці,
Мов шарпнені уздою, лет спинили;
Як взад і вперед тягано гармати.
Як лаяно по-руськи й по-французьки,
Тих арестовано, сих в морди бито,
Як мерзли там і з коней іспадали,
І як царю по тім гратулювали, —
Занадто се важка для мене тема.
Коли б здолів її, списав би море слів,
Та Муза тут, як бомба серед лету,
Спадає й гасне в немочі хвилевій.
При головному штурмі тих маневрів,
Як той Гомер при боротьбі богів,
Я, чується, готов би задрімати.

Вже військом перероблено всі рухи,
Про які цар лиш чув або читав;
Серед видців вже гомін утихав;
Уже й сукмани, делії, кожухи,
Що вколо площі густо скрізь чорніли,
Кожне в свій бік помалу розбрелися.
Всі вже померзли, всім вже нудно стало,
В палаті царській вже снідання ждало.
Всі послы заграничних королів,
Що, незважаючи на студінь і нудоту,
Для ласки царської не сміють пропустити
Перегляду, і все кричать: «Чудесно! Славно!»
Вже повторили, може, сотий раз
З новим завзяттям давні компліменти,
Що цар як тактик в планах незглибимий,
Вождів в usługі має знаменитих,

А хто не бачив, той не йняв би віри,
Які хоробрі й вірні всі жовніри.
Розмова асисти кінчилась, як звичайно,
Кепкуванням з дурниць Наполеона.
Вже кожний на годинник поглядав,
Лякаючися дальшої паради,
Бо всім мороз тріскучий дошкуляв,
Нуда в'ялила, голод ослабляв.

Та цар іще стояв і видавав команди,
Полки свої булані, сиві, карі
По двадцять раз пускає і спиняє,
Піхоту раз стіною видовжає,
То знов у квадратний стрій втискає.
Отак і грач старий, хоч партнера не має,
Мішає і збира і знов мішає карти,
І хоч самого вже лишило товариство,
Він картами і сам себе забавить.

Вкінці цар знудився, коня нараз звернув,
І щез у сутолоці генералів.
Стояло військо так, як цар його покинув,
І довго з місця рушиться не сміло.
Вкінці ревнули труби й барабани,
І двісті тих колон кінних і піших
Знялись і в гирлах вулиць потонули.
Які ж відмінені, нітрохи не подібні
До бистрих тих гірських потоків, що
Зі скель валять мутні хвилі з ревом,
Аж в ясне лоно озера ввіллються,
Там відпінуть, свої очистять води,
А потім легко у нові проходи
Блискучі котять, смарагдові хвилі!
Полки ввійшли тут чисті, свіжі, білі,
А вийшли стомлені, облиті потом,
З розтопленого снігу почорнілі,
Обризкані толоченим болотом.

Всі відійшли, актори і видці.
На площі самотній, пустій зістало

Лиш двадцять трупів; сей у білім ввесь,
То був їздець; тамтого не вгадаєш,
Яке убрання, так у сніг забитий,
Стратований копитами кінськими;
Ті змерзли, стоячи на фронті як стовпи,
Поставлені метою для полків;
Сей, збившись в піхотному ряді,
Дістав в лоб кольбою і впав між трупи.
Беруть їх із землі поліціанти,
Несуть ховать мертвих і недобитих.
Один поламани мав ребра, другий
Гарматним колесом роздавлений навпів —
Кишки криваві з черева полізли;
Три рази страшно крикнув з-під гармати.
Та майор відгукнув: «Мовчи, цар чує!»
Солдат так звик до послуху старшим,
Що зуби закусив; його ледве живого
Плащем прикрито, бо коли цар часом
Уранці бачить так страшенну рану
І натще глипне на криваве м'ясо,
То двораки в нім чують кепський гумор:
Не свій, сердитий він у двір вертає,
Там жде його заставлене снідання,
Та він в той день не може їсти м'яса.

Останній ранений усіх зачудував:
Грозили, били, але все надармо,
Він не послухав навіть генерала,
Кричав, стогнав і проклинав царя.
Незвиклим криком зваблена юрба
Над мучеником царської паради
Шептала стиха: «Наказ коменданта
Він віз кудись, втім, кінь ізноровився
І став як вритий; тут швадрон їзди
Наскочив ззаду; звалено коня,
Зіпхнуто вояка, і понад ним
Кіннота, мов рікою, поплила».
Та коні гуманніші від людей:
Всі перескакували через нього,

Один лише попав його копитом,
Зламав рам'я: кість тріснула надвоє,
Продерла мундир і стирчала вістрям
З зеленого сукна, страшенно біла.

Лице солдата зблідло як та кість,
Та сил не стратив; другою рукою
Водив то в небо, то в видців громаду,
Немов благав чогось і в своїм болю
Давав їм голосно якісь поради.
Які — ніхто не знав, ніхто не скаже.
Невільні слухачі помалу розійшлися,
На питання нерado відмовляли,
Що ранений не говорив по-руськи,
Лиш тільки зрозуміти було можна:
«Цар», «до царя», — щось мовив про царя.
Говорено, що стоптаний солдат
Був молодий рекрут, литвин із роду,
Син графа чи вельможного князя.
Із шкіл на силу відданий в рекрути,
Мав коменданта, що ненавидів
Ляхів; сей дав йому навмисно дикого
Коня, мовляв: «Хай зломить карк ляшуга!»

Хто був, не знати, і по тій події
Його вже назви не назвав ніхто.
Ах, прийде час, що тої назви, царю,
Чорти шукатимуть в твоїм сумлінню.
Чорт витягне її з-поміж тих тисяч,
Які згноїв ти в рудниках підземних,
Під коні кинув на затрату вічну.

Узавтрі оддалік за площею почули
Виття собаки — в снігу щось чорніло.
Прибігли люди, викопали трупа;
Він по параді тут лишився на ніч.
Се був напів мужик, напів солдат,
Острижений, та довга борода,
Мав шапку хутряну і плащ військовий, —

Напевно офіцерським був слугою.
Сидів він на великій шубі свого пана,
Тут лишений, щоб ждав на дальший наказ,
Тут і замерз і сніг його присипав;
Тут вірний пес знайшов його й завив.
Замерз, а в теплу шубу не вгорнувся!
Одну зіницю сніг йому засипав,
Та друге око навіть і по смерті
Не зажмурилось, звернене на площу,
З якої дожидало свого пана.
Пан велів сісти, і слуга сидів;
Велів не встати з місця — він не встав,
І не повстане, аж на страшнім суді.
І досі вірний пану, хоч без духа,
Рука держала й досі панську шубу,
Пильнуючи, щоб хто її не вкрав;
Другу хотів за пазухою гріти,
Та не влазили вже замерзлі пальці.
А пан і досі не згадав про нього;
Чи мало дбалий, чи лиш обережний?

Був догад, що се офіцер приїжджий,
Який прибув недавно до столиці,
І на параді йшов не з обов'язку,
А щоб там показати новії еполети,
З паради, може, на обід пішов,
Коли йому моргнула куртизана,
А може, до товариша-грача зайшов,
І там за картами про денщика забув,
А потім шуби і слуги відрікся,
Щоб не признати, що мав з собою шубу,
Не міг морозу видержати, як інші,
Як цар видержував сам особисто, —
Бо ще б сказали: «Іздить неформально
На огляд з шубою, і мислить ліберально».

О бідний хлопе, смерть твоя геройська, —
Для пса заслуга, гріх для чоловіка.
Яка за неї вдяка? Пан згадає:
«Він був до смерті вірний, як собака».

О бідний хлопе, чом же з мого ока
Сльоза пливе і серце в мене б'ється
При думці про твій вчинок? Жаль мені
Тебе, нещасний слов'янине! Бідний
Народе, жаль мені твоєї долі...
Один лиш знавш героїзм — неволі.

ОЛЕШКЕВИЧ

День перед петербурзькою повінню

1824 р.

Коли мороз якнайтугіше пражив,
Враз небо зсиніло і плямами чорніє,
Подібне до лица замерзлого в снігу,
Коли його тепло у хаті розігріє,
І він, тепла набравши, не життя,
Не дише, лиш воняє сопухом гниття.
Повіяв теплий вітер. Ті димовії стовпи,
Що мов величний ліс над містом бовваніли,
Розповзлися по небі туманами,
І з димовим дощем на землю впали.
Сей дим спливав по вулицях річками,
Мішаючися з парою вогкою;
Топився сніг і, поки звечоріло,
Залив всі вулиці рікою болотною,
Санки, кочі й ландари пощезали,
Їх знято з повозів; колеса заgrimіли
По міським бруку. Та в димах і в парі
Ніяких поїздів на вулицях не видно;
Лиш блиски ліхтарень мигтять де-де у млі,
Як блудні огники на темному багні.
Над берегом огромної Неви
Йшла путників громадка молодих;
Вони все сумерком ходити люблять,
Щоб уникати виду станових,
І шпига не здибать в пустому місці.
Ішли, говорячи неруським язиком;

Часом котрийсь затягне пісню стиха,
Часом стають і очі обертають,
Чи хто не слуха? — Ні, не чуть нікого.

Блукали ніччю над руслом Нєви,
Що тягнеться немов стіна альпійська,
Аж зупинилися, де між гранітом
Вниз до ріки прорубана дорога.
Там унизу побачили здалека
Когось з ліхтарнею над самою рікою.
Се не шпiон, бо що шпiонити в воді?
І не перевізник, бо хто б плив поміж криги?
І не рибак, бо не тримав нічого
В руках, лише малий паперу зшиток.
Зблизилися — він не звернув уваги,
Шнур підтягнув, який звисав у воду,
І вузлики злічив і записав;
Мабуть, там міряв глибину води.

Ліхтарні відблиск, від води відбитий,
Паде на зшиток сірого паперу
І на лице, похилене над світлом,
Жовте, як хмара на західнім небі.
Лице те гарне, благородне, строге;
Очима пильно він читав у зшитку,
А чуючи прохожих кроки й гомін
Поза собою, не спитав, хто ходить,
І тільки легко так кивнув рукою,
Немов просив, аби стояли тихо.
Було щось дивне в тім кивку руки,
І подорожні, ставши туж над ним,
Гляділи і шептали, сміючися,
А далі стихли всі і нічичирк.
Один заглянув у лице й пізнав
І шепнув іншим: «Так, се він». — «А хто він?»
«Маляр — і поляк з роду, Олешкевич.
Тепер він радше ворожбит-віщун,
Бо вже давно відвик від фарб і пензля,
Лиш біблію читає та кабалу.
І, кажуть, навіть з духами говорить».

Та ось маляр устав, зложив свій зшиток,
І промовляв неначе сам до себе:
«Хто завтра доживе, страшне побачить чудо.
Се буде друга, не остання проба;
Стрясе бог підніжок Ассура трону,
Стрясе основи міста Вавілону.
Та проби третьої не дай дожити, боже!»
Промовив, путників лишивши над водою,
А сам з ліхтарнею пішов помалу
Угору сходами і щез за парканом.
Ніхто не зрозумів значіння слів його.
Одні задумались, а інші в сміх,
Гукаючи: «Дивачить наш віщун»,
Постояли в тім сумерку ще хвилю,
А далі мовчки розійшлися живо. —

Один лише додому не вертав,
На сходи скочив, біг по набережній
За малярем; його не було видно,
Лише ліхтарня здалека мигтіла.
Хоч у лице не глянув маляреві
І не дослухав того, що про нього
Говорено, та голос чув його,
І віщі слова в душі його тремтіли.
Згадав на хвилю, що вже чув сей голос,
І біг щосили темним тротуаром.
Ліхтарня, швидко несена, мигтіла,
Не раз щезала в памороці мгlistій,
Неначе гасла, а втім, разом стала
Серед пустелі на широкій площі.

Подвоюючи кроки, подорожній
Добіг на місце. Серед площі купу
Каміння бачить, а на камені
Одному, бач, маляр старий стоїть.
Відкрита голова, плащ вітер розвіває,
До неба праву руку підіймає,
А в царський двір свій зір він затопляє,
Шептав до неба, мов молився богу,
А потім голосно промовив сам до себе:
«Цар ще не спить! Глухая ніч довкола.

Спить вся двірня, а тільки цар не спить.
Ще ласкав бог післав на нього духа,
Що прочуттям його остеріга про кару.
Та цар заснути рад, насилу жмурить очі,
Засне глибоко. Скільки разів досі
Мав остороги від свого духа,
А ще страшніші соннії видіння!
Він не так злий колись був чоловік,
Але зійшов помалу на тирана;
Від нього добрі духи відступили,
А він з літами щораз глибше й глибше
Впадав у міць чортівську. Ще одно
Останнє, тихе почуття людське
В душі загасне, як плохенька мрія,
А завтра знов підхлібники пихою
Наповнять душу, підіймуть ще вище,
Аж всю її потопче Сатана.

«Ті в низьких домиках піддані бідні
За нього перші кару потерплять.
Бо грім, коли в мертві речі б'є,
Все б'є в найвищі дерева та вежі;
Та між людьми найбільше б'є внизу,
Найменше винних перших убиває.
Заснули в п'янстві, в розкоші та сварах,
Вже не проснуться, бо залле вода.
Спить супокійно, як безтямні звірі,
Поки постигне вас у сні гнів божий,
Як той стрілець, що в лісі все вбиває,
Поки дійде аж у ведмежу гавру.

«Там! — Чую! — Вирвалися вже вихри
З ледів полярних, як морські страшила,
Вже з хмар собі поприпинали крила,
На хвилі сіли, знявши з них окупи.
Вже чую, як морська безодня стекло
Бурха й гризе запори ледовії,
Під хмари мокру шию підіймає.
Вже чую, що один ланцюг тримає,
Та швидко й сей зірвуть — гук молотів вже чує».

Так мовив і, почувши, що хтось збоку
Підслухує, здув свічку й щез у пільмі.
Заблис і щез як прочуте нещастя,
Що несподівано у серце вдарить —
І промине, страшне, але незрозуміле.

ДО ДРУГІВ РОСІЯН

Сю поему другам росіянам присвячує автор.

Чи згадуєте ви мене? я, скільки раз
Про другів своїх смерть, в'язницю
Та вигнання згадаю, думаю
Й про вас, і ваші лица чужоземні
У моїх мріях мають право горожанства.
Де ж ви тепер? Та благородна шия
Рилєєва, яку я по-братерськи
Стискав, за царським присудом повисла,
До дерева ганебного прип'ята.
Прокляття тим народам, що мордують
Своїх пророків! Та рука, яку
До мене простягав Бестужев, і поет
І вояк, та рука відірвана
Від зброї і пера і запряжена
Царем до тачки, нині в рудниках
Копає десь, закована обік долоні
Якогось поляка. А інших з вас
Постигла, може, ще лютіша кара.
Може, хто з вас, чином чи орденом
Заплямлений, продав свобідну душу
На віки вічні за цареву ласку,
І нині біля царського порога
Поклони б'є. А може, не один
Продажним язиком його тріумфі славить
І тішиться, як мучать його другів.
Може, хто з вас у моїй вітчизні
Себе кривавить кров'ю моїх рідних,
І величається перед царем,
Немов заслугою, прокляттям їхнім.

Коли до вас, далеких від свободних
Народів, аж на північ залетять
Сі скорбні пісні й над льодовим краєм,
Мов журавлині крики, залунають,
Хай вільність вам, як журавлі весну, звіщають.
Пізнасте мене по голосі. Допоки
В неволі був я, мовчки, наче вуж,
Я пресмикався й деспота дурив,
Та вам я відкривав чуття мого тайну.
Для вас я голубину простоту
Все мав; тепер же сю отрути чашу
В світ виливаю. Так, гірка й горюча
Моя та мова, виссана з тяжкої,
Важкої горесті моєї вітчизни,
Із сліз і крові моїх земляків.
Нехай же жре й палить вона не вас,
А ваші пута! Хто з вас скаргою
На мене кине, буде скарга та
Для мене як собачеє щекання
Пса, що так довго й так терпливо в стужі
Звик до припону, що готов кусати
Ту руку, що припін той хоче розірвати.

ВІКТОР ГОМУЛІЦЬКИЙ

НА КАНОНІЇ

Жив я в ту пору на Канонії
В сусідстві неба,
І слухав зблизка сфер гармонії,
Моливсь до Феба.
І жив безжурно, як вчить наш тато
Поет Горацій,
Любив я книги, любив дівчата
І муз і грацій.

Хоч там поеми мої незгірші
Брали під пляцки,
Щоніч писав я скажені вірші
А la Словацький.
І замість спіпать без відходу
Над *corpus juris*,¹
Я славив усміхи і вроду
Варшавських «гуріс».

Раз мене спутав зір сусідки
Любовним лихом —
(Де вже не ставить Амур сітки!
Навіть під стрихом!).
Та не буває для поетів
Любов без шкоди:
Тоді дряпнув я сім сонетів
І штири оди.

¹ [*Corpus juris civilis* — збірка законів, виданих у Римській імперії].

Життя при мріях бігло стиха,
Немов ідилля;
Не завдавала серцю лиха
Горда Марілля.
Хоч моїм співам вторив, бувало,
М'явкіт котячий,
То все до співу (їдячи мало)
Був я охочий.

Обік дітей кормив громадку
Швець кривонога;
До стелі підносив він дратву,
Голос до Бога.
В бою з бідною, що йшла з ним вальсом,
Жив і дер пельку;
Той швець мене ще геть перед Смайльсом
Учив «Self-help»¹-у.

Зліва сусіду мав я артисту
На мандоліні;
Грав він не чисто, та пивав чисту
В кожній годині.
Щоночі бренькав, зимно чи парно,
В клітці злиденній;
Се мені приклад був, як то марно
Згибає геній.

Третій панок був, мав свободу:
Емерит, братку!
Щорана пив холодну воду,
Склянок з десятку.
Носив зелені окуляри
І чорний пластер,
Держав канарків штири пари,
Курив все кнастер.

Досить бувало жартів, утіхи
В кружку тім нашим:
Не раз допізна реготи, сміхи

¹ Самодопомозі.

Трясли піддашшям.
Кпив емерит із струновладця,
А швець з поети, —
Так, родом з різних сфер, миряться
Тіні край Лети.

ПІД ОБУХОМ

Тебе любив я, чар твій, хист,
Вершин гущаву, де вітри грають,
І кожна квітку, кожний лист,
Гаю! Гаю!

А нині серце змучив гріх,
І вітер стогне, як плач по раю,
І вже б тебе я любить не міг,
Гаю! Гаю!

Колись любив я твій криштал, —
Що рвав і мрії в журчання бистре,
І розливав мій сум і жаль,
Дністре! Дністре,

А нині б я в глухому сні
Сховався в холодне лоно бистре, —
От тим-то ти страшний мені,
Дністре! Дністре!

Лан колосистий, запах трав,
Вдихав здоров'я в серце кволе,
Я славив плід твій, цвіти рвав,
Поле! Поле!

На моїй ниві хопта росте,
Зерна нема, стебло лиш голе —
То й ти для мене чорне, пуста,
Поле! Поле!

Коли підняться дух хтів мій,
Я біг на верх ваш, в сині простори,
Де ближче неба, ясність, спокій —
Гори! Гори!

Днесь не шукаю в небі знаків,
В темні ті земні зарившиися нори,

Нині б на вас я підняться не смів,
Гори! Гори!
Хоч і важкий ти хрест мені дав,
Ніс я і вірив: він допоможе;
В пітьмі я світла в тебе благав,
Боже! Боже!
Нині в безмежних блуджу млах
І думка рветься й тіло не може,
Навіть до тебе згубив я шлях,
Боже! Боже!

Ель моле рахмім*

Було це на подвір'ю Іцькової хатки
В літній вечір. Дістався я туди лиш крадьки.
(Відчужує і ділить, не єднає віра!)
Внизу шапок, халатів збилась купа сіра.
Женився Іцько шматник з ватниці дочкою.
Цікаві й гості двір весь залягли юрбою.
Було негарне місце, люди всі звичайні.
Сполошені три гуски гегали край стайні,
На ганку проти сонця схли брудні перини,
З кухні бив запах диму, риб і смаженини.
В кутку дві верби мерли на сухоти хорі.
Мов світло в шабаш, в небі так горіли зорі,
Блакить де-де встилала хмар легеньких вовна,
І ніч була, мов царським маєстатом повна.
Іцько під пурпуровим, ветхим балдахином,
В святочнім строю, світлом облитий і димом
Стояв — смаглявий хлопець, півмуж, півдіт-
вак ще.
В жидів любов хапає чоловіка натще,
Веде наосліп в темний вир, мов серед ночі,
В юрбі були буденні постаті, з якими
В крамах, торгах стрічаться звикли ми щодни-
ни:
Тандитники, фактори, купці, шаповали.
Іх лица бородаті в духоті палали;

Їх світлом золотили воскові „гавдулі” —
Свічки, що враз зливали свої блиски чулі,
Мов меч у херувима з блискавок увитий.
Часом схилялись чола, мов лан житом відкри-
тий.

Шваркотали, та скептик не знайшовсь між ними,
Котрому би ті форми видались смішними.
Платком закрили в Іцка вид; один жвавіший —
Не священик, а простий жид, лише блідіший
І сумніший від інших, озирнувся і звільна
Співає щось. Невесела пісня та весільна.
Їй хлопців рудуватих вторували крики
І всього тлуму шемріт півщирий, півдикий.
На образ цей цікаво я глядів — і зимно.
Іцько хоч в блисках світла, що чадило димно,
Поважний на сміттю, мов храма це пороги, —
Для мене був лиш Іцько, лиш шматяр убогий.
І інші всі звичайні, прозаїчні сильно,
Мов люди, що кохають однаково пильно
Свої пейси і віру і свої курмання.
Хоч місяцеві блиски й світла миготання
Їх лицям додавало відтінків таємних,
Та не було в них туги, поривів надземних.
В тім спів замовк, в просторі затонув глухому.
Відперто з брязком вікна весільного дому,
Де плачучи сиділа молода з жінками.
Ось хазен понад нею замахав руками
(Сам бородатий, очі жевріються ясно) —
Згадав про її батька, що вмер передчасно
І не діждався бачить цього свята нині.
Тут плач великий знявся, а він в тій хвилині
Серед жіночих хлипань і зойків і шуму
Затяг жалібну пісню, похоронну думу:
„Ель моле рахмім”.

Зразу, хоч слізьми не вбога,
Плила спокійно пісня, несучи до Бога
Сердечний біль, розсудком тлумлений ще в собі;

Так плаче син дорослий на батьківським гробі.
Та ось, набравшись суму, що від гробу віє,
По іскорці теряла віру і надії,
Міцніла і в вир болю кинена без грані,
В палких сльозах тонула і в жінок риданні.
Вже не одну могилу, гробів мільйони
Оплакує, із болю в'ється і загони,
Старі кладовища, рясно слізьми росить,
Жидівські кості, що їх по всім світі досить
Розсіяно, як зернят піскових в пустині,
І те, що вся сійба та може марно згине,
І те, що на могилах, знай, бур'ян паліє,
І те, що у потомках дух батьків маліє,
І що та ніч неволі довга та безкрая!
Вже не стіснялась, рзалась, мов вода шумная,
Коли реве по бурі, вся від піни біла.
Співак в очах мав іскри, груди його тремтіли;
Чоло відкрив, над ліве ухо зсунув шапку,
Піт капав. Спів порушив і каліку бабку,
Паралічем розбиту, труп живий жіночий:
Їі скляні, мертвецькі заросились очі.
Всі плакали, зняла всіх туга невдержима.
А як спімнула пісня і Єрусалима,
Ту матір, що хоч сяє здалека, мов перла,
Та для дітей найперших вже від віку вмерла,
Спімнула безпощадне доленьки знуцання,
Наруги, бідність, муки, вигнання й блукання,
І щастя, що пропало і вже більш не встане, —
Біль дужачв і ятрились гірше серця рани.
По всіх розпука люта шибла духом диким,
І вибухли зневір'я окриком великим.
Я слухав спів; відчуті мав я вже спромогу.
Ті люди, що так важко жалуються Богу,
Минувшим славним горді, сліз відвічних повні,
В очах моїх зробились величні й шановні.
Вже щезли плями й лати, вже мене ні трошки
Не бридили халати, пейси, Іцьки й Мошки,
І щезла вся буденність з лиць тих бородатих.

Я опинивсь — на яві — в краю мрій багатих.
Подвір'я... Ні, долина це в квітах леліє
І гаєм темних кедрів знай шумить-співає.
Долину срібним світлом місяць обливає,
Пустиня навіває запалом кохання,
А пальми вахлярами темними холодять.
Між небом і землею ангели проходять.
З гори глядить Єгова, і всміхається радо,
Благословить долину і людей і стадо.
А люд молитву шепче, кланяється пану;
В повітрі віє запах нарду і шафрану,
Ріка, мов вуж сріблястий звившись, тоне в морі,
І наче світло в шабаш, так палають зорі.

*Словами „Ель моле рахмім“ (Боже повний милосердя) починається жидівська пісня по покійнику. В часі шлюбного обряду, коли одно з наречених є сирота, цю пісню співає „ховец“, тобто співає.
(Автор)

СВЯТОПЛУК ЧЕХ

СКРИПАЧ

Вмер старий скрипач;
Роду не покинув,
Лиш лишив громаді
Скрипку і дитину.

Як звичай велить,
Все майно списали,
Колисать дитину
Бабу напители.

Навіть на колисці
З уряду печать, —
О дитя ж хай дбає
Божа благодать.

То дитя бабуся
Теж здала на Бога,
А сама заснула
На печі небога.

Аж нараз опівніч
Схопилась: хатину
Освітило світло
Місячне, як в днину.

Ах, а при колисці —
Аж обхопив страх! —
Там скрипач старий
З скрипкою в руках.

Над дитя схилившись,
Смиком потягає,
Тихо, м'яко скрипка
Мов квилить-ридає.

«Ангелику мій,
Відкрий оченята,
Срібним голосочком
Озовись до тата!

«Я тебе не лишу!
З голоду, як я,
Згинула б ти тут швидко,
Донечко моя.

«В бурю від порога
Гнали б тебе в світ —
Ох, бо серце людське
Зимнее, як лід!

«А хоч в злото, шовки
Вдягнуть у рясні,
Та зате затопчуть
Душу у багні.

«Ти ж ходи зі мною!
В небеса полинемо,
На рожевій хмарі
Сядемо, відпочинемо.

«І глядітимемо
На ту землю з раю, —
Пісеньок чудових
Я тобі заграю.

«В снах чарівних, любих
Будуть все нам сниться
Зорі золотії,
Ангеляток лиця!»

І дитя цілує...
«Хрест святий при нас!» —
Скрикнула бабуся, —
Привид щез ураз.

Смотрить місяць з вікна,
Шелестить ялиця;
Знов бабуся спить —
Гарне щось їй сниться.

Рано вїт прийшов,
Випивши чарчину,
А стара колише
Неживу дитину.

Скрипки теж нема!
От і всі до баби:
«Де добро громадське?»
На стару бий-забий!

Що вона толкує,
Що клянесь без міри,
«Казку кажеш, бабо!»
І не ймуть їй віри.

Заридала баба:
«Гей, вже світ кінчиться!
Вже й тому не вірять,
Що старому сниться!»

САМО ХАЛУПКА

КОЗАЦЬКА ПІСНЯ

Гей, я вояк з роду,
Козачка м'я мала,
Над моєю колискою
Фана повівала.

Фана повівала,
Труб гриміло много,
На війну козацтво
Звало батька мого.

Гей, летіли діти
Козацького роду,
Летіли до бою
За свою свободу.

Вірний батьків коник
Сам вернувся з бою,
Жаль зв'ялив тяженький
Добру матір мою.

Жаль зв'ялив як рожу,
Зломану в розцвіті,
Я малий лишився
Сирота на світі.

Ой, загине в полі
Липка та розлога, —
Без вітця, без мами
Сиротина вбога.

Не дала загинуть
Та моя родина,
Взяли сиротину
Козаки за сина.

Взяли не за сина,
За рідного брата,
Виховали з мене
Козаченька-хвата.

Дали вони мені
Гостру шаблю збоку,
Дали кониченька
Доброго до скоку,

Щоб я кониченьком
Гнав татар по полю,
А шаблюю сік їм
Голови додолу —

В їх рядах рицарських
Як любо гуляти!
Як в орлячій стаді
Юному орляті.

Гей, я вояк з роду,
Не згину в спокою,
Згину за народ свій
У святому бою.

За його свободу
І за славу гожу
Радо молодую
Голову я зложу.

На коні, не в ліжку
Смерть мене догонить;
Як з коня звалюся,
Шабелька задзвонить.

Шабелька задзвонить,
Сурма заспіва ми,
Викопають яму
Козаки шаблями.

Тут на сон довічний
Зложать браття милі,
Хоругов козацьку
Встромлять на могилі.

Хоругов козацька
Світу сповіщає:
«Тут козак по боях
В славі спочиває».

КАРЕЛ ГАВЛІЧЕК-БОРОВСЬКИЙ

ХРЕЩЕННЯ СВЯТОГО ВЛАДИМИРА

Перша пісня

ПЕРУН І ВЛАДИМИР

Цар Владимир сів на троні
В день свого патрона,
Вислав драба з тим наказом
До бога Перуна:

«Загними в сей день, Перуне,
Замість канонади!
Жаль набоїв,— адже в бої
Много їх пропадає.

«Загними в сей день, Перуне,
Замість канонади,
Та й прийди до мене випить
Чашку шоколади».

Драб прийшов до Перунович,
Стукає завзято,
Зараз дівчини питає:
«Чи дома пан тато?»

«Дома, дома, пане драбе,
В великій світлиці,
Сів з іглою на ослінчик,
Лата' ногавиці».

«Шле вам цар наш, пане татку,
Царській привіти;
Маєте йому в сей празник
Трошки заgrimіти».

Як почув се батько Перун,
Аж чоло нахмурив,
Люто скочив із ослінця,
Геть штанами шпурив.

«Радше пасти гуси в полі,
У болоті гнити,
Ніж у того Владимира
За бога служити.

«Плáти мало, служба клята,
Праці до упаду,
А тут ще йому на празник
Виробляй параду!

«Бач, ось при останній бурі,
При тій блискавиці
Як на тебе пропалив я
Діру в ногавиці.

«Мало плáти, мало зривків,
І приносів мало,
Що хоч стане на капусту,
Нестає на сало.

«Їм печеню лиш у свято,
Воду мушу пити,
Ледве можу при тій службі
Жінку прокормити.

«Та й то лекціями більше
Мушу намагати,
По фізиці гімназістам
Години давати.

«Якби ще не перепало
Від селян копійки,
То не мав би я в неділю
Й на чарку горілки.

«До чого така робота?
Чорту на вечеру!
А на тую шоколаду
Я йому нас...

«Цар не цар, празник не празник,
Все мені одно!
Не хочу гриміть! Чи з того
Маю що? Г...»

Драб стояв увесь затерплий,
Як короп у гречці:
«Що за мова, пане тату!
Спам'ятайтесь преці!

«Адже ж я у царській службі,
Так як усі люди;
Як я се скажу цареві,
Що вам за се буде?»

Та Перун як впав у лютість,
Посягнув у скриню,
Витяга на пана драба
Свою громовину.

Драб так довго не барився,
Вискочив дірою
Та й побіг до Володимира
З тою новиною.

«Ваша царська величність,
Доношу з покором,
Що тото, що мовив Перун,
Повторити сором.

«Не гриміть, на мене тюкнув,
Як на пса з-за плота,
На величність вашу ригнув
Гидку лайку з рота.

«Може цар ту шоколаду
(Мовив) сам зіжрати,
А йому на царську службу,
Вибачте, нас...

«Царський празник, мов, а бз...
То йому одно,
І з царя йому цілого,
Вибачте? г...»

Як почув цар Володимир
Теє грубіянство,
Плюнув, вилаявся в матір,
А з ним і все панство.

Шле чотири поліцейські
До Перуна з гону:
«Припровадьте грубіяна
До царського трону!»

А як вийшли поліцейські,
Крикнув їм в віконце:
«Гей, лишіть його до завтра!
Нині ще не конче.

«Годі нині з грубіяном
Празник бунтувати;
Завтра йому всиплем бобу...
Вертайте до хати!

«Наплювать нам на його ті
Громовії стріли!
Маємо свої гармати,
Щоб нам заgrimіли».

Вислав флігель-ад'ютанта
По штири батерії,
Щоб стріляли на вівати
При царській вечері.

Їли, пили, розливали,
А музики грали,
Аж міністри на животах
Пасів попускали.

Пили пиво, пили вина,
Їли м'ясо, тіста;
Не одному офіцеру
У швах мундир тріска.

Верецали, танцювали
Довкола світлиці,
Піф, паф, пуф летіли корки
З пляшок, мов з рушниці.

Хто там був, той певно впився
І позбувся туги,
Ніччю ж кожного додому
Розносили слуги.

Друга пісня

ГОСПОДАРСТВО

Одна гора високая,
А другая нижче;
Хто своїх музик не має,
Той у пальці свище.

Поки пили, балювали
У царя в покою,
Цілий день той був бог Перун
В поганім настрою.

«Хто не був ніколи богом,
Той нехай сміється:
Се життя не так легеньке,
Як кому здається.

«Рано встане: до снідання
Росу тра кропити,
Місяць до хлівця заперти,
В сонці натопити.

«Тут чортяк, нічні мари
У мішки затикають,
А там зірок тю-тю! тю-тю!
В курятник іскликають.

«Кожна пташка, кожний хрущик,
Слон чи то блощиці,
Має рано свій прожиток
З божої скарбниці.

«А вже як устануть люди,
Там така содома,
Що від вереску не тямиш,
Чи всі в тебе дома.

«Хто не мав ніколи в вусі
Мухи ні мурашки,
Той не знає Перунові
Ранні придибашки.

«Там-то крику, там благання,
Що аж вухо в'яне:
Сей співа, зітхає, шепче,
Той псалтиру тягне.

«А чого хотять від мене,
Годі й пригадати;
Одурів би, хто б усе те
Хтів запам'ятати.

«Сей здоров'я, ся дитини,
Той хліба й омасти,
Ті, щоби я не дозволив
У фабриках прясти.

«Сей блага, щоб його сіну
Я поміг сушитися;
Той знов, щоб його корові
Поміг отелиться.

«Сей мужик дощу благає,
Щоб лен ріс в коліно;
Другий знов погоди просить,
Аби сохло сіно.

«Сей тепла, а той морозу,
Третій хоче зміни;
Сьому хліб щоб дорогий був,
Тому низькі ціни.

«Що старих баб сотворив я,
Страх мені як гидко!
Як не лишать мене мучить,
Витрощу їх швидко.

«Грім їх бий! Щоб не закласти,
Вже моя незмога.
Хай коза дасть мало вдою,
Вже біжить до бога.

«Сам ніхто не хоче дбати,
Лиш за все б молився,
Мов той бог йому одному
До служби згодився.

«Тут сушити, там мочити,
Тут гноїти поле;
Сю свиню лічи: об'ївся,
Ну, і колька коле!

«Ся мене дні й ночі мучить:
Замуж вийти ласа;
Сей блага, щоб його жінка
Швидко простяглася.

«Той в лотереї виграти хоче,
Молиться до неба;
Ті ж, що асекурувались,
Тим пожежі треба.

«Ах, падлюки! Коб не був я
Надто добротливий,
Здруцкав би вас на повила,
Як гнилії сливи!»

Нюх табаки спересердя!
Мов з гармати чихнув,
Аж заблисло, загриміло,
Доц на землю жбихнув.

Ой так, брате! Богом бути,
То не легка справа!
Бріксен насупроти сього,
Се чиста забава.

Пізньо вніч, як стихло в світі,
Люд покинув рити,
Хтів Перун неборачисько
Люльку закурити.

Поки в свою «дебрецинку»
Пхав «султана» стиха,
Ну ж йому читать канони
Пані Перуниха!

«Вже ж я за дверми крізь шпарку
Чула правду щирю,
Що сказав ти через драба
Царю Владимиру.

«Ей, не дриць з царем! Говорю,
Ти слухать не хочеш:
З тим опозиційним духом
Ще в нещастя вскочиш.

«Кожному ти в очі бризнеш,
Що на думці, зично,—
Тим-то кожний є твій ворог.
Чи ж се політично?»

А як жінка так воркоче
Й лає раз по разу,
Не лиш мужа, й бога може
Довести до сказу.

Ах, Перуне, Перуночку,
Жаль тебе і шкода.
Завтра ж бо тебе чекає
Пресумна пригода.

Ой, Перуне нещасливий,
Як ти міг в тім тоні
Наганьбить царя і пана
Так без церемоній?

Ой, Перуне, що ти здумав,
Нещасливий боже?
Утікай! Бо як спіймають,
То й грім не pomoже.

Третя пісня

ВОЄННИЙ СУД

Боже! Бути поліцейським,
Там-то вжитки гарні!
Кого хоче, того вхопить,
Пре до буцегарні.

Кожний мусить його чтити;
А хто не до шмиги,
За зневагу поліцейських
Махай до хурдиги!

Чтїть же, діти, поліцейських!
Хто нарушить права,
Тому ззаду патиками
Заплатить держава.

Вислухайте в осторогу
Сей мій спів умильний,
Що напроти поліцейських
Сам пан біг безсильний.

Ось ведуть його вже в путах, —
Він іде мов курка,
Два його за плечі тягнуть,
Третій ззаду штурка.

«Лиш ведіть мене по гумнах, —
Таж я під надзором!
Не робіть мені по місті
Привселюдний сором!»

Та на гумнах Перуниха
Якраз на потоці
Випірала Перунятку
Щось там на сорочці.

Як пізнала свого мужа,
Наробила крику;
З мокрим праником напалась
На його опіку.

Але Перун добродушний
Сам її втішає:
«Сховай, жінко, меч до піхви,
Час мій наступає».

В Перунихи й поліцейських
На гумні йде звада,
А в дворі законовідів
Над Перуном рада.

І вже Перун у кайданах
Ляг у цюпі спати,
А юристам параграфів
Годі підшукати.

Бо той, хто давав закони,
Не гадав ніколи,
Щоби цар міг навіть бога
Взять на протоколи.

Вранці входить апеляц'я
До царя тривожна,
Що закона на Перуна
Підшукать не можна.

Цар лиш глипнув, потім крикнув:
«Ви осли нездарні!»
По военний суд посланців
Вислав до касарні.

Суд военний се змайструє,
Мов з'їсть з маслом каші,
Бо він має всі закони
В однім патронташі.

Суд военний на цивільний
Дивиться звисока:
Він не судить по законах,
Лиш шах-мах від ока.

Суд военний — вовче горло,
А жолудок щуки;
Чи хто винний, чи невинний,
Проковтне без муки.

Суд военний, мов той творець,
По одному слові
Присуд правно закріплений
Мав наготові;

«На основі прокламацій
Зверхньої коменди
І законів найновіших
Карної куренди,

«За зневагу маєстату —
Злочин капітальний,
За спротивлення, непослух,
Викрик неморальний

«Присуд став: на шнур Перуна
За гак зачепити,
Та ми з ласки дозволяєм:
У Дніпрі втопити.

«Та на пострах непокірним
Так з ним має бути:
Прив'язать за хвіст коневі
Й до ріки тягнути».

Був там ще в тюрмі газетник,
Також гарна квітка,—
За те, що кпив собі з бога
І не вірив в дідька.

Суд його при тій нагоді,
Щоб не було свару,
Засудив ураз з Перуном
На ту саму кару.

Четверта пісня

ПЕРУНІВ ЗАПОВІТ

Слушайте, христ'яни любі,
Ту сумну пригоду,
Як скінчив свій вік божище
Руського народу.

В кого серце надто чуле,
Най заткає уші
І най змовить отченашик
За померші душі.

Приплели його за ноги
До хвоста кобилі,
Тягнуть шутром чи болотом —
О, нещасні хвилі!

За ним того газетника
По ровах і скалах
На хвості волік жорстоко
Препоганий валах.

Так їх царські ті катюги
Дуже збиткували:
Всі калюжі у Києві
Ними вимітали.

Притягли їх аж над воду,
Схляпаних як шмата,
І в Дніпрі їх потопили
Як сліпі котята.

І без сповіді, як лютри,
Вони повмирили,
Лиш останнє помазання
З болота дітали.

Сам то я не був при тому,
Лиш читав ту штуку,
Що списав про сес Нестор
Внукам на науку.

«Так то йде на сьому світі,
Все минає з часом;
Нині ти святим та Божим,
Завтра свинопасом.

«Нині вам, боги сараки,
Люд кадила палить,
А завтра вас, наче сміття,
У калюжу звалить.

«Нових богів собі творять,
Що їм більш догодні:
Кого вчора повісили,
Той їм бог сьогодні.

«Все минуще на тім світі,
Навіть царство боже,
Мов трава, перетривати
Над свій час не може.

«Лиш царі та самовлада
Та сльота понура
Потрива віки-вічисті,
Як юхтова шкура».

Так Перун промовив, поки
Віддав Богу душу;
Так я чув — як брещуть інші,
Й я брехати мушу.

Сам я се не виссав з пальця,
Мушу знать ретельно,
Бо за се б я на Шпільбергу
Опинився певно.

На Шпільбергу, на Куфштайні
Страх твердеє ложе;
Навіть пташки там співають:
«Царя храни, Боже!»

Хто царя чтить і рот хрестить,
Мине злу пригоду,
А хто не чтить, той буде пить
Вічно голу воду.

П'ята пісня

БЕЗБОВЖНІСТЬ НА РУСІ

Так дійшло з малої речі
До важкого діла:
Руський люд лишивсь без бога,
Церква повдовіла.

Нам би се було байдуже,
Не велика хіба:
В нас сьогодні кожний ксьондрик
Зробить бога з хліба.

Та руснаки тої штуки
Ще тоді не знали,
Як втопили свого бога,
Іншого не мали.

Страх пішов по всім пароді:
Світ скінчиться живо!
Бо ніхто не чув від предків
Про такеє диво.

Та світ все однакий, люди
В нім не роблять зміни:
Плюнь хоч сто разів у море,
Не зіб'єш в нім піни.

І на Русі без Перуна
Все старим порядком
Бігла світова машина
Як по маслі гладко.

Старші люди умирали,
А родились діти;
Чесні люди йшли до праці,
А п'яниці — пити.

Вишні к Петру достигали,
К Матці мак з города;
Як дощу доволі впало,
То була погода.

Сонце тільки вдень світило,
Місяць тільки внічку;
Вліті всякий прів, зимою
Грівся у запічку.

Жито треба було сіять,
Хмиз ріс сам під плотом;
Працював мужик руками,
Але шляхтич ротом.

Хто платив, той між панами
Уважався своїм;
Голод стравами втишали,
А спрагу напоєм.

Ріки всі бували мокрі,
А тверде каміння,
А халупник все балакав:
«Багач без сумління».

Шляхтич не братався з тими,
Хто простого роду;
Але шинкарі мішали
До горілки воду.

Молоді ходили швидко,
А старі помалу;
За кожну хвилину втіхи
Йшла хвилинка жалю.

Хто мав мало, того ссали
Ще п'явки довіку;
Мудрих людей було мало,
А дурнів без ліку.

Хто жебрак був за Перуна,
Жебрав і потому,
А хто був душа правдива,
Того гнали з дому.

Бо світ все однакий, люди
В нім не роблять зміни:
Плюнь хоч сто разів у море,
Не зіб'єш в нім піни.

То й на Русі без Перуна
Все старим порядком
Бігла світова машина
Як по маслі гладко.

Та за теє попсувалась
Церковна машина,
Бо попам у їх млиночку
Луснула пружина.

Хлоп, то хитрий лис від роду
До крайньої нитки:
З того втоплення відразу
Вимацав пожитки.

Перестав шістки давати
На служби та треби,
Та молебні, бо нема, мов,
Пана бога в небі.

На всеночне не ходили,
Водосвят не стало;
З голоду дяки вмирили,
Попам спласло сало.

Стали діятися чуда:
Кров текла з ікони,
Чиста панна породила
Чотири дракони.

Бачили знаки на небі
Невидючі люди,
А баби вже голосили,
Що судний день буде.

Бачили знаки на небі
Й на землі з'явиська,
А баби вже голосили,
Що потопа близька.

По весіллю народилось
Дитя за чверть літа:
Пухирі купуйте, люди,
На потопу світа!

Шоста пісня

АВДІВНЦІЯ

Владимир сидів на троні
В своїй резиденції
На звичайній, всім доступній
Своїй авдівнці.

Тиск міністрів, тайних радних,
Двірської голоти —
Стали просто муж при мужі,
Як коли у плоті.

Коло них, зігнувшись луком,
Мов осли ті в парі,
Препокірненько клячали
Пани секретарі.

В руках пера, при чересі
Чорнило в петлиці,
І прив'язаний ізваду
Мішок на петяц'ї.

Позаду пани жандарми,
Царські очі й руки,
Зладили про всякий случай
Добру лавку й буки.

А на площі перед троном
У страху і скрусі
Петенти вірнопіддані
Лежали на пузі.

Та сей раз на авдієнці
Надзвичайно шумно,
Бо зійшлось з цілої Русі
Духовенство тлумно.

Тут попове і дякове,
Що співають в хорі,
Тут паламарі й біскупи,
Навіть провізори.

З ними остання послуга —
Гробарі, сестриці,
Дзвонарі і свічоносці
Й баби проскурниці.

Ось туркочуть барабани:
Най усякий слуха,
Що цар зволив відчинити
Свої світлі вуха.

Тут усі ті божі слуги
В однодушній спілці
Ну ж зітхати, нарікати,
Наче погорільці.

Всі попове і дякове,
Що співають в хорі,
І паламарі й біскупи,
З ними й провізори.

Тут остання вся послуга:
Гробарі, сестриці,
Дзвонарі і свічоносці
Й баби проскурниці.

«Що вам треба?» цар питає
Під навісом синім,—
А вони всі в один голос:
«Гинем, пане, гинем!»

Тут попівство шле з-між себе
Царю депутац'ю,
А один за всіх промовив
Ось яку орац'ю:

«Славний царю Владимире,
Хоч повік владай нам!
Та як вбив нам пана бога,
Іншого надай нам!

«Нам все одно, сей чи той бог,
Який-будь най буде,
Щоб лиш був хтось, перед ким би
Мали боя люди.

«Особливо хлоп без бога,
Наче звір, озлиться,
Ще й не буде мав до кого
За царя молитися.

«Мусить хтось пускати на хлопа
Грім і град і хмару;
Нам без бога жить незмога, —
Бога дай нам, царю!»

Очевидно ся промова,
І розумна й щира,
Трафила у саме серце
Царя Владимира.

Мав він серце страх м'якеньке,
Як всяке панятко,
Бідненький, не міг би вбити
Навіть і курчатко.

«Не турбуйтеся, мої вірні!
Лиш держіть присягу.
Вашу просьбу зволю взяти
Під зрілу розвагу».

Сьома пісня

МІНІСТЕРСЬКА РАДА

Вечором сидять міністри
В тайнім кабінеті;
Тут був бог проти звичаю
Перший на тапеті.

В головному у всіх думна
Тут була тотожна,
Що без бога з простолюддям
Видержать не можна.

Але далі у дрібницях
В самім лоні ради
Виявились, так як всюди,
Дві різні засади.

Стара школа похваляє
Службу при дотації,
А новіша всюди хоче
Найму й ліцитації.

Пан міністер справ внутрішніх
Мовив: «Світлий зборе!
Об'явім в газетах конкурс,
Буде й діло скорє.

«Зголосяться кандидати
Без зайвої праці,
І цар вибере, хто ліпші
Мав кваліфікаці».

Пан міністер заграничний
Радив стежку пряму:
У чужих газетах справі
Тій зробить рекламу.

«Бо не буде чей ні в кого
При оцій обсаді
Й думки, щоб домашній дехто
Сів на тій посаді.

«Лиш молодика нізащо!
Старших є немало,
Що в практиці й хлопістиці
Зуби поз'їдали.

«Тож не слід для честі краю
На рублі скушиться,
Хай про сєє відповідно
Знає заграниця».

Та міністри фінансові—
Се народ упертий,—
Той хотів, щоб тут прилюдний
Конкурс був одвертий.

А хто буде з всіх найменше
За працю жадати,
Тому треба безоглядно
Сю службу надати.

Ще й з умовою: всі срібні
Й золоті предмети
Із перков в потребі будуть
Братись на монети.

Лиш коби папери в курсі
Вдержати al ragi,
Се найстарше, а все інше,
То лиш лярі-фарі.

Б у д і в е л ь м і н і с т е р р а д и в :
Поки сі алярми,
Із монастирів хоч де-де
Поробить казарми.

Поки місце обсадиться,
Цар повинен первий
Мати хоч якийсь пожиток
Із тої перерви.

П а н м і н і с т е р с у д і в н и ц т в а
Те ще мав додати,
Щоб прилюдно у газетах
І про те згадати,

Що новий бог по контракту
Має довг приймати:
За кожну присягу ложну
Зараз громом бити.

Бо то кожний парх вже нині
З царської причини
Бреше, присягає й суд весь
Підійма на клини.

З дивним планом виступає
М і н і с т е р о с в і т и :
Щоб ту божеську посаду
Вдові полишити.

Вона ж може на свою руч
Взять собі в підмогу
Проворного езуїту
Чи муллу якого.

Се, мовляв, дешево буде
І піде до ладу,
І він сам їм в перших хвилях
Де в чім дасть пораду.

А він зроду був попович,
То й гадав, що вміло
Сам під фірмою вдовиці
Поведе се діло.

М і н і с т е р в і й н и балакав:
«Діловодство боже
Кожний з старших генералів
Попровадить може.

«Він привик до дисципліни
І царя ме чтити,
А ще й скарб йому не буде
Пенсії платити.

«З всіх найліпше б се потрафив
Маршал Комішпетер;
Він в тім майстер, щоб на хлопство
Пускать «доннерветтер».

«Ще йому там для концепту
Можна приділити
Деякого літерата,
Щоб в письмі був битий.

«Так зведем попівство з військом
Під одну команду,
І в організуєм цільно
Ту церковну банду».

П а н м і н і с т е р п о л і ц і й н и й
Без шуму, в секреті
На письмі подав проект свій
В замкненім пакеті.

Бо поліція, як кидька,
Рада в п'їтьмі ходить,
А прилюдне ясне світло
Йї на очі шкочить.

Хоч проєкт свїй запечатав,
Та най трупом впаду,
Як не вгану, щб царевї
Вїн дав за пораду.

Певно: сповїдь, єзуїтів,
Чистець від припадку,
І покору і терпливїсть
При винї й оплатку.

Рай по смерті в товариствї
Ангелів крилатих,
Всяка власть походить з неба,
Тлум чортів рогатих.

Восьма пісня

КАМАРИЛЯ

Як у всїх царїв, так малась
І на Русї сила
Старша над всї мїністерства —
Двїрська камарилья.

Хай нам Франца Шумавського
Мине зла пригода!
Вїн сказав, що камарилья
Є женського рода.

Ще ж Владимир був і ласий
На той довгий волос;
Володїв, як лев, мужами,
Жїнками, як кнороз.

Одну жінку мав норманку,
А одну грекиню,
Дві мав чешки, обі лепські,
Одну болгариню.

Ще й метресок мав принцесок:
Триста у Білграді,
Двісті в селі Берестові,
Триста в Вишеграді.

А крім тих казарм де-не-де
Ще якийсь фільварок:
Кацик в Гессен-Каслю стільки
Не має каварок.

А тітки ще, матірки ще
До них доложити,
А із їх сповідниками
Все те помножити:

О, була се камарилья,
Наче Чімборассо.
То сенат усе готовий,
Мов у ятці м'ясо.

О, було ж там кандидатів,
Та було протенцій!
Як боги топити, там аж
Цар набрався лекцій.

Всі на нього напірали,
Кожна інше верзла,
Мало голова цареві
З того не обмерзла.

Ввечір Клим старий приходить
Царя візувати,
А цар ну ж йому свій клопіт
Весь оповідати.

Клим старий у всім цареві
Наймудріше радив,
Камарилью і міністрів
Він за ніс провадив.

«Климцю, Климцю, хоч ти вибав
Нас із сеї звади!
Я бідак, із тим жіноцтвом
Дать не можу ради».

А Клим, як лиш цар роздягся
І в постелю вклався,
В урядовую газету
З чобітьми подався.

Став їм щось там диктувати —
Чобіт під пахою:
«Як се завтра там не буде,
То вам курти скрою».

А на другий день ввесь Київ
Здивувавсь немало,
Як в газеті урядовій
Ось яке стояло:

«В ім'я царського величчя,
Що владіє краєм,
На вакантне місце бога
Конкурс отвираєм.

«Ближчі вказівки й умови
Пани кандидати
В міністерстві поліційнім
Можуть оглядати».

Розлетілася та новість,
В кудий стиль одіта,
По телеграфічних дротах
На всі кінці світа.

А за день по всьому світі,
Наче бджоли в леті,
Забриніли телеграми
В кожніській газеті.

В Римі патри кардинали
«Під червоним Раком»
Покріплялися щорана
Вином і араком.

Пан кардинал Шампуліні
Тільки моргнув оком,
На «Augsbùrger Allgemeine»
Кидається скоком.

Дав налить *Lacrymae Christi*
Склянку двоквартяну,
Вихилив і зараз рушив
Впрост до Ватікану.

Там, не стукаючи, з шумом
Вбіг він до покою,
Розбудив отця святого
Тою новиною.

Скочив папа, ще й сорочки
Не зустиг надіти,
А вже крикнув, щоб ладнались
На Русь єзуїти.

Дав усіх їх на дорогу
Гостро підкувати,
І велів для них окремий
Марш скомпонувати.

Дев'ята пісня

БЗУЇТСЬКИЙ МАРШ

Благословенно ім'я —
У Києві хапатня.

Агнче божий, вземляй гріхи міра —
Настане там наша віра.

І во вишніх богу слава —
Той Владимир, то роззява.

Ізбави нас адських мук!
Не пускаймо його з рук.

Хваліте його во звуці струн!
Наш бог послушніший, ніж Перун.

І сошедшого со небес —
Наша віра покірна, як пес.

Воплощеніє твоє предивно —
Вір в те, що розуму противно.

Свят, свят, свят Господь Саваос —
Усіх новаторів на стос.

Іже премудростію вся сотвори —
Всі газети чорт бери!

Достойно і праведно єсть —
Старим часам усяка честь.

Богоглаголивий Аввакум —
Ліпша глупота, ніж ум.

Вся сили небеснія да поють —
Тут уже нам віри не дають.

О, дражайшая паче злата —
Руснаки будуть нам вірить, як телята.

Тебе Бога хвалим —
А ми на Русь валим.

Гріх ради отпущення —
Щоб нам там спеклась печеня.

Ісполнь небо і преісподня —
Там нам буде масниця щодня.

Во превишнія палати —
Масно їсти, довго спати.

Создателю всея твари —
Почекайте-но, кав'яри!

Рцем всі, от всея душі рцем —
І до балика бігцем.

Поем всемирную славу —
Наш живіт стравить кожду страву.

Слава во вишніх Богу! —
Сім фунтів м'яса мало на одного.

Ім'я твоє превознесу —
Як нема шинки, з'їм ковбасу.

Царю небесний, душе істини —
Збан вина п'ю до дна без захлистини.

Славу твою хто может ізречі —
Кухарка добра вдень і вночі.

О, ізбраний сосуде —
Щоб лиш не бачили люди.

Возвеличися аки Сара —
Хто не вмiє робити чудес, той нездара.

Будет же ноц і тьма —
Коли грошей нема.

І сотвори душу його, ідіже —
Як дають, то бери, що влізе.

Вину предо мною єсть мой гріх —
Сам не давай нікому, лиш бери у всіх.

Возрадуємся і возвеселимся вонь!
Найбільш нам приносить пекольний вогонь.

Всяческа я мимо ідуть, аки сiнь —
А ми все перебудем. Амінь.

Десята пісня

КОНКУРС

Віє вітер чорноморський,
Аж степами шумно;
Збігаються до Києва
Кандидати тлумно.

Віє вітер від заходу,
У Києві тьмиться;
Кожна віра себе хвалить,
А з іншої кпиться.

Вислав папа декрет з Риму,
Печать як талірка:
«Що та грецька віра варта?
Що в калачі дірка.

«Жодна церква, яко церква
Не єсть безумовна,
Римська церква між усіма
Найбільше церковна.

Царгородський патріарха —
Печать наче миска:
«Не вір, царю, антихристу,
Бо він брехні бризка.

«Жодна церква, яко церква
Не єсть безумовна,
Грецька церква між усіма
Найбільше церковна».

І синадріон равінський
«Шулем-шулем» — пише:
«Не вір грекам, ні римлянам,
Чти Мойсея вище.

«Жодна церква, яко церква
Не єсть безумовна,
Та жидівська між усіма
Найбільше церковна».

Та бо й муфтії магометський
Дреться, як репета:
«Геть побий ті пси невірні,
Держись Магомета!

«Жодна церква, яко церква
Не єсть безумовна,
Мусульманська між усіма
Найбільше церковна».

В Царськiм дворi на Подолi
Пси за кiсть гризуться,
Так i тiї рiзні секти
На конкурсі жруться.

Чорт там знає всі їх назви,
Але як честились,
З того руські перекупки
Багато навчились.

Отоді був добрий празник
На фактори й служки:
Пили юшку із окрайців,
Їли все пампушки.

А що їм на тім конкурсі
Там звіла пшениця,
Відтоді їх називають
«Божа зарваниця».

ТИРОЛЬСЬКІ ЕЛЕГІЇ

I

Світи, місяченьку,
Світи помаленьку
З-поза сірих мряк!
Як тобі сей Бріксен сподобався?
Ну, не крився так!

Стій ще, не спішися,
Крихту зупинися,
Не кладися спать,
Щоб я міг з тобою хоч годину
Побесідувать.

Не тірольське бидло —
Се по мові видно,
Місяченьку мій!
Не бійсь, я не жоден «*treu und bieder*»¹,
Я тут лиш в тюрмі!

¹ *Treu und bieder* — вірний і щирий, так звичайно титулували прихильники реакції й абсолютизму в Австрії.

II

Я із того краю,
Де музики грають, —
Грав я на трубу,
А вона на злидні
Тих панів у Відні
Вибуркла зо сну.

Щоб їм в шовку й злоті
По тяжкій роботі
Було тихо спать,
В одну нічку глупу
Шлють жандармів купу,
Щоб мене узять.

Північ вже минула,
Саме третя була
Година лишень, —
Край могого ліжка
Став жандарм, як свічка,
Каже: «Добрий день!»

При ліжку жандари,
Далі комісари
В чесній параді:
Золоте ковнір'я,
А на чаках пір'я,
Та й ще при шпаді.

«Ну-ко, годі спати,
Пане літерате,
Просимо вставать!
Хоч гості нічнії,
Ми не є злодії,
Ми царський уряд.

«Здоровлять у Відні
Вас, панове гідні,
Сам Бах цілує.
«Чи здоров?» питає,
Ось вам посилає
Листячко своє».

В ясний час чи в темний
Я все дуже чемний.
«Ох, простіть, — кажу, —
Славні мої гості,
Що я лиш в сорочці
Тут при вас лежу!»

Але Джока чорний,
Мій бульдог моторний
Як не зчинить крик!
Англійський апортус —
На свій Habeas corpus¹
Він від малку звик.

Вже ось-ось сердитий
Мав переступити
Один параграф;
На преславну владу,
Кинувшись ззаду,
Гаркнув: «Гаф! гаф! гаф!»

Я не думав много,
Як жбурну на нього
Царський Gesetzbuch!²
Дзявкнув, захитався,
Під ліжко сховався,
Запер в собі дух.

¹ Habeas corpus — англійський закон, що запевнює кожному не-
тикальність особи й домашнього вогнища без судового вироку.

² [Книга законів!]

III

Як підданий, братку,
Звик я до порядку, —
Та й мороз був, страх!
Тож очнувшись трохи,
Я надів панчохи
При славних панах.

Аж тоді те кляте
Листя став читати —
Є в мене ось там!
Знаєш урядову
Ту німецьку мову, —
Прочитай і сам.

Пише Бах до мене,
Наче лікар вчений,
Що в чеській землі
Нездорово жити, —
Клімат відмінити
Конче тра мені.

Що в Чехах не гарно,
І душно і парно,
Дим гіркий і пиль,
Смрід страшний із тої
«Октройованої»,
Реакційна гниль.

То він добре дбає,
Бричку посилає
По мене оце,
Що на кошт державний
В край здоровий, славний
Мене понесе.

Ще й жандари, брате,
Муть мене благати,
Не щадячи слів,
Якби честь величню
Через скромність злишню
Я прийнят не хтів.

IV

Що робить — не знаю!
А ще звичай маю
Глупий, їй же ну!
Жандарам, поліці
Нічого на світі
Відмовить не втну.

А ще й пан Дедера,
Друг мій не від вчера
Просить поспішать:
«Маєм ще одного,
Так як вас, самого
Нині з ліжка взять.

«Ніяких пакунків,
В дорогу лаштунків
Не треба вам брать;
Вас буде держава,
Мов мати ласкава,
Кормить, зодягать.

«Поки чеським краєм,
Тайком їхать маєм».
Я сказав: «Авжеж!»
Що то чемність може!
Хоч тебе жре й гложе,
Радо шию гнеш.

І ще дав тепера
Мені пан Дедера
Много мудрих рад,
Як в різні моменти
Бахові пац'єнти
Мають знати лад.

Вабить і благає,
Мов Сирена грає —
Чоботи я взув,
Вдяг камізельчину,
Сурдут, кожушину,
А штани забув.

Коні і жандарми
Ждуть вже коло брами,
Кличуть: «Гей!» та «гов!»
«Ще хвилинку, братця,
Дайте попрощатися, —
Буду враз готов!»

v

Місяцю, рогачу!
Ти жіночу вдачу
Добре мусиш знать.
Що з ними на віку
Горя чоловіку —
Не тобі казать.

Ти дивився стиха
Не так много лиха,
Не так много чвар, —
Біль і сум подібний
Знаєш ліпш, ніж бідний
Брат наш газетяр.

Мати, сестри, жінка,
Донечка Зденчинка,
Дитятко мале,
Коло мене стали
І тихо ридали...
Лишенько моє!

Хоч я з горем знався,
Твердо гартувався,
Хоч старий козак, —
Та в тій хвилі, звісно,
В грудях стало тісно,
В очах темно так...

І я сквапно, братку,
Шапку под'єбрадку
На чоло натис,
Щоб «раби лукавих»
Моїх сліз кривавих
Не достереглись.

Бо жандари вражі
Край дверей на стражі
Стали наче мур,
Прибравши по праву
Сю сумную яву
В цісарський бордюр.

VI

Трубки голос в'ється,
Туркотять колеса, —
В Іглаву шлях наш;
За нами ж, аби ми
Дещо не згубили,
Верхи скаче страж.

Он там видно трошки
Костелик боровський
На горі самій.
Глигнув він на мене
Крізь вікно замглене:
«Ти се, синку мій?»

«Таж при мні тут близько
Є твоя колиска!
Таж ти в мні хрестивсь!
Вікарю старому
Служив в божім дому
І пильненько вчивсь.

«А від мене, сину,
Ти пішов в чужину,
Щоб вогню добуть,
Щоб містам і селам
Світочем веселим
Освічати путь.

«Як то час збігає!
Тридцять літ минає,
Як знав тебе я!
Але ж, синку, пробі,
Що се там при тобі
За процесія?..»

VII

Іглаву минав я,
А все думку мав я:
У Шпільберг, чи ні?
Над Дунаєм синім
Куфштайн став мов клином
В голові мені.

Аж коли остався
Куфштайн — щоб запався! —

Праворуч від нас,
Я почув, що в горах,
У альпійських зворах
Приємніш сто раз.

Глупа та їзда є
Тому, хто не знає,
Де їде й за чим?
Гір краса, гра тої
Трубки поштової —
Все брехня і дим.

Всюди віз мазали
Та перепрягали —
Матері їх біс!
Радше б підмазали
В Відні й поладнали
Той державний віз!

Лиш одна встанова
Славна, ані слова,
А то телеграф!
Все він перед нами,
Де ми стати мали,
Щцарко вісті слав,

Щоб полиц'я, брате,
Мов старанна мати,
Де станем на ніч,
Нас могла приймати,
Ліжко постелити,
Натопити піч.

У Будейовицях —
Се сказать годиться —
Я в Дедером пив,
І мені — не фляшки! —
Він чотири фляшки
Мельнику купив.

Чи в нім непривичний
Дух патріотичний
В той час підступив?
Чи бажав він, братку,
Щоб про Чехи згадку
Я в вині втопив?

Мельницьке вино
Випив я давно,
А тепер італійське п'ю весь час,
Та в обох, мій сивий,
Є той сам бурливий,
Бунтівницький квас.

VIII

А тепер, мій друже вірний,
Киньмо тон сей елегійний,
В героїчний переїдім!
Про таку тобі погоню
Пісню я тепер задзвоню,
Що й чортам не стид би всім.

З Рейхенгалю до Вайдрінгу
Мушиш знати дорожину
По тій кручі кам'яній?
Всі цісарські інтимати
Її розоктроювати
Не потраплять, брате мій.

Там-то гори, там-то скелі!
Величніші, ніж усеї
Глуپоти людської гнет;
А край шляху карколомна
Западня така бездонна,
Як військовий наш бюджет.

Темна ніч, немов святая
Наша церква. Шлях крітає
Вниз, немов з підра на тік.
«Стій!» не вспів Дедера крикнуть,
А втім коні як не смикнуть, —
Гоп! і впав з кізла візник.

Вихром коні почвалали,
Мов чорти за ними гнали,
Віз по скелі торохтить,
А візник лежить та й крехче,
Потім сів і огник креше,
Щоб хоч люльку закурить.

Стрімко вниз, мов із дзвіниці!
Віз, мов хвіст той у лисиці,
Вправо шасть і вліво шасть!
Бачиться, ось-ось з розгону
Нас в яку діру бездонну
Всіх ураз в архів віддасть.

Ах, а я був наче в раю;
Гріх чи два, а я не знаю
Раю більшого над сесь,
Коли бачу, як боїться
Наша славная поліц'я,
Туманіє і трясесь.

Втім, прийшла мені на гадку —
Біблій чтець я пильний, братку —
Йони приключка сумна,
Як його в тяжкую скруту,
Щоб втишити бурю люту,
В море кинули з судна.

«Киньмо жереб, — повідаю. —
Поміж нами, я гадаю,
Дуже грішний хтось сидить.
Кого вкаже жереб, треба,

Щоб для перепросин неба
Мусив з воза вискочить!»

Ще не встиг я се сказати,
Поліційники й чекати
Жереба не хтіли... Гов!
Зо страхом безумним в серці,
Вирвавши з повоза дверці,
Поскакали стрімголов.

Ах, зрадливий світе, клятий!
Он в рові, задравши п'яти,
Славна варта вся лежить,
Арештант же у повозі
Сам-саміський по дорозі
Четвернею гордо мчить.

Ах, ти, власте, мудра власте,
Що народи хочеш пасти,
Мов телята на шнурку,
А й на те твоя несила,
Штири коні без вудила
Кермувати у візку!

Без вудил, без поштальона,
В пільмі, западня бездонна
Покрай шляху без поруч, —
Так чвалав я сам в повозі,
Наче вихор по дорозі
Із отих альпійських круч.

Гей, чи то ж мені боятись
Із життям на ласку здатись
Полохливій четверні?
Я ж — австрійський обиватель!
Що ж ще гіршого, создатель,
Може статися мені?

Так я з зимним супокоєм
У гарячім серці своїм,

І з цигарою в устах,
Мов цар гордий і здоровий,
Просто перед дім поштовий
В добрих причвалав думках.

Зараз — взір всім арештантам —
Без опіки й стражі сам там
Повечеряв я з смаком,
Поки варта знакомила,
Вся обдряпана, оббита,
Приштительгукала пішком.

Спав я смачно, але власти
Невгавали всю ніч клясти
Та стогнати залюбки;
Арніку на рани клали
Та горілкою мазали
Пооббивані задки.

Отакий кінець тієї
Епопеї! Я до неї
Не додав ніщо й на зуб,
І ще нині у Вайдрінгу
Потвердить тобі все, синку,
Пан поштмайстер Далеруп.

ІХ

В Бріксені ми стали,
Більше вже не мали
В дорозі пригід.
Начальство тюремне
Видало за мене
Дедері лиш квіт.

Ся паперу картка
Замість мене шпарко
До Чех побіжить,

Мене ж сіромаха
Двоголова птаха
В кігтях тут держить.

Лиш тюремна влада,
Ключники й громада
Жандармерії,
Се мої пригожі
Ангели сторожі
В тій Сиберії.

ЦАР ЛАВРІН

Був собі старенький
Цар добрячий раз;
Се було давненько
І не близько нас:
Штири гори і три моря сині
Ділять Чехи від тої країни,
Де він берлом тряс.

У ірландським краю
Жив той цар Лаврін.
Ей, то гарну казку
Знаю я о нім!
Сип-но, жінко, в кухоль варенухи,
А ви, хлопці, тихо, наче мухи!
Я вам розповім.

Досі люд ірландський
Лавріна хвалить,
Бо не був він здирця,
Ні захланний жид:
Чужу працю гарбать мав за сором,
Люд не мучив рекрутським набором,
Бідним давав жить.

Лиш одну мав хибу
Той предобрий пан,
Що на голярів був
Дуже злий тиран:
Лиш раз в рік він стригся й підголявся,
В довгих патлах і кудлах пишався,
Мов кудлач-баран.

Та ще гірш бувало:
Лиш яр скінчиться,
І голяр обголить
Царські лиця,
Жде на нього дивная заплата,
Та не сріблом, але з руки ката:
Шнур, шибениця.

Дивувались люди,
Гризла всіх та вість,
Що сей цар предобрий
Мав таку злість.
Та що цар дасть, те їдять підданці,
Так привикли з часом і ірландці
Сю глодати кість.

Голярі лиш звикнуть
Не могли ніяк,
Бо та шибениця
Кепський має смак!
Та що діять? Терпи, що припало!
Бо для бунту їх було замало, —
Бачив сеє всяк.

Тож рік в рік, бувало,
Як лиш май почнешь,
Сходиться на раду
Цех голярський ввесь:
Там кидали жереб сумовитий,
Кому стригти Лавріна й голити
Й висіти прийдешь.

Випав жереб, випав:
Літом Кукулин
Мав царя голити,
Удовиці син.
Як почувла се вдовиця-мати,
Аж зомліла, почала ридати:
«Ах, мій Кукулин!»

Послужив цареві...
Взяв його вже кат,
Щоб криваву плату
За ту службу дати.
Аж тут мати крізь тлум люду пхаєсь,
Що в сили квапиться, хапаєсь,
Щоб за ним благати.

«Царю, ах, се син мій,
Мій єдиний рай!
Пробі, молюсь к тобі:
Милосердя май!
Я ж без нього бідна сиротина!
Згину радше я сама за сина,
Лиш його віддай!»

«Царю, пане любий,
Чи ж се людський лад:
Се хлоп'я невинне
Щоб повісив кат?
Муж мій згиб у службі краю того,
А ти хочеш оце й сина мого
В мене люто взяти?»

«Ні, ти нелюд, царю,
Безсердешний жрець:
Рік в рік через тебе
Гине молодець.
Пусто, дурно, лиш за царські вуси
Кат невинно чоловіка дусить!
То ти наш отець?»

Тут царя — о диво!
Стид тяжкий пройняв;
Та ще більш він в серці
Милосердя мав.
Не розгнівався, лиш зітхнув глибоко,
Слізьми жалю заперлилось око, —
Зупинить казав.

Всім велів геть вийти,
Крім Кукулина;
Сей іде к цареві
Блідий, як стіна.
Цар на троні, зняв свою корону...
«Ну-ко, синку, наблизись до трону,
До балдахина!»

«Присягни й довіку
Виявить не смій,
Що в волоссю бачив
На главі моїй!
Буде вік твій радісний, не чорний:
Доки жити, будеш ти придворний
Царський брадобрій».

Рад присяг хлопчина,
З волі скористав...
Швидко вчула мати,
Яким паном став.
Царя голить день в день перед світом,
То цар більше голяра вже літом,
Вішать не казав.

Тішилися люди:
Добрый цар Лаврін!
Лиш одну мав хибу,
Та й ту справив він.
Та ще більше, ніж весь люд ірландський,
Цех славетний цирульно-голярський
Тішився з тих змін.

Вже голяр на царськiм
Брика обрoцi;
Радуеться мати
На кожнiм кроцi:
Вже на ф'раку орден променистий,
Злотi звiзди, вишиванi лиштви,
Бритва при боцi.

Та що вартi звiзди,
Золотистий ф'рак,
Коли в серцi горе
Наче гострий гак?
Що в волоссю криє цар патлатий,
Про се вiчно, як той грiб, мовчати
Мусить неборак.

Гусоньки гегочуть,
Лебедi мовчуть;
Хто скрить хоче тайну,
Голярем не будь!
Рот голярський, як млинок теркоче,
Що лиш знає, виповiсти хоче,
Язичок, як ртуть.

«Ах, мiй любий сину,
Що в тебе за гриж?
Вдень нема спокою
I вночi не спиш!
Був ти втiшний, личенько рум'яне,
А се зблiд, все тiло чахне, в'яне...
Що тобі? Скажи ж!»

«Мамочко, для мене
Ради вже нема».
«Синку, хто питає,
Той багато знає.
Є тут в лiсi скитник-чудотворець,
Усiх людських болiв переборець, —
Вiн твiй бiль злама».

Мовив дід у лісі:
«Знаю я твій гнет:
Ти голяр, мій синку,
І знаєш секрет,
Та не смієш зрадити нікому...
І не буде легше серцю твому,
Аж се скажеш геть!

«Близ села Віклова
При спливі двох рік
Є верба дуплова
Вже предовгий вік:
Йй ти шепни в тиху, нічну пору
Свою тайну, — скинеш з серця змору;
Се єдиний лік».

Зараз в ніч голяр наш
З дому в путь махнув,
Знає, чи дід рік правду,
Чи, бува, брехнув?
Нашептавши все вербі дупластій,
Що цар криє в кучмі тій кудластій,
Він здоров вернув.

Швидко після того,
Як подужав він,
Пир бучний задумав
Справить цар Лаврін.
З всього краю панночки і пані
Поз'їжджались, прошені і звані,
К царю на поклін.

Був обід, а потім
Ряд блискучих зал
Заповнився гістьми,
Розпочався бал.
А на тую радість превелику

Цар замовив чеськуну музику,
Щоб гулять не жаль.

З чехів дома якось
Невеликий слід,
Та за те в чужині
Повен їх ввесь світ:
Музиканти, возні, арф'яниці,
Комісари, сирники з Сушиці —
Де лише їх ніт!

Йшли на бал музики,
Аж пан Червічок
В поспіху від баса
Згубив протичок;
А як стали в Віклові край броду,
Зузднів тую превелику шкоду
В устю двох річок.

При вербі дупловій
Став він, думав щось...
«Чи шукать кілочка?
На бал спізнимось!
Прут з верби вріж — направлена шкода!»
А що з того вийшла за пригода,
В сні б не приверзлось!

Вдрав цареві штуку
З басом — ух, ух, ух!
Як на балі смиком
Дав по струнам рух,
Рявкнув бас, все в залі заглушає:
«Цар Лаврін осяччі уха має!
Цар є довговух!»

Тут Червічка з басом
Вивергли за пліт.

Та вже вішать баса
Пізно і не слід...
Так то тайна, за яку на стричку
Мерли хлопці, завдяки Червічку
Розійшлася в світ.

Що весь світ від баса
Вже дізнався вмить,
Не було резону
Під волоссям крить;
Тож почав наш цар по тому балі
Довгі вуха вже не в футералі,
А явно носить.

А як стих гармидер
По якимсь часі,
То царя ще ліше
Полюбили всі:
Всім здалось ще й краще, по-лицарській —
Довгі вуха при короні царській
В їх цілій красі.

Тут кінчиться повість.
Віват цар Лаврін!
Стриг і брив до смерті
Його Кукулин.
Бо не взнав цар, як то донеслася
Його тайна басові, а з баса
На великий дзвін.

Не всі такі верби,
Як та в Віклові,
Не такі й баса всі,
Як Червічкові,—
Тож як ме вас чим язик свербіти,
Нашепчіть се, мої любі діти,
Вербі душловій!

ІЗ ДРІБНИХ ПОЕЗІЙ

ДУМКА НА БАТЕЛЬОВСЬКІЙ ГОРІ

Вмирає сонечко, вмирає,
За гори до німців спадає
і тане.

Шумава та наша кривава
Тужливо за сонцем до німців
ще гляне.

Гук дзвонів над нами лунає
І край ввесь навіки лягає
до труни.

Над села, міста, понад ріки
Мла, наче завій той жалібний,
знай суне.

Вмирає народ мій, вмирає,
І ангели сторожі линуць
від нього.

І книгу життя люду мого
Господь замика в сю хвилину
навіки.

Останній син краю в зневірі
Оперся край муру німого
на лірі;

Спів жалю скінчився, і з муру
Співак вправ в могилу враз з краєм,
і ліра.

Вмираєм! Вмираєм! Вмираєм!
І сонце за гори спадає
і тале.

Лиш наша Шумава кривава
Тужливо за сонцем до неба
ще гляне.

1841—1844.

МОЯ ЗВІЗДА

Як маленьким ще я був,
Ні на чім не знався,
То любив я кожного,
Світ мені всміхався.

Радо татка слухав я,
Радо слухав мами,
І з сестричкою лічив
Зорі, що над нами.

Одну знала матінка,
Що так любо зирка:
«Подивись, Карольчику,
Оце твоя зірка».

Знав я свою зірочку,
Часто з нею грався:
«Зірко, зірко, зірочко,
Тут до мене стався!»

А як школи перейшов,
То став атеїст я,
І не вірив в Бога, в рай,
В пекло, ані в піст я.

І про зірку я забув,
Про матусю свою,
Небо теж загнувалося,
Затяглося млою.

І сховалась зірочка
За хмарні коверці,
І блукав по світі я,
Пусто було в серці.

Аж коли тебе пізнав,
Юлечко-пташатко,
Знов побачив зірочку —
Твоє серденьтко.

Моя зірка давня
Вже на нас не зирка:
З вірою дитячою
Згасла й моя зірка.

1846—49.

ПИШЕ НАМ ШУЗЕЛЬКА

Пише нам Шузелька
З Франкфурта стихонька:
«Ходіть німцям помагати,
Бо їх коле колька».

Ой ви, німці, хами,
Не граємо з вами,
Що собі ви наварили
Висьорбайте сами.

Німеччина ваша,
Але Чехи наші, —
Не дуйте нам із Франкфурта
До чеської каші.

Бо Франкфурт здригнеться,
За шапку візьметься,
Як чеський лев з'їжить вуси,
Хвостом замахнеться...

Гей, *festina lente*¹,
Швабський парламенте!
Дамо тобі на прочисток,
Жди лиш, сакраменте!

1848.

ДЕСЬ ТОГО НЕ ВИДКО

Що нас радувало, десь того не видко,
І не має того, що нам втішно:
Що нас радувало, панам було гидко...
Ой, нема вже того, що нам втішно.

Що ж се за устава без сойму, без права?
Що ж се за устава — стан облоги?
Се така устава — як суха отава,
Як суха отава й міх полови.

Все таке нам сунуть, що лиш тільки плюнуть.
Все дають нам більше, — ой, данини.
Самі октроївки, на шию верівки...
Годі вже терпіти! К чорту з ними!

1850.

¹ *Festina lente* — латинська приповідка, значить: квапся помалу.

КИТИЦЯ

Віє вітерець реакційненький,
Біжить Франтичок та до Дунаю,
Набира води до подебрадки:
Водою надплив уряд до нього,
Урядець красний, чорножовтенький...
Ой, став Франтичок уряд лапати,
Гепнув, ой гепнув між два стільчики.

«Ой, коби я знав, уряде масний,
Що б я міг тебе справді дістати,
Я б радше державсь аристократів.

«Ой, коби я знав, уряде масний,
Що ти б міг мені на все лишиться,
Зрадив би я всю демократію.

«Ой, коли б я знав, уряде масний,
Що можеш таки втекти від мене,
Я б таки держав з демократами».

1850.

* * *

Все то, все то, все то так і виглядає,
Що пан Шварценберг у конституц'ю грає.
Все то, все то, все то так і виглядає,
Що він конституц'ї пута накладає.

Той стан облоги, се не дурниця,
З часом в систему має зміниться;
І все та хвиля ближче та ближче,
І конституц'я на ладан дише.

Шкода того часу, як то ми повстали,
Як ми конституц'ю мов у сні дістали!
Шкода того часу, як то ми повстали,
Що ми вас тоді не знали!

Були б ми вас знали, та на віз наклали,
Вивезли за межу, там вас висипали!
Шкода того часу, як то ми повстали,
Що ми вас тоді не знали!

1850.

НА ХЛІБ МИ ПРАЦЮЄМ

На хліб ми працюєм, чужий ним пасеться,
Ми гірко бідуюм, а він з нас сміється.
Чекай же ти, враже, урвесь тобі раз,
Не вічно ж ти мусиш сміятися з нас!

Чи так то, чи сяк то, а все якось буде,
Про пару драбів тих не вигинуть люди;
Таж сонце не світить лиш на пустоцвіті,
А ми тебе, німче, не хочем терпіти!

ПІСНЯ ЧЕХІВ З Р. 1850

Зле, матінко, зле,
Шварценберг іде!
Один іде генерал,
Другий іде кардинал —
Зле, матінко, зле!

Зле, матінко, зле!
Шварценберг іде:
Один держить карабаш,
Другий клецче «Отченаш» —
Зле, матінко, зле.

Зле, матінко, зле,
Шварценберг іде:
Один із них архищип,
А другий дурний, як чіп,—
Зле, матінко, зле!

ВІЧНЕ ЖИТТЯ

Не журись, душе моя,
Що наш вік короткий,
І що там по смерті дасть
Нам Пан Біг солодкий.

Безконечний світа круг,
Невгамовне діло,
І безсмертний є твій дух,
І безсмертне тіло.

Що люд смертю назива,
То ще не кінчина,
Се лиш так, як запада
В театрі куртина.

Дзінь-дзінь дзвоник... Се значить:
Акт один скінчився,
І вид сцени на момент
Навісом закrywся.

Передягнуться грачі,
Кожний в іншій ролі,
Але актів вічний біг
Не стає ніколи.

1854.

ГРІБ

Синку, не все одно,
Де в гробі лежати:
Не давай же на цвинтарі
Себе поховати.

Не знайдеш там честі:
Як бур'ян здоровий,
Спасуть тебе кожне літо
Попівські корови.

Краще в самотині
Дай себе зложити,
І вели на своїм гробі
Липку посадити.

Під липкою, синку,
Весело лежати:
З весни будуть на ній гарно
Пташечки співати.

Як зацвіте в липні
Та липка крислата,
То сідатимуть під нею
Хлопці і дівчата.

Липка з тебе виссе
Соку медового,
Пильні бджілки зберуть меду
До вуля свого.

То й по смерті, синку,
Будеш мати славу:
Будуть панночки тобою
Солодити каву.

1854.

З ЕПІГРАМ

* * *

Чесному грозить тільки голод,
Злодію тільки шибениця;
Чеський письменник може похвалиться:
Йому грозить голод і шибениця.

* * *

Не йди, Грицю, на лід з паном,
Знай се в осторогу:

Пан поховзнесь, а за нього
Хлоп зламає ногу.

* * *

Кожний свій пай робить,
Любий пане мій:
Хлоп із гною жито,
А ти з жита гній.

* * *

Ах, оригінальність! Як же
Я за нею тужу!
Усі люди йдуть по мості.
Я піду в калюжу.

ПРОФЕСОР ІСТОРІЇ

Зна історію — повірте мені,
Середні віки посередині,
Стародавню всю позабув уже,
До новітньої не дійшов іще.

АКАДЕМІЯ ПРИРОДНИЧИХ НАУК

Наша академія
Від свого породу
Раз у раз досліджує,
Спитує природу:
Тільки, братця, в тім біда,
Що природа не відповіда.

МІЗАНТРОП

Щоб від чортівських вас спасти покус,
Всю кров свою пролив за вас Ісус;
Та я, коли найдуть на мене злі хвилини,
За вас не дав би навіть трохи слини.

* * *

«Що тобі не мило, не чини другому,
Знай се, любий сину!»
Говорив учитель школяру малому,
Торгаючи за чуприну.

* * *

Нестас нам для театру
Чотирьох речей дрібничних:
Дому, публіки, акторів
І поетів драматичних.
Тож на акції, панове, раджу вам
Будувати чеській Музі храм.
А як акцій купу пустите між люди,
І цегол багато виробите в лет,
То акціонер вам кожний зараз буде
Актор, публіка або поет.

* * *

Здавен-давня цар російський
Позволя своїм дворянам:
«Можеш мати душ хоч тисяч,
Тільки розуму не тра нам».

* * *

Ягоди з одного поля
І Самсон і Гнат Лойоля:
Один менше, другий більше
Напустив лисиць у збіжжя.

НАПИС НА ЄЗУЇТСЬКІЙ КОЛЕГІЇ

Люляй, люляй, чеський краю!
Спи тихенько, ти мій раю!
Ніч надходить! Люленьки!
Прилетіли лилики.

ЗГОДА

Кличете до згоди з наміром таємним:
«Те роби, чого захочем ми!»
Та я собі тую згоду так толкую:
«Чого хочу я, робіте ви».

НАСЛІДКИ БИТВИ НА БІЛІЙ ГОРІ

Поки в Чехах єретикам
Було м'яко й тепло,
Вони мали в Чехах небо,
А по смерті пекло.

Аж як, Фердінанде другий,
Нам надав тебе Бог,
То ми мали в Чехах пекло,
А по смерті небо.

ЧЕСЬКА МОЛИТВА

Святий Яне Непомуку,
Май над нами своєю руку:
Хай на нас Бог зробить,
Що зробив на тобі,
Щоб язик наш також
Не зогнив у гробі.

ЯРОСЛАВ ВРХЛІЦЬКИЙ

ПИТАННЯ

Сам, з мрій дружиною, поет в життю вандрує.
В що вірить, ждять чого? Таж духів вже нема!
Не ангелів се лет у воздуху хвилює,
Листочків зв'ялих шум весь слух його пройма!

Вже не клубиться мгла в такі чарівні стати,
Як ті, що Макбету перебігали путь,
І з хвиль русалка вже не хоче виринати,
І гноми в надрах скал жил срібних не кують.

Пустий, мертвий сей світ; у самолюбства строю
Проходжуєся смерть; мороз в нім кров стина;
І мучиться душа над загадков важкою:
Будущино, в чім є поезія твоя?

ОДПОВІДЬ

В руках робучих є, що творять власну долю,
В крилах історії, що вихром все летять,
І в шумах лісових і в бурхаючім морю,
В любові жінчини і в усміху дитят.

У всім, що тиснеться до жизні, до простору,
В тиші, з котрої вам пливе вітхнення звук,
У ранах, в боротьбі, в огні святого спору,
І в поцілуях уст і в дружнім стиску рук.

В сльозі, що перлою пливе з лица блідого,
І в праведнім гніві і в вольних поривах,
Ба, і в бажанню тім мрійного духа твого,
Що тужить до старих, минулих, темних снах.

Ні! Час щезати їм! Проч з ними! Вже на полю
Новий зійшов засів,— тож проч стерню повік!
Таж з праці людської і з радості і з болю
Правдивий трисне спів, бо — дійсний чоловік.

Я Н Н Е Р У Д А

ЗАКОН НАД ЗАКОНИ

У зорях небесних великий закон
Написаний золотолитий,
Закон над закони: свій рідний край
Над все ти повинен любити.

Таж кожна планета зна сонце своє,
Що к собі її притягає,
І кожна велика сім'я зіздіяна
Також вітчину свою знає,

Тому то комета так блудить і б'ється
В просторі від краю до краю,
Бо кинені в безмір атоми назад
В вітчину свою стежки шукають.

Адам Асник

I. Голос, що кличе в пустині

Інколи з бурею враз проривається
В уха юрбі безупинній
І вожакам, що брехні поклоняються,
Голос, що кличе в пустині.
Цей та той кинеться з жахом наповнений,
Збридне м'яке йому ложе,
І затремтить, мов убивник ізловлений, —
Та зрозуміти не може.
І замирає неясний нікому
Голос, що кличе в пустині, —
Знов спить злочинець, на ліжку м'якому,
Але покути не діє й до нині.

II. Приходиш до мене

Приходиш до мене, не говориш нічого,
А тільки показуєш рани свої,
Смертельною блідість лица неживого
І кров'ю забризкані шати твої.
Жалібні очі звертаєш на мене
І зір твій у серце вбиваєш, мов ніж,
Аж смерти обличчя грізне і студене
Я чую при собі ясніш і ясніш.
В душі моїй стид і розпука гуляє,
Терплю я всі муки конання,
І регіт проклятих довкола лунає,
І тріскає серце з страждання.

Андрій Немоевський

I

Мені не снилось, що я птах,
Що верстаю в сонці шлях,
Понад бурі, понад гори,
Понад землі, понад море.
Мені снився щастя май
І свободи ясний край
І братерство, любі речі...
Снились мрії молодечі.

II.

Що завтра дасть? Ті самі мли,
А в млах ті самі сни.
А свіжий ранок коли загляне,
То пустка духа ще ширша стане
І сліз ще свіжих не мало кане.
Що завтра дасть? Ті вічні сни,
Ті вічні сльози, вічні мли...
І тільки в мізку думи нові
Будуть снувати коло надії,
Як коло надії нетлі нічні.

III.

Вони вам говорять, що юність то май,
А гонять вас шляхом могил!
Вони вам говорять: любити то рай,
А пера обдерли вам з крил.
Вони вас так любо стискають рядком,
А лютість з очей їх пала:
Вони вам чоло облітають вінком,
Аж кров потече вам з чола.

IV.

Остатній танок плів, баци ревіли,
Дівчата мліли, паничі шаліли;
А в наші серця мов в альбом вписала
Огнисту строфу нічка карнавала.
Пустий, порожній був балевий гомін,
Та на устах у нас балевий гомін,
І сполучив їх поцілуй любовний
В сальоні, що був гостей, свідків повний.
Вже світло гасло, було пусто в залі,
А ми собі усе ще присягали
Любов і вірність при грімкій басолі;
Та більше ми не бачились ніколи.

У.

„З чола нам давненько спав чести вінець” —
Шепочете — й личко паліє.
Гей, сміло, хлоп'ята! Там світ нині весь
В розпусному танку шаліє.
Пощо нам, хлоп'ята, та гордая честь,
Худая в лавровому листі?
Пощо нам тягар той носити, як хрест,
По спідлення стежці спадистій?

VI. Кузня

Гуркочуть колеса, дим чорний клубиться,
Гуркочуть колеса, дим очрний клубиться,
Вісь світа цикльопи кують в глибині;
Тріщить вже старий світ, та поки звалиться,
Його на новім осадять бігуні.
Гуркочуть колеса, б'ють важко цикльопи,
Їх очі від диму сльозами зайшли...

Аж стіни трясуться! Бий міцно! Гей, хлопи,
Брак жару? Все щастя мечить під кітли.
Гуркочуть колеса, жар буха, сталь прище,
Аж стіни трясуться! Бий міцно! Гей, хлопи,
Остатні надії вже з димом пішли.
Гей сміло, цикльопи! В велике огнище
Кидайте розпуску свою під кітли.
Кидайте розпуску свою під кітли.

УІІ.

Входить осінь блідолиця
В жовтім листі мість корони,
Мовить: „Вийди подивиться,
Нині в мене похорони”.
„Вітер думку грає сумно,
Бір пісні співає тужнії —
Твою весну вложу в трумно,
Поховаю твої мрії.”
„Не піду я на могили,
Там, де хор співає сумно,
Там де весну в гріб зарили,
Людські мрії склали в трумно.”
Шепче осінь блідолиця:
„Ні, цей погріб тут у тобі!
В твоїм серці зв'яло листя,
В твоїх думках, гріб при гробі.”

Ян С. Махар

Оріянда¹

„— і ось великий князь команду втратив
над фльою, й сюди, до Оріянди
послав його цар-батюшка сердитий.
Бо грішні пляни пріли в сивім лобі
великокняжім дядька Константина,
дух бунту жив у велетенськім тілі:
ходив на бездоріжжя, бідолаха,
і, царська парість, слухав нігілістів.
Що повну кару царський гнів на нього
не кинув, це тому, що добрий був
наш батюшка і правий чоловік:
судив і милував і ждав покути
і поправи...

А голубчик наш сидить
у Оріянді, відбира листи,
розписує таємні маніфести;
його посланець їздить з повним міхом
із Ялти в Севастопіль; гордо морщить
чоло великий князь і злобно блиска
своім орлиним, недослідним зором.
Аж збулася судьба. Стоїть так раз
наш Константин Миколович і жде,
як звичай мав, посланця з Петербурга;
посла нема й нема; та їде в трикінь
сухий англієць у клітчастих шатах,

¹Оріянда — розкішна місцевість у Криму близько Ялти, де містяться палати російських великих князів. Цими днями в газетах була відомість, що там знайдено таємну друкарню і склад заборонених книжок та революційних прокламацій. Оріянда має вже з цього погляду свою легенду — доказом оцей прегарний вірш Я. С. Махара, написаний ще 1899 р. і поміщений у його поетичній збірці:

Výlet na Krym, v Praze 1900 р., стор. 103-106. Із Франко.

крізь окуляри загляда в червону
свою книжчину і глипає кругом цікаво,
от, як то вже ті англичани вміють.
Велить спиниться, мов чужий в чужому,
йде до великого князя — лиш моргнув тайно.
Це нігіліст був — шепнув два-три слова,
що все пропало, схоплений посланець,
що в Оріянду з цілим почтом їде
сам комендант із „третього відділу” —
вклонився, в трійку сів, поїхав далі.
Великий князь щодуху завернувся,
ось по цих сходах скочив довгим кроком,
вбіг в кабінет; скрині відчиняє,
паперів тиск із них на землю горне,
з ламп керосином бух — і чирк сірничку...
І вийшов, і у парк; де перш стояв,
там знов стає, назад схрестивши руки.
І жде. Аж бач, іде той генерал
в цивільнім одязі, що й не пізнати.
— Куди? — великий князь до нього гримне,
— Тут, в Оріянду з царського наказу.
— Сюди йди, рабе і кинув до сходів.
В тій хвилі вибух золотий язик
на рівний дах, вискакували інші
в плащах чорнявих вікнами й тяглися
до неба вверх — палає Оріянда.
Великий князь сміється, що аж очі
слізьми заходять, і ще й підганяє
жандарські душі: — Йдіть, голубчики!
Що стали? Ах, раби лінів, так
сповняєте царя свого волю?
Та й ще при мні, государевім вуйку?
Розжалуем! Сибір на вас, собаки!
Так кпив...

Тоді лишилось з Оріянди
те, що тут бачимо...

Поводир грубий,
професор у якійсь московській школі
піт утирав.

Тим стінам окоптілим
була блакить за стелю. Обгорілі
стовпи лежали під ногами нам.
Вирізувані платви теж гнили тут.
Мітлісті трави виростали в шпарах
мозайкових помостів заль, а в дірах
у мурі ріс розхідник та стирчала
солома з гороб'ячих гнізд...

Гусова мати

Так, бачу ось тебе! Світличка скромненька,
Яка по селах ще й тепер буває,
На лавці жіночка сидить край коминка
І до вікна в задумі поглядає.
Рідке волосся вже вкриває висхлу скрань,
Постаріло лице з турботи й праці;
Вниз гнеться зір м'який і не горить, як грань,
А сяє тихим блиском резигнації.
На лоні рученьки зложила зціплені,
А в нім життя ворушиться новее;
І думи ясні, мов мольбою скріплені,
Що було й буде, все ведуть поперед неї.
Свій шлюбний бачить день. В неділю це було,
І на небі миготіли вже зірничі.
Танок під липою... Весілля прогуло...
І з мужем вперше йшла тут до світлиці.
Йшла завітчана. В долині крепкий муж
Стискав її гарячу руку нині,
А жар будучих хвиль з обох тих юних душ
Лив рум'янець на личенька невинні.
В дверях спинилися; і сум якийсь і страх

Перед незвісним враз притьмив душі бажання:
Це крок грядучих днів у темних тих кутах
Лунав неначе тихее зідхання.
З благанням, з вірою зложила руки враз,
Палкі уста молитву прошептали;
Внизу пищав клярнет, гудів поважно бас,
Дівчата ще весільної співали.
І бачить довгий ряд днів, місяців і літ,
Те сіре, одностайне пасмо;
І з ними плив оттак її маленький світ
Без наглих бур і втіх, повільно, ясно.
При праці польовій огрубли руки їй,
Чоло поморщилось, лице змарніло;
В хазяйській праці тій знайшла собі спокій,
І Бог благословив їх кожне діло.
А літнім вечером на лавці край воріт
В гуртку жінок сідала; говорили
Про простий побут свій і про далекий світ,
Що з нього вісті тут аж доходили.
Як цісар велично женивсь четвертий раз,
Яку нова цариця силу має:
Підкови гне, в трубу закрутить срібний ваз,
І стіл ударом п'ястука ламає.
Побожний цісар є, костьол, бач, змурував,
Його вежа самою міддю крита;
Сюди з Німеччини велично дарував
Обрус Вероніки, рам'я святого Вита.
В недільний день, коли блискучий сонця пруг
В світлицю лив мов золоту обнову,
Сідали до стола вона й коханий друг,
Про Боже слово ведучи розмову.
І любий був Сівач, що брав зерно з сівні
І сів: лиш одно зерно з насіння того
В ріллі сховалося і парості буйні
Пустило, й пташки в них хвалу давали Богу.

Їй в серці жаль чомусь було того зерна
Гіючичного, зерняточка дрібного,
Що вмерти мусіло, щоб наріст та буйна
З сторичним плодом вибуяла з нього.
Життя Марії теж любила. Бачила
Її, дівча чорняве, карооке,
Сільське, простеньке, та посольством ангела
Підняте в небо ясне та високе.
І бачила її як матір. З нею враз
Всі втіхи матері переживала.
Лиш на Голгофі біль її душею тряс:
„Чом, Боже, скорше мати не сконала?”
І йшов так довгий ряд днів, місяців і літ,
Те сіре, одностайне пасмо;
І з ним тихо плив її маленький світ
Без наглих бур і втіх, спокійно, ясно.
Часом на шлюб ішла до свояків своїх,
На погріб, до хреста — лиш в неї в хаті
Було так пусто: тут не чувсь дитячий сміх,
Плач, тупіт ноженят. Немов по страті
Стискалось серце їй, коли осінній дух
Став на безплідне подихати тіло,
Черствіли руки, зрід волосся темний пух,
Запали груди, личко пожовтіло.
Та змилювався Бог, як у Святім Письмі
Над Сарою: живе її дитина!
Це буде пізній цвіт в осінній борозні,
Її надія і любов єдина.
Це певно буде син. Що Богом даний нам,
То й ми його дамо на жертву Богу;
У слід Хрестителя хай зветься він Іван,
Що простував перед Христом дорогу.
Хай Богу служить він, щоб з уст його плило
Святеє слово, всім потіха в тьмі ворожій.

Парафію візьме і все його село
В нім батька чтитиме. При службі Божій
За батька й матір він положить жертви часть;
Прийме Христос у ріки преласкаві
І тим двом душенькам із милосердя дасть
Куточок у своїй небесній славі.
Хай вдасться в неї він — не нинішню, з тих літ,
Коли в лиці цвіт юности розцвівся!
Ті ж карі очі, той волосся темний спліт,
Що над чолом їй кучерями вився.

Конрад Ф. Маєр

Ноги в огні

Ось блисло в п'їтьмі. В жовтім світлі — замку мур.
Гуркоче грїм. Їздець ось шарпає коня.
Зїсkochив, стука в браму і кричить. Аж рве
Плащ з нього вітер. Він держить за поводи
Сполохану коняку. Загратоване
Вузьке вікно заблисло золотом — і скрип!
І браму відчиняє пан.

„Я королів

Слуга, гонцем у Нім біжу. Прийміть мене!
Вшануйте мундур королівський!”

„Буря б'є —

І ти мій гість! Твій мундур байдуже мені!
Вїйди і грїсь! Я захищу твого коня!,
У темну залю предків ось ввійшов їздець,
Освічену лиш слабо полум'ям в печі.
В непевнім миготінні того полум'я
Тут блисне гугенот у панцирі грізний,
Там дама горда на малюнку давньому.
У крісло кинувсь перед огнищем їздець,
Глядить у рхливу грань. Глядить, пригадвє...
І волос вгору встав. Він зна цей дїм, цю грань...
Огонь сичить. Дві ноги треплються в огні.
Стара шафарка до вечері стелить стїл
Сніжним обрусом. Панночка допомага.
Ось хлопчик збан з вином принїс. Тривожно так
На гостя діти глянули й на огнище.
Огонь сичить. Дві ноги треплються в огні.
„Чи чорт! Та сама зала! Той самий герб!
Три роки тому... Гугенотів сікли ми...

Слабенька, вперта дама... „Де твій пан? Скажи!”
Мовчить. „Признайся!” Мовчить. „Вкажи його!”

Мовчить.

Розлютивсь я. Та гордість! Шарпнув дрантя те...
За ноги вхопив, визув їх і в цей огонь
Встромив глибоко. „Видай нам його!” Мовчить...
Пручається... Не бачив гербу в брамі, га?

І мусив тут проситься в гості, безуме!

Як в нім лиш крапля крові є, він вб'є тебе.”

Ось пан ввійшов. „Ти в мріях, гостю! Їсти час”.

Сидять. Ті трое в чорних одягах — і він.

Не йде молитва дітям на уста. Глядять

На нього витріщивши очі. Чарку він

Налив собі і перелив, ковтнув вино,

Зірвався. „Пане, дайте де заснуть мені!

Я втомлений, як пес!” Веде зі світлом паж.

Та на порозі скинув оком він назад

І бачить, хлопчик шепче батьку в ухо щось...

Мов п'яний він за пажем в свій pokій іде.

Засунув двері. Обдививсь пістолі, меч.

Знай виє буря. Склеп тремтить. Поміст скрипить.

Тріщать сідці... Гуде чийсь хід? ..Шелеснув крок?

Ні, це причулось. Північний простукав час.

Мов оливо, тяжіють вії, сон звалив

Його на ліжко. З двору злива б'є в вікно.

Він спить. „Признайся!” Мовчить. „Вкажи його!”

Мовчить.

Він шарпнув жінку. Ноги треплються в огні.

І бухнув, засичав, покритий його пожар...

„Вставай! Давно пора в дорогу! Вже світа!”

Це замку пан, що тайними дверима в pokій

Ввійшов і став край ліжка — сивий, наче дід.

А вчора ще чорняві кучері вились.

Ось лісом ідуть. Розпогодилось. Тиша.

Відламаних гілляк на шляху повно скрізь,

Цвіркочуть ранні пташки, мов напів крізь сон.
В повітрі ясним хмари сумирно пливуть,
Мов ангели з нічних сторож вертаючи.
Несеться сильний земний запах з темних скиб.
Іздець зорить все вбік з-під лоба: „Пане, ви
Розумний і оглядний муж, ви знаєте,
Я короля найвищого слуга! Простіть!
Дай Бог нам не стрічатся більше!”

Пан сказав:

„Це правда! Короля найвищого слуга!
Важка була мені ця служба цюю ніч!
Ти вбив, як чорт, мою дружину! І живеш!..
Моя є помста, я віддам, сказав Господь”.

І. Теспезій

(Мотив із Плутарха)

Два старці спочивали в тіні пінії
Бік-о-бік над криницею погожою,
Де здибались знечев'я, шлях верстаючи.
Вони балакали — сподобавсь один одному.
„Мене зовуть Евкратом, друже, а хто ти?”
„Я Арідеєм кликався чимало літ,
Та багато літ уже зовусь Теспезіє”.
„Дві назви мав ти?” — „Так, Евкрате, дві я мав.
Послухай! Парубком я був гулякою,
Ганяв на конях в перегонах — мов вітри,
Летіли коні. Пиятики, гра, дівки,
Гнів, лютість, кров пролита, вопіющая!
Я втік, та вслід за мною Евменіди йшли —
Хоч швидко біг я, все вони були при мні.
В ріку я кинувсь — з криком бухнули й вони
За мною, похідні їх блимали з-над хвиль;

Я видерсь на гору, заблудив, з обрива впав
І стратив пам'ять. Потім ожив — чи це
Був сон? М'яким, зеленим лугом я ступав,
Куди блаженні — так здавалось — тихими
Купками похожали, в квітах і вінцях.
Одного я пізнав і він пізнав мене:
Це мій вояк був, що недавно скинув прах
Життя земного, чесно свій проживши вік.
До мене він: „Привіт тобі, Теспезіє!”
„Пощо ім'я нове, чудаче дядику?
Як звеш мене? Чи ж я не Арідей тобі?”
Та кучері потряс він запахущі:
„Ще раз кажу: „Привіт тобі, Теспезіє!”
Тоді я справді пробудивсь. Кривавий я
Лежав на схилі, круки хижі в очі вже
Мені дивились. Що ж іще? Я іншим став,
Хоч коштом переважкої з серцем боротьби!
Та непорочне це ім'я нове мене
Скріпляло своїм згуком божеським”. — „Прощай,
Евкрате!” — Щастя Бог і тобі, Теспезіє!”

II. Шіллерів похорон

Два світочі мигтять понуро, вітер їх
І дощ щохвилі намагається згасить.
Сукно термосить на смерековій труні.
Ані вінця, та й за труною ні душі.
Мов сквапно злочин там який у гріб несуть.
Спішаться грабарі. Лиш хтось невідомий,
Плащем широким велично обтулений
Йшов за труною. Це був геній людськості.

III. Нідерляндський маляр

Маленький, ніжний образок
Малює майстер. Відхиливсь, любиться.
Стук-стук. „Ввійдіть!” Ввійшов панок фляманець
І гарна панна, статна, як тополя,
Лице у неї аж пашить здоров'ям.
І шовк шумить і блискотять клейноти.
„Нам спішно, любий майстре. Мусиш знати,
Один збиточник напосівсь забрати
Мені дочку. Ось завтра їх весілля.
Змалюй мені портрет моєї доні”.
„В цій хвилі, пане! Ще лиш кілька штрихів”.
Ті веселенько стали край шталюги:
На білій подушці лежить, мов сонна,
Прегарна голова дівоча. Майстер
Кладе найнижчий пупінок квітчастий
В її віночку на чоло зів'яле.
„Чи це з природи?” „Так, з природи, пане.
Моя дочка. Учора поховали.
Ну, а тепер до вашої послуги”.

Два сні

I.

Мені згадався давній сон,
Було це в тім часі важкім,
Коли буйная молодість
Шаліла в розпалі гучнім.
Як мати цим журилася!
Аж раз поганий лист прийшов.
Що в нім було — ніколи я
На це відгадки не найшов.

Та мати, листа читаючи,
За серденько вхопилася
Рукою, мов би гадина
У нього люто впилася.
В ту ніч мені й приснився сон:
Іде матуся крадькома
В куток садка, де клен старий,
І заступ у рвці трима.
І гробик вирила й туди
Тихенько серце занесла,
Зрівняла ґрунт та ще й дерном
Прикрила й мовчки геть пішла.

II.

Я бачив сон: край неба брам
Зустрів тебе я, мила:
При джерелі ти сіла там
І білі ноги мила.
Ті ноги білі, наче сніг,
Ти мила так раптово...
А вмивши раз, ти мила їх
Наново, все наново.
Я мовив: „Що так миєш? Чом
Так гірко плачеш, мила?”
Ти мовиш: „Бо в життю багном,
Багном з тобою брила.”

Готфрід Келлер

I. Тиха хвилина

Минаюче літо, в пахучих завоях
Понад озерами півсонними в хвоях
Ти мчишся в далекі міста!
І я тут над озером стою затінним,
Край берега ж шляхом високим, осіннім
Без голосу лебідь літа.
І тихо й самотійно крильми він махає,
В сріблястую хвилю нараз поринає, —
Ось шию над воду, щоб слухать, простяг:
І ще раз поринув і в хвилі сховався,
Знов виринув нагло і знов прислухався,
Що шепчеться в очеретах.
І тихо по хвилях він кружить, дворує,
Мене ж наче сон який дивний чарує,
Неначе моя це душа.
Здивована цього життя тайниками,
Що б'ється й хвилює віками, віками,
Все бачить, відчуть поспіша.
І я самотійний на тихій болоні
Ті радощі мирні й проміння червоні
Вдихаю у груди тоді.
Я як увесь вникну в їх ясні глибини,
Хай щезнуть мої ті короткі години,
Як лебедя слід на воді!

II Морські думки

О коб моє серце було
Тим морем глибоким під нами,
А всі його злі вороги
Були кораблями!
Отож би воно їх шпурляло сям-там
Між скелями свого гніву,
А врешті проглинуло б їх залюбки
В безодню свою отемнілу.
Тепер воно тільки хвилина одна
Поміж тисячами подібних,
Та все ж воно звільна гризе й підтина
Судно ворогів непотрібних.
Ми, хвилі, пливемо як вірний союз
Одна за одною без впину,
У всіх один ворог, безсоромний джус,
Його ми й караєм всю днину.
А вихор, дух бунту, і б'є нас і рве,
Аж піна з нас прище до неба,
Аж поки всі хвилі зі сну не зіб'є,
Бо спать непробудно не треба.
Нарешті розпався руїнний тягар,
Що ми довго на собі носили,
І не з плюскотом гонило, мов на пожар,
Погулять на ворожі могили.
З усіх берегів роздається луна
До самих небесних коркошів:
„Втонуло, втонуло з людьми і мишмя
Судно брехунів і святошів!”

III. В морозні зимові дні.

В морозні, зимові дні,
У темний, безнадійний час —

О злудні про безсмертність сні
Собі я з думки вибив вас.
Тепер же теплим, ясным літом
Я бачу, що зробив це в лад:
Вінчаю серце новим цвітом,
Примари ж тихо в гробі сплять.
Купаюся в пречистій річці
І з хвиль холодних свіжість п'ю,
Любуюсь склепом тим блакитним
І кращих батьківщин не жду.
Тепер я зрозумів, ліліє,
Ти пишноцвітна, твій привіт:
Як цвіт твій, що ось тут ясніє,
Так само мушу й я зотліть.

Жорж Роденбах

Чари минулого

Минуле — любий мрець, що плачемо за ним,
Що любимо його над все, хоч кинув нас;
Що тягне наші сни, хоч крізь докорів дим,
В той час, коли ми з ним жили ось тут ураз.
В лазур, куди летять ті пташки, білі душі,
В лазур і дух його безсмертний полетів;
А труп в труні, котру коронки вкрили й плющі,
В труні, збудованій з коліски наших снів.
І як в тісну ту кліть кладуть часом мерцеві
Все, що любив він тут, забутки сумовиті, —
Так ми зложили там всі іграшки розбиті,
Всі дитські вбраннячка цвітисті та рожеві,
Що в них до дзеркала пишались, щастям п'яні
От тим то відтоді ми ходим чорно вбрані.

Любовна літанія

Я мовив їй: „Будь ти Мадонною моєю,
Тобі даю свій дух, мов срібную лілею.
Свій гріх оплакав я, як грішникові слідно,
При твоїй білизні мені не буде стидно.
Я постанову взяв, спасенну постанову —
У добровільний гріх не попадати знову.
Другої, крім тебе, не полюблю до суду,
Немов святині жрець, тобі служити буду.
Мов у святині жрець клякає, б'є поклони,
Я вставлю образ твій поміж святі ікони.
І в скупленню душі, і в захваті без краю
Тебе літанії словами звеличаю.

І руки зложені опру серед тих ликів
На кінчиках твоїх злотистих черевиків.
Замість служебника, я божеству своєму
Малюнками вкрашу любовную поему,
І строфи обведу барвистими квітками,
Гортатиму картки шовковими стежками;
Та в плиннім золоті, в лазурі і батисті
Тобі клонитимуться чуття мої пречисті.
І я вгорну тебе в порфіри і скарлати,
Щоб так у пам'яті будуччини жила ти,
Щоб бачачи красу твою в вінку зеленим,
В містичнім вівтарі з моїх пісень різьбленім,
Нащадок мій колись, Пречиста ти моя,
Хоч не зазнав тебе, любив тебе, як я.

Жан Мореас

I.

Je suis las, si las.

„Я втомлена, втомлена дуже,
То як танцювати, мій друже?“
„Віткни оцю квітку в волосся своє, —
Танцюймо ще, серце моє!“
„Сумна я, сумна чогось дуже,
То як же сміяться, мій друже?“
„Хай плаче боляче, незряче за нас!
Ми сміймося, поки ще час!“
„Заснути! Ах любо це дуже!
Чому б нам не вмерти, мій друже?“
„Ах, смерть, моя мила, одна,
Ніколи не здурить вона“.

II.

Je suis le quierrier, qui taille.

Я вояк, що в січі
Страшними ударами шаблі калічить;
Лице його ясне, рука приросла до шаблюки, —
Та він умирає серед муки.
Під панциром ясним у нього
З глибокої рани
Кров річкою ллється... не багато, не багато,
А крові й життя вже не стане.
Я лицар убогий, що чортові душу предав
За гроші погані, огидні,

А гроші за три дні
У карти програв.
О ти, що подібна до Діви Марії
Мені появилась, о пані високого серця,
О пані з душею блискучою цвітом надії!
Нехай твоя чиста рука доторкнеться
І вигоїть біль мій увесь!
Нехай твої очі палкії
Відкуплять мене для небес!

III.

Les fenilles pourront tomber.

Хай спадають листки,
Мерзне площа ріки
Я сміюсь, я сміюсь!
Хай утихне танець,
Прийде скрипці кінець,
Я сміюсь, я сміюсь!
Хай все щастя розтане,
А все зло гіршим стане,
Я сміюсь, я сміюсь!

IV.

Ah, rions un peu.

Ах, сміймося трохи, коли на хвилину
Сміятися годні!
Ах, сміймось на краю
Бездні!
Ох, як же то любо сміятись,

Коли погадати,
Що серце не має за всю свою щирість
Відплати.
Коли б твоє личко
Я все мав тут близько,
Я був би, як лицар
Без страху, без змаз.
Коли ж твої очі далеко від мене,
То я, як той дурень, що сам на шалене
Іде воювання, на тисячу копій
На раз.

У.

Tes yeux sereins comme le calme.

Твої очі погідні, як той супокій
На поверхні морській,
Мені мовлять: ми будем ті пальми тінисті
Над тобою в тривожному сні;
В твоє грішнее серце — так мовлять мені —
Ми надихаєм помисли чисті,
Супокій й проміння ясні.
Твої очі говорять мені:
Бідний хлопче, криваві зовсім твої ноги
Від лихої дороги;
Та невжеж їм блукати тягом
Пустинею тою?
Над убогим твоїм нічлігом
Будем зіркою ми золотою.
Ми криниця, що в ній
Повно ласки й любови на дні;
Будем вранці твій дзвін,
А по праці музики гучні,
Бідне, змучене серце. — Отак
Твої очі говорять мені.

Із „Жебрацьких пісень”

I. Старий заець

Цей дід, мов заець сірий весь,
Що хліба просячи плетесь,
Що нині тут, а завтра десь,
Куди йде? Відки? Годі знать.
Хай граф жене, де хоче гнать,
А він шлап-шлап від хат до хат.
Днесь босий, завтра без чобіт,
В руках вишневий бук від літ,
Дальш, ніж візник, зайде він в світ.
У мріях — миль налічить зір
По тих шляхах, що тнуть простір
Аж ген там до тих синіх гір,
Що мріють десь в далечині,
Щоранку дальші, осяйні,
А вечером не ближчі, ні.
Так без упину тюпа він
Незабутній мрії навздогін
Аж до мети, що зветься скін.
Край шляху він колись засне,
Жнець-голод, мов стебло, зіжне,
Ніхто не сплаче, не зідхне.
В траві простягшись горілиць,
Він зорить в небо до зірниць,
Що сяють, повні таємниць.
Ах, може там вгорі є та
Його надій і мрій мета,
Що тут манить і відліта.
Ах, може пристань там така,
Куди ця чаечка хитка_

Свій біг кермує відвіка.
Коли в неділю він клячить
Край брами церкви і мовчить,
То серцем вгору він біжить.
О, там обіцяний куток!
Для жебраків без сорочок
Стіл ситий, ложе з подушок.
І певно ж цей бездомний кміть
Рад скоком вгору полетить,
Хоч зараз мав би к цьому хіть?
Якраз! Цей струпішілий пняк,
Цей в'язень — пута йому в смак,
Вмирать не хоче! От дивак!
Він плаче, просить і блага,
Гне шию, плечі простяга,
Цілує землю за шага.
Він райських ще не прагне втіх,
В неситих жадощах своїх
Рад земний смакувати гріх.
В барлозі ось без накриття
Він згадує, рад, мов дитя,
Всі радощі свого життя.
Як він маленьким ще гуляв,
В якимсь дворі притулок мав,
При теплій печі в кухні спав.
Як потім бігав цілі дні
В зелені місяці літні,
Рвав дикі рожі запашні.
Як в марті в барвінковий час
Він в гаю обіймав не раз
Дівочий стан, найкращу з всіх прикрас.
Як щастя дбало напрочуд,
Щоб мав все тепленький кут
У скирті сіна в зимну лють.

Як пив він свіжеє вино,
Як любо в горло йшло воно,
Як борщик смакував давно.
І як то добре швендять скрізь...
Хоч ти чужий, жебрак, — не бійсь,
Усякий їсти дасть, надійсь!
Який то люд той добрий є,
Прийме старця в житло своє,
Що сам їсть, те й йому дає.
Ніде, і в небесах мабуть
Не ліпше бідним, як ось тут
На цій землі! Коб ще добуть
До завтра! — дума бідний дід.
Не хочеться топтати слід
В той інший, невідомий світ.
Ах, бо в життю добра так много,
Що дід цей, пес, жебрак, усього
Жалкує, хоч не мав нічого.

Месіянські мрії хусита

I.

Нехай Епікури говорять, хоч тріснуть,
А ми голоситимем повість утішну.
Вони зацікавляють — на Бога надія,
Як прийде Месія.
Усі ті гультяї, усі Епікури
У рабина будуть за підлі мешури:*
У довгих штанцях, ще й голоколінки —
Прийде ж Епікурам боляче й свербляче,
І буде їм квасно і гірко ще й як!
А як на них рабин закрикне, закряче,
Обхопить їх страх і дрижак.
Пізнає в ту пору те плем'я ледаче,
Кого висмівало і шарпало так.
Хусити всі будуть в веселім настрою,
Хвалитимуть Бога щосили,
І радість у них підійметься горою,
Коли Епікурів попруть до могили.
Ой, як би ж ми того дожили!

II.

Тоді нам не буде потрібно журиться,
Ні зичить на лихву, торгами трудиться, —
Що треба хуситам, все тут їм і стане,

*Мешурес, по-жидівськи, слуга.

